

HASAN İZZETTİN DİNAMO

KUTSAL İSYAN

MİLLİ KURTULUŞ SAVAŞININ GERÇEK HİKÂYESİ

5

MAY YAYINLARI.İSTANBUL

Dizgi ve Baskı SÜMER MATBAASI
İstanbul : Nisan 1972

HASAN İZZETTİN DİNAMO

KUTSAL İSYAN

MİLLÎ KURTULUŞ SAVAŞININ
GERÇEK HİKÂYESİ

5

May Yayınları
Kredi Han kat 3, Cağaloğlu — İstanbul

Bu kitabın 3. Baskısı Nisan 1972 de yapıldı
Her hakkı mahfuzdur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

— 1 —

MECLİS ÜZERİNE KUMANDANLARIN TARTIŞMASI

Satrançta olduğu gibi, yaşamada da her zaman ileri düşünce üstün gelir

— Charles Button —

Mustafa Kemal, ordu kumandanlarının ortasında, bir masanın başında, elinde sigarası tüterken Kâzım Karabekir'in gözlerinin içine bakarak yeni meclisin neden Anadolu'da toplanması gerektiğini anlattı ve bunu gerektiren nedenleri de şöylece özetledi:

— Meclis, katiyen İstanbul'da toplanmamalıdır. İstanbul hükûmetini millet nazarında gayrı meşru gösterip ilga etmek ve Eskişehir veya Ankara'da meclisi millîyi toplayıp millî bir hükûmet yapmak, bu işleri başarmak için ordu vasıtasiyle bir inkılâp hareketine başlamak lâzımdır.

Mustafa Kemal, kurulacak hükûmetin Harbiye Nazırlığına ya Kâzım Karabekir paşayı ya da Ali Fuat paşayı geçirmek istediğini de söylediyse de özel görüşmelerinde bu görevi Kâzım Karabekir'e vereceğini ağzından kaçırmıştı. Ona göre hükûmet üyeleri bile şöyle böyle belli olmuş gibiydi. Kendisi Başbakan, Bekir Sami bey, Dahiliye Nazırı, Rüstem bey Hariciye Nazırı, Rauf bey Bahriye Nazırı olacaktı.

Heyeti temsiliye, birden bire bir hükûmet olup çıkı-

yordu. Gelgelelim, meclis İstanbul'da toplanınca şimdilik bütün bu olanaklardan birden bire yoksun olmanın acı gerçeği başgösteriyordu.

Yeni bir devlet kurmak kapıya dek gelmişken sözde aydın olacak bu yığınla herif, bunu kavrayamıyor, anlayamıyor, bu güzelim olanağı götürüp İngilizlerin avucuna vermek istiyordu.

Kâzım Karabekir, özel tartışmalarda düşüncesini kesin olarak söylemedi ve şöyle konuştu:

— Lehte, aleyhte mütalâa yürütülebilir. Belli başlı denebilir ki İstanbul'da tazyik altında hür bir meclis olamaz. Fakat Anadolu'da meclis toplamak ta acaba kolay olur mu? Bu fikirleri iyi işleyebilmekliğim için şimdiye kadarki hükûmetle vesair rical ile olan muhabereleri okuyayım. Buna ait dosyayı bana vermelerine müsaade buyurun. Bunun üzerine ben de kat'î fikrimi arzederim. Ergeç nasıl olsa netice millî bir hükûmet teşkili zarurî olacaktır. Fakat beni şarktan ayırmayı hatırınıza getirmeyiniz. Ben en iyi vazifemi şarkta yaparım. Harbiye Nazırlığını Ali Fuat paşa yapabilir, fakat, Ermeniler, Kürtler, Bolşevikler, İtilâf propagandaları gibi en ince teferruatına kadar bilinerek iş görülmesi elzem ve bütün istiklâl harplerimiz için bir üssülhareket olan şarkta benden başka arkadaşınız olmadığını daima teemmül buyurunuz.

Kâzım Karabekir'in bu düşüncelerini öbür kumandanlarla birlikte Mustafa Kemal de doğru buldu. İstediği dosyayı ona verdiler.

Kâzım Karabekir, o gece odasına çekilerek sabaha dek kahve içip uykusunu kaçırarak bu dosyayı gözden geçirdi. Paşayı çokca sinirlendiren bir şey oldu: Mustafa Kemal paşanın üçüncü tümen kumandanı Deli Halit beyle gizli gizli haberleştiğinin belgeleri dosyanın bir köşesinde yatmaktaydı. Bu telgraflarda Mustafa Kemal, Halit beye Trabzon'daki seçimlere kuvayı milliye yanlısı olarak karışmasını salıklıyor ve direktifler veriyordu.

Demek ki Mustafa Kemal, kendi buyruğu altındaki bir kumandanla haberleşmekte bir sakınca görmüyordu. Oysa, Mustafa Kemal, ona söz vermemiş miydi? Buyruğu altındaki kumandanlarla iş görmeğe kalkışmadan doğrudan doğruya kendisine danışmayacak mıydı? Demek ki o, verdiği sözü tutmamıştı. Kâzım Karabekir'inki üzüntüden çok bir öfkeydi. Yalnız bunu günceye «üzüntü» diye geçirecekti. Biricik avuntusu da Mustafa Kemal'in (inşallah), bundan sonra böyle bir patavatsızlık (!) yapmayacağı umuduydu.

Kâzım Karabekir, dosyadan meclisin toplanması istenen yer üstüne olan tartışmaları şöylece özetledi:

— Heyeti temsiliyenin, «meclis İstanbul'da toplanamaz» direnmesine karşı eski Sadrazamlardan Mareşal Ahmet İzzet Paşa 31/10 ve 9/11 tarihli şifrelerinde şu düşüncedeydi: «meclis, İstanbul'dan dışarda toplanamaz. Ulusal davranışın ruhu olanlar, taşrada Müdafaayı Hukuk olarak kalsınlar. Bir tehlikeli istilâ ve çatışmaya karşı fedakârlığa hazır olduklarını duyurmakla yetinsinler. Hükûmete karışmasın. Uyarma işi akıllıca - usluca olsun.»

Harbiye Nazırı Mersin'li Cemal Paşa, 2/11 ve 27/28/11 tarihli şifrelerinde şu düşünceydi: «Meclis taşrada olamaz. Şundan ki paytahtın başka yere taşınması demektir. Taşrada toplanması, itilâf devletlerinin kararına bir etki yapar. İçerde kimi olayların çıkmasına sebep olur ve memleketi tehlikeye uğratır. İtilâf devletleri meclise bir şey yapmazlar, bu kendileriyle koşulludur. Kendilerini tehlikede gören kişiler, mebusluktan çekilirler. İstanbul, yalnız Osmanlıların değil yüz milyonlarca müslümanın da paytahtıdır. Taşrada toplanmak, paytahtın taşınması demek olup şimdiden dedikodulara ve yabancılarca türlü yorumlara yol açtığından bunun kötü sonuçları önemle göz önünde tutulmalıdır.»

Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa 31/10 tarihli şifresinde ise şöyle düşünüyordu:

«Millî meclisin dışarda toplanması sakıncalıdır. Henüz sağlam bir karara bağlanamayan İstanbul'un kaderi için yaptığımız yardım olumsuz olur. İkincisi, hükûmetin kontrolü gerekir. Dedikodulardan sakınmak üzere gerekli olan bağlantı yitip gider. Oysa bizim daha İstanbul ile Mudanya arasında düzgün postamız yok.»

Kâzım Karabekir'in bütün bunlardan çıkardığına göre herkes meclisin İstanbul'da toplanması düşüncesindeydi. Paşa ilginç bir mektup ta gördü. Bu, 26 Ekim 1919 tarihliydi ve Reşit Sadi imzasını taşıyor, krizin çözümlenmesi için Amerikan Amirali Bristol'ün düşüncelerini yansıtıyordu.

«Amiral Bristol yabancı hükûmetlerden hiçbirine bağlanmamayı salıklıyor ve «hükûmeti yönetmekteki beceriksizliğinizden söz edip gerçek reformlara dek güçlü bir devlete muhtaç olduğunuzu ileri sürerek memleketinizde düzgün ve âdil bir hükûmetin kurulmasını isteyiniz ve böyle bir hükûmeti yalnız Anadolu'da değil, Irak, Suriye gibi Osmanlı İmparatorluğunun her yanında isteyiniz. Türkiye, Türkler için demeyiniz! Bu, Avrupa ve Amerika'da da kötü etki yapıyor. Tersine! Türkiye, bütün üzerinde yaşayanların yurdudur deyiniz!»

Fransızlar da şu salığı ileri sürüyorlardı:

«Paris barış konferansına gelmeden önce bizimle anlaşınız. Amerikalıların mandayı iteleyecekleri birebirdir. Önceden anlaşarak davranmanız çıkarlarınıza daha uygundur. Bizim istediğimiz, İngilizlerle ve belki de İtalyanlarla ortaklaşa, karma yeğnik bir kontrolden başka bir şey olmadığından dediğimiz biçimde davranınca zarar görmez ve bağımsızlığınızı kurtarırsınız. Galatalı Şevket beyin 17/10 tarihli şifresindeyse şunlar vardı: «Amiral Bristol, bölünme bir iç ihtimaldir. Ulusal örgütleri güçlendirip padişahla ve hükûmetle birlikte çalıştınız! Amerika, mandayı alırsa Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Azerbeycan mandasını da beraber almak ister, diyor.»

Kâzım Karabekir'in bu dosyayı okuduktan sonra vardığı karar şuydu:

— Hakkımızdaki vahim kararı ancak pek akıllıca davranışla birlik ve güç kazanmakla değiştirebileceğiz. Hiçbir hükûmetin şu ya da bu biçimde belli ve kesin yardımı yoktur. Sorumsuz lâflarla her devletin adamları kendi hükûmetinin işine yarayabilecek propagandayı yapıyor. Amerikan mandası, hamdolsun, Sivas'ın bağımsızlık ve özgürlük havası içinde işitilmiyor. Ne var ki İstanbul'dan salıklar ve propagandalar, halâ durmadan yağmakta. Bu dosyayı inceledikten sonra meclisin İstanbul dışında toplanmasının, henüz örgütümüzü bütünlemediğimizden ve namus ve yurt severliklerine güvendiğimiz birçok değerli arkadaşlarımızı da düşüncemizle birleştiremediğimizden tehlikeli bir iş olacağını anladım.

Bu özeti defterine not eden paşa sabaha karşı yattı. Ertesi gün, ayın onaltısında başlayacak olan toplantıya dek biraz daha bunlar üzerinde düşünmeğe vakti vardı.

Kâzım Karabekir, ayın onaltısında okulun önündeki kavaklardan sararmış yapraklar, poyrazın şiddetinden sarsılıp yağmur gibi yağarken, kafasında Mustafa Kemal'le temsil heyetinin düşüncelerine büsbütün çelişik düşünceleriyle tartışma masasına oturdu. Duvara yakın bir yerde yanan odun sobası, tatlı bir sıcaklık dağıtıyordu.

Kâzım Karabekir, odaya girdiğinde Mustafa Kemal'le Ali Fuat Paşaya karşı çok güçlü olduğunu duyuyor, ve hepsini kendi düşüncelerine yatıracağını anlayarak bir türlü zafere benzeyen duygu içinde bulunuyordu. Evet, İstanbul'dan ve Sivas'tan herkes, meclis işinde Mustafa Kemal'le Ali Fuat Paşa'dan ayrı düşünüyordu. Bu da şimdiden bu ikisine önemlice bir yenilgi hazırlıyordu. Üçüncü, on ikinci ve on üçüncü kolordu kumandanları, elbette kendisiyle birlikte yürüyeceklerdi.

Türkiye'nin doğusunda kolordusuyla demir bir kale

gibi bir duran Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal'e kendisine denk işlemi göstermediğinden dolayı biraz da gücenik olarak, görüşme masasına bütün ağırlığiyle abanarak şöyle konuştu:

— Meclisin Anadolu'da toplanması şüphesiz ki iyidir. İlk bakışta buna taraftar olmamak mümkün değildir. Fakat, padişah ile hükûmetinin, mebusan meclisinin behemehal İstanbul'da toplanmasını ısrarla istemekte oluşlarını da dikkat nazarına almamız lâzımdır.

İstanbul'daki bugünkü hükümetle karşılaşmayacağımızı kimse temin edemez. Bu takdirde İstanbul hükûmetiyle aramızda belki de eskisinden de beter bir çekişme başlayacaktır. Bu hükûmet: «İşte görüyorsunuz, Anadolu'dakiler, padişaha ve onun meşru hükûmetine karşı vaziyet alarak, meclisi orada kurduktan sonra ayrı bir hükûmet te teşkil edeceklerdir.» diye yine eskisi gibi dört bir yandan kışkırtmalara koyularak Anadolu'nun, henüz durumu lâyikiyle kavrayamamış saf halkını yer yer ayaklandırması, hatta birçok Müdafaayı Hukuk Merkezlerini de kışkırtıp bize karşı kıyam ettirmesi suretiyle bizi çok müşkül bir vaziyete sokabilir ve o zaman Anadolu'da önlenemez bir vaziyette kendini gösterecek kanlı kardeş kavgaları yüzünden, millî dâvamızın tehlikeye düşmesi ihtimali de belirir. Kat'î kararı verirken bütün bunları dikkat nazarına alıp iyi düşünmeliyiz.

Meclisi Anadolu'da topladığımız takdirde bir çoğu zaten seçilmiş olan mebuslar, bizim göstereceğimiz yere gelmez de İstanbul'a giderlerse ne yaparız? (Bunlar, İstanbul'da toplanmak üzere seçilmiş olduklarına göre oradan başka bir yere gitmemek arzusunu izhar ederlerse ne kadar müşkül bir duruma düşeceğimizi ve ortaya (Kuvayı Milliyenin mi yoksa mebuslar heyetinin mi milletten rey ve kuvvet aldığı) sorununun çıkıp bizi gerçekten içinden çıkılmaz bir duruma sokacağını düşünmemiz lâzımdır. Hatta mebusların çoğunun Anadolu'da toplamağa muvaf-

fak olduğumuzu farzetsek bile — bunu padişah ile İstanbul hükûmetinin isteği hilâfına yapmış olacağımızdan — bu hükûmetin ve henüz bu hükümeti meşru saymakta devam eden bir kısım halkın yer yer itirazları, hatta ayaklanmaları ile karşılaşmamız ihtimali pek kuvvetlidir. Zaten aleyhimizde bulunmak için fırsat bekleyen İstanbul ve Anadolu'daki padişah ve onun hükûmetine taraftar olan birçokları, böyle bir vaziyet karşısında bizim için: «Bu adamlarda iyi niyet yoktur. Birkaç muhteris kendi başlarına hükûmet, hatta cumhuriyet kurmak sevdasiyle ortalığı karıştırmakta devam edecek sulh yapmayacaklar ve döğüştüre döğüştüre milleti batıracaklardır. İyi, namuslu adamlardan mürekkep bir kabine istediler. Padişah kabul etti. (Tam sulh olacağı sırada bakın ne yapıyorlar) biçimindeki propagandalarla kamu oyunu kışkırtıp aleyhimize çevirmekle de kalmayarak padişah ile onu himaye eden İtilâf Kuvvetleri de daha ümitli bir vaziyette bize saldırtırlarsa buna karşı biz halka ne diyeceğiz:

Ne desek te kim bize hak verecektir?

Gaye bildiğimiz millî hükûmet, bugünkü durumumuzda, cebir ve tazyik ile kurulamaz. Bu yola yöneldiğimiz takdirde birçok tehlikelerle karşılaşmamız mukadder olduğu gibi, dış âlemde, bize en hayırhah milletlerin gözünde dahi şüpheli duruma düşebiliriz. Ve en sonra batıdaki kıtaların ve hatta heyeti temsiliyenin parası kalmadığından, benden para istiyorsunuz. Meclisin Anadolu'da toplanması yüzünden, hoşnutsuzluklar ve ayaklanmalar başlayınca, seferber kıtaları, mebusan meclisini ve yeni millî hükûmeti beslemek için ne yapacaksınız? Harpten mânen ve maddeten bitkin çıkmış olan halktan, sebebini anlayamayacağı bir durumda tekâlifi harbiye usuliyle birçok şeyler ve para istersek bu bile halkın aleyhimizde husumetine yetecek bir sebep olmaz mı?

Ben, şahsî yeminimi bir daha tekrar edeyim ki tek

dağ başı mezar oluncaya kadar mukavemetten vazgeçmeyeceğim. Fakat, millî hükûmetin muvaffakiyetle kurulması için meclisin ilkönce İstanbul'da toplanması zaruridir. Bu meclisin ömrü ve istikbali yoktur. Meclis toplandı diye, itilâf devletleri hakkımızda verdikleri kararı değiştirecek değillerdir. Tersine, Kuvayı Milliyenin muhassalası sayacakları mebusları, bilhassa İngilizler, ilk fırsatta yakalayıp süreceklerdir. İşte o gün, millî hükûmetin en iyi şekilde kurulabileceği gündür. Çünkü, namus ve haysiyet sahibi her insanın anlayabileceği durum meydana gelecek, padişah ve hükûmetinin hıyaneti, hiç değilse ahmaklığı herkesçe kabul edilecek ve millî hükûmetimiz Anadolu'nun göbeğinde, güneş gibi doğacaktır. Fakat, o zaman da Eskişehir tehlikelidir. Ankara'nın batısına çekilmek uygun olur.

Rauf bey, Kâzım Karabekir'in bu konuşmasını kendi düşüncelerinin savunması ve yapıcısı gibi bulduğu hâlde Mustafa Kemal, bir yandan sigarasını fosurdatıyor, bir yandan da uzun ve güzel tesbihinin tanelerini sıcak parmakları arasından çok süratle geçiriyordu.

Kâzım Karabekir sözünü bitirince Rauf bey, söz aldı:

— Demek İstanbul'da mebusan meclisini İngilizler basıp mebusları tevkif ile sürerlerse millî hükûmetin kurulmasına kat'î karar verip kolaylıkla muvaffak olacaksınız?

Kâzım Karabekir, onu şöyle karşıladı:

— Bu suali en basit bir vatandaşa sorsanız vereceği cevap «evet» ten başka bir şey olamaz. Çünkü, bütün iyi niyetlerimize rağmen, ihanete kurban olduk diyerek millî hükûmet kurmak hakkındaki davetimizi, şahsî hırslarımıza vermek için vicdanlarından pek acı sesler duyacaklardır.

Rauf bey, yeniden sordu:

— Peki, ya İngilizler, tahmininiz hilâfına hareketle meclisi basmazlarsa?

Kâzım Karabekir:

— Bence bu mukadderdir, dedi yüzde sekseni zaten Anadolu'dan giden mebusları, Kuvayı Milliyenin müdrik kuvvetidir diye ortadan kaldırmak, hele İngilizler gibi bir düşman için gayet tabii bir düşüncedir. Tahminimin gerçekleşeceğinden emin olunuz. En geç kabul edilmeyecek bir sulhu reddedişimizle bunu yapacaklardır.

Bu sırada Rauf bey kafasında güçlenen bir düşüncesini ortaya atma zamanının geldiğini anlayarak şöyle dedi:

— İngilizlerin bunu yapmaması ihtimaline karşı bu işi behemehal gerçekleştirmek için ben, tehlikeyi kabul ediyorum. İstanbul'a meclise gideceğim ve dediğiniz olmazsa Anadolu'da millî hükûmeti kurmağa muvaffak olmanız için meclisin ortasında bomba patlatarak kendimi feda edeceğim.

Rauf bey, kullandığı bu bomba sözcüğünü elbette bir nihilist gibi kullanmamıştı. Bununla «İngilizleri meclise karşı davranmağa kışkırtıcı şiddetli bir çıkış yapmayı» anlatmak istemişti.

Kâzım Karabekir, Rauf beyin bu sözü üzerine heyecanla yerinden fırlayarak onun karşısına geldi:

— Yüksek alnından bir kere daha öpeyim!

Diyerek onun boynuna sarıldı ve sözlerini şöyle sürdürdü:

— Millî kahramanlıktan çekinmeyeceğini emsaliyle bilirim. Siz, gidiniz, fakat, orada acele etmeyiniz. İngilizlerin bu işi kendiliklerinden yapacaklarından şüpheniz olmasın. O zaman, alacağınız «Rauf ta hapsedildi, İstanbul'dan sürüldü» haberi, benim de ruhumda yaralar açar; sana çok acırım. Fakat, sen, vatanseverlik heyecan ve aşkiyle millî hükûmetin doğuşuna önemli bir âmil olursun. Evet, bu işi başarmak için sen yetersin. İstanbul'a git. Di-

ğer arkadaşlar, bilhassa Mustafa Kemal Paşa, burada kalmalı, İstanbul'a gitmemelidir.

Kâzım Karabekir'le Rauf beyin egemen oldukları bu sahne, Mustafa Kemal'den başka herkesi bu konuşulanların anlamına yatırmış gibiydi. Kâzım Karabekir, hiç olmazsa hepsinin gevşediğini görüyordu. Mustafa Kemal'i yalnız bırakmış olmanın korkunç zevkini tadarken, kendi varlığının bayağı bir frenden daha başka dinamik bir şey olduğunu da bu kritik anda anlar gibi oluyordu.

Artık, meclisin İstanbul'da toplanması kararı verilmiş gibiydi. Kâzım Karabekir, masaya ağırlığını koyarak bu ravundu kazanırken Mustafa Kemal'le yaptıkları gizli savaşta, kaderin bardağına bir damla daha baldıran damlıyordu. Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir'in, kendi kozlarına karşı yaptığı tehlikeli çıkışları bir bir hesaplayarak acı - acı gülümsüyordu. Evet, Kâzım Karabekir en küçük bir fırsatta kendisiyle aşık atmağa kalkıyor ve bir rakip oyunu oynuyordu.

Bundan sonraki oturumlarda şöyle bir karara varıldı: Meclis toplandıktan sonra temsil heyeti, olayların gelişmesini bekliyerek dışarda kalacak, millî mecliste temsil heyeti bulunmayacak, ve bundan böyle temsil heyeti diye hiçbir güç millî meclisle ve hükûmetle ilişkiler kuramayacaktı. Barıştan sonra ulusal örgüt kaldırılacak, ve bu bir parti durumuna getirilmeyecekti. Böyle bir durum, milletin zararınadır. Ulusal örgüt, geleceğin bilinmez tehlikelerine karşı yansız ve tertemiz kalmalıdır. Eğer bizim için olumsuz bir karar verilir de bunu meclis benimser ya da benimsemezse buna göre davranmak gerekecekti. Eğer bu karar meclisçe benimsenecek olursa buna karşı genel bir girişim yapılacaktı. Meclis, kararı benimsemeyecek olduktan sonra iş, önemsiz sayılırdı. Bunlar, ayın on altısından yirmi dokuzuna dek yapılan görüşmelerde benimsenmiş, karar altına alınmıştı.

Böyle bir karara varılmasına varılmışsa da bunların

önemli ayrıntıları kumandanların kafasını kurcalamaktan uzak kalmadı. Ayın yirmi ikinci günü akşamı Kâzım Karabekir, Mustafa Kemal, Ali Fuat Paşa, Rauf bey, Salahattin bey, Bekir Sami beyin evinde özel olarak toplandılar.

Hararetli tartışmalar birbirini kovaladı. Eğer millî meclis kötü bir kararı benimserse buna karşı ne biçimde davranılacağı sözü açıldı. Ali Fuat Paşa, yine eski düşüncesinde direniyordu: Mebusların İstanbul'a gitmemelerini sağlayarak hemen ihtilâl durumuna geçmek hepsini önleyecek biricik çareydi. Ali Fuat Paşa, düşüncesini ispatlamak üzere şöyle diyordu.

— Bizde kamu oyu denen şey yoktur. Biz ya da birkaç kişi öne düşünce iş kendiliğinden yürür. Bu işte tam hesap olamaz, ne çıkarsa bahtımıza deriz.

Bekir Sami bey de ihtilâl yanlısı olduğunu, Ali Fuat Paşa'yı tuttuğunu açığa vurmakta gecikmedi. Ötekilerin susuşu, hepsinin Mustafa Kemal yanlısı olduğunu gösteriyor gibiydi. Bundan kuşkulanan Kâzım Karabekir şöyle konuştu :

— Bizde kamu oyu vardır. Gerçi, çoğunluk, anlamaktan uzaktır, fakat, millete egemen olmak, anlayan bölümüne egemen olmakla olabilir. Karşı teoriyi benimseyen Abdülaziz de, Abdülhamit te, İttihatçılar da, Damat Ferit te hepsi düşmüşlerdir. Yarın, bu biçim davranış, bizi de düşürür ve bugün İttihatçılara olduğu gibi bize de lânetler yağdırır. Millet ve memleketin mukadderatı için nice nice hesaplar yapılır. Milyonla halkın hayat ve namusu için ne çıkarsa bahtımıza diyemeyiz.

Bu zincirleme toplantılarda Kâzım Karabekir'in ileri sürdüğü bütün düşünceler, Hemen hemen benimsendi. Kararlar imza altına alındı. Bütün kumandanlarda bu karar suretlerinden birer tane bulunmasına da karar verildi.

★

Anadolu kuvayı milliyesi bin türlü güçlüğün üstesinden gelmek üzere her gün aralıksız didinip dururken İstanbul Kuvayı Milliyesi de bütün yeteneği ve zekâ incelikleriyle çalışıyordu. Bu ulusal güç, İngiliz dostları derneğinin adamlarını, bunun başkanı olan Sait Molla'yı ve onun melunca ilişkilerde bulunduğu İngiliz casus papazı Frew'yu aralıksız izliyordu. En sonra, İstanbul Kuvayı Milliye örgütünün en gözü pek ve korkunç adamı, pek ünlü Bulgar Sadık, papaz Frew'nun Cağaloğlu'ndaki evine bir gece hırsızını sokarak papazın bütün evrakını çaldırdı. Bu çalınmış evrak arasında çağın korkunç kötülüklerini açığa vuran birkaç mektup ta vardı. Bunları casus papaza yazan İngiliz dostları derneği'nin başkanı Sait Molla idi.

Bu mektuplar, ivedi olarak Sivas'a, temsil heyetine gönderildi. Mustafa Kemal, bunları birer birer okuyarak değerlendirdi. Bunları okuyan Mustafa Kemal'in gözleri faltaşı gibi açıldı. İstanbul'un en korkunç bir bataklık durumuna geldiği bu mektuplarda açıkça görülüyordu. Mustafa Kemal, geceleyin lâmba ışığında yüzünde trajik mimiklerle okuduğu bu mektupları, şimdilik yayınlamamak üzere en güvenilir arkadaşlara okunmak için verdi.

On iki mektupluk bu ihanet kervanı şöyle başlıyor ve ilerliyordu :

BİRİNCİ MEKTUP

Aziz dostum, verilen iki bin lirayı Adapazarı'nda Hikmet beye gönderdim. Oradaki işlerimiz pek yolunda gidiyor. Birkaç gün sonra faydalı neticelerini elde edeceğiz. Şimdi aldığım malûmatı bu tezkeremle size müjdelemeğe koştum. Yarın sabah bizzat gelip tafsilât vereceğim.

Ankara'daki (ABD 285/3) adamımız kuvayı milliyc

taraftarlarının Fransa'ya fevkalâde meyil gösterdiklerini bildiriyor. Ayrıca General D'ésperey'nin Sivas'a gönderdiği zabitler, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüşler ve İngiltere hükûmeti aleyhinde bazı kararlar almışlar.

(DBK 91/3) adamımız, her ne kadar bizim «İngiliz Dostları Derneği» ne değil ama, bu zatın Fransızlar lehine casusluk ettiğini tahmin ediyorum. Bu zatın ayrıca sizin bu derneğe başkanlık ettiğinizi her yana yaydığı ve söylemekten çekinmediği kanaatindeyim.

Dün sabah Âdil beyle (Eski Dahiliye Nazırı) birlikte Damat Ferit Paşa hazretlerini ziyarete gittim. Kendilerine, sizin «biraz daha sabır ve soğukkanlılıkla bekleme leri» tavsiyesinde bulunduğunuzu bildirdim. Paşa hazretleri, size teşekkür ettiler ve Kuvayı Milliye'nin Anadolu'da büsbütün kök saldığını ve karşı bir davranış sonucu olarak melûn reisleri tepelendirilmedikçe kendilerinin iktidara gelemeyeceğini söyledi. Kuvayı Milliyenin dağıtılması için büyük İngiltere hükûmeti katında ivedi teşebbüslere geçilerek ortaklaşa bir notanın Babıâli'ye verilmesini ve çetelerimizin, Adapazarı, Karacabey ve Şile'de Rumlara karşı saldırı davranışlarında bulunması gerektiğini, bu saldırılar ileri sürülerek, Kuvayı Milliyenin güvenliği bozduğu iddia edilmesini, İngiliz basınının da kuvayı milliyeye karşı yayın yapmasını rica ediyor.

Paşa hazretleri, bunları bizzat sizden bekliyor. Ayrıca, özel olarak torpido ile gönderilen (ABK 19/2) ye telsiz telgrafla dün görüştüğümüz sorunlar üstüne direktif verilmesini diliyor.

Bu gece 11 de Âdil bey (K.) da sizi görecek ve Ferit Paşanın kimi özelliklerini bildirecektir. Sonra da Zatı Şahâne ile mr. T.R. görüşebilecektir. Refik beye artık güvenmeyiniz. Sadık (Hürriyet ve İtilâf Partisi Başkanı Albay Sadık) bey de bizimle çalışabilecektir. Saygılarımı sunarım.

Not : Karacabeyle Bozkır'dan henüz bir haber alamadık. Sait 11/10/1919

İKİNCİ MEKTUP

12 tarihiyle Ankara'daki (NBD 283/3) tarafından bir mektup geldi. Bu adamımız, Sivas temsil heyetinden emekli kurmay albay Vasıf (Kara Vasıf) beyin D'ésperey ile temas etmek üzere gönderileceğini, bu zatın birkaç güne kadar yola çıkacağını bildirdi.

Hikmet bey, paraları almış, biraz daha para istiyor. Önceki gün, sizi ziyarete geldiğinde, takip edildiğimi söylememiştim. Dönüşümde, biri sarı bıyıklı, öbürü kumral ve köse iki kişinin sokak başında beni beklediklerini gördüm. Gece olduğundan epeyce korktum. Yalnız, birbirlerine yavaşça: «Bu Sait Molla imiş. Artık, gidelim!» dediklerini işittim.

Bu fazla temas, benim hakkımda hayırlı olmayacak. Fuat Paşa türbesi civarındaki görüştüğümüz eve tekrar taşınırsanız temas yapabileceğiz.

Nazım Paşa, derneğimizden haberdar olmuş. Bana çok teessüf etti. Müsaadenizle kendisini (NBS 495/1 tertibine geçirdim.

Karacabey'de (NBD 289/3) e gönderilen bin iki yüz lira yerine ulaşmıştır. Hareket edeceklerdir.

Ferit Paşa, Babıâli'ye verilecek notayı her an bekliyor. Zatı Şahâne, bu durumdan çok üzgün. Kendisini teselli ettirmeniz ve her zaman umut verici bildirilerde bulunmanız çıkarımıza çok uygundur.

Bizim padişahların, her şeye karşı zayıf olduklarını unutmayınız.

Seyit Abdülkadir efendi, o iş üzerinde pek tuhaf sözler söyledi. Güya arkadaşları «hamiyet duygusu ile taban tabana zıttır» diyorlarmış. Artık, siz icabına bakınız.

Polis Müdürü Nurettin beyin değiştirileceği rivayet ediliyor. Hepimizin koruyucusu olan bu zat üzerine gerekenlerin dikkatini çektiriniz. Saygılarımı sunarım.

18/19/1/1919
Salt

Not : Ali Kemal bey, o zatla görüşmüş, konuşmayı idare edemediğinden karşısındaki maksadını anlamış ve hatta kendisine hakaret dolu bir biçimde :

«Biz, sizin İngiliz hesabına çalıştığınızı anladık!» demiş.

DÖRDÜNCÜ MEKTUP

İngiliz dostları arasında Farmason örgütü bulunması, itirazlara sebep oluyor. İttihatçıların yapmış olduklarına benzemekten çekiniliyor. Bu örgütün yönetimine kalpleri, ruhlariyle güçlendirilmiş gençlerin sokulmasiyle bu programı uygulayabileceğiz. Benim dış giyinişimin araya girmesi dolayısiyle eski dostumuz (KBV 4/35) kararlaştırılmış esaslar içinde işe başlayacaktır. Ankara ve Kayseri'den yine haber yok. Saygılarımı sunarım, üstadım.

19/10/1919
Salt

BEŞİNCİ MEKTUP

Üstad,

Kasidecizade Ziya Molla, dün Adam Blok'a haber göndermiş. Benim aleyhimde pek fena şeyler söylemiş. Benim başında bulunduğum İngiliz Dostları Derneği'nin kazandığı himayenin, İngilizlerin karakteriyle uygun olmadığını, halk arasında bunun kötü etkiler yaptığını, böyle bir işin namuslu kimselere gördürülmesi gerektiğini bildirmiş.

Bu zatın bana karşı kişisel bir düşmanlığı olduğunu

hatırlatmak isterim. Ziya Molla'nın damadı'nın kızkardeşi daha önce benim karımdı. Kendisini boşadığım için düşmanlığı üzerime çevrildi. Ziya Molla, hâlen İngiliz yanlısı değildir. Tersine, Kuvayı Milliye yanlılarının bir propagandacısı, bunların bir aracısıdır. Mustafa Kemal Paşa ile aralarında bir ilişki vardır. Hakkımdaki iftiraların nedeni budur. Bunları üstadımızın nazarlarına arzetmek isterim.

21/10/1919
Sait

ALTINCI MEKTUP

«Muhterem üstat.

Ankara'dan (NBD 293/3) den gelen mektupta (KDS 93/1) orada bırakılmış. Kendisi de Kayseri'ye hareket etmiştir. Talimatın tasdikli suretinin de Galip beyle (Elaziz Valisi Ali Galip) gönderildiğini bildiriyor. Daha önce tahsis olunan paranın sarfolunması yüzünden yeni tahsisat istiyor.

Ayrıca, gizli örgütlerin genişlediğini «rüesayı şerirden» (Kuvayı Milliye Kumandalarından) yakasını kurtaran dostlarımızın şimdilik köylerde kalmak suretiyle el altından işe başladıklarını müjdeliyor.

Bu arada üstadımızın (Papaz Frew) son aldığı ter tibatın yakında meyvesini vereceğini bildiriyor. (M.K.B.) çok temiz Türkçesi sayesinde önemli rol çevirmiş. Hele hocalığına diyecek yok, diyor.

Talimatın (X.VV) tertibi bütüniyle hazırlanmış, Aramıza yeni yabancılar girmemişse meydana çıkmadan maksat fiilen sağlanmış olacaktır. Yeni tahsisatın gönderilmesini beklemek üzere kurye (4 R) burada alıkonulmuştur.

23-24/10/1919
Sait

YEDİNCİ MEKTUP

«Ali Kemal bey, dün o zatla görüşmüş. Basın işinde bir az dikkatli ve çekingen davranmak gerekli olduğunu söylemiş. Bir kere lehe götürülmüş bir kalem ve fikir mensubunu, eskisine aykırı bir amaca sürüklemek, bizde kolaylıkla mümkün olamaz. Bütün resmî memurlar, millî hareketleri şimdilik iyi görüyor demiş. Ali Kemal bey, talimatınıza harfı harfine riayet ediyor. Zeynelabidin partisiyle de işbirliğine çalışıyor. Özet olarak, işler bulandırılacak.

Bugünlerde, Fransa ve Amerika çevrelerinde benim ismimden çok söz ediliyormuş. Bunun nedenini halâ anlayamadım. Millî hareketler yanlılarının, bu hükûmetin siyasal memurları üzerinde yaptıkları etki sonucu olarak hayatımın korunması size düşüyor. Ben, bu güvenle kendimi yüreklendiriyorum.

Hikmet ile kendim görüştüm. Bu sefer kendisini pek renk değiştirmiş gördüm. Bununla beraber, pek kuvvetli teminat verdi. «Ben söz verdim, sözümden dönmem!» dedi.

Sivas olayını nasıl buldunuz? Kadıköylü de işi üzerine aldı. Fakat, melûn İttihatçı basın, kimi zaman bizim işlere engel oluyor. Bunların yazılarına dikkat gerek.

Paşamız (Damat Ferit Paşa) sinirli. «Ne vakit olacak?» diyor.

Ev işinin halâ çözümlenmemiş olması, teması ve ilişkilerimizi zorlaştırıyor.

(NBS 95/1) Konya'ya önem verilmesini salık veriyor. Size ağızdan da söylediğim iş üzerine dikkatinizi çekmemi yakarıyor.

Ali Kemal beyin son felâketi üzerine üzüntülerinizi bildirdiğinizi söyledim. Bu zatı elde bulundurmak gerek. Bu fırsatı kaçırmayalım. Bir hediye vermek için en uygun zamandır.

19 ekim tarihli mektubumu almadığına üzgünüm. Vasıtayı biraz sıkıştırınız. Tehlikeden kaçınmak, benim için pek önemlidir. Yeni bir parola gönderiniz. Hikmet'e ve Kadıköylü'ye numaralarını vereceğim. Saygılarımı sunarım, üstadım.

24/10/1919
Sait

Not : Birkaç defa söylemek istediğim hâlde unutuyorum. Mustafa Kemal Paşaya ve yanlarına biraz müsait görünmeli ki kendisi güven içinde buraya gelsin: Bu işe fevkalâde önem veriniz. Kendi gazetelerimizle taraftarlık edemeyiz.»

SEKİZİNCİ MEKTUP

Mebus seçimlerini geciktirmek ve karıştırmak için gerek Mustafa Sabri ve gerek Hamdi ve Vasfi efendilerle uzun uzadıya talimatınız için görüştüm. Muvafakatlerini aldım. Etrafta propagandalar başladı. Gerekenleri elde edecekler. Bol para dağıtarak oyları ve düşünceleri dağıtmağa çalışacaklardır. Zatı Şahânenin aydınlatılması gerekir. Amacımıza sizin üstatça tedbir ve oylarınızla ulaşacağımızı ümit ederim, üstat!

26/10/1919
Sait

ONUNCU MEKTUP

Aziz üstat,

Mabeyinde yeni kabine kurulması tertip ve düşünceleri yayılmıştır. Bu işin hızlandırılması gerekir. Anadolu örgütlerimizin kimi tertipleri Kuvayı Milliyece anlaşılmış. Daha çok Ankara ve Kayseri'de bize karşı çalışmalar başlamıştır. Kürt Derneği, verdiği söze aykırı olarak çaba göstermedi. Çetelerimizden bir bölümü basılıp dağıtıldı. Ne pahasına olursa olsun tasarlanan kabinenin ikti-

dar mevkiine getirilmesi gerekir. Ali Rıza Paşanın, tertiplerimize karşı engelleyici tedbirler alacağını tahmin ediyorum.

Bozkır'a gidecek adamlarımız, tanınmış kişiler olması dolayısiyle hadden aşkın korku ve çekingenlik gösteriyorlar. Saygılarımı sunarım.

29-30/10/1919
Sait

Not: Benim bir mektubumdan Hikmet'e söz edilmiş. Bu mektubumun içindekileri nereden öğrenmişler? Bizzat Hikmet'le görüştüm ve bunun doğru olduğunu hayretler içinde kalarak Hikmet'ten dinledim. Casus, benim çevremde midir, yoksa sizin mi?

ONBİRİNCİ MEKTUP

Kürt Taali Derneğindeki içten dostlarımızla görüştüm. Yeni geldiklerinden, birkaç gün sonra verilen talimat dairesinde tertibat alacaklarını, yalnız Kürdistan'a gönderilecek türlü arkadaşlar için büyük paranın varlığına ihtiyaç olduğunu söylediler. (DBR 3/141) den gelen mektubu da gösterdiler.

Bu mektupta Urfa, Antep, Maraş'ta Fransızlara karşı gereğinden çok kışkırtma yaptıkları, kolordu kumandanının izlediği yumuşak siyasete aykırı olarak halkı kendi düşüncelerine sürükledikleri yazılıdır.

Kabine başkanlığına Zeki Paşa'nın getirilmemesi üzerinde ileri sürdüğünüz düşünceler doğru değildir. Bu zat, Kürtler üzerinde egemendir. Eski Ermeni kesimi unutulmuştur. Sizce ileri sürülen düşünce, bugün için gereksizdir. Karşıdaki olayı öbürlerine de vermeğe çalışıyoruz. Âcizane saygılarımı sunarım, üstat!

4/11/1919
Sait

ONİKİNCİ MEKTUP

.....

.....

Çünkü, Türkiye üzerinde sizden başka bir gücün (İngilizler) nüfuzunu ve egemenliğini sürdürmesi siyasal amacımıza aykırıdır.

.....

..... Balıkesir dolaylarındaki kuvvetlerimiz bozularak kaçmış ve (A: R:) mevkiinde saklanmıştır, yeni kuvvetler hazırlanıyor. Beş bin liradan aşağı olmamak üzere para istiyor.

Karaman'dan (DSB 40/5) den gelen mektupta şimdilik beklemek zorunda olduklarını ve Kayseri'de (KBR 87/4) den gelen mektupta da yakında harekete geçeceklerini bildiriyor.

Şiddetle izlendiğimizi, tertibatımızdan Sivas'ın günü gününe haber aldığını arzederim. Mehmet Ali'ye güvenmeyiniz. Boşboğazdır. Herhalde boşboğazlık ediyor.

Ali Kemal beyin listeye girmesi zorunludur.

Bunca sırlarımızı taşıyan bu adamı gücendirirsek tertibatımız büsbütün yabancı ellere geçer. Bu adamı sıkça - sıkça kollayınız. Saygılarımı sunarım, üstadım.

Sait

5/11/1919

Not : Kemal yakalanmış, mensubiyeti dolayısiyle (KBR 15/1)in örgütle ilişki derecesi meydana çıkmış demektir. Bu adam korunmalıdır.

Mustafa Kemal soluk almadan son mektubu da okuyup bitirdikten sonra kendi kendine söylendi :

— İngiliz dostları, sözüm ona. Hepsi bal gibi İngiliz casusu. Ali Kemal hainini de almışlar aralarına, habire vatan satmakla meşguller. Tam casusluğun zifirî karanlık bataklığındalar. Bu mektuplar, gelecek kuşaklara çağımızda ne denli alçak kişilerin de yaşadığını gösterecek.

Yabancı milletlerle insan dost olabilir, fakat, böyle vatan satıcı durumuna düşemez, düşmez.

Sonra bu korkunç ihanet belgeleri, Kuvayı Milliye liderlerinin ellerinde dolaştı. Hepsi de dişlerini sıkarak tü kürdü.

★

Sivas'ta çok yıllar, kar hep Kasım ayında yağar. Bu kez de Kasım'ın on dokuzunda başlayan kar, az zamanda şehri aka boyadı. Artık, kırmızı kiremitler; sarı yapraklı kavak ve söğüt ağaçları, caddeler, sokaklar ve geniş kırlar, Nisanın başına dek sırtlarından hiç çıkarmayacakları ak bir giynek giymeğe başlamıştı. Kâzım Karabekir, başındaki sipersiz Kuvayı Milliye serpuşu ve sırtında uzun kurşunî paltosuyla sokağa çıkarak başı boş yürümeğe başladı. Bugün de Sivas'ı bir turist gibi gezecekti. Şöför, otombili çalıştırdı. Paşanın işaretiyle otomobil, Kabakyazısı'na, kışlalara doğru giden yola tırmandı. Yumuşak, rüzgârsız bir havada kar, lâpa-lâpa ve bol-bol yağıyor, görüş ufku gittikçe daralıyordu. Şehrin Kuzeyindeki kışlaları, öğretmen okuluyla sanayi okulunun iskeletlerini gözden geçirdi. Evet, hepsi de yarım kalmış bu kültür yuvaları, büyük umutlar ve yapıcı, yaratıcı eller bekliyordu. Şehrin kuzeyindeki çağlayandan elektrik üretilmesi tasarıları da bu kargaşalık döneminde suya düşmüş, unutulup gitmişti. Şehrin kuzey doğusunda birkaç katlı kocaman Amerikan okulu, paşanın hoşuna gitti. Orda bir varlık ve canlılık gördü. Bol para ve malzeme her yanda göze çarpıyordu.

Şehrin göbeğindeki kocaman kâgir hükûmet konağiyle bunun birkaç adım ötesindeki yine kâgir Sultanî mektebi Kâzım Karabekir'ce Sivas'ın göze çarpan biricik yeni varlıklarıydı. İki çifte minare ve Sultan Alâeddin'ce yaptırılan Ulucami, daha başka birkaç cami, birkaç han ve ahşap saat kulesi Sivas'ın göze batan iri kıyım cansız

varlıkları durumundaydı. Sokakların çamur deryasını andıran durumu, karşıdan karşıya geçmek üzere konulmuş iri yağmur taşları bile paşanın gözünden kaçmadı. Şehri daha iyi görmek üzere ahşap saat kulesine çıktı. Kar bütün gücüyle yağıyordu. Erzurum'daki gibi güzel yağıyordu. Erzurum'la kıyaslayınca çarşının durumunu canlı ve doğal buldu. Savaş yüzü görmemiş bir şehrin rahatlığı çarşı-pazar insanlarının yüzünden anlaşılıyordu.

Kâzım Karabekir, okulları gezdiğinde epeyce üzüntü duymaktan kendini alamadı. Bunların durumlarını pek geri ve ilkel buldu. Çocuklar sınıfa girerken ayakkabılarını çıkarıyorlardı. Hepsi cansız, kansızdı. Soluk benizleri sağlıklarının bozuk olduğunu gösteriyordu. Jimnastik, pek gevşek tutuluyordu. Öğretmenlere öğüt vermekten kendini alamadı :

— Çocuklar, saf havada faal bulundurulmalıdır. Kundura çıkarmak temizlik değildir, tersine çocukların ayakları üşüyerek türlü hastalıklara uğrarlar. Kundura çıkardıkları yere kimi çorapla, kimi kundura ile bastığından kunduraların içi pislik ve mikrop dolar, evleri de kirletirler.

Paşa, bir cami bitişiğinde bir evkaf okulunu gezince tüyleri diken - diken oldu; burası bir hapishaneyi andırıyordu; burası hem de gayriinsanî bir hapishaneydi. Elliye yakın kız ve erkek çocuk, üst üste sıkışmış, ders görüyordu. Boğucu, iğrenç bir koku ve rutubet, Kâzım Karabekir'in burnuna saldırmıştı. Bir kız çocuğunu kaldırarak dersini sordu. Kızcağız, ezberlediği dersi şöyle okumağa başladı :

— Zina, livata...

Paşa bu mızraklı İlmihal dersini hemen durdurdu. Çocuklar, Ahmediye de okuyorlardı.

Şimdiye dek Vali, Kumandan, Maarif Müdürü ya da herhangi büyük bir adam bu okulun semtine uğramamıştı. Paşa, böyle bir okula çocuklarını gönderen ana -

babaların duygusuzluğuna şaşıp kaldı. Vali'ye ve temsil heyetine (fırsat buldukça buraları bir gözden geçirmelerini salıkladı.) Sivas'ın en iyi okulu Kızlar Okuluyla buna bağlı olan Ana Okuluydu. Kendisinin doğuda yaptığı gibi kolordu sanayiine alınan kırk-elli kimsesiz çocuk hiç olmazsa san'at öğreniyorlardı. Askerî pavyonlar Darüleytam adı altında okullaştırılmışsa da buralarda barındırılmağa çalışan yüze yakın öksüz çocuk, bugünlerde Türkiye'nin her yanındaki öksüz yurtları gibi tam bir yoksulluk ve perişanlık içinde yüzüyorlardı. Vilâyetin yönetiminde bulunan öksüzler bakılamadığından Erzurum'da olduğu gibi Kolordunun korumasına alınmışlardı.

★

Mustafa Kemal, Kâzım Karabekir, Ali Fuat Paşalar la Üçüncü Kolordu Kumandanı Salahattin bey, Kolordu kumandanlığı odasında toplanarak çok önemli bir iş üzerinde görüştüler. Adana, Maraş, Antep bölgelerinde canlandırılacak ulusal davranışlar üstüne hazırlanan talimatname müsveddelerini okudular. Bırakışmayı izleyen günlerde Ahmet İzzet paşanın bönce yönetimi zamanında Adana, Antep, Maraş ve Urfa livaları, boşaltılmış ve bundan yararlanan İngilizler, bu geniş bölgeyi işgal etmişlerdi. Son günlerdeyse buralardan İngiliz birlikleri çekilmeğe, yerlerini de Fransız güçlerine bırakmağa başlamışlardı. Fransızlar, geldikten sonra bu bölgeye Ermeni akını da başlamıştı. Fransız kıtaları arasında aynı giyneğe bürünmüş yığınla Ermeni delikanlısı da bulunuyordu. Bu bölgeye sel gibi akmağa başlayan Ermeniler, Kilikya'yı ilerde Büyük Ermenistan'a katmak üzere yürütülen bir hazırlığın halkalarını meydana getiriyorlardı. Avrupa basını, bu hülya üzerinde yığınlarca yazı döşeniyordu. Yalnız, Adana'nın ve öbür livaların Büyük Ermenistan'a verilmesini olmaz işlerden saymaktaydılar. Bunca büyük tehlike karşısında bulunan bu bölgede, halk büyük bir

şaşkınlık dönemi geçirmekteydi. Evet buralarda Kuvayı Milliye bombasını bir yol patlatmak gerekiyordu. Buraları uyandırıp şahlandıracak bir başlangıç çalışması temsil heyetinin omuzlarına, daha doğrusu bütün subayların, kumandanların omuzlarına düşüyordu.

Hazırlanan talimatnameyi hepsi uygun buldular. Bu ayın 23 ünde Vilâyet basımevinde bastırıldı. Kâzım Karabekir'in en çok korktuğu şey, bu talimatnamenin vaktinden önce düşmanın eline geçmesiydi.

Talimatname bastırıldığı gün, basımevine gitti. Ordaki görevlileri birer-birer inceledi. En önemli bir görevin, bir Ermeni yurttaşın elinde olduğunu gördü. Üçüncü kolordu ile temsil heyetini uyardı. Hiç kuşku yok ki talimatnamenin birkaçı aşırılmış, gideceği yere gitmişti bile.

Mustafa Kemal'le kolordu kumandanları, güneyde Kuvayı Milliyenin şahlanması uğruna kararlar almakta oladursun Birinci Ordu Müfettişi Fevzi paşanın bir heyetin başında Sivas'a geldiği haberi duyuldu. Fevzi paşanın Anadolu'ya kötü niyetlerle geldiği haberi çok önceden Temsil Heyeti Başkanı Mustafa Kemal'in kulağına gelmişti. Heyet, Samsun'a çıkar çıkmaz Temsil Heyetinde bir tedirginlik başgöstermişti. Bütün Sivas'takilerin, Fevzi paşa üzerine kanısı birdi: Görünüşte seçimin serbest yapılmasını yakından izlemek, memurların durumlarını incelemek üzere geliyordu. Asıl amacı ise Müdafaayı Hukuk örgütleri ve ulusal örgüt üzerinde bilgi almak, halkın eğilimlerini, ulusal örgütlerin yönetim biçimi ve beslenmesini incelemek, daha kötüsü İstanbul hükûmetine karşı alınan durumun kötülüğü üzerinde halkı uyarmak ve meclisin İstanbul'da toplanmasını sağlamaktı. Fevzi paşanın yaveri de geçtikleri yerlerde Mustafa Kemal için kötü - kötü konuşuyor, atıp tutuyor, bunlar da Fevzi paşa heyetinden Mustafa Kemal'in kulağına yetiştiriliyordu. Fevzi paşa, Kasım'ın yirmi dördünde Sivas'a varacaktı. Yollarda yaptığı ya da yaptırdığı boşboğazlık yüzünden

Sivas ithilâlcileri ona karşı ateş püskürmeğe başlamıştı. Özel toplantılarda, Fevzi paşa'nın, Sivas'a ayak basar basmaz yakalanıp hapsedilmesi, döğülmesi, öldürülmesi isteniyordu. Hepsinin başında Mustafa Kemal'le Rauf bey şiddet yanlısıydılar.

Bu arada en çok üzülen Kâzım Karabekir'di. Bu öfke dalgasına karşı durmağa çalışsa hepsiyle bozuşacağını biliyor, susuyordu. Fevzi paşa ile çok eskiden beri arkadaştı. Onun tertemiz bir yurtsever olduğunu biliyorsa da zayıf yanları da vardı. Kuvvetten korkar, kötü durumlarda çok karamsar olurdu. Bu sırada işin en tehlikeli yanı şurdaydı: Fevzi paşa, bugünlerde İstanbul'u Anadolu'dan daha güçlü gördüğünden aldığı buyruğu sonuna dek yerine getirmeğe çalışacağı meydandaydı.

İşte, bu yüzden Kâzım Karabekir(çok tedirgin durumdaydı. Bir kez, en içten bir arkadaşına karşı Sivas'takilerin söğüp sayması, türlü hakaretler yağdırması, onun yüreğini yaralarken Fevzi paşanın boşboğazlıklarla dolu bir yolculuk yaparak onun kutsal bildiği bir ateşi söndürmek amaciyle Sivas'a gelmesine de ne diyeceğini bilemiyordu. Kâzım Karabekir, prensip olarak bu gösteri rengini alan sinirliliğe ortaklık edemiyordu. Acaba Fevzi paşa neden geliyordu? Kendisiyle serinkanlıca konuşulduğunda kandırılamaz, yola getirilemez miydi? Temsil Heyetinin ve bütün Kuvayı Milliyenin gücünü görünce dönmeyeceğini kim söyleyebilirdi? Onu kandırabilecek bir tek kişi vardı, o da Kâzım Karabekir'di. Evet, Fevzi paşanın imana gelmesi için bir tek Kâzım Karabekir'in sözü geçerdi. Paşa, bir gün çok üzülerek Mustafa Kemal'le Rauf beye:

— Ben, Fevzi paşaya yapılacak hakarete dayanamam, dedi, Ona karşı yapılan hakaretler, bana dokunuyor. Onun hakkında söylenen sözler, beni üzüntüye boğuyor. Eğer sizler Fevzi paşaya karşı samimî davranırsanız ben de Fevzi paşayı kandırarak düşüncemize getiririm ve bir genel toplantıda samimi olarak tartışıldığında

düşüncemizi benimseyeceğini hiç değilse bize karşı olmakta ayak diremeyeceğini temin ederim. Yalnız, ilk dileğim, içten bir arkadaşımız geliyormuş gibi arkadaşça onu karşılamağa çıkmaklığımızdır. İtimadın, korkutma ve baskı iie değil telkin ve kandırma ile kazanılacağına güzel bir örnek göstermiş olacağız.

Arkadaşları, Kâzım Karabekir'in bu düşüncesini doğru buldular.

Kasım'ın yirmi dördüncü günü akşama doğru hep beraber otomobillere binerek Samsun yolunda Sivas'a sekiz kilometre çeken Nümune çiftliği'ne gittiler. Karanlık bastı, bütün dağ - taş apaktı ve kar halâ lâpa lâpa yağıyordu. Gecenin geç vakitlerine dek bir odaya sığınarak beklediler. Paşanın otomobili bir türlü görünmüyordu. Hepsi sabrsızlanmağa ve geri dönme eğilimi göstermeğe başladı. Kâzım Karabekir, onları güçlükle tutabildi. En sonra Fevzi paşanın otomobilinin Yenihan'da bozulduğunu öğrendiler. Geceyi Yenihan'da geçirmek zorundaydı.

Böylece bu gece gelemeyeceği anlaşıldığından :

— Yarın, artık gelemeyiz!

Diyerek Sivas'a döndüler.

Kasım'ın yirmi beşinde hava ılıklaşmış, kar yağışı yağmura çevirmişti. Kâzım Karabekir, yanına birkaç arkadaş alarak bir hazır kıtanın başında, Sivas'a varan Fevzi paşayı karşıladı. Ona barınacak başka bir yer bulmadılar ve Kâzım Karabekir'le Fevzi paşa ertesi gün, yalnız başlarına görüşmeğe hazırlandılar.

Kâzım Karabekir, Kasım'ın yirmi altıncı günü sabahı Fevzi paşanın ziyaretine gitti. İki saat kadar karşılıklı tartıştılar. Kâzım Karabekir bu tartışmalardan Fevzi paşanın en önemli görevinin kendisini görmek olduğunu anladı. Kâzım Karabekir'e :

— Mustafa Kemal paşayı tutmaklığın felâkettir; Bu yüzden gelecekte adın kötüye çıkacak. Yegâne istinatgâhları sen olan Mustafa Kemal paşa, muhteris ve menfaat

düşkünüdür. Maksadı, hükûmetin şeklini değiştirmek, diktatör olmaktır. Ahlâkça herkesçe fena tanınan bu zatın, milletin başına belâlar getireceğini seni seven bütün arkadaşlarımız ve ben, yakinen biliyoruz. Ali Fuat paşa da muhterisin biridir. En güvendiğin İsmet te aynı fikirdedir. Ve benim gibi o da seni uyarmak fikrindedir. Bunların hiç bir kuvveti olmadığı halde sen bunlara kuvvet veriyorsun. Geleceğin tehlikeli durumlarında omuzlarına büyük sorumluluk alıyorsun. Kendisinin İstanbul'a götürülmesine (tutuklanarak) sen engel oluyorsun. Buna yardımcı olma! Bunu milletin, memleketin selâmeti için benim ve birçok arkadaşlarımızın samimi olduğundan ve senin bu vatana olan namuskârane fedakârlıklarını herkes bildiğinden söylemeyi bir vazife bildim. Mustafa Kemal paşa, yaverlerini de mebus yaptırıyormuş. Bu gibi mebusların yapacağı fena etkiyi de düşünmelisiniz.

Kâzım Karabekir, Fevzi paşanın sonuna dek boşalmasını bekledikten sonra, sözü aldı ve şöyle konuştu :

— Paşam, Mustafa Kemal paşaya başımıza geçmesini daha İstanbul'da teklif eden de benim. Bugün, bütün gücümle tutmayı en büyük bir ödev bilirim. Ondan daha hamiyetli ve değerlisini İstanbul'da iken aradım bulamadım. Pekalâ hatırlarsınız. Hanginiz esaret altındaki İstanbul'dan çıkıp ta geldiniz? Bugün de sizden rica etsem ihtimal yine gelmezsiniz. Burada kalınız, seni reis yapalım. Bugün benim kuvvetle tutacağım zattır ki milletin riyasetinde durabilir. Doğrudur. Fakat, bu bizzat ben olamam. Çünkü, ben istinatgâhsız kalırım. Siz ve emsaliniz esaret altında oturmayı tercih ediyorsunuz. Bugünkü durumumuz en tabiî ve en meşru bir şekildir. Bu düşünce, kolordu kumandanları ve temsil heyeti için de böyledir. Keşke, milletin ilerisinde ve kolordu kumandanlıklarında daha değerli zatlar bulunaydı! İstanbul'da dedikodu yapan arkadaşlar, iş bu raddeye kadar muvaffakiyetle geldikten sonra olsun Anadolu'ya gelseler ya! Ne

yazık ki doğunun aydın evlâtları bile İstanbul'dan çıkmazken doğulu olmayan bizim gibiler, en felâketli günlerde halka avuntu ve güven verdik. Halk ta tabiî olarak kılavuzlarını gördü ve onlara selâhiyet ve güç verdi. Halkın subaylara olan güvenini ve bizlere karşı beslediği ümit ve sevgiyi yer yer gezip göreceksiniz. Şu ya da bunun mebus olması fena etki yapar düşüncesine gelince bu ana sorun değildir. Esasta bir olduktan sonra bunların samimî olarak çözümlenmesi imkânsız değildir.

Fevzi paşa artık, «Mutlaka Mustafa Kemal'i tutuklayıp İstanbul'a götüreceğim» demekten vazgeçmişti. Çok uzun tartışmalardan sonra, yatıştırılmış ve kanmış gibiydi.

— Ulusal direnme olmadıkça, milletin esirlik altına düşmesi önlenemezdi. Hem de bu esirlik Mısır'da olduğu gibi bütün bütünlemesine bir esirlik olmayacaktı. Türkiye, parça parça kodaman devletlerle ufacık, minyatür devlet ve milletlerin boyunduruğuna girecekti. Kodaman Avrupa devletleri, (Rum ve Ermeni jandarmalarını kullanarak Anadolu ve Rumeli Türkiyesinden Türklüğün kökünü kazıyacaklardı. Oysa, ulusal bir direnme sonucunda bütün bu korkunç tehlikeleri bir yana iterek gerçek bağımsızlığa ulaşılabilirdi. Bağımsızlık kazanılmasa bile bağımsızlığa girmemek uğruna bir askerin ve bir milletin arslanlar gibi silkinip kükremesi bile başlı başına tanrının bir buyruğu ve bir zafer sayılmaz mıydı? Böylece, özgürlüğümüzü pek pahalıya satmış olacağız. Ama, biz boyunduruğu paralayacağız. Hele şu Ermeni ve Yunan vahşilerini biz bitmeden önce bitireceğiz. Her halde bağımsızlık aşkiyle son soluğa dek çarpışacağız. Tek dağ başı mezar oluncaya dek uğraşmağa karar verenler herhalde başarıya ulaşırlar. Olmasa da dünyada hiç olmazsa namert insanlar olarak tanınmazlar. Büyük savaştan sonra birçok milletler, yüzyıllardan beri ölü oldukları halde meydana çıkarken en eski Türk milleti, hem de sessizce

bir tek nağra atmadan nasıl ölür? Şu günlerdeyse ulusal varlık, ulusal birlik meydana gelmiş, ulusal karar verilmiştir. Artık bu işlerle ve Mustafa Kemal paşa ile uğraşmak yanlıştır. Ulusal karara karşı davranmaktır, ihanettir, felâkettir. Yeniden söz alan Fevzi paşa, ulusal kararı doğru bulmakla beraber şöyle dedi :

— Mustafa Kemal hepinizi atlatır, sürükler, bir şeyden haberiniz olmaz. O, millî kararı, sizin meşru isteğinizi değil kişisel hırsını düşünüyor. Onu tanımıyorsunuz.

Kâzım Karabekir, Fevzi paşanın bu kaygusunu şöylece yatıştırmağa çalıştı :

— Görüyorsunuz ki içimizde anlayışsız insan yok! kişisel olarak aykırı yöne gitmesi düşünülemez. Bugün nasıl tutuyorsak aykırı davranışını görünce de bırakmak elimizdedir. Mustafa Kemal, halka ve halkçılığa saygı gösterdikçe yerinde durabilir. Herhalde pis bir ortam yapmasına meydan vermeyiz. Şimdiye dek olduğu gibi şimdiden sonra da başarının birlikte olduğunu görüyor.

Fevzi paşa, bunu da doğru buldu :

— Bu suretle kendisini başıboş bırakmamayı ve gerekince duruma el koymayı düşünmüş olduğunuza göre bugünkü durum zorunludur!

Dedi.

Kâzım Karabekir arkadaşların ona karşı takındığı kırgın ve kızgın durumdan hiç söz etmedi. Yalnız, çok boşboğazlık eden yaverine çenesini tutması için öğüt vermesini salıkladı:

— Git, temsil heyetini ziyaret et, samimî davran ve Kuvayı Milliye yanlısı olduğunu söyle!

Diye de yalvardı. Fevzi paşa, onun bu dileğini benimsedi ve gerek Mustafa Kemal'le ve gerekse Temsilci Heyeti ile içten görüşmeler yaptı. Herkes, konuştu. Fevzi paşa'nın Samsun'a ayak atmasiyle başlayan tedirgin edici fırtına en sonra dinmişti. Kuvayı Milliye olgun bir baş daha kazanmış gibiydi.

Kâzım Karabekir, böylece Fevzi paşayı yatıştırıp zararsız duruma getirmenin hatta Kuvayı Milliyeye kazandırmış olmanın derin ruh huzuru içinde bulunurken birden bire bir olay onun ruhunu öfke bulutlariyle kapladı ve Mustafa Kemal'e karşı duyduğu bu öfkeyi nasıl ve nerede saklayacağını bilemeyerek Deli Halit beye çatmakta bir avuntu aradı. Olay şöyle geçti: Kasım'ın yirmi altısında öğleden sonra kumandanların görüşmesi kapanırken Kâzım Karabekir, aklına eserek İradei Milliye gazetesine verilecek müsveddelere şöyle bir göz atmak istemişti. Yazıları gözden geçirirken üçüncü tümen kumandanı Halit beyden 22 tarihli ve 25 te Mustafa Kemal'e gelmiş olan ve bugün de onun Halit beye verdiği telgrafları gördü. Mustafa Kemal, bu sırada Türkiye'de başlamış olan seçimlerin Kuvayı Milliyecilere gülümsemesi uğruna Halit beyin çalışmasını ve bu uğurda rol oynamasını salıklıyordu. Halit bey de bu işin yapılmakta olduğunu ve gerekli adayların seçtirilmesi işinde çalıştığını anlatıyordu.

Bu telgrafları gören Kâzım Karabekir'in yüzü kıpkırmızı olmuş, kaşları çatılmıştı. Kendi kendine şöyle mırıldandı :

— İlkönce seçimlere karışılmayacaktı. Sonra benim astım olan bir tümen kumandaniyle hem de durumu hayli uygunsuz ve güç bir halde olan ve her yandan alyhine yakınmalar yapılan Halit beyle ve verdiği söze karşın bu 26 tarihli taze haberleşmeye çok canım sıkıldı. Ben, bugün saatlarca Mustafa Kemal'i savundum, onun durumunu güçlendirmeğe çalışıyorum. O da tersine benim tümen kumandanlarımla benden habersiz isteğim hilâfına durum alıyor.

Duyduğu acı etkiye karşın Fevzi Paşanın halâ kulaklarında çınlayan sözlerini büyütmemeğe çalıştı. İlkin bu işi Rauf beye açtı. O da buna şaşırmış göründü. Bunu Mustafa Kemal'e anlatacağını bir daha yinelenmeyecek

biçimde perçinleyeceğine söz verdi. Bunun üzerine Kâzım Karabekir, bu işi Mustafa Kemal'le doğrudan doğruya konuşmaktan vazgeçti.

Ve ihtilâl ordusunun en doğal görevlerinden biri olan bir işe askerlerin karışmaması prensibini savunan ve şamar gibi şaklayan bir telgrafı Deli Halit'e çekmekten çekinmedi :

— ..... Kemal paşaya yazılan şifreyi okudum. Milletin feryadı ve orduların millete yardım ilânı temeli eski kabinenin yok etmeğe yeltendiği meşruiyet yönetimini yeniden kurmaktı. Şu halde askerlerin hiçbir biçimde seçime etki yapmaması ve milletin serbestçe adaylara oy vermesi gerekir. Kıtalarımızın siyasete karışmasiyle inzibat ve içtenliğin sarsılmasına meydan verilmemesini hassaten rica ederim.

KÂZIM KARABEKİR

Kasım'ın 27 sinde Sivas'a gelen Kara Vasıf bey, İstanbul'dan şu haberleri getirdi :

— Kamu oyu Amerikalıların lehinde, Fransızlara karşı hiçbir eğilim yok. «İngiliz Dostları Derneği» İngiliz mandası yanlısı. Mustafa Kemal paşa'nın örgütü istediği yana götüreceği ve bir hükûmet kuracağı korkusu var. Türlü partilerde de bu düşünce var.

Padişah ta Mustafa Kemal ve Rauf bey için bundan kaygu ile göz ederek bunların bulundukları işi bozmak istiyor. Meclisin İstanbul'da toplanması düşüncesinde kimi tedbirleri hepimiz gibi o da sayıyor.

Kâzım Karabekir, Kara Vasıf beyin getirdiği bu haberleri dinledikten sonra defterine şöyle bir not düştü :

— İşte, İstanbul'dan gelenler, güvenilir kimi arkadaşlarımızı da yad ederek Mustafa Kemal'in oynayacağı rolden kaygularını söyledikleri gibi doğu halkı da zaten şimdiye kadar aynı kaygu içindeydi. Bilhassa Erzurum Kongresi kararlarının kaldırılması sorunundaki durum-

ları gelecek için kendilerini daha duygulu bulunduruyordu. İşin daha uygunsuz bir aşaması açılmıştı.

Kasımın 26 ıncı günü öğleden sonraki kolordu kumandanları görüşmesinde üçüncü kolordu kumandanı Salahattin beyle Mustafa Kemal arasında geçen şiddetli bir tartışma, gerekli sınırdan dışarı taştı. Araları açılır gibi oldu. Salahattin bey, oturumu bırakarak öfkeyle çıkıp gitti. Salahattin bey, daha çok Kâzım Karabekir'in düşüncelerine yatkın olan şöyle bir tez savunuyordu :

— İstanbul hükûmetiyle daha yumuşak olalım; bilhassa parasız bulunuyoruz. Meclisin İstanbul'da alacağı biçimden sonra kesin davranışla her şeyi ele alırız. Bugün madem ki meşru hükûmet İstanbul'dadır. Meclis toplanıncaya kadar arayı açmayalım.

Buna karşı Mustafa Kemal de kozunu şöyle savunuyordu :

— Parasız kalırsak mesele millî teşkilâta döner.

Kâzım Karabekir, buna şöyle karşılık vererek bütün ağırlığını kefeye koydu :

— Meşru hükûmet varken anarşiye, belki de Tavaifi mülûk biçimine döneriz. Herhalde iyi düşünmek ve ileriyi görerek davranmak gerek.

Salahattin bey yine:

— Yumuşak olalım, mutlaka hükûmetle anlaşalım, dedi. Mustafa Kemal, yüzü daha çok kızararak İstanbul hükûmetinin anlaşmak istemediği salt zaman kazanmak ve bu arada memlekette iç ayaklanmalar çıkarmak istediğini, İngilizlerin ancak Kuvayı Milliyenin esirliği benimsemesi sonucunda bir anlaşmayı düşünebileceklerini anlattı. Bunları yüzlerce kişiye söylüyormuş gibi haykırarak söyledi O zaman, Salahattin bey de öfkelendi :

— Bağırmağa hakkımız yok, fikrime hürmet etmiyorsunuz!

Dedi ve ayağa fırlayarak odadan çıktı gitti.

Salahattin bey, Kâzım Karabekir'le çok eski ahbaptı. Onun, Kâzım Karabekir'in düşüncelerini yansıttığını da biliyorlardı. Temsil Heyeti üyeleri, bu olaya hadden aşırı üzülmüşlerdi. Arayı düzeltmek için Kâzım Karabekir'e yalvardılar. O da Salahattin beyi götürüp Mustafa Kemal'le barıştırdı. Kâzım Karabekir, onları barıştırıp herkesi hoşnut ettiği sırada defterine şöyle bir not ta düşürüyordu :

— Garip durumdalar. Mustafa Kemal, bulunduğu durumu göremiyor. Dünya âlem aleyhinde iken beni şifre işiyle, Salahattin beyi bir başka nedenle kırıyor. Kâzım Karabekir daha sonra defterine şu notları da kattı:

— Salahattin bey barışmıştı. Ertesi gün oturuma gelir gelmez daha sinirli bir durumda söylenerek çıktı gitti. Yine arkadaşlar bana yalvardılar. Daha çok Rauf, Mazhar, Müfit, Bekir Sami beyler rica ediyordu.

Paşa son dargınlığın nedenini sordu :

— Bilmiyoruz, siz anlar, halledersiniz!

Dediler. Paşa hemen kolorduda Salahattin beyin dairesine koştu. Kumandan öfkesinden ağlayacak durumdaydı.

— Ne oldu yine, Salahattin?

— Söylemez. Bu adam namuslumla oynuyor. Biz millî mesele hallediyoruz, halbuki... Diyerek olayı anlattı. Kâzım Karabekir onu şöylece avuttu :

— Bu yine onun çevresinin «münasebetsizliğidir.» Bunları kimseye açma. Şu görüşmeleri, bir engel çıkarılmadan hayırlısiyle bir bitirelim.

Salahattin bey, bu sözleri tutacağına sözverdi. Kâzım Karabekir de öbür yandan davranarak Salâhattin beyi üzen işi düzelttirdi.

Kâzım Karabekir'in Temsil Heyetiyle anlaşacak iki sorunu daha vardı. Bunlardan biri şuydu : Erzurum Kongresinin kararlarını Sivas Kongresi yutmuş, meydandan silmiş, bunun uğruna uzun haberleşmeler yapılmışsa

da anlaşmazlık ortadan kaldırılamamıştı. Erzurum Kongresi üyelerinin kararları hasır altı edilmiş, bu, büyük bir güvensizlik ve öfke doğurmuştu. Bu sorunun çözümlenmesi mutlaka gerekiyordu. İkinci sorun da şuydu: Mustafa Kemal, Temsil Heyeti adına kendi imzasiyle iş görüp duruyordu. Birinci sorunda Kâzım Karabekir'in haklı olduğunu, bütün özel görüşmelerinde her arkadaş söylediği gibi Mustafa Kemal de söylemişti. Kâzım Karabekir'in sorusu basit ve kestirmeydi :

— Eğer doğu vilâyetlerinden herhangi yeni bir bölüm dışında bağımsızlığımızı perçinleyen bir barış kabul olunursa Sivas Kongresi hükümlerini uygulamak mümkün müdür? Hiç olmazsa makina başında Sivas Kongresi esasları kabul olunmadan anlaşmak mümkün değil miydi?

Kâzım Karabekir'in bu sorularına verilen karşılık şöyleydi :

— Kongre, Malatya olayı ve yerli kimi olaylar yüzünden acele dağılmak zorunda kaldı.

Kâzım Karabekir :

— Kongre acele mi dağıldı, yoksa tabiî bir halde mi? Diye sorunca acele dağıldığını açıkça söylemekle beraber yanlışlık yaptıklarını söylediler.

Kâzım Karabekir imza işini hiçbir türlü sindiremiyordu. Gün geçtikçe Mustafa Kemal imzasının yeni - yeni güçlükler çıkardığı kanısındaydı. Onun çevresinde bu imza işinden sere serpe konuşuluyordu. Hele Halit beyle Mustafa Kemal'in mebusların «atanmaları» işi üzerinde yaptıkları şifre haberleşmesi Kâzım Karabekir'i çılgına döndürüyordu. Bunu öyle büyülttü ki en sonra Mustafa Kemal, bunun tartışılması için bir oturum istedi. Bunda Kâzım Karabekir şöyle konuştu :

— Ben millî reis bulunmasına daha ilk günde olduğu gibi taraftarım. Fakat, heyeti temsiliye diye genelgelere ve haberleşmelere imza atılması bütün heyetin sorumluluğu altında olmalıdır. «Namına» olan imzaların

yaptığı ve yapacağı güçlüklerle beraber temsil heyetinin herhangi bir haberleşmeden «haberimiz yoktur» gibi «mazeret» bildirmeleri mümkün olabilir. Böyle olduğu gibi Mustafa Kemal Paşanın zat imzasının dahi herhangı bir makamda temsil heyeti gücünü temsil edebilir.

Kâzım Karabekir'in uzun uzadıya savunduğu bu düşünceler, kimi üyelerce doğru bulunduysa da yine eski gidişat üzerinde yürünmesi karara bağlanmakta gecikmedi.

Bundan sonraki bir görüşmede, Mustafa Kemal, Aydın bölgesinden Demirci Mehmet Efe'nin gönderdiği bir heyeti oturuma kabul etti. Paşanın bu zeybeklere gösterdiği candan yakınlık ve ilgi Kâzım Karabekir'in pek çok garibine gitti. Bu gibi ayak takımına her ne olursa olsun çokça yüz verip şımartmamak gerektiğini Mustafa Kemal'e söylemekten kendini alamadı. Sonra, bunların meydana getirebilecekleri kötülükleri bir - bir sayıp dökerek bu gibi durumların yinelenmemesi için Mustafa Kemal'i uyardı.

O gün, Demirci Meymet Efenin batı dağlarında mucizeler yaratan zeybeklerinin bu temsilcileri, Kâzım Karabekir'in asık suratında ve kendilerine aşağılık bir şeymişler gibi bakan gözlerindeki dostça olmayan bakışlarından ürktüler ve buna pek şaştılar, aylardır bin türlü güçlükle tepeden tırnağa silâhlı Yunan ordusunu orda zıpk diye durduran gücün kendileri olduğunu bu ünlü paşa neden bilmezlikten geliyordu? Mustafa Kemal'in kendilerinden pek çok şey beklediğini açığa vuran güleç yüzü onları yine çokça avuttu. Paşa, Demirci Mehmet Efeyle kızanlarına kendisinin ve bütün temsil heyeti üyelerinin sıcak selâmlarını gönderdi.

— 2 —

İNGİLİZ KEMAL

Başkalarının keyfine göre yaşamak, sefaletin en büyüğüdür.
— Syrus —

Sabahleyin erkenden, Arapyan Han'ındaki zındanın kapısında asılı kocaman kilidin içinde kocaman bir anahtar, mâdenî sesler çıkararak döndü ve kapı ardına dek açıldı. Kapının önüne iki silâhlı İngiliz askeri dineliyordu. Boksör Esat, kendi üzerine dikilen gözlerden yeni bir serüven başladığını anlamıştı. Muhafızlar, onun bileklerine bir İngiliz kelepçesi geçirdiler ve handan çıkararak dışarda bekleyen bir askerî otomobile bindirdiler. Otomobil, hiç vakit geçirmeden homurdanarak Tophane rıhtımına doğru inmeğe başladı. Rıhtıma vardıklarında Esat bey, baktı. Önünde bir deniz yolculuğu görünüyordu. Sadrazamlar, nazırlar, büyük gazeteciler gibi Malatya sürgün edilecek değildi ya. Belki de ufak bir deniz yolculuğundan sonra bir askerî «tecit» kampına götürülecekti. muhafızlar, onu kollarından sürüklercesine götürüp küçük bir askerî gemiye bindirdiler. Demir bir merdivenden anbara indirilen genç boksör, demir parmaklıklarla bölünmüş loş bir hücreye tıkıldı ve üzerinden bir kilitin anahtarı, diş kamaştıran gıcırtısiyle döndü. Genç boksör, muhafızlar çekilip gittikten sonra çevresine baktı. Yalnız değildi. Orada iki kişi daha vardı.

Bakıştılar. Bunlardan biri bir Türk, öbürü de sivil giyinmiş bir Alman subayı idi. Boksör, ilkönce yurttaşla konuştu. Adamcağız çok dertliydi. Gözleri ağlamaktan

kan çanağına dönmüştü; durmadan içini çekerek, hıçkırarak ağlıyordu. Oldukça yaşlı olan adamcağız, ağlamaktan fırsat buldukça durmadan çektiği tesbihinin yanı sıra bir düziye besmele çekiyordu :

— Ne oldu arkadaş? Üzme kendini. Merak etme, Allah yardımcın olur, dedi.

Yanı başında, hiç ummadığı halde kendisine Türkçe ünleyen bu ses, adamcağızı sevinçten deliye döndürdü hemen genç adamın ellerine sarıldı :

— Allahım, sana çok şükür. Bir dindaşımı yanıma gönderdin.

Esat bey:

— Nerelisin? Diye sordu.

— Kadıköylüyüm. İcra memuruyum. İsmim Ahmet'tir. Beni bütün Kadıköy'le Üsküdar tanır.

— Suçun nedir de buralara düştün?

— Kadıköy'de bir evim var. Kiracım da bu heriflerin (işgalcilerin) yanına polis hafiyesi girmiş. Kira vermez, evi harap eder. Mahkeme kararı aldım, evin tahliyesi için. «Vay! Bana bunu yaptın ha!» diye bana kin bağladı. Birgün camiye vaaz dinlemeğe gitmiştim. Yanımda Müslüman Hintli askerler vardı. Onlarla konuşuyordum. Bu melûn herif te bunu görmüş. «Müslüman Hintli askerleri isyana teşvik ediyor» diye beni jurnal etmiş. Haberim yokken bu durumda bir de resmimi çekmiş. Ne dersin oğlum bu işe? Bir türlü derdimi anlatıp ta yakamı kurtaramadım.

Boksör Esat bey, Alman subayının derdini öğrenmek istedi. O da Almanya'ya dönmek üzere saklanırken ele geçmişti.

Onlar, kaşla göz arasında böyle dertleşip anlaşmağa çalışırken geminin makinaları da çalışmağa ve tekne sarsılmağa başlamıştı. Böylece geminin kalktığını ve yol almağa başladığını anladılar. Bu sırada yemekler de gelmişti. Kapıdaki İngiliz muhafız, genç boksörün ken-

disine İngilizce ünlediğini görünce kulaklarına inanamayarak onunla ilgilendi. Sanki, Londralı bir İngiliz gelmiş te kendisiyle konuşuyordu. Bu denli güzel bir İngilizce muhafızı şaşırtmıştı. Artık, durmadan onunla konuşmak istiyordu. Yaşlı adamın ağlayıp durduğunu görünce şöyle dedi :

— Söyleyin bu ihtiyara, korkacak bir şey yok. Çanakkale'deki (Siyasal suçlular) kampına gidiyorsunuz. Telörgünün içinde, açık havalı bir yerdir. Orada serbest vakit geçireceksiniz. Söyle, ağlamasın.

Esat bey, bu sözleri adamcağıza çevirince onun derdini biraz olsun hafifleteceğini sanmışsa da aldanmıştı. Çoluk - çocuğunu düşünen yaşlı adam, iki gözü iki çeşme hâlâ ağlıyordu. Yalnız, Alman subayı, bunu işitince çok sevinmişti.

Gemi, Marmara'da yol alıyor, onlar gözleri kendi içlerine ve anılarına dönük, denizi ve gökyüzünü görmekten uzak yalnızca düşünüyorlardı.

Vapur Çanakkale'ye varınca, genç boksör ve arkadaşları anbardan çıkarıldılar. Hafif çalkantılı lacivert boğaz suları ve masmavi gökyüzü, özgürlüğün en güzel renklerini taşıyor gibiydi. Üç arkadaş rıhtımda bekleyen bir otomobile bindirildi. Başlarında yeni muhafızlariyle Çanakkale'nin içinden geçerek kır yollarına çıktılar. Ağaçlıklar, bağlar, bahçeler, fundalıklar arasından geçtiler. Bir ovada, Paşa Çiftliği dolaylarında, bir yerde otomobil durdu. İndiler, burası, elli metre karelik, sık telörgülerle çevrilmiş bir askerî kamptı. Dört yanında silâhlı Hintli nöbetçiler vardı. Telörgülerin içinde sekiz çadır bulunuyordu. Üç arkadaş, telörgülerden içeri girince çevrelerini onbeş mahpus sarıverdi. Esat bey, hemen bu onbeş kişinin de hem Rus, hem de Bolşevik olduğunu öğrendi. İngilizler, bunları türlü doğu memleketlerinde propaganda yaparken yakalamış, buraya tıkmışlardı. Genç boksör, bu arada gözünün ısırdığı birine dikkatle bakınca

bunun Arapyan hanındaki zindan arkadaşı olduğunu gördü. Genç adam bu zindan arkadaşiyle sarmaş - dolaş oldu. Sanki kırk yıllık ayrılıktan sonra birbirlerine kavuşmuş en yakın akraba gibiydiler. Mapusane, zulûm ve işkence arkadaşlığının böyle bir kaderi vardı. Onların böyle sarmaş - dolaş olduğunu gören öbür Ruslar, şaşırmış, aval aval bakıyorlardı. Esat bey, kendilerine büyük kötülük yapan zindancıya yaptığı oyunu anlatınca öbürü sevinçten ellerini çırptı. Sonra baksör Esat, genç Rus'a sordu:

— Hani, sen, memleketine gidiyordun?

— Evet, hepimiz gidiyoruz. Burada topladılar. Buradan bizi değiş - tokuş edecekler. Burası fena yer değil. Görüyorsun ya... Hergün güneş banyosu yapıyoruz. Sanki köy yaşayışı geçiriyoruz. Her halde yakında gideceğiz. Esat bey, Ahmet Efendiyle birlikte kendisine verilen çadıra girerek çenesini ellerinin arasına aldı ve arpacı kumrusu gibi düşünmeğe başladı.

Evet, Ruslarınki gibi yakında çıkıp gitmek umudu olunca burda bir kaç gün güneşli bir kamp yaşayışı geçirmek hiç te fena değildi. Yalnız, hiçbir umudu olmadan bu telörgüler arasında pineklemek korkunç bir şeydi. Hele kendisi gibi çok genç, çok ateşli çok hareketli bir insan için.

Çadırın karanlığında gözlerini yumup ta uykuya varmadan önce çetin bir karara kolayca vardı. Kaçacaktı. Ertesi sabah, uyanır uyanmaz çevresini kontrol etmeğe başladı. Evet, kaçacaktı. Anadolu'ya, ulusal dâvanın çoktandır iç ve dış düşmanlara karşı silâhı patlatıp durduğu Anadolu'ya kaçacaktı, hiç olmazsa şu sıralarda pek anlamsız geçen yaşayışı bir anlam kazanacaktı. Kaçar kaçmaz da Mustafa Kemal'in açtığı ihtilâl bayrağı altına girecekti. Artık, bu bayrak altından başka her yer ona haramdı. Şimdiye dek başından geçenler, pişmiş tavuğun başından geçmemişti. Kafasının içinde karınca gibi kay-

naşan anılarını bu dönüş yerinde bir kez daha baştan başa yaşadı : O, 1887 de Altınmermer'de doğmuş bir İstanbul çocuğuydu. Öz adı Ahmet Esat Tomruk'tu. Babası Evkaf Nezareti Varidat Kalemi Müdürü Mehmet Reşit beydi. Hovarda bir adam olan babası, öldüğünde geride küçük bir dükkândan başka bir şey bırakmamıştı. Beş yaşında babadan öksüz kalan Ahmet, Taksim'deki kira evinde yaşamağa başladı. Sonra, boğaziçinin en güzel yerlerinden biri olan Emirgân'a taşındılar. Ahmet Esat için burası bir çocukluk cenneti olarak kalacaktı. Bülbüllerin şakır - şakır şakıdığı koruluklarda, güneşli kırlarda gece gündüz koşup oynayan ve serbestliğin unutulmaz tadını tadan çocuk, zamanla gürbüz ve sağlam bir gövdeye sahip oldu. Dağları, kırları heyecansız bulmağa başlayınca işi denizciliğe döktü. Emirgân'ın ünlü sandalcısı Fotaki'den yelken dersi aldı. Artık, deniz, gün geçtikçe onun için «kendini meşkine verdiği bir aşk olmuştu.» Aradan geçen bu egzersizi bol ve atak yıllar, onu yaşayışla döğüşü seven, atılgan, yürekli bir çocuk olarak yetiştirdi. Yaşına göre çok gelişen Esat, yürekliliği, ataklığı ve cüretkârlığiyle büyük, küçük herkesin gözüne çarpmağa başladı.

Ona ilk spor dersini veren Hariciye Nezareti Müsteşarlarından Talât bey olmuştu. Talât bey, çoğu zaman kimi arkadaşlariyle korulukta buluşuyor, hem şakıyan bülbülleri dinliyor, hem de «istibdat, hürriyet» sözcüklerini yineleyip duruyorlardı.

Esat, bir gece yemekte bu sözcüklerin ne anlama geldiğini dayısına sormuş, aralarında şöyle bir konuşma geçmişti :

— Dayı sana bir şey soracağım.

— Ne soracaksın?

— «Hürriyet», «İstibdat» ne demektir?

Çocuğun dayısı, bir zenberek gibi yerinden fırlamıştı; lokmaları ağzında kalmıştı. Yüzü kül gibiydi. Faltaşı gibi

açılan gözlerini yeğeninin gözlerine dikmişti :

— Bu sözler senin ağzında ne geziyor, nereden duydun bunları? Diye bağırdı.

Bunların tehlikeli ve tekinsiz sözcükler olduğunu sezen Esat, bunları kimden işittiğini söylememek akıllılığını gösterdi. Kendini büyük bir günah işlemiş gibi duyuyordu. Bunları dayısına neden söylemişti? Çenesini kitleyip yatağına girdikten sonra bile bunun üzüntüsü yüreğini için için yakmıştı.

Esat, sabahı iple çekti ve dışarı fırlar fırlamaz ilk işi gidip Talât beyi bulmak oldu. Geceki işi olduğu gibi ona anlattı. Talât bey gülerek :

— Aferin Esat, dedi. Senin mert bir adam olacağını bu halin ispat etti. Niçin bana sormadın? Sen, bunları anlayacak yaşa gelmedin daha. Birgün gelir, anlarsın. Sakın bir daha bu kelimeleri kimseye sorma. Hiçbir yerde söyleme.

Esat'ın spor hevesi daha çok artarak sürüp gidiyordu. Gövdesini çelik gibi yapan deniz sporlarını aralıksız sürdürüyor, Baltalimanı çayırında yapılan pehlivan güreşlerini seyrediyor, onlar gibi ünlü pehlivanlardan biri olmak uğruna yanıp tutuşuyordu.

Birgün dayısı, onu götürüp Galatasaray Sultanisine yatılı olarak yazdırdı. Müdür Abdurrahman Şeref beydi. Yazar Ruşen Eşref, Hintli Fuat ve Japonya sularında batmış olan Ertuğrul'un çarkçısının oğlu Kemal'le üç öksüz olarak yan yana okuyup Fransızcayı öğrendiler.

Bir gün Hintli Fuat'in eline geçen bir Fransızca pulculuk gazetesi, Esat'ın başına belâ açmakta gecikmedi. Bu gazeteye adreslerini göndererek dünyanın türlü ülkeleriyle pul değiş - tokuşu yapmak hevesine kapıldılar. İçlerinde Ruşen Eşref de olarak Fransız postahanesinde postrestant olarak gazeteye adreslerini gönderdiler. Bu da az korkusuz olmadı : Üçü, Bankalar caddesindeki Fransız postanesinin önüne gelince Esat, birdenbire pos-

tanenin kapısından içeri daldı. Çocuğun elinde mektubu gören memur şaşkın :

— Çocuğum, sen buraya nasıl geldin? Dikkat et, kimse görmesin! Çabuk kaç!

Diyerek mektubu da onun elinden alıp damgaladı.

On beş gün sonra Esat, aynı memurun güler yüzle kendisini karşıladığını gördü memur ona bir tomar kâğıt uzatmıştı :

— Al şunları kaç, belânı bulacaksın.

Kâğıtları alıp kendisini bekleyen arkadaşlarını buldu. Fransanın türlü şehirlerinden bir yığın kartpostal gelmişti. Üç arkadaş, sevinç içindeydiler. Kimsenin yapamadığı bir işi becerebilmiş, Avrupa'nın önünde yükselen sağır ve kalın duvarda bir gedik açmışlardı. Bu delikten Avrupanın güzellikleri kendilerine tatlı soluklar üflüyordu.

Bu bir süre böyle sürdü. Üç arkadaş, birgün Paris'ten gelen kartpostallar arasında bir de Türkçe yazılı bir kart buldu. Kartta şöyle yazıyordu : «İstibdadın hür çocukları! Sizi tebrik eder, ihtiyatlı olmanızı tavsiye ederim!»

İmza: «Ahmet Rıza.»

Üç arkadaş, Ahmet Rıza'nın kim olduğunu ve kendilerine neden ihtiyat salıkladığını anlayamadı.

Esat, bu bilmeceyi çözmek üzere komşuları doktor İhsan beye baş vurdu :

— Doktor bey, şunun anlamı nedir? Ben, anlayamadım. Kartı alıp ta üstündeki yazıyı okuyan doktorun yüzü korkudan kül gibi olmuştu.

— Sen, deli mi oldun, be oğlum? Allah, allah, bu kart sana nasıl geldi?

Esat'ın hikâyesini dinleyince korkusu daha çok artan doktor :

— Ne? Sen, Fransız postanesine mi girip çıkıyorsun?

— Evet!

— Hayret, hafiyeler seni şimdiye kadar nasıl olup ta yakalayamadılar. Bu kartın üzerindeki yazının ne demek olduğunu sana kısaca anlatayım.

Sonra, padişahın istibdat yönetimini ve bunu yıkmak uğruna içerde ve dışarda çalışan gözü pek adamların bulunduğunu, işte dışarda çalışanların başında bulunanın da çok tehlikeli bir adam sayılan Ahmet Rıza bey olduğunu anlattı.

Sonra, Esat'ın gözleri önünde kartı yırtıp bin parça ederek attı. Esat, o zaman, elinde bir kart yerine bir bomba taşıdığını anlamış ve çok korkmuştu.

Bir hafta başı, yine gişeye uğrayıp bir tomar kartpostal alan Küçük Esat, yağmur altında koşarak postaneden uzaklaşırken birden bire başına ağır bir şeyle vurulduğunu duydu ve yağmur sularının içine yuvarlandı; bayılmıştı. Kendine gelir gibi olunca kulaklarında bir uğultu duydu. Kulaklarına tekerlek gürültüleri de geliyordu. Nerde olduğunu anlamak ve biraz kımıldamak isteyince kafasına inen ağır bir darbeyle yeniden kendinden geçti.

Gözlerini açtığında kendini tavuk kümesine benzeyen demir bir kafesin içinde buldu. Bu kafes genişçe bir odanın köşesinde bulunuyordu. Karşısında bir masa, masanın başında da kıpkırmızı fesli ve palabıyıklı, iri yarı dört kişinin oturduğunu gördü. Esat'a korkunç bir karadüş görüyormuş gibi geldi. Adamlardan biri ötekilerine :

— Con uyandı! Dedi.

Dört adam da kafesin yanına gittiler. Birisi ona :

— Ulan Conların piçi!

Diye bağırarak içi su dolu yangın kovalarından birini kaldırıp Esat'ın başından aşağı boca etti :

Esat korkusundan :

— Anne! Anne! diye bağırıp ağlamağa başladı. Soğuktan ve korkudan küçük gövdesi zangır - zangır tit-

rıyor, dişleri birbirine vuruyordu. Adamlar, bu hale keyifli - keyifli gülüyordu. Bu sırada dışarda heyecanlı koşuşmalar, kılıç şakırtıları işitildi. Dört adam, korkuya benzer bir saygıyla yerlerinden fırladılar. Gelen, Abdülhamid'in en yakın ve güvenilir adamı, hem de en korkunç adamı Fehim paşaydı. Esat'ı alıp bir odaya götürdüler. Fehim paşa, paşa giyneğiyle masanın başında oturuyordu, papucun pahalı olduğunu gören Esat, subayların ve zaptiyelerin bacakları arasından dalarak kapıdan dışarı fırladı ve var gücüyle koridorlarda kaçmağa başladı. Boşunaydı. Çabucak önünü keserek onu yakaladılar. Sille tokat oğlanı sersem ettiler. Esat, bu arada masanın üzerindeki mürekkep dolu bir hokkayı kaptığı gibi kendine en çok tokat sallayan Fehim paşanın genç ve çalımlı yaverinin suratına fırlattı. Yaverin yüzünden aşağı akan kapkara mürekkep sağnağı fiyakalı giyneğini berbat etmişti.

Bu kez, odadakiler tıpkı bir arslana saldırır gibi Esat'ın üstüne atıldılar. Yumrukları, çizmeleri altında onu çökerttiler, çiğnediler ve üzerinde tepindiler. Oğlan bir kez daha bayılıp kendinden geçti. «Aklı başına geldiğinde kendini başka bir odada buldu. Burda bir yatak, bir sandalye, bir de gaz lâmbası vardı.» Gaz lâmbası yandığına göre gece olmuştu.

Yavaşça yatağından kalktı. Kapıya gitti, kilitliydi. Kaçılacak gibi değildi. Aklına korkunç bir düşünce geldi: Odayı yakacaktı. Öfkeyle lâmbayı eline aldıysa da odayla birlikte kendisinin de yanacağını düşünerek vazgeçti. Avazı çıktığınca bağırmağa başladı. Bunun üzerine açılan kapıdan iri yarı iki muhafız içeri girdi.

Birisi :

— Barut gibi çocuk be!

Dedi. Sonra ellerini ona doğru uzatarak derin ısırık yerlerini gösterdi :

— Bak, ne yaptın!

— Karnım aç!

— Bu yaşta çocuğu baştan çıkaran kim acaba? Arslan yavrusu be! Nasıl da dikiliyor. Ulan Con! Biliyor musun ne yaptın? paşanın ne yüzü kaldı, ne de üstü başı. Mürekkep içinde bıraktın be. E..... Co'nun tablasını getirin.

Bir tepside yemek geldi. Oğlan tepsinin başına çöktü. O, iştahla tepsideki yemekleri silip süpürürken muhafızların yüzünde yumuşak, acımaya benzeyen bir anlam belirmişti.

Her yanı çürükler içinde kalan çocuk, bu odada tam beş gün kaldı. Son sabah, onu yataktan kaldırarak yine Fahim paşanın odasına götürdüler. Galatasaray'ın mubassırlarında Şevket beyi çatık kaşlariyle orda kendisini bekler buldu. Çocuğun ağlamasına sinirlenir görünen mubassır, onu susturdu. Şevket bey çocuğu teslim alırken :

— Üç defa «Padişahım çok yaşa!» diye bağır! dedi o da üç kez bütün gücüyle bağırdı.

Yolda giderlerken Şevket bey ona :

— Vah, vah, oğlum, dedi, nasıl oldu bu iş? Ah, böyle başından büyük işlere ne girersin? Dua et, İmrahor Faik paşaya! Bereket versin, paşa, aile dostumuzdu, yoksa gittindi!

Şevket bey, böyle konuşurken hiç te azarlayıcı değildi. Yüzünün sempatik çizgilerinde çocuğa karşı içten bir dostluk duyduğu göze çarpıyordu. Çocuk ta bunu ayırt etmekte gecikmemişti. Şevket beyin bakışlarında yüreklendirici bir anlam da vardı.

Okula vardıklarında ders nazırı Cemil beyin odasında yüzü korku ve öfke karışığı duygularla sapsarı kesilmişe benzeyen dayısiyle karşılaştı. Sonra Şevket beyin önüne düşerek sınıfa giden Esat, bütün çocukların garip ve yuvarlak bakışlarını üzerinde duydu: Süt dökmüş kedi gibi gidip sırasına oturdu. Sırasının gözü aranırken hallaç pamuğu gibi atılmıştı. Kitaplarını, defterlerini der-

leyip topladı. Şevket beyin uyarmasına uyarak hiç kimseye ağzından bir tek sözcük kaçırmadı. Yalnız, gövdesindeki yara - berler sızlıyordu. Kendisini muayene eden doktor okulun revirine yatırılmasını zorunlu gördü. Birkaç gün böylece dinlendikten sonra hastaneden çıkınca hemen Ruşen Eşref'le Hintli Fuat'ı ve Kemal'i buldu ve onlara başından geçenleri noktası - noktasına anlattı.

Artık «Hürriyeti» anladığı gibi «İstibdatı» da anlamıştı. Akşamları okulda Bekir ağanın davuliyle okunan «Padişahım, çok yaşa!» duasını, «Dalkavuk», «Hafiye» sözcüklerinin anlamını da anlamıştı.

Okul tatile girmişti. Yalnız, küçük Esat'ın derdi bitmemişti. Akşamları herkes onunla konuşup görüşmekten çekiniyor, ona yabancıymış gibi davranıyordu. Bu, okul arkadaşları ve öğretmenler arasında böyle olduğu gibi sokakta, aile çemberi içinde de böyleydi.

Bu «belâlı» çocuk, artık dört yanının ateşten bir çemberle çevrildiğini gören bir akrep gibi umarsızlık içinde kaldığını duyuyor ve bu çemberi kırıp öteye geçmeyi düşünüyordu. Yalnız, ne yazık ki elindeki olanaklar pek cılız, pek hiçtendi. Yürekliliğinden ve bir yere kaçıp gitmek bu boğucu yerlerden uzaklaşmak isteğinden başka hiçbir yardımcısı yoktu. Dayısı evlenmiş, kızkardeşi evlenmiş, babadan kalan dükkân satılmış, onun payına birkaç altın lira düşmüştü. Şimdi, bu içinden çıkılmaz gibi görünen çemberden kurtulmanın bir tek çaresi vardı : Kaçmak, sonsuzluğa kaçmaktı. Nereye kaçabilirdi, bilmiyordu. Yine komşuları doktor İhsan beye açıldı, o:

— Evlât, çok iyi edersin. Senin gideceğin biricik memleket İngiltere'dir. Bu hür memlekette iyi bir denizci olursun. Yoksa, bu kafa ile kalırsan, korkarım, o âşık olduğun denize, birgün hafiyeler tarafından atılır, balıklara yem olursun dedi.

Elindeki birkaç altınla İngiltere'ye gitmeği kararlaştıran Esat, bu işi dayısına da açtı; onun da rızasını aldı.

Ömründe boğaziçi vapurlarından başkasına binmemiş olan Esat, bir yahudi işportacının tuzağına düşerek limanda demirlemiş bir İngiliz şilebine biletsiz binmek ve kaçak bir yolcu gibi yola çıkmak zorunda kaldı. Yahudi, ıhtımda dolaşan çocuğu gözüne kestirerek iki altınını almış ve bu vapuru da bineceği vapur olarak bildirmişti. Biletini alınmış farzeden Esat, kollarını sallaya sallaya vapura bindi. Koynundaki birkaç altınından ve elindeki çamaşır bohçasından ve bir de on üç yaşından başka bir eşyası ve varlığı yoktu. Çamaşır bohçasiyle onu işçilerin arasında vapura sokan yahudi, çocuğun, çamaşır bohçasını da kamaraya koyacağız diyerek alıp savuşmuş, onu ıp-ip allah sivri külâh bırakmıştı.

Vapur kalktıktan sonra kaçak yolcu olarak yakalanan Esat, İngiliz kaptanının karşısına çıkarıldı. Ağzındaki piposuyla ve şişman gövdesi kıpkırmızı yüzü, ak saçlariyle karşısında dikilen kaptan korkutucu bir sesle bağırarak bir şeyler söylüyordu. O da ortada bir yanlışlık olduğunu sanarak, Fransızca bilet parasını verdiğini anlatmak istediyse de dinletemedi. Gemi kalkmış, Marmaranın tatlı renkli ve hafif rüzgârlı suları üzerinde salınarak Çanakkale'ye doğru ilerliyordu. Bütün tayfalar da önemli bir şey varmış gibi Esat'la kaptanın başına toplanmıştı. En sonra ağlamalar, yalvarmalarla kaptanın öfkesini yatıştıran Esat, iyi yürekli bir adam olan Kaptanla ahbaplık kurmakta gecikmedi. Öküz olduğunu anlatınca kaptan ona acıdı yanına oturttu. Güzel yemeklerle onun karnını doyurdu. Kıvırcık saçları yüzünden ona «Kıvırcık» anlamına gelen Curly - Körli adını taktı. Kaptan onu Yahudi işportacının nasıl dolandırdığını anlamıştı. O, artık, Esat'a oğluymuş gibi davranıyordu. Onu çok cana yakın bulmuştu. Baba - oğul olmuşlardı. Esat kaptan'a «Dad» diye ünlüyordu. İngilizce baba anlamına gelen bu sözcükle çağrılmasını kaptanın kendisi istemişti.

İngiltere'ye doğru bu yolculuk üç ay sürdü. Liverpul

limanına yanaşan gemiden karaya çıkan Baba - oğul, trene binerek Londra'ya yollandılar. O zamanlar, İngiltere'ye vizesiz girilip çıkıldığından Esat kolayca Londra'ya gidebildi. Zaten, bu özgürlük ülkesi, dünyanın bütün kovalanan düşünce adamlariyle özgürlük şampiyonu ihtilâlcilere açıktı. Ölüm ve zindan korkusundan kaçan herkes soluğu burda alıyordu.

Dad, Esat'ı kendi aile yuvasına götürdü. Bu, sıcakkanlı, demir gövdeli oğlan, az zamanda bütün ailenin sevgisini ve güvenini kazandı. Esat doğduğu günden beri kimseden görmediği şefkat ve sevgiyi bu aile ocağında tattığını anlıyordu. Ona, yaptığı yanlışlıklar yüzünden bir tek fiske vuran olmadı.. Herkes ona tatlı, anlayışlı öğütler vererek eksiklerini bütünlemeğe çalışıyordu. Ak saçlı, tatlı Mami onu İngiliz okuluna yatırdı. Mami, ona çok düşkündü. Her türlü uygarlık gereksinimini doyuruyor, ona ömründe bir kez daha yaşayamayacağı bir cennet çocukluğu yaşatıyordu. Dad, yine seferlere çıkıyordu. Bu sıralardaydı ki Esat, İstanbul'da, Türkiye'de ihtilâl olduğunu, istibdadın yıkılarak «Hürriyet» denen nesnenin en sonra Türkiye'ye de geldiğini işitti. Dad de artık emekliye ayrılmıştı.

Esat'ın ilk gençliğin ilk basamağına adımını attığı günlerden bir gün, Mami çok güzel yemekler pişirdi, güzel bir sofra başına oturdular. Çok sevinçli bir akşam yemeğinden sonra Dad ağzında piposuyla bir koltuğa kurulmuştu. Mami de Esat'ı karşısına alarak şöyle bir konuşma konusu açtı :

— (Curly), evlâdım, bu akşam artık yaşayışının ilk dönüm noktasıdır. Gerek ben, gerek Dad, seni böyle karşımızda dinç, kuvvetli, zeki, gösterdiğimiz hayat yollarından ayrılmaz bir durumda gördükçe, göğüslerimiz gururla kabarıyor. Oğlum, Yalnız doğduğun memleketin malı olduğunu hiçbir vakit unutma. Evet, senin kanın, dinin hep oranındır. Biz, İngilizlerin, sana verdiğimiz eğitimle,

seni kendi benliğinden, memleketinden ayırıp bizlere mal etmeğe kat'iyen hakkımız yoktur. Bu, bizim prensibimizin dışındadır. Sen, ne doğduysan osun ve öyle olmalısın. Oğlum, aslını inkâr edene haramzade derler. Her ne olursan ol, ne mesleğe girersen gir, her zaman doğduğun yurda yararın olsun. Buna dikkat et. Bunu hiçbir zaman unutma. Bir insanın yurdu her şeyin üstündedir ve her şeyden önce gelir. İşte bu, bizim İngiliz eğitiminin temelini meydana getirir. Sen de bu eğitimden ayrılmaz, bir gün doğduğun vatana bir iyiliğin dokunursa, öldükten sonra benim ruhumu şâd etmiş olursun.

Esat'ın gözleri yaşarmış, yüreği ısınmıştı. Mami'nin ona verdiği öğüt, ne büyük, ne değerli ve insancıl bir öğüttü!

Sonra Dad, piposunu çekerek Mami'nin öğüdünü şöyle bütünledi :

— Oğlum, Mami'nin sözlerine benim de katacak birkaç sözüm var. Hayatta ne iş yaparsan yap, yaptığın iş başkalarınınkinden yüksek olsun. Mücadele edersen kendinden zayıf, âciz kimselerle etme. Çarptığın insan kendinden üstün olsun ki mücadelenin bir değeri olsun.

★

Londra'nın bıçakla kesilecek gibi koyu sisli bir günüydü. Esat, bale okuluna giden ve bir zamandanberi tanıştığı Evelyn'le ağırca hastalanarak çevresini kayguya düşüren Mami'nin yatağının boşucunda diz çökmüş, yasa benzer duygular içinde susuyordu. Evelyn, Esat'ların komşusuydu. «Güzel yüzlü, zarif endamlı, sarı saçlı, mavi gözlü» bir kızdı. San'at alanında parlak bir geleceğe sahip olduğu söylenen genç kızla Esat, her rastlaştıkça birbirlerine aygın - baygın bakıyorlardı. Genç kızın birçok masum flörtü olduğunu gören Esat, onun üstüne çokça düşmüyordu. Çoğu zaman, erkek grupları arasın-

da görünen Evelyn, Esat'ı nerde görürse görsün hemen bütün arkadaşlarından ayrılıp onun yanına geliyordu. Kimi zaman, el ele tutuşuyor, sinemaya gidiyorlardı. Bir şey, hergün onları her türlü ilgilerinden koparıp biraz daha birbirine yaklaştırıyordu. Evelyn'in babası bir kuyumcuydu. Halleri - vakitleri yerindeydi. Kuyumcu Walter, öyle dükkânında oturup pinekleyen esnaftan değildi. Gençliğinde türlü sporlarla uğraşmış, şampiyonluklar almış bir adamdı. Esat'ı çok seviyordu. Onunla karşılaşınca hep ünlü Türk pehlivanlarından söz ediyor, bunların dünyada sırtını yere getirecek kimse olmadığını söyleyip duruyordu. Koca Yusuf, Kara Ahmet, Kurtdereli, onun hayran olduğu kuvvet tanrılarıydı. Avrupa güreş minderlerinde mucizeler yaratmış olan bu pehlivanların güreşlerini hep seyretmişti. «Türk gibi kuvvetli!» sözünü her zaman zevkle yineliyordu.

İşte, Evelyn'lerle böylece tanışan Esat, Mami'nin baş ucunda genç kızla yan yana diz çökerken kadıncağızın şefkatli ve tatlı bakışları birinden öbürüne gidip geliyor, sanki onlara bütün yaşayışları boyunca mutluluk diliyor gibiydi. «İkiniz birbirinize bağlanıyorsunuz, dikkat edin!» der gibi bir hali vardı.

Doktorun reçetesini eczaneden yaptırmak üzere kalkıp dışarı çıkarken Evelyn de kendi isteğiyle onun yanına katıldı. beraberce, eczaneye gidip ilâçları yaptırdılar; eve yollandılar. Bu sırada kalabalık bir kolejli grupu bağrışıp çağrışarak onlara doğru ilerliyordu. Sis öyle koyu idi ki insan birkaç adım önünü güç görüyordu. Kolejliler kör gibi geldiler, Evelyn'le Esat'a şiddetle tosladılar. Genç kız bir yana, Esat'ın ilâç şişeleri bir yana fırladı. Şişeler kaldırımda parçalandı, ilâçlar dökülüp saçıldı.

Sanki bilerek yapılmışa benzeyen bu çarpışma, Esat'ı çileden çıkarmıştı. Kendisini İstanbul sokaklarında haylaz çocuklarla döğüştüğü günlerin havası ve öfkesi içinde bulmasiyle kendisine çarpan delikanlının çenesine «yara-

dana sığınarak» Galatasarayın ünlü Bayrampaşa yumruğunu yapıştırması bir oldu. Yumruğu yiyen delikanlı, nakavt olmuş bir boksör yumuşaklığıyle caddenin ortasına serildi.

Kolejli delikanlı, ölü gibi yerde yatadursun, ordaki yaşlı bir adamcağızın elinden bastonunu kapan Esat, kolejli çocukları önüne kattığı gibi kovalamağa başladı. Çocuklar da korkuya kapılmış, topukları kıçlarını döğerek ve bağrışarak kaçışıyorlardı. Bu sırada Esat'ın kulağına tanıdık bir ses geldi :

— (Curly) ne yapıyorsun? Artık, yetişir.

Bu Evelyn'in babası kuyumcu Walterdi.

— Sana çarpanı bayılttın! Bunlardan ne istiyorsun? Esat, biraz sonra döğüş meydanında ağzındaki piposiyle beliren Dad'i gördü. Adamcağız, koşarak onun yanına gelmişti. «Hem gülüyor hem de suratını asmağa çalışıyordu.»

— Dad' bu herifler, elimdeki ilâç şişeleriyle beraber Evelyn'i de yere düşürdüler.

İş, karakola düşmüştü. İngiliz emniyet komiseri eline bir golf bastonu alarak Esat'a şöyle bir ders verdi:

— Curly, baston, sporda golf oynamak içindir. Çobanlar, hayvan gütmek için kullanırlar. İngiliz kanununda bastonla kavga etmenin cezası ağırdır. Allah insanlara el, kol vermiş. Bir daha kavga edersen ellerin, kollarınla et. Kanunda bunun hiçbir cezası yoktur. Eğer ikiniz de kollarınız, ellerinizle kavga etmek isterseniz kimse size karışmaz. Bizim kanunumuz buna elverişlidir. Yalnız iki yandan biri kavgadan vazgeçer ya da yere düşerse öteki ona vurmamalıdır. Vurursa cezaya çarpılır

O zaman Esat :

— Evet, komiser bey, dedi, bizde de böyledir. Pes ederse tamamdır!

— Haydi, git, şimdilik, ucuz kurtuldun.

Karakoldan çıkıp eve giderlerken Mr. Walter :

— Curly, dedi, nasıl bayılttın o delikanlıyı? O, kolejin boks şampiyonu imiş. Dikkat et. Kolejliler senin peşini bırakmayacaklar.

— Mr. Walter, boks nedir anlamam. Yalnız, bizim bir yumruğumuz var: Bayrampaşa yumruğu! İndi mi tamam iş!

Dad gülerek :

— Ne dedin?

«Bayrampaşa» sözünü bir türlü beceremiyordu. Mr. Walter :

— Curly, dedi, niçin sopa ile vurdun?

— Ne yapayım, çok kalabalıktılar.

— Yok, oğlum, sen yanlış anlamışsın. Onlar seninle kat'iyen hepsi beraber olup döğüşmezler. Kavgada bir adamın üstüne birkaç kişi çullanmak bizim İngiltere'de gelenek değildir. Buna milletimizin tabiatı ve kanunlarımız elverişli değildir. Sen, yanlış anlamışsın, yanlış.

Onlar, böyle konuşarak Mr. Walter'le giderken arkalarından dört büyük öğrenci yetişti. Yeni bir çıngar çıkacağını sanan Esat, elini bel kayışına attı Dad, eline vurarak onu durdurdu.

— Dad, eğer döğüşeceksek teker - teker gelsinler. Yoksa hepsi birden gelirse ben işimi bilirim!

Dad, gülümseyerek :

— Oğlum unuttun mu, şimdi Mr. Walter sana ne söyledi? Öğrenciler yaklaşıp centilmence selâm verdiler. En uzun boyluları Esat'a kendini tanıttı :

— Ben, Kolej spor kaptanı, bu da kolej'in boks şampiyonu.

Boks şampiyonu :

— Bu kazaya sebep olduğumdan dolayı üzgünüm. Şişeleri kırılıp dökülen ilâçlarınızı şimdi arkadaşım yeniden yaptıracak. Siz tarziye vermeme meydan vermeden bana saldırdınız, dedi.

Mr. Walter :

— Bizim Curly buranın yabancısıdır. İyi bir çocuktur. Bu sırada Evelyn elindeki ilâç şişeleriyle yanlarına geldi. Çocuklardan biri ilâçları yeniden yaptırıp genç kıza vermişti bile.

Esat, bu nazik davranış karşısında hem utandı, hem de adamakıllı mat olduğunu anladı.

Esat, bu olaydan sonra Evelyn'in, gözüne daha çok girdi. Genç kız, onu artık bir kahraman gibi görüyor ve kolundan ayrılmıyordu.

Mr. Walter'le Dad, baş başa vererek Esat'ı boksör yapmağa karar verdiler. Onu, bir Amerikalı zenci boksör olan Dixil Kid'e götürdüler.

Boks salonuna ilk kez giren Esat, şaşırdı. Bir sürü boksör, kızlar gibi ip atlayıp duruyordu. Ak pantalonlu, ak fanilalı (zebella gibi) bir zenci olan Dixil Kid onlara yaklaştı. Dixil Kid o zamanadek dünyanın yetiştirdiği en teknik boksördü. Mr. Walter :

— Dixil, dedi, bu çocuğu sana takdim ederim, kendisi aslen Türktür.

— Türk müdür?

— Evet, Türktür.

— Türkler, dünyanın en güçlü insanları olduklarını Amerika'da dünya şampiyonlukları aldıklarında gösterdiler. Türklerde yaman pehlivan çıkar.

— Evet, ama, bu, boksör olacak. Geçen gün sokakta kolej şampiyonunu bir yumrukta yere serdi.

— Hangisi, Ford'u mu?

— Yok canım, o benim öğrencilerimdendir.

— Boks filân bilmez bu çocuk. Curly, neydi o yumruğun adı?

— Bayrampaşa yumruğu!

— Ben, böyle yumruk işitmedim.

— Esat soyundu. Dixil :

— Mr. Walter, dedi, fevkalâde bir hafif siklet vü-

cudu. Salonda bir sürü eldivenli genç, birbirlerine yumruk sallayıp duruyordu.

— Mr. Walter, bu ne? Ben de bunlar gibi mi kavga edeceğim? Bu neymiş! Bir boyunduruk, bacaklara bir dalarım, olur biter!

İşte, Esat, Dixil'in bu ünlü salonunda ünlü bir boksör, bir şampiyon oluncaya dek çalıştı.

Mami, birinci önemli hastalığını yenmiş, bu kez yeniden hastalanmıştı. Bütün tedaviler boşa gitmiş. Esat'ın candan sevdiği kadıncağız ölmüştü. Mami'nin ölümüne çok üzülen Dad de ondan sonra uzun yaşamadı, yatağa düştü. O da az zaman içinde Mami'nin arkasından geçip gidince, Esat bütün İngiltere'de, belki de yeryüzünde yapayalnız kaldığını anladı. Evi, Dad'lerin varislerine bırakarak Londra'nın bir başka semtine taşındı Bol parası vardı; çok güzel giyiniyordu. Çevresinde yığınla dalkavuk türemişti. Parasını artistlerin yaşadığı sefahet yerlerinde har vurup harman savuruyordu.

Esat'ın meneceri akıllı bir adamdı. «Türk şampiyonu Esat» ile Marsilya Fransız şampiyonu Roger arasında bir maç tertipledi.

Maç günü Earl's Court'un muazzam salonunda iğne atsan yere düşmüyordu. Burda Amerikanın korkunç, kara bir mermer direk gibi şampiyonu Jack Johnson maç yapacaktı. Esat ta hafif sıklet boks şampiyonu olarak bu ringte Fransızla döğüşecekti.

Esat'tan önceki maçlar bitip sıra ona gelince kalabalıktan Esat'ı şaşırtan bir alkıştır koptu. Meneceri onun mayosunun beline bir ay-yıldız koymayı akletmişti.

Fransız, sert ve pişkin bir boksördü. İngiliz seyirciler :

— Haydi, Curly. diye bağırıp duruyordu.

Altıncı ravunddan sonra Esat artık karşısındakiyle yumruk topu gibi oynamağa başlamıştı. Fransızın yüzü kandan kıpkırmızı kesilmişti. Fransız boksörünün mene-

ceri, elindeki süngeri yere atarak yenilgiyi benimsediğini bildirdi. Esat, yenmişti. Soyunma odasında ünlü Jack Johnson gülerek onun elini sıktı. Evet, bu adam, o zamana dek gelip geçmiş dünya boksörlerinin en yükseğiydi. Şimdi ringe onunla Jim Jofry çıkacaktı. Bu, dünya ağır siklet şampiyonluğu uğruna yapılacaktı. Maç başladı ve Jack Johnson az zamanda rakibini bitik bir duruma getirdi. Dünya şampiyonuydu. Maçtan sonra verilen büyük şölende, Jack Johnson Esat'ı yanına oturttu :

— Ah, mümkün olsa da Türkiye'de yaşasam! Dedi. Türkiye'yi ve Türkleri çok sevdiğini söylüyordu :

— O Koca Yusuf, neydi o Koca Yusuf! Deyip duruyordu.

★

Esat, artık, Londra'nın tanınmış yüzlerinden biriydi. Maçta kazandığı paraları su gibi harcıyordu. Picadilli Westen'de çarlık Rusya'dan kaçmış ihtilâlcilerle tanıştı, onların toplantılarına gidip gelmeğe başladı. O günlerde Rusya Veliahdının Londra'ya geleceği tutmuştu. İhtilâlciler, korkunç bir öfke havası içindeydiler. İşte, bugünlerden bir gün, Esat'ın da bulunduğu bir toplantıda birden bire neden olduğu anlaşılmayan ayaklanmaya benzer bir olay geçti. İhtilâlcilerle polis birbirine karşılıklı ateş etmeğe başladı. Esat, bu işten hiçbir şey anlamamıştı. Ne oluyordu?

İhtilâlcilerin toplantı merkezi polisçe sımsıkı çevrilmişti : Biraz sonra saklandığı yerden Esat'ı bulup çıkaran polisler, Rus, Leh, İtalyan ihtilâlcilerinin meydana getirdiği kalabalık bir grup arasında ünlü Scotland Yard'ın kocaman kapılarından içeri girdi. Gürcü ihtilâlcisi Nikolayef'le arkadaşlık etmesi Esat'ın da bu ihtilâlcilerin listesine yazılması sonucunu doğurmuştu. Polisin sorduğu kendisini hiç ilgilendirmeyen sorulara karşılık vermek zorunda kalan Esat, şaşırdı. Türkçe olarak :

— Öp babanın elini! Deyiverdi :

Scoltland Yard'ın yukarıdaki odalarından birinde geçen bu sorunun dinleyicilerinden biri de ünlü Churchill'di. Bir koltukta piposunu çekiştirerek soruşturmayı dinliyordu. Türkçe söylenen bu söz, oradakilerin hepsini ilgilendirmişti. İngilizceye çevrilmesini istediler. İngilizcesini dinleyen Churchill, bütün polslerle birlikte kahkahalarla gülmeğe başlamıştı.

Sonra, Türk elçiliğinden gelen Danyel bey, Türk olduğunu söyleyerek onu kurtarıp götürdü.

Bundan sonra. Esat'ın başından birçok serüven daha geçti. Ak kadın ticareti yapanların arasına düştü ve İngiliz polisiyle işbirliği yaparak bunları yakalatmakta yararlıklarda bulundu. Artık, bundan sonra İngiltere'de daha çok kalmadı. Vatanın toprağı - suyu onu çekiyordu. Elçilikten vize alarak Türkiyeye doğru yola çıktı ve Paris'te konakladı. Paris, onu ilk anda şaşırtmış gibiydi. «Londra'da görmeğe alıştığı sakin, telâşsız yaşayışın ve sessiz konuşmaların tersine olarak bağıra bağıra konuşanlar gürültü - patırtı onu birden bire şaşırttı.»

Paris'e oldukça paralı ve büyük bir yüreklilik ve güvenle varmıştı. O zaman Fransız borsörü Carpantier çok ilerlemiş, Avrupa şampiyonluğunu almıştı. İngilteredeki menecerlerinden Carpantier'ye bir salık mektubu getirmişti. Yeni meneceri aracılığiyle Carpantier ile tanıştı ve ahbap oldu.

Cartier Latin'in ünlü Cat Cachet kahvesinde Galatasaray Lisesinden eski çocukluk arkadaşlariyle karşılaştı. Buraya üniversiteye gelmişlerdi. Esat'ın çok merak ettiği bir kişi vardı. Birçok kulüplerde adı «Centilmen boksör» diye geçiyordu ve bu bir Türktü. Arkadaşlarına :

— Yahu, ben buraya birisini sormağa geldim. «Centilmen Türk boksörü» varmış, kimdir, neyin nesidir? diye sordu. Onun bu türlü soruşuna karşı bütün arkadaşları kahkahadan kahveyi yıktılar... Öbür masada kâğıt oyna-

yan çok şık, güzel giyinmiş, yakışıklı, güzel vücutlu birisini gösterdiler. Birisi:

— Eşref, bak, tam senin kafadarın. Londra'dan geliyor dedi. Bu ünlü Eşref Şefik'ten başkası değildi. Böylece Eşref Şefik'le tanıştılar. «Eşref Şefik, bütün dünya boks şampiyonlarını tanıyor, maçlarını bütün ayrıntılariyle biliyordu. O, bütün dünya boks tarihini bilen bir adam» dı. Onun bol keseden yaptığı ikramlardan anlaşılıyordu ki epeyce parası varsa da yaşayış tecrübesi yok gibiydi. Esat'ın gördüğü buydu. Eşref Şefik'le egzersizlere başladılar. Maçları kaçırmıyorlardı. Eşref'le çok kez eldiven takıp karşılaştılar. Esat, onun sollarını çok sert buluyordu.

Bu sıralarda Balkan Savaşı patladı; Türk öğrenciler, yurda dönüş emrini aldılar. O da, arkadaşlarıyle birlikte İstanbul'a doğru yola çıktı Vatan burnunda tütüyordu.

İstanbul'da karaya çıkınca hemen Emirgân'daki evlerine koştu, kendini zor tanıttı. Aradan yıllar geçmişti. Herkes onu ölmüş biliyordu. Annesi, onu ancak gözlerinden tanıyabildi. Teyzesinin oğlu ile eniştesi önemli adamlar olmuşlardı. Eniştesi Reşat bey, Polis Genel Müdürlüğü «Siyasî Kısım» müdürüydü. Dayısı da olduğu yerde kalmıyarak İstanbul Şehremini oluvermişti.

Esat, İstanbul'a dönüşüyle hemen spor çevrelerine daldı. Eski arkadaşlarından kimisini kendisi gibi spora bulaşmış buldu. Şununla-bununla maçlar yapmağa başladı. Bu sırada Balkan savaşı bitti, birinci dünya savaşı başladı. Bütün şiddetiyle sürüyordu. O da askere çağrıldı. Alman Kumandanı Rabe'nin yönettiği «Maltepe»deki yedek Subay Okulunu bitirerek harıl-harıl insan yutmağa başlayan «Çanakkale» ejderhasının dişleri arasına sürüldü. Ona karargâhta görev verdiler. Birgün, çadırında her zaman yaptığı gibi, egzersizle step dansları yapıyordu. Biraz sonra Mustafa Kemal'in kendisine bakıp güldüğünü

gördü. Çatık kaşların altında bu ne güzel gülüştü. Bu sırada karargâhın beş-on metre ötesine bir otuz sekizlik düşman mermisi düştü, deprem gibi yeri sarstı, patlamadığı halde birçok kişi sarsıntıdan yere yuvarlanmıştı. Orda, Esat'ın gördüğüne göre bu gürültüye pul vermeyen ve korkmayan bir tek insan Mustafa Kemal olmuştu. Birgün bir şerapnelle ağırca yaralanan Esat, dört ay tebdilhava ile İstanbul'a döndü. İçinde ve kaderi yönetenlere karşı bir hınç bir küskünlük başlamıştı. Bize Almanların ve birkaç Cermanofil akılsızın zorla yükledikleri bu savaşı hiçbir vakit kendi savaşı sayamıyor; içi, bu işleri başımıza açanlara karşı ayaklanıyordu. Böyle hırsla ve sevinerek girdikleri bu savaş, Almanların da onların yardakçıları olan bizim beyinsizlerin de başını yiyebilirdi. Böyle saçma, anlamsız bir savaşa katılmak, boşuna ölmek demekti. Bu yüzden tebdilhava süresi bittiği halde cepheye dönmüyor, kıyamet gününden birkaç gün önce son isteklerini doyurmağa çalışan bir insan hırsiyle dolu dizgin yaşamaya bakıyordu. Artık, bir asker kaçağıydı ve bir asker kaçağı ne türlü güçlükler ve korkular içinde yaşarsa, o da öyle yaşıyordu. «İşi büsbütün apaşlığa vurmuş»tu.

Cephelerde yüzbinlerle Türk çocuğu bir hiç uğruna çelik yağmurları altında güneşli dünyalarını değiştirirken İstanbul'da savaş zenginleri binbir gece masallarının akıl almaz mutluluklarını yaşıyorlardı. Viyana Operasının pek ünlü «muganniye»si Miloviç, Kayzer Wilhem'in İstanbul devlet adamlarının ve zenginlerinin başına belâ ettiği afetlerden biriydi. Zamanın bütün kodamanları, onu yataklarına almak uğruna yüzlük, beş yüzlük, binlik banknotlardan yorganlar ve giynekler diktiriyorlardı. Ona armağan edilen şeyler, binbir gece masallarının derinliklerinden kopmuş ışıltılar taşımaktaydı. Şeker kralları, vagon diktatörleri, devrin bütün zevkini korkunç su aygırları gibi yutmaktaydılar. Esat, hemen hemen bu sefahetin ve bu

korkunç adamların yanı başında yaşıyordu. Vatan ve millet sevgisinin bu denli yozlaştığı günlerde o da bu parlak et ve şehvet cenneti kadının yanı başına dek sokulmuş, onun gözdeleri arasına girmişti. Çanakkale savaşı, Mustafa Kemal'in çabası ve iki yüz bin Türk subay ve erinin yok olması pahasına kazanılmış, bu süre içindeyse Esat, Beyoğlu'nun sayılı apaşlarından ve ünlerinden biri olup çıkmıştı. Asker kaçaklığı süresi uzayıp durmakta olsun bir gün annesi evde ona bir zarf uzattı. Mektup Merkez Kumandanlığından geliyor ve onu hemen oraya çağırıyordu. Gidecekti, yalnız, yosma Miloviç'in kodamanlardan topladığı kucak - kucak banknotları kıtır kıtır yemeyi başka delikanlılara mı bırakacaktı? Ne zarar! Altı aydır Beyoğlu âlemlerinde yaşadığı cennet tadiyle dolu yaşayış, onun zevk alma duyularını yaşlandıracak kadar dolu dizgin ve azgınca olmuştu. Bu azgın yaşayışın örneklerini o, bu dönemin kodamanlarından görmüştü. Artık, gözleri arkada kalmayacaktı. Şimdiye dek onu her tehlikeden gözbebeği gibi koruyan güzel Miloviç'le vedalaşarak Merkez Kumandanlığına gitti; ordan da «Bekirağa Bölüğü» nü boyladı.

Gece yarısını geçiyordu ki onu hapishaneden alıp Harbiye Nezaretinin yüksek subaylarından birinin karşısına çıkardılar. Adını sanını soran albay, askerden kaçtığından dolayı cezasının «idam» olduğunu yüzüne karşı söyleyince Esat'ta şafak attı. Kendi ayağiyle ölümün ayağına dek geldiğine pişman oldu. Ne var ki müsteşar yardımcısı albay Kâzım beyin yüzündeki ve sözlerindeki anlam da değişmişti.

— Türkçeden başka hangi dili konuşursun?

— İngilizce, Fransızca, Rusça...

— İngilizcen çok kuvvetliymiş?

— Evet, efendim.

— Sana neden boksör Esat derler?

— Boksörüm de ondan!

Albay Kâzım bey, bu odadan bir yan odaya geçerek «esas vaziyeti» aldı ve dimdik durdu. Demek ki orda büyük bir üst vardı. Kâzım bey :

— Kendi geldi efendim! Dedi. Sonra geldi, Esat'ı yanına alarak öbür odaya götürdü. Karşısındaki Enver paşadan başkası değildi. Ayakta, elleri ceplerinde karşısında durmuş, kahve rengi, zeki gözleriyle kendisine bakıyordu. Güzel yüzü, pembe yanakları ve uçları dikkatle burulmuş ve yukarı kaldırılmış bıyıklariyle çok yakışıklı görünüyordu. Kalpağının tepesindeki enli kırmızı şerit onun yüzündeki sıhhati pembeliği daha çok artırıyordu. Esat, onun delip geçen bakışlarla kendisini süzdüğünü görüyordu. Sonra :

— Pekalâ, zeki bir şeye benziyor!

Diyerek Esat'a :

— Kabahatin, ancak alacağın emirleri yerine getirmekle affolunacaktır. Vatana iyi bir evlât olduğunu göster. Dedi. Yeniden albayın odasına döndüler. Albay, artık, yumuşak, babacan bir adam oluvermişti :

— Otur!

Dedi. Sonra :

— Senin kim, hangi aileden olduğunu biliyorum. yaptığın bu hatayı affettirmen için seni deneyeceğim. Yâni, sana kimi işler vereceğim. Eğer bu işlerde başarı kazanırsan hem effedilmiş olursun, hem de Vatana hizmet olur. Yalnız, aramızda geçen bu konuşmadan kimseye söz etmeyeceksin. Yoksa doğrudan doğruya kurşuna dizilirsin. Şimdi yeniden Bekirağa bölüğüne gideceksin.

— Aman efendim, beni başka bir yere koyun.

— Merak etme, birkaç gün sonra ben seni çağırırım. Görevinin ne olduğunu söylerim.

Esat, muhafızlara verilerek yeniden Bekirağa Bölüğüne gönderildi. Onu, âdi suçluların da bulunduğu koğuşta Pantoflacı Koçaki adlı sabıkalı Rum, yanına çağırdı, ahbap oldular. Ünlü bir yankesici olan bu adam, Esat'a

yankesicilik üstüne bütün gerekli dersleri verdi.

Bir gün Esat'ı Harbiye Nezaretinden çağırdılar. Aynı albay :

— Esat, dedi, sen bu akşam, bir inzibatla Haydarpaşa'ya götürüleceksin. Orada da kaçacaksın. Anlıyormusun, kaçacaksın; kaçak gezeceksin ve İstanbul limanına kadar sokulan düşman deniz altılariyle ilişkileri olanları tesbit edeceksin. Görevin önemlidir. Bir kelime kaçırırsan sonun kurşuna dizilmektir. Raporlarını Merkez Komutanı Cevat beye yollayacaksın. En önemli ve acele zamanlarda Polis Müdürü Bedri beye telefon edebilirsin. benimle görüşmek istediğini söylersin. Haydi, marş, bakalım.

Sonra Cevat beyin odasına götürdü. Cevat bey :

— Esat, gözünü patlatırım senin, dedi. Bu işi başaracaksın. Göndereceğin raporları bir dilenci kadın aracılığiyle göndereceksin. Bu dilenci kadın, hergün Süleymaniye camiinin önünde duracak. Kör dilenciye adını sorarsın, «Hacer» derse raporlarını verirsin.

— Peki, efendim.

— Şimdi, Haydarpaşa'ya giderken inzibatın elinden kaçar işe başlarsın. Ayrılırken ona para da verdi.

Esat, programa göre inzibatın elinden kaçtı, Tophane kahvelerini dolaşıp bir ip ucu yakalamağa çalıştı. Bunu da başarır gibi oldu. üzerinde kuşkular toplanan bir adamı soymak üzere Merkez Kumandanlığının ünlü «sertaharri» memuru Kör Rıza Çavuş'la tertibat aldı. Bu da şöyle oldu: İstanbul'un ünlü sabıkalılarından ve sonraları birçok Türk polisini öldürerek siyasî bir kaatil durumuna gelen Hırisantos ile Bekirağa Bölüğü'nde tanıştığı pantoflacı (yankesici) Koçaki'yi kandırarak yüklü bir soygun yapmak üzere kuşkulanılan adamın evine gireceklerdi. Üçü birlikte eve girince Esat, kendilerini ilgilendiren her şeyi inceleyecek ve gerekirse alıp götürecekti. Bu da ancak daha çok evrak olacaktı: Kör Rıza

Çavuş ta o gece evin dolaylarındaki bekçilerle polisleri uzaklaştıracaktı.

Zifir gibi karanlık bir gecede Hırisantos adamlariyle köşe başlarını tutturduktan sonra Esat, Koçaki ve Hırisantos iki çömlek dolusu (!) altın aparmak üzere ilerlediler. Hırisantos'un kolayca açtığı kapıdan eve girdiler. Hırisantos'la Koçaki işe yarar yükte yeğnik şeyleri toplayıp ceplerine yerleştirirken Esat ta evrakın peşindeydi. Yukarı katta adamın yattığı odanın eşiğinden içeri girerlerken geveze bir zil bütün gücüyle çalmağa başladı. İki hırsız korkudan kaçıp gitti. Esat ta uyanıp yataktan fırlayan casusun suratına ünlü yumruklarından birini savurarak onu nakavut etti. Sağ kroşeyi yiyen herif, yatakta baygın uzanadursun. Esat masanın üstündeki bütün evrakı ve tabancayı ivedilikle cebine yerleştirdi. Zil halâ çalıyordu. Bu, bütün kuşkulu işler gören kimselerin kullandığı bir güvenlik tertibatından başka bir şey değildi.

Esat, işini bitirip merdivenlerden aşağı inmekteydi ki bir inzibat dört resmi polisle Kör Rıza Çavuş'un kendisini karşıladığını gördü.

Rıza Çavuş, inzibata :

— Askerdir, asker kaçağıdır. Gece hırsızlığı yapıyor, doğru Merkez Kumandanlığına götürün! Dedi.

Yakalanan mektuplar incelenince kimisinin Türk sansüründen geçtiği halde açılmamış olduğu görüldü. Bu İsviçre'ye gidecek mektuplar, her şeyin meydana çıkmasına yaradı. Ambalaj içinde bulunan bir aletin de işret vermek için kullanıldığı anlaşılmıştı. Polis birinci şube ile askerî polis, bütün gücüyle işin arkasını kovalayarak denizaltı işini çözümlediler.

Esat, bundan sonra İngilizce haberleşme servisinde sansür görevlisi olarak Büyük Postanenin üstündeki odasında çalışmağa başladı.

İlk günden İngilizce masasının şefi olan Hint'li Baş-

çavuşu Esat beyin gözü tutmamıştı. Bu sözde bir hilafetçi Hint ihtilâlcisiydi ve Türklere sığınmıştı. Esat bu kuşkusunu bütün ilgililere anlattıysa da kimseye dinletemediğinden arkasını bıraktı. Söylendiğine göre Hintli, Enver paşanın gözbebeklerinden biriydi. Hint Müslümanlarına çok önem veren ve ileride onları İngiliz imparatorluğunu çökertmek uğrunda kullanmayı tasarlıyordu. Enver paşa, Hindistan üstüne haber toplamak işlerinin başında onu bulunduruyordu. Hintli başçavuş, bir gün Esat beye :

— İngiliz'ler üstüne düşüncen nedir? Diye sordu.

— Bütün ömrümü orda geçirdim. Bugün düşmanımız olabilir. Fakat, bu, beni bu milleti sevmekten alıkoyamaz. Çarpışırım, döğüşürüm. Bu politik bir iş. Ben, orada çocukken bana böyle öğrettiler. Mademki milletim harbediyor. Ama yanlış, ama doğru. Bir defa harbe girilmiş, milletimle beraber onlara karşı kanımın son damlasına kadar döğüşürüm. Fakat, bu benim onlara karşı sevgimi eksiltmez.

★

Bir sabah Harbiye Nezareti İstahbarat Şubesi Müdürü Albay Seyfi bey onu çağırttı :

— Aferin, dedi, yetiştin. Hakkında iyi haberler aldım. Bakalım, bu zekânla ileride memlekete ya şer olursun ya da büyük hizmetlerde bulunursun. Şimdi, sana başkumandanın emriyle çok önemli bir görev vereceğim. General Tawnsend ile üç sivil bize karşı Arap ihtilâlini hazırlayan Lawrens'in en önemli adamlarıdır.

Sen, Maltalı bir İngiliz esiri olacaksın. Seni onların yanına hizmetçi diye vereceğiz.

— Kabul ederim, yalnız Hintli çavuşun kat'iyen bu işten haberi olmayacak!

— Tabiî... Yalnız, neden bu adamdan bu denli kuşkulanıyorsun?

— Efendim, madem ki bu adam bir ihtilâlcidir, neden daha aktif işlerde çalışmak istemiyor da sansürü isyor? Bunu anlamıyorum.

— Haydi, sen, şimdi görevine bak. Orduya sevkedeceğini söyleyerek Hint'liye veda et!

Hintli'ye veda ederek Beyoğlu'na çıktı ve yine eskisi ibi oranın altından girip üstünden çıkmağa başladı. Bir aftalık izin böyle geçti.

Sonra ona güzel bir İngiliz üniforması giydirip hazi İngiliz kıtasında asker olduğunu öğrettiler ve Onu Bekirağa Bölüğü hapisanesinin siyasîler koğuşuna tıktır. Yakup Cemil olayı da o sıralara dek geldiğinden büün prens Sabâhattin'ciler yakalanıp buraya doldurulmuşu. Onun bütün korkusu bu adamlarla karşılaşıp tanınbaktı. Yakup Cemil tutuklularından Komiser Alaeddin eyle Prens Sabahattin'in özel kâtibi Satvet Lütfü bey de u koğuşta bulunuyorsa da Esat beyi tanımıyorlardı. Kendisine türkçe sorulan büün sorulara İngilizce karşık veriyordu. Satvet Lütfü bey, Esat beye hep kendi emeğinden veriyordu.

Bir sabah, merkez kumandanlığına çağrılan Esat ey, orda İngiliz üniforması giymiş üç kişiyle karşılaştı. Bunların biri Hint'liye ya da Araba benziyordu. Öbürü de ercümandı.

Bu üç kişiye Esat beyi gösterdiler :

— Bu sizin esirdir. Kamptan kaçtı. Yakaladık.

Divanıharbe vereceğiz. Tutuklu kaldığı sürece eğer emesini - içmesini sağlarsanız size hizmetçi olarak veeceğiz, dediler,

Uzun boylu İngiliz, Esat beye :

— Adın ne?

Diye sordu.

— Lui!

Hepsi birlikte Bekirağa Bölüğüne götürüldü.

Esat bey, artık, Satvet Lütfü beyin sofrasında karın doyurmuyordu. İngilizlere cennet «taamlarına» benzer yemekler geliyor, Esat bey de bunlardan çimleniyordu. İngiliz'ler, hep savaş hareketleri üzerinde konuşuyor, Fransızca ve İngilizce gazeteler okuyorlardı. Bunlar, İntellicence Service'in en kalburüstü başlarındandı. Nasılsa kapana düşmüşlerdi. Bir gün birisi :

— Allahın sevgili kulları imişiz ki Türk'lerin eline esir düştük. Alman'ların eline düşmüş olsaydık değil bu serbestliği yiyecek yemek bile bulamazdık!

Dedi.

Günler, biteviyelikleriyle geçip gitmekteyken Esat bey, bir gün sansürden geçerek gelmiş bir sürü açık mektup gördü. Zarflardan biri açık değildi. Mektuplar, Türki'yeden geliyordu. Esat bey pek güçlükle sansürden geçmiş mektuplardan birinin damga numarasını elde edebildi. Bunu yukarı bildirdiyse de ucu Hintli başçavuşa dokunduğundan işlem görmemişti. Esat beyin en büyük başarısı, Arabistan'da İngiliz'lere yataklık ve yardım eden büyük şehirlerdeki kabile reislerinin adlarını güzelce bellemesi oldu. Arabistan'ın ayaklanması projesinde en önemli rolü oynayacak olanlar bunlardı. Esat beyin bu arada öğrendiği en korkunç doğru da Lawrence'in Arapları sürekli ve oynak çete savaşlarına hazırlamağa çalıştığıydı. Çöle oluk gibi İngiliz altınları akmaktaydı.

Birgün Kör Rıza Çavuş, Esat beyi buldu :

— Evlât, dedi, yarın sabah «Teşkilâtı mahsusa» ya gideceksin. Kumandanın emri. Orada Kemal beyi görceksin.

Nerede olduğunu biliyor musun?

Esat bey, ertesi sabah doğruca Cağaloğlu'ndaki «Teşkilâtı mahsusa» merkezinin bulunduğu konağa gitti. Kapıdan girdi. Üst katta bir odada altı dev gibi insanla karşılaştı. Hepsi de tepeden tırnağa silâhlıydı. Bunlar, Teşkilâtı mahsusa denen karşı casusluk ve sabotaj örgütü-

nün en korkunç, gözü pek, tecrübeli yiğit adamlarıydı.

Kemal bey :

— Gel bakalım, delikanlı, dedi, Seni çok övdüler. Şu Lawrence'i nasıl yakalarsın?

Böyle kalabalığın içinde söylenen bu söz, onu çok ürkütmüştü. Kemal beyin kulağına şöyle fısıldadı:

— İşte böyle başlarsak, bu durumda Lawrence değil, fare bile yakalanmaz.

— Ne demek istiyorsun, oğlum?

— Ne demek isteyeceğim. Siz bana öyle bir soru sordunuz ki böyle hiç tanımadığım insanlar içinde bana sorduğunuz bu soru kaabil olsa da Lawrence'e söylense hepimize «Yuha!» çekerdi. Beyefendi, Lawrence'in ne demek olduğu üstüne herhalde bir fikriniz yok. Bununla beraber bence bu iş, bir kişi sorunu olmaktan çoktan çıkmış artık, yangın bacayı sarmıştır. Farzediniz Lawrence'i yakalamak kaabil olsun, bu hiçbir yarar sağlamaz sanıyorum. Müsaade ediniz, ben gideyim.

O ayağa kalkınca, «babacan bir adam» olan Kemal bey, kolundan tuttu :

— Otur, oğlum, otur, senin son durumdan haberin yok galiba! Dedi. Lawrence Arap ayaklanışını hazırladı. Ayaklanma başladı. Malûm. Ne var ki şimdi de aldığımız haberlere göre ufak bir Dürzi kuvvetiyle Kürdistan'da bulunuyormuş. Kürtleri ayaklandıracakmış! Bir rivayete göre İstanbul'a kadar gelmiş! Hergün bu biçimde haberler geliyor.

— Yani, İstanbul'da mı isyan çıkaracak? Yoksa Yakup Cemil partisini mi güçlendirecek? Ya da bir hükûmet darbesi mi yapmak isteyecek?

— Herşey olabilir!

— Eğer İstanbul'daysa yakalanamaz. Öyle basit bir plânla yaş tahtaya basacak adam değil. Ben, İstanbul'da olduğuna inanmam. Doğu vilâyetlerinde olabilir.

— Farzedelim doğu vilâyetlerinde...

— Beni dinleyiniz, beyefendi. Ben, şöyle bir plân kurdum: Ben de bir «ikinci Lawrence« olurum. Yâni, o gerçeği, ben sahtesi! Onun yaptığı işin benzerini ben de yapacağım. İsyan propagandası v.b. Elbette, bu Lawrence'in kulağına gidecek. Ortaya gerçek Lawrence'in kim olduğu sorunu çıkacak. Böylece, adamcağız kendi taklitçisini bulmak isteyecek, üst yanını artık olaylar doğurur. Ya o başarı kazanır, ya biz. Yalnız, unutmamalı ki bugün yüzde doksan durum onun lehindedir. Savaştır bu. Bu işler arkadaşsız olmaz. Hem de içeriki odada gördüğüm arkadaşlar gibi. Evet, ben şehir içlerinde, Avrupa şehirlerinde birçok şeyler yaptım. Ama, dağcılığım yoktur. Çetecilik nedir, bilmem.

— Bunları hem öğrenir, hem de o işlerde pişersin.

Sonra, kapıdan dışarı :

— Rıza! Rıza! Diye seslendi.

«İçeri tepeden tırnağa silâhlı, üzerinde bombalar, iri yapılı, gözleri parıl - parıl, yirmi beş - yirmi sekiz yaşlarında bir adam girdi.» Kemal bey :

— Dramalı Rıza! Diye tanıştırdı ve sonra :

— Rıza, bu delikanlıyı tanır mısın? diye sordu.

— Tanımam, beyim.

— İyi tanı! Sana emanet edeceğim. İyi arkadaş ol. Sen, dağlarda ne isen bu, şehirlerde odur. Kendi sahanda da onu yetiştir.

Dramalı Rıza :

— Desene beyim, bu da şehir eşkiyası!

Diyerek güldü. Kemal bey :

— İşte, sana bir arkadaş, onunla bir plân hazırlayın. Bana gelin. İnceleyelim, karar verelim. Hani, içerde konuştuğumuz iş!

Dramalı Rıza'nın yüzü ciddileşti:

— Anladım, kumandanın sözünü ettiği çocuk. İngiliz gibi İngilizce konuşurmuş. Aşkolsun be!

Diye kendi kendine konuşur gibi söyledi.

Dramalı Rıza ile sokağa çıkan Esat bey :

— Aman, Rıza bey, sen şu kılığını - kıyafetini bir değiştir. Ben, seninle Babıâli'den aşağı böyle inersem vay halimize!

O zaman biz Lawrence'i değil Lawrence bizi yakalar. Esat beyin yaptığı bu şakamsı konuşmadan sonra Asmalımescit'teki Koket birahanesinde buluşmak üzere ayrıldılar.

Esat, giderken, etekleri sevinçten zil çalıyordu. Lawrence'i yakalamağa gitmek ne demekti? Bu, çoktanberi onun en büyük düşlerinden biriydi.

O akşam, Dramalı Rıza beyle buluştular. Esat beyin onun üstüne kanısı şu oldu: Dirime bir bardak su kadar önem vermeyen bir adam. Çok iyi arkadaş oldular. Çetecilik eğitimi hızla ilerliyordu. Kâğıthane'nin ıssız sırtları, bir çetecilik eğitim alanı olmuştu. Hergün, yeni hocasının gözü önünde türlü çetecilik egzersizleri yapan, bombalar savuran Esat bey, Lawrence'le bir ayak önce karşılaşmağa can atıyor, çöle dalacakları günleri iple çekiyordu.

Eğitim bittikten sonra, Dramalı'nın kendisi gibi iri yarı tepeden tırnağa silâhlı adamları gibi giyinip kuşanan Esat bey de artık gerçek bir çeteciydi. Çeteci grupu trene binip Adana'ya yollandı. Grup Adana'ya vardığında Haydarpaşa'da Arabistan cephesine gönderilmek üzere hazırlanan çok büyük cephane stokunun patlayarak yok olduğunu ve İstanbul'u korkuya verdiğini öğrendiler ve pek üzüldüler. Onlar Lawrence'i aramak üzere çöle giderken Türkiye'de büyümüş düşman milletlerden birinin çocuğu, bütün bir değerli cephane yığınlarının havaya uçmasını sağlayarak Arabistan cehesindeki ordularımızın elini bomboş bırakmıştı. Çete grupu bu yüzden ağlamaklı oldu. Şam'a vardılar. Dramalı Rıza beyin karargâhı Şamdaydı. Seçkin Arap atları, çetecileri sırtlarına almak üzere hazır bekliyordu. Kılıklarını değiştirdiler. Şimdi, hepsi Musullu birer kürttü. Kürt köylerine doğru yola koyul-

dular. Ufak bir köyde kürtlerce baskına uğramak tehlikesi atlattılarsa da Dramalı Rıza'nın becerikliliği bunu sonuçsuz bıraktı. Dramalı, köyü baştan başa yaktı.

Çeteciler, her gittikleri yere, «Lawrence geliyor» haberini yayıyordu. Köylülere saçılan altınlar, armağanlar, ilâçlar, grupun sevgiyle karşılanmasını sağlıyordu. Bir tek çekindikleri Dürzilerdi. Onlar, gerçek Lawrence'i yakından tanıyor ve bütün onun etkisi altında bulunuyorlardı. Çetenin amacı, düşman cephesinden geliyormuş gibi görünerek Kürdistan'a girmekti. Girdikleri her köyde kendilerine katılmak isteyen fedailer çıkıyorsa da boş veriyorlardı. İran sınırındaki köylerde dolaşıp dururlarken kış'ta bastırmıştı «Sarı Şeyh» denen Lawrence'in izine bir türlü rastlayamadılar. Arabistan cephesi de çözülüyor, çekilme ve bozgun haberleri zehirli bir rüzgâr gibi köyler, şehirler üzerinden geçiyordu.

Dramalı Rıza ve Esat bey çetesi çöllerde ve dağlarda Lawrence'i araya dursun bırakışma gelip çattı, düşmanlar kollarını sallayarak İstanbul'a girdiler.

Esat bey, İstanbul'a döndüğünde cephelerde dek gelemediği İngilizler'le burda burun buruna gelince bir tuhaf oldu.

Yine eskisi gibi. Galatasaray Kulübüne kapılanarak egzersizlerine başladı. Başka bir avuntusu yoktu. Birgün Mısır'lı Prens Ali ile Eşref Şefik bey, egzersiz yapan Esat beyin yanı başında belirdiler. Eşref Şefik bey, arkadaşına :

— İngiliz'lerle bir maç tertip ettik. Döğüşecek birini bulabilir miyiz? Diye sordu.

— Karşınızdaki halâ yerinde duruyor. Siz, maçı hazırlayın! Dedi.

Böylece Esat bey, yıllardan sonra ilk kez, hem de bir İngiliz'le donanma şampiyonu Bob Speck ile boks maçı yapmağa hazırlandı.

Bob'la ringe çıktılar. İngiliz, ondan on kilo artıktı.

Hakem de bir İngiliz assubayıydı.

Seyirciler, İngiliz askerleri, tatlı su frenkleriydi. maç, geceleyin bahçede yapılıyordu.

Bob'un iri gövdesiyle ringe çıktığını gören İstanbullu Rum hemşeriler, «zito» diye bağırmağa başlamıştı Yalnız İngiliz seyircilerde tıs yoktu. Sonra ufaktan bir mırıltı geçti. Hakem, bunun üzerine ringe çıkarak bu maçın olamayacağını söyledi. Nedeni de aradaki büyük kilo ayrımıydı. İngiliz subay ve erlerinin bu centilmence düşünüşü, Esat beyi eskiden olduğu gibi bu sırada da çok duygulandırdı. Esat beye yükreklendirici sözler söyleyip durmaktaydılar. Rumlar, şaşırmıştı. Şundan ki, İngiliz spor terbiyesinin yüksekliğinden hiç haberleri yoktu. Onlar buraya salt dayak yiyecek olan Türk'ün yüzünden akan kanları görmek üzere gelmişlerdi.

Maç baştan sona dek Esat beyin egemenliği altında geçti. Ve o sayı hesabiyle «galip» olarak bildirildi. İngiliz'ler, onu delice alkışladılar.

Bu, Türkiye'de ilk uluslararası maçtı.

Maçtan sonra bir İngiliz çavuşu Esat beyin yanına sokuldu. Ona İngilizce bilip bilmediğini sordu ve yenişini kutladı. Bu denli güzel İngilizce'yi nerde öğrendiğini sordu. O da anlattı. İngiliz gencinde pratiğe kaçan düşler canlanmıştı. Kendisi terhis olduktan sonra onun meneceri olmayı ve onu Avrupa'ya götürmeyi önerdi. Bu, Esat beyin aklına yatmıştı. Bir boksör olarak dünya piyasasına çıkmak canına minnetti. Talih, yine onu eski aziz mesleğine mi sürüklüyordu? Santral Birahanesinden el sıkışarak kalkan Esat bey, bu korkunç karmakarışıklık ve umutsuzluk senfonisi ortasında kendini mutlu duyuyordu.

Ev halkını çoktanberi görmemişti. Birgün Emirgân'a gitti. Boğazın serin rüzgârı, onu bir kez daha çocukluk günlerinin o güzel cennetine doğru sürükleyip götürdü. İçinde sıcak sıcak bir şeyler duyarak evin kapısını çaldı-

ğında bir yas evi halkiyle karşılaştı. Kızkardeşi bir yanda, çocuklar öbür yanda ağlıyordu.

— Yahu, ne oldu, bu ne hal?

— Daha ne olsun? Bu sabah bir Türk polisi ile iki İngiliz polisi geldi, enişteni (şimdi emekli Şûrayı Devlet Reisi ve eski milletvekili) aldılar götürdüler.

— Sebep?

— Biz, ne bilelim.

— Dayı, babamızı kurtar!

Diye ağlaşan çocukları nasıl avutacağını bilmiyordu.

Esat bey, arpacı kumrusu gibi düşünerek evden çıktı. Tanıştığı İngiliz çavuşuyla bir şeyler yapıp yapamayacağını inceleyecekti.

Sokakta kendisini gören eş - dost :

— Yahu, diyordu, bu ne cesaret! Aşkolsun! Bu zamanda çıkıp ta bir İngiliz boksörüyle maç yapmak... Doğrusu, çok korktuk!

— Kimden korkacaktım? İngiliz'lerden mi? Yanılıyorsunuz. Onlar, sporun ne olduğunu bilirler. Tatlısu frenkleri, yaygaracı zitoculardan ise, hakkınız var!

Esat bey, İngiliz çavuşunu Turan Bar'da eğlenirken bastırdı. Enişteşinin durumunu anlattı. Sonra, Bekirağa Bölüğüne gittiler. Hapisanenin dışında bir sürü yaslı, gözü yaşlı insan, içeri atılmış olan akrabalarını görmek istiyorlarsa da göremiyorlardı. Çavuşun yanı sıra kolayca hapisaneye giren Esat bey, enişteşini buldu :

— Seni burdan aşırmak kolay, ne dersin?

— Yoo! mukadderata tabi olacağım.

Siyasal tutuklulardan kimisi :

— Aman, evlâdım, sen İngiliz'lerle çalışıyorsun. Senden çok yararlanırlar. Onlarla temasa geçmemize yardım et, aracı ol!

Diyenler de oldu... Türlü yüksek mevkilerden koparılıp buraya tıkılanlardan kimisi de bu biçim konuşanlar arasındaydı.

Esat bey, bunlara şaşkın şaşkın bakıyor, ne diyeceğini bilmiyordu. Hapisaneden kaçmayı göze alamayan eniştesini orda bırakarak ayrılan Esat bey, yeni serüvenlerin eşiğine geldiğinden habersiz, gidip ev halkını avutmağa çalıştı.

Ertesi gün, (Caz şarkıcısı Tom) un birahanesinde Çavuşu buldu. Çavuş :

— Yahu, dedi, sen mademki bu Türk politikacılarını tanıyorsun, bunlardan para sızdırmak kolay olur.

— Ne biçimde?

— Çok basit. Herhalde bunlar hapishanede yatmaktansa başka bir yabancı memlekete gitmek isterler ve bu uğurda binlerce lira sarfetmeyi seve-seve göze alabilirler.

O zaman Esat bey, bu adamın gerçek bir İngiliz olduğundan kuşkulandı. Şivesinde de pek belli - belirsiz bir şeyler yakalamıştı. Çavuş sözünü sürdürerek :

— Benim yüzbaşım pasaport bürosundadır. Anlaşmak kolaydır.

— Ne türlü pasaport?

— «Laisser passer». Bununla dış memleketlere kolaylıkla gidebilirler. Fakat, bunun için fazla para almalı ve duruma göre parayı güvenilir bir yere depozito etmeli.

Eğer çavuşun dediği iş gerçekten yapılabilseydi bir çok kişiyi kurtarmanın yolu bulundu demekti.

— Hele bakayım, bir girişeyim. Siz nerelisiniz?

— Ben asıl doğuluyum.

— Doğulusunuz, ama, nereli?

— Annem, babam Girit'li Rumdur. Afrika'ya göçmüşler. Ben orada doğdum. Aslım Girit'lidir.

İstanbul halkı için bu kırmaları çok tehlikeli bulan Esat bey, onu bir kez dişine vurmağa karar verdi. Çavuşa :

— Dostum, dedi, seni İttihatçıların vekili olan zengin bir tüccar götüreceğim. Orada bunların kimler ve

nasıl adamlar olduğunu anlayacağız. Kodaman İttihatçıların kimler olduğunu, doğrusu, ben de iyi bilmiyorum.

Yemiş İskelesine vardılar, Mehmet efendinin mağazasına girdiler.

Esat bey, günlerdir, «İttihatçılar!» diye başının etini yiyen Çavuşu Mehmet efendinin başına sarmayı düşünmüştü.

Çavuş :

— Kaç pasaport istiyorsun?

Diye soruyor, tercümanlığı yapan Esat bey sözü şöyle çeviriyordu :

— İncirin kilosunu kaçtan vereceksin?

Çavuş, para sızdıracağı kodamanların kaynağını bulduğuna tüccar da incirlerini pahalıya satacağı bir kapı bulduğuna seviniyordu.

Esat bey, hiç olmazsa birkaç günlüğüne Çavuşu başından savdığına sevinerek Beyoğluna çıktı. Akşam üstü (Teşkilâtı mahsusa)nın ünlü çetecilerinden Galatasaraylı Çerkes İsmail'e dekgeldi. «Üzerinde süvari gocuğu, başında kalpak vardı. İsmail, uzun boylu, sesi çok güzel, şarkı okur, filozof denecek kadar düşünceli, aynı zamanda çok ünlü bir çeteciydi.»

O, Kafkas cephesinde eriyip giden Teşkilâtı mahsusa fedailerinden arta kalan tek - tük yiğitlerden biriydi.

İsmail, Esat beyin yüzüne sertçe bakarak :

— Ne o? Sen de mi yoksa donuna koyverdin? Anadolu'dan gelen sesleri duymuyor musun? Dedi.

— Yok canım. Sen pekalâ bilirsin ki ben öyle kolay - kolay paturtıya papuç bırakanlardan değilimdir. Sen git de onu kendi kasalarını doldurmak hırsiyle milleti, memleketi bu hale sokan sözde vatanseverlere söyle!

«İsmail, dişlerini gıcırdatıyordu» :

— Doğru, kardeşim. Ben, zaten yarın Anadolu'ya geçiyorum. Yahya Kaptan Üsküdar dolaylarında.

Winter Garden'in önüne geldiklerinde iki arkadaş

burda büyük bir kavga ile karşılaştı. Bir sürü Rum dehkanlısı, iki Türk gencini ortalarına sıkıştırmış vur allah vur ediyor, bu arada büyük bir yaygaradır kopuyordu. Fransız polisleri de ellerinde copları, orda dikilmiş duruyor, bir eğlence seyreder gibi gülüyorlardı. Oraya yetişen iki Türk polisi de Türk gençlerini Rumların elinden kurtarmak yürekliliğini gösteremedi.

Esat beyin daha çok beklemeğe gücü kalmamıştı. Yumruklarını birer gürz gibi kullanarak kalabalığa daldı. Hünerli boks yumruğunu yiyen nakavut olup yere seriliyordu. Bir iki dakikada dayak yiyen çocukların çevresi boşalmıştı. Esat bey :

— Kaçın, durmayın, ben de kaçacağım! Dedi.

Çocuklar, çabucak sıvıştılarsa da Esat bey istemeyerek Winter Garden'in salonuna sürüklenmişti :

Bar, tıklım - tıklım işgal devletleri askerleri ve subaylariyle doluydu. Esat bey, İngilizce :

— Fransız'larla döğüştüm!

Diye bağırdı. Bunun üzerine İngiliz'ler, çevresini alarak onun koruyucusu olduklarını gösterdiler. Bu sırada Esat beyin arkasından içeri dalmış olan Çeteci İsmail, tavandaki avizeleri birkaç tabanca kurşuniyle şangır - şungur aşağı indirdi. Salon zifiri karanlığa gömüldü... Demir gibi bir el, tam bu sırada paniğe kapılanlar arasında sürüklenen Esat beyin kolunu yakaladı.

— Yürü, Esat, kaçalım!

Bu, arkadaşı Çeteci İsmail'den başkası değildi. Bayram sokağına açılan gizli bir kapıdan sıvıştılar. Çeteci İsmail, savaşa girmiş gibi «tam teçhizat» tı. Bir elinde henüz dumanları tüten tabancası, öbür elinde de saldırması vardı. Sokakta giderlerken arkalarına iki gölgenin takıldığını gördüler. İşgal polisleri, tabancalarını çekip tehditlerini savurmağa vakit kalmadan Çeteci İsmail, saldırmasının ucuyla ikisini de kanlar içinde caddeye

uzattı. Bunlar iki Fransızdı. Oradan sıvışarak Genelevci Roza'nın evine saklandılar. Sonra, güçbelâ Kasımpaşa'ya kapağı attılar. Çeteci İsmail'in tanıdığı bir kayıkçı, onları Salacak kıyısına çıkardı. Selimiye Kışlasının duvarları dibinde biraz dinlenip bir karara varmağa çalıştılar.

— İsmail, sen, nereye gideceksin?

— Ne o, sen gelmeyecek misin?

— Nereye?

— Anadolu'ya.

— Sen, git, kardeşim. Benim daha burada görülecek işim var. İsmail vedâlaşarak gitti.

Esat bey de ordan Kadıköy'e geçti. Fenerbahçe kulübüne uğradı. Sonra, dün akşamki işin ne biçimde izlendiğini anlayabilmek üzere ikinci şube komiserlerinden ve eski tanıdığı Arif Hikmet beyin evine uğradı.

— Oo! Maşallah, boksör beyim. Böyle erkenden kim bilir nerelerden geliyorsun?

— Fenerbahçe Kulübünde bizim Fahri ile idman yaptık. O, evine gitti. Ben, seni ziyaret etmeden geçemedim.

— Öyle, öyle!

Alaycı bir gülüşle gülüyordu.

Ve sonra şöyle dedi :

— Desene ki avcı kimi zaman avı arar, arar bulamaz da av burnunun ucuna gelir, haberi olmaz. Seninki de öyle oldu.

— Anlamadım, ne demek istiyorsun?

— Ne demek istiyeceğim, canım! Geçen akşamki olaydan söz etmek istiyorum.

— Olay mı? Ne olmuş?

— Bırak numarayı canım. Biz, arkadaşız. Seni aramadığım yer kalmadı. Bulamadık bereket. Tevfik Hadi bey (polis müdürü) dün Anadolu'ya geçti. Gitmeden önce sıkı tenbihledi. İsmail'le beraber kirişi kırın. Yoksa, bu herifler ergeç anlayacaklar. O zaman, haliniz dumandır.

— Yahu, bizim olduğumuzu nerden anladınız?

— Ben, ordaydım. «Parmakkapı'ya doğru kaçtılar!» deyip yollarını şaşırttım. Kovalamayı Cihangir dolaylarına çevirttim Anladın mı, küçük bey?

— İsmail gitti, Yahya Kaptan'ın yanına.

— Ya sen?

— Benim daha burada işlerim var.

— Sen deli misin, be çocuk?

— Boş ver, Arif ağabey! Ben işimi sağlamlarım.

— Öyleyse sana benim bir ricam var: Şu Hırisantos işi! Tatavlayı ayağa kaldırıyor. En sonra polis kaatili de oldu. Fırsatını buldu mu Türk polisine ateş ediyor. Birkaç polisimizin başını yedi.

Bu şerri sen tanırsın. Acaba bir pusuya düşürüp bu belâyı başımızdan atamaz mıyız?

— Vay kerata, vay! Emredersin, Arif ağabey! Ben bugün Yenişehir'i, Tatavlayı bir dolaşırım.

Bir Rum kadınının evinde Hırisantos'u buldu :

— Bu, ne hal kardeşim? Polis hadisesini ben yeni duydum.

— Böyle olmayacaktı, ama, oldu. Müdüriyette yediğim dayakların acısını çıkarayım dedim. Fakat, iş başka biçime döküldü. Böyle giderse aynasız bırakmayacağım; temizleyeceğim. Beni niçin arıyorsun?

— Koçakiyi arıyorum.

— O, Yunanistan'a gitti.

— Sen, neye gitmedin?

— Gideceğim, ama, dur bakalım, temizliğe daha yeni başladım.

— Ben de yakında Amerika'ya gidiyorum.

— Bana bak, sakın buraya bir numara için gelme. Boştur. Ben, enayi değilim, bilirsin. Burası benim zulam değil. Baskın filân olursa karışmam sonra. Fena oluruz.

— Yok canım, sen deli misin?

Esat, onun kolay yenilir, yutulur bir lokma olmadı-

ğını anlayarak Arif Hikmet beyin yanına süklüm - püklüm dönmek zorunda kaldı.

Arif Hikmet bey :

— Merak etme sen!

Dedi. (Evet, az zaman sonra bir Türk polisi, bu cinayetler serisini önlemek üzere tabancasının bütün kurşunlarını Hırisantos'un can evine boşaltacaktı).

★

Esat, Çeteci Çerkes İsmail beyden ayrıldıktan sonra birkaç kez onunla geçip Anadolu'ya gitmediğine pişman olacak duruma geldi. İngiliz çavuşu, iblis gibi onun arkasında, ona büyük bir kötülük yapabilecek durumda ve istekdeydi. Esat bey için en büyük tehlike, kendisini İşgal Orduları Kumandanı General Harrington'un Harbiye Okulundaki bürosuna dek sürükleyen dekgelişler oldu. Savaş içinde Bekirağa Bölüğünde kendilerine bir esir İngiliz askeri gibi hizmet ettiği İntellicence Service'in adamlarından biri, bir barda onu Halide Edip'in kardeşiyle viski içerken görüp tanıdı ve zekâsına hayran olduğunu söyleyerek onu İngiliz casus örgütünün Türk asıllı adamlarından biri olarak göreve almak istedi. Esat beyde İngilizlere vatanın kötülüğü için çalışacak göz yoksa da onların elinden daha usturupluca kurtulmanın çarelerini aramak üzere zaman kazanmağa çalıştı. Bu yüzden de birçok gizli ve tehlikeli bürolara girip çıkmaktan çekinmedi. Yalnız, en son kez, vatanın kötülüğüne hiçbir biçimde çalışamayacağını açıkça söyledi :

— Affediniz, ben, hayatımda spordan başka şeyle uğraşmadım. Bu işi yapamayacağım, başaramayacağım. Kusura bakmayın, benim babalığım bir İngiliz'dir. Eski bir deniz adamıdır. Gerek Mami, gerek Dad'in sizin memleketinizde bana verdikleri eğitim, yaptıkları telkin budur. Onlar bana: «Sen, sen ol, nerede büyürsen büyü, ne eğitim alırsan al, unutma ki doğduğun toprak, vatanındır ve sen, o milletin malısın.» derlerdi. Ben, bu sözleri her

zaman tuttum, tutacağım da. Şimdi elinizin altındayım. Olumsuz tutumum karşısında istediğinizi yapabilirsiniz. Fakat, centilmenliğinizin, hakkımda fena niyetler beslemenizi önleyeceğini umuyorum.

Yüksek rütbeli İngiliz subayı, bu sözler karşısında artık diretmedi ve Esat bey, bu boğucu yapıdan kurtulmak üzere koşa - koşa merdivenleri inerek kendini açık havaya attı. Orda, Harbiye okulunun meydanında bir yığın Türk toplanmıştı. İçlerinde onun da tanıdıkları vardı.

Birisine :

— Ne bekliyorsunuz? Diye sordu.

— İş alacağız.

Dediler.

— Ne işi?

— Tercümanlık, polislik, hafiyelik.

— Vay canına bu kadar çok mu?

— Ne sandındı? Bir haftadır geliyorum. Daha sıra gelmedi. Epey para veriyorlar. Sen, niçin geldin?

— Eksiltme olacakta onun gününü öğrenmeğe geldim.

Genç adam bu vatan - millet hainliğine kolayca alçalabilecek insan müsveddelerinden «bir fırtına süratiyle» uzaklaştı. «Artık, Yahya Kaptan'ın yanına kapağı atmaktan başka çare kalmadı.» Diye düşünüyordu.

Üsküdar'a geçti. Yahya Kaptan'la Çeteci İsmail'i aradıysa da bulamadı. Anadolu'ya geçmişlerdi. «Eyvah, ne yapmalı!» diye düşünerek yeniden İstanbul'a geçti. Mehmet Ali Paşa Hanında yakın arkadaşı Ziya'nın yazıhanesine uğradı Arkadaşı :

— Yahu, nerelerdesin? Böyle işler yarıda bırakılır mı? Ne müracaatlar var. Ağızdan ağıza, kulaktan kulağa yayılmış, sözde burası İngiliz - Türk işevi imiş! Bizde iş arayanlara iş veriyormuşuz sözde!

Bir defter çıkarıp gösterdi. Başvuranlar, büroya bin lira kadar bir para bırakmışlardı. Esat bey :

— Aman Ziya, ilkönce şu paraları bölüşelim! Dedi.

Çok züğürtlemişti. Paranın yarısını cebine indirince yeniden yüreklendi. Şimdi, yine devlerle boğuşabilirdi. Kendisini satmağa hazırlananların parasını yemek helâldı.

— Ziya, kardeşim, dedi, bu iş böyle gitmez, ben şu çavuşu atlatıp kaçacağım. Sen de bu yazıhaneyi kapa, bir yana çekil. Yoksa, başımız belâya girecek.

— Doğru, hakkın var, fakat, biraz daha para toplayalım da dediğini de yapalım.

O gün, büroya başvuranlardan beşer - onar lira aldılar. İş, isteyenlerin çoğu polis, hafiyelik gibi Türk halkı aleyhinde çalışacak korkunç işler istiyordu. Esat beyi en çok şaşırtan, polis filân olmak isteyenlerin çoğunun okumuş aile çocukları olmasıydı.

Cebine epeyce para indiren genç boksör, Avrupa'ya kaçmayı aklına koymuştu. Hemen İngiliz çavuşunu buldu. Ona, bir zarf dolusu uydurma İttihatçı resmi verdi. Pasaport bürosunda çalışan çavuş, Esat'a bir pasaport sağlayacak, Fransa'ya giden boksör orda çavuşu bekleyecek, sonra birlikte çalışacaklardı. Esat bey, birkaç İttihatçiyle birlikte kendi pasaportunu da getirecek olan çavuşa son oyunu oynayıp vapura atlayacak, «ver elini Fransa» diyecekti. Orada, yarıda bıraktığı boksörlük mesleğine yeniden başlamak, istiyordu. Pasaportların gelmesi için iki gün beklemek gerekiyordu. Bu süre içinde halâ Bekirağa Bölüğü hapisanesinde yatan ve bugünlerde Malta Adasındaki zındanlara sürülmek üzere bulunan Eniştesini kurtarmak uğruna son bir çare düşündü.

Papaz Frew'ya başvuracaktı. Eniştesinin salıkladığı bu adam, savaş yılları içinde çok güç durumlara düşmüş, eniştesi onu bu güçlüklere karşı korumuştu. Onun şu sıralarda İstanbul'daki «İngiliz Dostları Derneği» nin başkanı olan Sait Molla ile aralarında pek derin bir içtenlik bulunduğunu Kuvayı Milliyeciler yakından biliyor ve onu yakından izliyorlarsa da Esat beyin henüz bun-

dan haberi yoktu

Genç boksör, Haşet Kitabevinin bitişiğindeki apartmanda oturan Papaz Frew'nun kapısını çaldı. Çok zeki bir adam olan Papazın elini öptü. Papaz onu oturtarak hemen şöylece söze başladı :

— Neden geldiğini biliyorum, genç adam. Bu iş, yâni, onun Malta'ya gönderilmesi, kendisi için daha hayırlıdır. Anadolu'ya geçmek, buradan çok orada daha kolay olur.

Genç boksör, bunların anlamını birden kavrayamadı. Bunu anlayan Papaz; boksörün elini tuttu :

— Korkma, delikanlı! Bir millet, böyle zamanlarda iyi güçlerini, yaşamak hakkını gösterir. Eğer Türkler, Anadolu'da başlayan ulusal davranışlarda biraz daha durumlarını düzeltmeğe başlarlarsa Malta'da toplanacak olan adamlar geri verilecektir.

— Peki! Bırakışma hükümleri?

— Canım, o uygulanadursun. Hele siz, kendinizi toplayın bakalım. Benim, Mustafa Kemal'den umudum pek çoktur.

Bu Papaz Frew'nin son sözü oldu. Genç boksör, saygiyle onun elini öperek ayrıldı.

★

İngiliz çavuşu, Fransa için Laisser - passer pasaportlarını getirmişti. Şimdi, bunların içinden kendi pasaportunu alıp çavuşu atlatmanın çaresine bakmak gerekiyordu. Çavuş, hayalî İttihatçılardan paraları almadan pasaportları vermeyecekti. Genç boksör, Çavuşla bir otomobile binerek Şişli'de bir Ermeni doktorun evinin önünde indiler. Burası sözüm ona İttihatçı ünlü Nihat beyin eviydi. Doktorun bekleme odasına girdiler. Boksör, çavuşu orda bırakarak doktorun muayene odasına girdi :

— Aman, doktor, dedi. Bir yabancı Çavuş, hasta! Yâni zührevi hastalık kapmış. Malûm, gizli tutulmasını istiyor. Onun için size getirdim.

— Peki, biraz beklesin!

Esat bey, çavuşun yanına indi :

— Görüyorsunuz ki burası Müslüman evi dedi, namahrem var. Paralar hazır, pasaportları ver, gidip paraları alayım.

Çavuş, pasaportları verdi. Genç boksör, kapıdan dışarı fırladı. Dışarda bekleyen otomobile atladı. Pansiyona uğrayarak yol eşyasını topladı, pasaportların arasından, kendisininkini ayırıp aldı; öbürlerini yırtıp denize attı. Piyer Loti vapuruna bindi. Vapur, kalktı. Seviniyordu. Çavuşun en sonra kendisine oynamak istediği oyunu o çavuşa oynamıştı. «Doktorla karşılaşınca ikisinin de ne duruma geleceğini, ne biçim bir pandomima kopacağını düşündükçe gülmekten kendini alamıyor» du.

Kamarot :

— Pasaportlarınız hazırlayın! İtilâf polisi pasaportları kontrol ediyor, dedi. Kamarada tatlı tatlı şekerleme kestiren genç boksör garsona :

— Neredeyiz?

Diye sordu.

— Çanakkale'de.

İngiliz, Fransız, İtalyan polisleri genç boksörün çevresini alıvermişti :

— Pasaport!

— Buyurun!

İngiliz polisi, onun pasaportunu öteki pasaportların yanına koymayarak ayırdı. Bu, genç boksörün içine ateşten bir kurt düşürdü. Biraz sonra geri dönen subay :

— Siz, seyahat edemezsiniz. Benimle beraber karaya çıkacaksınız ve tutuklusunuz, dedi.

— Öp babanın elini!

İş anlaşılıyordu. Girit'liler soyundan, yüreğinde Türklerden öç alma kompleksinin yerleştiği İngiliz çavuşu, genç boksörün kendisine oynadığı oyuna korkunç bir karşılık vermiş, onu Enver ve Talât paşaları kaçıran adam

olarak İngiliz istihbaratının eline düşürmüştü. Tepebaşında Londra Otelinin yanıbaşındaki bir zındanda İngiliz üniforması giymiş Rum gardiyan ve muhafızların elinde çokça hırpalanan, kırbaçlanan genç boksör, kafasına koyduğu bir tek düşüncenin arkasında boşuna çırpınıyordu: Kaçmak! Bu zındanda tanıştığı Bolşevik bir Rus genci bir gün onu dürterek uyandırdı. Başka bir yere gönderilen bu mahpus, genç boksöre :

— Ben bugün gidiyorum, dedi, hem de Rusya'ya. Beni Rusya'ya yolluyorlar. Bu yattığımız yer, hiç kimseyle görüştürülmemesi gereken siyasal komitecilere mahsustur. Şimdi beni dinle, benim artık gereksemeyeceğim kimi şeylerim var. Belki sen gereksersin.

Rus genci, Esat beye birçok çikolatayla birlikte yirmi tane de sarı Rus altını verdi. Genç Rus, giderayak çakısını da ona armağan etti.

Rus gencini alıp götürdüler. Genç boksör, zındanda tek başına kaldı. Bütün altınları türlü yerlere saklayarak cebinde yalnız, bir tane bıraktı. Tam kırk gün, bu zından yaşayışı sürdü. Bir gün, kapısını açtılar. Bol güneşe ve havaya kavuşunca sonsuz bir mutlulukla birlikte bir sersemlik te duydu Onu kolundan tutarak bir otomobile bindirdiler. Yine Harbiye okulunun odalarından birine götürüldü. Ayrı - ayrı iki masada iki subay oturuyordu. Süngülü muhafızlar çekilince bir albay onu oturttu:

— Gerçek kimliğinizi söyler misiniz dedi.

— Adımı ve kimliğimi biliyorsunuz. Mesleğime gelince boksörlüktür.

— Olabilir, fakat, burda koğuşturma evrakınızda sizin «Komite reisi» olduğunuz görülüyor. Enver paşa ile arkadaşlarını kaçırmışsınız. Bırakışma hükümlerine aykırı ve işgal güçlerine karşı kimi davranışlarda önayak oluyormuşsunuz. Bir ihtilâl çıkarmağa girişiyormuşsunuz.

Bunlar, Girit Rumlarından olan İngiliz çavuşunun

verdiği raporlara dayanıyordu. «İşgal Kumandanlığının daha şimdiden böyle saçma sapan ihbarlarla uğraşmağa başladığını» gören genç boksör kurtuluş dâvasında başarı sağlayacağımıza iyiden iyiye inanmağa başlamıştı.

İngiliz albayı :

— Arkadaşlarınız nerede? Dedi.

— Hangi arkadaşlarım?

— Komiteci, ihtilâlci arkadaşlarınız!

Genç boksör, kendisine çok kötülük eden Giritli Rum çavuşla İstanbul Rum'u ve çok kötü yürekli zındancıyı «mahvetmek» üzere en güzel fırsatın doğduğunu anlamıştı. Konuşmayı buna göre «idare etmek» gerekiyordu. Albayın sorusuna şöyle karşılık verdi :

— Bu arkadaşlar, komiteci, ihtilâlci olabilirler, ama, bugün için değil. Kendilerini çok severim. Mert insanlardır. Yakalandığımı haber verdim. Hemen kaçmalarını söyledim. Şimdi, uzaktadırlar. Belki de Rus sınırını aşmışlardır.

— Demek hem itiraf ediyorsunuz, hem de kaçırdığınızı söylüyorsunuz.

— Evet, ortada bir suç yok ki saklayayım.

— Kaçırma işine inanmayacağım. Çünkü, siz çok sıkı olarak görüşülmekten uzaklaştırılmış bulunuyorsunuz. Hiç kimseyle temasınız olamazdı.

— Albayım, bana bir fenalık yapmayacağınıza ve yardım edeceğinize askerce söz verir misiniz?

— Eğer söyleyeceklerinizi ispat ederseniz söz veririm.

— Birincisi : Bildiğiniz gibi çavuşla anlaştık. Sevdiği kız yüzünden kavga etmeden önce çavuşun sağladığı pasaportla birinci İttihatçı kafilesi kaçtı. İkinci işe gelince : Zındandan haber gönderdim ve arkadaşlardan her gün gizliden gizliye yemek v.b. alıyordum.

— İspat edebilir misin?

İsbat etmek üzere Rus gencinden aldığı cebindeki

tek altını, çikolatayı ve çakıyı cebinden çıkarıp masanın üstüne koydu.

Albay şaşırmıştı.

— Altın her kaleyi açar, albayım, bu uzun boylu açıklamaya değmez. Bu sarı maden, siz de bilirsiniz ki kimi zaman orduların alamadığı kaleleri yıkar. Değil ki sizin pek gizli bir zından sandığınız bu zulûm yerini!

Bu sarı maden, koymuş olduğunuz bırakışma hükümlerini, İstanbul'a girip çıkmanın sıkı kontrolünü, en sonra herkesten esirgediğiniz, kıskandığınız «laisser - passer»nizi kolayca sağladığı gibi sizce önemli görünen, bence hiç öyle olmayan komiteci reislerini ve Enver paşanın adamları sandığınız kimseleri elinizden kaçırdı. Yalnız bu sarı madenin bir suçu oldu, benim başımı belâya soktu. Bu işten kârlı çıkan bu sömürge çavuşunuzla bir sömürge zındancınızdır. İkisinin de cepleri doldu. Birer servet kazandılar.

— Buraya bak, seni bu işten büsbütün kurtarmak elimde değildir. Yalnız, bu açık konuşman, durumunu hafifletecektir. Şimdi, ortada bir suç yok. Ama, malûm ya, askerî kanunların hüküm sürdüğü ve sıkı yönetim bulunan işgâl edilmiş bir memleketteyiz. Az bir zaman için seni İstanbul'dan uzaklaştırarak rahat bir yere gönderirim. Yalnız, henüz sözlerini bitirmedin, sanırım. Bu sarı maden kimlerin cebine girdi?

— Aman, albayım, siz benim ölümümü istiyorsunuz!

— Çabuk söyle, seni bir daha bu adamlarla karşılaştırmam, söz veriyorum.

— Rusya'ya kaçmak için vizeleri, pasaportları getiren çavuş, adam başına ikişer bin lira aldı. Bana zındanda haberleşme olanağını dışardan yiyecek ve bağlantı sağlayan zından müdürü (...) de benden bol - bol para almış, buna karşılık ta işimi kolaylaştırmıştır.

Albay, öbür iki subaya :

— Vay hain vay! Demek istihbaratımız doğru imiş!

Diyerek telefona sarıldı. Zındancıların ve zındanın çok sıkı göz hapsine alınarak adamakıllı bir arama - tarama yapılmasını emretti. Esat beye :

— Haydi, git, aşağıda dinlen! Dedi.

— Afedersiniz, albayım, bu altından bende bir tane kalmıştı, onu bana geri verir misiniz?

Albayın verdiği altını cebine indirdi.

★

Aşağıdaki odada epeyce beklemişti ki nöbetçiler onu yine albayın odasına çıkardılar. Orda, üniformaları alınmış, yaşlı zındancı müdürle Rum gardiyanların süt dökmüş kedi gibi sıralandıklarını gördü. Onu görünce bir oyunun dramı içine düştüklerini anladılar. Albay Esat'a zındancının yanına geçmesini emretti. Genç boksörün gözleri masanın üzerindeki on tane Rus altınına kaydı. Albay, onları dikiz edip anlamlar çıkarmak üzere arkasında bulunan aynaya dönmüş, sözde kimi evrakı karıştırır gibi yaparak göz hapsine almıştı.

Genç boksör, Albayın hiylesine bir psikoloji hiylesiyle karşılık vermekte gecikmedi: «Hemen, sözde zındancı ayağına vurmuş ta ondan iyi bir tanıklık istiyormuş gibi bir durum yarattı; ayağını yana çekti» ve ona ters bir karşılık verircesine mimikler yaptı. Albay, bu numarayı bal gibi yutmuştu.

— Ne istiyordu senden? Dedi.

— Size her şeyi söylememem için yalvarıyordu.

Albay, zındancıya sordu :

— Bu altınlar sizin mi?

— Evet, efendim.

— Peki, nereden, kimden aldın?

Yüzü yemyeşil kesilen zındancı buna karşılık verecek durumda değildi.

Zındancı Rum, doğru Arapyan hanındaki zındana

gönderildi. Giritli entrikacı çavuş da tutuklanmıştı.

Albay Esat'ı yeniden Kallavi sokağındaki zındana gönderirken teşekkür etti ve verdiği sözü unutmayacağını söyledi. Kallavi sokağındaki zındana yönetici ve gardiyan olarak hep İngilizler gelmişti.

★

Esat, buraya dek olan anılarını yer-yer güneşli bahçelerin paraladığı korkunç karadüşlerle dolu bir roman gibi arkada bırakmıştı. Kendisini çevreleyen karadüşün son dikenli telleriydi. Şimdi bütün kafası, bu yönde çalışıyordu. Anadolu'da tertemiz, insancıl ve milletçil serüvenler denizinde boy vermek ve gerekirse o denizde can vermek isteği, kendisini her an bu dikenli tellerle çevrilmiş sonu bellisiz kamptan dışarı iteliyordu.

Bu uzun bölümlü karadüş filmini geceyle birlikte bırakarak şafakla beraber kalktı. Kampın çevresini gözden geçirdi. Dikenli tellerin dört yanında müslüman Hintliler nöbet bekliyordu. Bunların müslüman olduklarını işaretlerinden anladı. Ahmet efendi, çadırın dışında kıbleye durmuş sabah namazını kılıyordu. Müslüman nöbetçiler de onun namaz kılmasiyle çok ilgileniyorlardı. Bu ilgiyi gören genç boksör nöbetçilere :

— Arkadaşım, müslüman olduğundan verilen yemekleri yiyemiyor, bunların domuz etiyle yapıldığını sanıyor, dedi.

Gerçekten de adamcağız, salt kuru ekmek yemekle yetiniyor, gelen yemekleri geri çeviriyordu.

Hintli asker, biraz sonra bir torba yiyecekle döndü. Ahmet efendi çok sevindi.

Bu yardım işi, genç boksöre başka bir düşünce esinlemişti. «Acaba bu hintli müslümanlar kendilerinin burdan kaçmalarına da yardım edebilir miydi? Bu düşüncesini ilkönce Kallavi sokağındaki zındanda arkadaşlık et-

tiği ve kendisine bir sürü altın veren genç Rus arkadaşına açtı :

— Ben burdan kaçmak istiyorum, bana yardım eder misiniz?

— Elbette!

— Teşekkür ederim.

— Yalnız, size ne gibi yardımımız dokunabilir?

— Bizim arkadaşla davranışlarımıza yabancı kalın yeter, olmaz mı?

Beraberce Rusların çadırına gittiler. Genç Rus, ötekilere Esat beyin düşüncesini açıkladı. Hepsi, bu düşünceye yardımcı oldular. Onlar kaçmayacaktı. Her an memleketlerine gönderilmeyi bekliyorlardı. Hepsi Fransızca konuşuyordu. Alman subayı, Esat beyin yanına sokularak kaçarken kendisini de birlikte almasını diledi. Esat, bunu kabul etmekte duralamadı. Nöbetçilerin hep müslüman oluşu kaçmayı kolaylaştıracaktı. Bunların din duygularını gıcıklayarak plânını uygulamağa karar verdi. Ahmet efendiyi de yem olarak kullanacaktı. Ahmet efendiye kaçma işini açınca ondan hiç ummadığı bir tepki gördü :

— Ahmet efendi, buradan seni de beraber alıp kaçacağım.

— Ne diyorsun, oğlum, delirdin mi sen? Aklını başına topla.

Bir yandan da korkudan okuyup üflemeğe başlamıştı.

— Eğer bu müslüman askerler burada olmasaydı bu düşündüğümüzü yapamazdık. Bu Hintli müslümanlardan yararlanacağımızı aklım kesiyor.

Yapılan plân uygulandı : Bütün gece ezan okuma egzersizi yapan genç boksör, sabahleyin gür ve tatlı sesiyle kampı çınlatarak ezan okumağa başladı. Sonra, Ahmet efendiyle kibleye dönüp namaza durdular. Bunları gören bütün Hintli askerler de tellerin dışında namaza

durdular. Kampın içi - dışı bir mescit namazgâhına dönmüştü. Bundan coşan Ahmet efendi, yüksek ve yanık sesiyle kuran okumağa başlayınca Hintliler «Allah! Allah!» sesleriyle kampı çınlattılar.

Bu iki müslümanla pek çok ilgilenen askerler, onların neden buraya düştüklerini sordular. Esat bey de pek yanık hikâyelerle onların meraklarını dindirdi.

Onun, müslüman askerlere, kendilerini burdan kurtarmaları için yaptığı yalvarış ve yakarış tam yemişini verir gibi göründüğü sırada kamp kumandanı işi çakarak nöbetçileri tellerden uzaklaştırdı. Ertesi gün, kampın dört yanındaki nöbet yerlerine mecusî Hintliler yerleştirilmişti. İlk kaçış plânı da böylece suya düşmüştü.

Ne var ki kaçış düşüncesi, kene gibi genç boksöre yapışmıştı. Bir gün Rusların dikenli tellere astığı battaniyeler ona bir esin verdi. Kampın dört yanı, arada bir metre boşluk burakılarak çift telörgü ile çevrilmişti. Yere sürünen bu battaniyelerin altından aralığa girince bir delik açıp öbür yana, serbestliğe geçmek olmayacak iş değildi. Genç boksör, zından arkadaşı olan Rus gencinin çadırına koştu. Mahpuslar, nöbetçilerin dikkatini dağıtacak işler yapacak olurlarsa kaçış plânı uygulanabilecekti. Ruslar, battaniyelerini tellere astılar ve Esat bey, birkaç kez battaniyelerin arasına girdiği halde nöbetçilere görülmedi.

Ertesi gün temizlik başlayıp ta Rusların battaniyeleri taa yerlere değercesine tellere asılınca Esat beyle Alman subayı, kurtulmuş birer yay gibi heyecanlarını gizleyerek ya beyinlerine kurşunları yemeğe ya da özgürlüğe kavuşmağa hazır beklediler. Ruslar, ağız armonikalarını çalıp gürültü patırtı ile nöbetçilerin dikkatini üzerlerine çektiler. Esat bey, battaniyelerin arasına gizlenerek bir yer köpeği gibi toprağı eşmeğe başladı ve epeyce yorulduktan sonra bir insanın geçebileceği gibi bir delik açmayı başardı.

Karanlıkta Alman subayı ile çadırları dolaşarak herkesle helâllaştı. «Ruslar anı defterlerine imza ettirdiler.» kaçış sırasında Ruslar yine hora tepiyor, armonika çalıyor, büyük bir gürültü çıkarıyorlardı.. Genç boksör, Alman subayiyle battaniyelere doğru ilerledi. Her an kafasına bir kurşun yemeyi bekleyerek delikten öteye geçti. Çukura gizlenip sürünerek ve kısa aralıklarla koşarak bir fundalığa vardı. Alman subayını «Paşa çiftliği» yakınında on beş dakika bekleyecek, gelmezse yoluna gitmekte serbest olacaktı. Gökyüzü yıldızlarla dolmuştu. Fundalıktan tatlı kekik ve türlü ot kokuları yükseliyor, cırcır böcekleri her yandan uyku verici sesleriyle birbirlerine karşılık veriyordu. Alman subayı gelmemişti. Onu daha çok bekliyemezdi. Elleri ve dizleri kan içinde, fundalıkta ilerledi. Yüksek bir tepe çıkıp ta çevresinde ıssızlığın güvenli havasını duyunca bitkin yere uzandı. Başını bir taşa dayayarak yorgunluktan hemen uykuya daldı. Uyandığında tepesinde yakıcı öğle güneşi yükseliyordu. Tepeden inerek temiz bir su şırıldayan bir derecikte elini - yüzünü yıkadı. Sonra yine yola düştü. Bir köye uğradı. Kendisini esirlikten dönen bir asker gibi göstererek biraz yiyecek aldı. Sonra Lapseki yolunu tuttu. Çanakkale'nin meşeli, çamlı, gürgenli ıssız dağlık bölgesinde bir vahşi hayvan içgüdüsüyle bir gün bir gece dolaştıktan sonra deniz kıyısını izleyen yola indi. Adalar denizinin balık ve yosun kokan rüzgârı serin bir mendil gibi terli yüzüne çarptı. Lâpseki yolunda kalpaklı çerkeslere rastladı. Onlar da ona Lâpseki'de Çerkes Lütfü beyin hanını salıkladılar.

★

Lütfü beyin hanını kolayca buldu ve Lütfü beyi ilk sorduğu adam da Lütfü beyin taa kendisi çıktı, Hanı :

— Ben de seni bekliyordum, dedi. Boksör, Lütfü beye bir Rus altın vererek :

— Yollarda üstüm - başım kalmadı, dedi, bir kat

külot elbise ve ayakkabı, çamaşır istiyorum. Biraz sonra tepeden tırnağa yepyeni giyinmişti. Akşamleyin Lütfü beyin odasında bir içki sofrası başındaydılar. Lütfü bey birisini ona tanıttı ;

— Çanakkale'de Paşa çiftliği sahibi!

Genç boksör, bundan ürktüyse de belli etmedi. Bu sofra başında hoşuna giden kimi bilgiler aldı. Biga, işgal bölgesinin dışında ve Kuvayı Milliyenin canlanmağa başladığı bir yerdi.

Gece rahat ve deliksiz bir uyku çekti. Sabahleyin Lütfü bey :

— Azizim, dedi, sende esaretten gelen pir insan hâli yok. Senin başından bir kaza geçtiği belli. Merak etme, biz mert, erkek insanlarız. Dün akşamki arkadaşlarım da böyledir. Bana güvenebilirsin. Durumunu anlat ta gereğini düşünelim.

— Evet, Lütfü bey, esaretten gelmiyorum. Daha beter. Düşman zindanından geliyorum. Buyurun, isterseniz beni teslim edin.

— Müsterih ol, yavrum, ben her şeyi anladım. Al oku! Diyerek cebinden bir kâğıt çıkardı. Bunda kendisiyle Alman subayını yakalayanlara İngilizlerin yüz altın vereceği yazıyordu. Alman subay Lapseki yolunda yakalanıp İngilizlere verilmişti.

Lütfü bey :

— Oğlum, değil yüz İngiliz lirası, milyon olsa, benim ve arkadaşlarımın gözünde değeri yoktur. Bir Türk gencinin değerine paha biçilmez, yalnız dikkatli olalım. Çünkü, bu yüz İngiliz lirası sözü, kimi sütü bozukları çileden çıkarmış. Çanakkale'den dört yana dağılmışlar, harıl harıl seni arıyorlar. Bunlardan birkaçı Lapsekiye dek gelmiş. Çanakkale'den Lapseki Jandarma Kumandanlığına telgrafla haber verildiğini de anladım. Fakat, hiç merak etme. İhtiyatlı ol. Ben her şeyi yoluna koyacağım.

Lütfü bey, bunları söyleyerek gitti; yarım saat sonra yanında genç bir jandarma subayiyle döndü.

Genç boksörde şafak attı. Demir gibi yumruklariyle jandarma subayını nakavut ederek tabancasını almak üzere hazırlanıyordu ki Lütfü bey işi anlayarak :

— Ne o, evlât, dedi, seni jandarma subayına teslim edeceğimi mi sandın? Neden böyle rengin attı? Merak etme, bu bey Lapseki jandarma Kumandanıdır. İkimiz de şu sırada burada sana yardım etmek üzere bulunuyoruz.

Jandarma subayına :

— Böyle bir gence nasıl kıyılır da düşmana teslim edilir? Dedi. Jandarma subayı :

— Sen bu duruma nasıl düştün? dedi, ben senin İstanbul'da İngiliz şampiyonuyle son maçını seyrettim. Esat bey, biraz kaçamaklıca başından geçenleri bir çırpıda anlattı. Jandarma subayı :

— Merak etme, kardeşim, dedi. Gerçi seni yakalamak üzere emir verdiler. Lâkin şansın varmış. Lütfü beye rastladın da iş aydınlandı. Yoksa biz de az kaldı bir yanlışlığa düşüp sonra vicdan azabı çekecektik. Şimdi, senin burada kalman hem bizim için sorumluluk yükleyici hem de senin için tehlikelidir. Hemen burdan uzaklaş! Bunu Lütfü bey, sağlayacak. Yolun açık olsun. Çanakkale sınırını geçtin mi işgâl bölgesi dışındasın. Ondan sonra serbestsin. Hiç merak etme.

Jandarma subayı, Esat beyin elini sıkarak ayrıldı. Lütfü bey de genç boksörü bir kadın kılığına soktu :

— Şimdi bu kılıkla şehirden çıkarsın. Fakat, yalnız değil. Yanına bir köylü kadın vereceğim. Kadın, seni bir köye götürecek. Orada Çerkes Neşet çetesi var. Seni onlara teslim edecek. O çete ile birlikte Biga'ya gideceksiniz.

Lütfü bey bundan sonra genç boksöre birçok mermiyle birlikte bir de kız gibi tabanca verdi. Genç adam, tabancanın parasını vermeğe hazırlandığında Lütfi bey

yalnızca güldü ve elbisenin parasını da geri verdi.

Lütfü beyin, sonraları Kurtuluş Savaşı boyunca büyük yararlıkları görülecektir.

Lütfü beyin hazırladığı iki eşekten birine binmeden önce Esat bey, altın yürekli Han sahibini can ve gönülden son kez selâmladı ve köylü kadınla birlikte eşeklerin sırtına atlayarak mola verilecek köye yollandı. Çerkes köyünde onu konuk ettiler. Çeteci Neşet te gelmemişti. Bütün gece gözüne uyku girmedi. Sırtındaki kadın giyneklerini çıkarıp atarak gece yarısı köyden ayrılıp Biga'ya doğru tek başına yola düştü. Şafak sökerken Biga göründü. Artık, işgâl bölgesi dışındaydı. Geniş bir soluk aldı.

★

Esat bey, Biga'da otelimsi bir hana indi. Hiç durmağa gelmezdi. Hemen yıkanıp temizlendikten sonra ilk iş olarak Lütfü beyin Biga müftüsüne yazdığı sahk mektubunu yanına alarak müftünün dairesine yollandı. Çarşıda herkes alışverişindeydi. Bir tek ilgi çekici şey, şurda burda tepeden tırnağa silahlı atlı çetecilerin rahatça dolaşıp durmasıydı. Bunlar, elbette millî güçlerden başkası olamazdı.

Müftülük dairesinde Müftü Ahmet Hamdi efendiyi buldu ve elini öperek Lütfü beyin mektubunu ona uzattı. Müftü, nur yüzlü, saygı duygusu aşılayan bir adamdı :

— Buyurun, oğlum! Dedi

Mektubu okuyan Ahmet Hamdi efendi, Lütfü beyi çok sevdiğini söyledi. Lütfü beyin mektubunda ilginç birkaç satır da vardı: Lütfü bey, genç boksörün dileği üzerine, onun Sivas'tan, Mustafa Kemal'in yanından geldiğini yazmıştı. Böylece, Esat bey, Sivas'taki temsil heyetinin yakın bir adamı olmuş oluyordu.

— Hoş geldiniz, oğlum, dedi, size elimizden ne gelirse yaparız. Konaklayacak yer buldunuz mu?

— Buldum, efendim.

— Oğlum, bu akşam bendehanede hem akşam yemeği yeriz. hem de sizi bir arkadaşla tanıştırırım.

Akşamleyin buluşmak üzere ayrılıp yine çarşıya daldı. Kahveler, yollar tıklım - tıklım çeteci doluydu. Bir kahvede oturdu. Öteki masada tepeden tırnağa silâhlı iri yarı, geniş omuzlu, esmer ve yiğit görünüşlü, bir genç adam bir kişiyle tavla çakırdatıyordu, birçok seyirci de onun oyununu seyrediyordu. Genç boksör, kahveci çırağına bunun kim olduğunu sordu. Çocuk garip - garip onun yüzüne baktı :

— Kara Hasan Amca'nın çetesinden!

Kara Hasan'ın çeteleri demek ki şehrin gelençğine girmişti.

Akşamleyin Müftü Ahmet Hamdi efendiyle buluşup evine giden Esat bey, yemeğini yiyip, kahvesini içiyordu. Müftü :

— Efendim, nedir, Biga'da kalmak mıdır niyetiniz? Diye sordu.

— Buraya gelmemden maksat şudur, efendim: Buradaki silâhlı güçleri tesbit ederek bir düzene soktuktan sonra Sivas ile bağlantı kurmak, Mustafa Kemal paşadan alınacak talimat gereğince davranmak.

— Esasen biz buranın durumunu bildirdik. Burası kargaşalık içindedir. Hükûmet makamının icra gücü kalmamıştır. Şehir, Kara Hasan'ın kumanda ettiği bir çete aracılığiyle yönetiliyor.

— Bu kuvvetin tutarı nedir?

— Silâhlanmış suvari olarak iki yüz kişidir. Fakat, bunlar, Kara Hasan çağrıda bulununca dört - beş bin kişi olabilir. Allaha şükür, İstanbul hükûmeti buraları etkileyemiyor. Mutasarrıfımız da soğukkanlı bir insan olduğundan sağduyu ile davranıyor.

— Müftü efendi, Kara Hasan ile tanışmak isterim.

— Yarın, Cuma namazından sonra karargâh kurdu-

ğu hana gider, orada görüşürüz.

Cuma namazından sonra camiden çıkarken Müftünün yanında «esmer» pehlivan yapılı, yirmi sekiz - otuz yaşlarında, omuzunda gümüşlü bir filinta bulunan bir adam vardı. Onun yanında da altı silâhlı koruyucu yürüyordu.

Cami'nin avlusunda Müftü :

— Kara Hasan'ı tanıyor musun? Dedi.

— Hayır, efendim.

Müftü, her ikisini böylece tanıştırdıktan sonra çarşıya doğru topluca yürüdüler. Genç boksör, çarşıdan geçerken bütün kahvedekilerin ve esnafın yerlerinden kalkarak Kara Hasan'a selâma durduklarını gördü. Demek ki bugünlerde Biga'nın en büyük adamıydı. Genç boksör, bunu yadırgamakta gecikmedi. Karargâhın bulunduğu hana vardılar. Müftü, Kara Hasan'ın yanından hiç ayrılmayan zeki ya da kurnaz görünüşlü bir adamı «Suphi bey» diye Esat beye tanıttı. Genç boksör, Kara Hasan'la Suphi beyin gizlice hep kendisini dikizlediklerini görüyor, hiç renk vermiyordu.

Hanın üst katındaki bir odada peykeler ve kaba minderler üzerinde bağdaş kurarak oturdular. Odada bir sürü çeteci de vardı. Müftünün bir işaretiyle hepsi çıktı. Geriye dört kişi kaldı: Kara Hasan, Suphi bey, Müftü ve genç boksör.

Müftü, sözü açarak Anadolu'da Yunanlıların karşısında örgütlenen Kuvayı Milliyeci cephelerden, Sivas'tan v.b. konuştu. «Kara Hasan, dikkatle dinliyor. Suphi ise kaşını - gözünü oynatıyordu. Kara Hasan da arada bir gözlerini Suphi'ye kaydırıyordu. Bu da gösteriyordu ki Kara Hasan'ın akıl hocası Suphi'ydi.»

Müftü, Kara Hasan'a :

— Bu delikanlı buraya neden geldi, biliyor musunuz? diye sordu.

— Hayır, efendim.

— Sizlere Sivas'ın selâmını getirdi. Dindaşlarımız, kardeşlerimiz taa İç Anadolu'da Mustafa Kemal paşanın başkanlığı altında düşmanla savaşmak için hazırlıklar yapıyorlar. Bu genç, buraya onlarca gönderilmiş; soruyor : «Sizler, ne yapacaksınız? Elinizi, kolunuzu bağlayıp seyirci mi kalacaksınız? Yoksa savaşa atılan vatandaşlarımıza, kardeşlerimize yardım edecek misiniz?» Ne karşılık verelim?

Bu soru, derin bir sessizlik duvarına çarparak kırıldı.

Bir süre sessizlikten sonra okumuş bir adam olan Suphi bey, ağırdan sözü aldı :

— Biz, silâhlandık, köylerimizi ve şehrimizi koruyoruz. Güvenliği sağlıyoruz. Bunun dışında İstanbul'dan bize bir emir gelmediğinden başka bir biçimde davranıyoruz.

Bu söz üzerine genç boksörün başından aşağı bir teneke soğuk su dökülür gibi oldu. Müftü Ahmet Hamdi efendi, bu sözün taşıdığı elektrik yükünü kavrayarak etkili bakışlarını bir şamar gibi Suphi beyin yüzüne çarptı. Suphi bey, hemen yola geldi :

— Elbette yardım edeceğiz, ama, bu işler kolay mı? Koca üç devletin ordularına bir avuç insan ne yapabilir?

Esat bey, sözü kaptı :

— Arkadaş sen ne söylüyorsun? Öyleyse senin memleketle hiç ilgin yok! İç Anadolu'da ne olduğunu biliyor musun? Kâzım Karabekir paşanın muazzam bir ordu ile geldiğini duymadın mı?

Müftüye de :

— Hocam bu ne kaygusuzluk? Keşke buraya yalnız geleceğime beş - altı yüz atlı alıp gelseydim! dedi, sonra yine Suphi beye döndü :

— Arkadaş, sen merak etme. Her şey tıkırında gidiyor. Mustafa Kemal, Çanakkale'de nasıl son dakikada yendiyse bu kavga da başarı ile sonuçlanacaktır. Yalnız, milletin yürek gücünü sağlamlaştırmalı. Bunu siz yapacaksınız. Bakınız, koca bir mutasarrıflığın vebalini boy-

nunuza almışsınız. Eğer bu iş olmasa, korkarım pek yakında adamı sorguya çekerler ha!

Bu blöf Kara Hasan'la Suphi bey üzerinde büyük ve gözle görülür bir etki yaptı.

— Lütfen bana bir kâğıt - kalem!

Şu müsveddeyi yazdı :

«Mustafa Kemal paşa hazretleri

Sivas

— Biga'daki kuvvetlerin reisleriyle temas ettim. Pek yakında sonucunu bildireceğim. Bu arkadaşlar size selâm ve saygılarını bildirirler.

Müftü ile çete reisleri ve genç boksör bunun altını imzaladılar.

— Bir adam gönderip telgraf müdürünü buraya çağırtır mısınız?

Kara Hasan, hemen yerinden fırladı ve dışardaki adamlarından birine, telgraf müdürünün hemen karargâha getirilmesini buyurdu.

Telgraf müdürü, etekleri zil çalarak ve korkudan titreyerek geldi. Esat bey :

— Size geciktirilmesi ölümle bitecek bir telgraf vereceğiz. Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal paşaya çekilecek. Önemini anladınız, değil mi? Cevaplıdır. Bir ayak önce yerini bulmalıdır. Siz de bilirsiniz ki bir vatan işidir bu. «Makina başında» der, karşılığını alırsınız.

— Pek alâ, efendim, emir buyurursunuz, görevimizdir.

— Karşılığını burada bekliyorum.

Telgraf müdürü, kâğıdı aldı ve seğirterek odadan çıktı. Esat bey, Suphi beye :

— Ağabey, dedi, ben biraz sert konuşuyorum. Kusura bakma. Öyle alıştım. Kafkas cephesinde çarpışanlar biraz sert olurlar. Çünkü, havası serttir oranın!

«Ağabey» sözü Suphi beyin pek hoşuna gitmişti. Esat bey, Müftü ile gitmek üzere ayağa kalkınca Kara

Hasan'la Suphi bey onun karargâhta kalmasını istediler ve ona bir oda ayırdılar. Kara Hasan :

— Bey, bu akşam çorbayı beraber içeriz. Sen, artık, bizimsin, dedi.

— Hayhay efem!

Esat bey, caddede Müftü ile birlikte yürüyordu :

— Tebrik ederim, seni evlâdım. Bu adamların güvenini kazanmak kolay iş değildir.

— Affedersiniz, Müftü efendi, bu adamlar üstüne bana biraz bilgi verebilir misiniz?

— Kara Hasan, çok yürekli bir adamdır. Seferberlikte bir çok cephelerde savaşmış, en sonra, bir subayla geçimsizlik yüzünden kaçarak eşkiyalık yapmağa başlamıştı. Avenesi de pek müthiş adamlardı. Savaş bitince şehre indiler. Şimdi, şu gördüğünüz biçimde şehri koruyorlar. Ama, cahilliklerinden dolayı çok ileri gidiyorlar. O derece ki muhakeme yapmak, yargılar vermek gibi aşırı davranışlarda da bulunuyorlar. Suphi bey, aslen İstanbulludur. İyi bir aile çocuğudur. Babası, vaktiyle Biga'da mutasarrıflık etmiş olduğundan Bigalı sayılıyor. Yaşayışı iyi değildir. Sabıkalıdır. Kaatillikten hapishanelerde yatmıştır. Kaçakçılık v.b. gibi işlerle uğraşmış. Kara Hasan'ın akıl hocasıdır. Kara Hasan, pek cahil bir insan olduğundan Suphi, cahilliğinden yararlanarak istediğini yaptırıyor.

— Kuvvet kimdedir?

— Kara Hasan'dadır. Bütün köylü ve avenesi, kendisine sanki taparlar. Şimdi ne yapacaksınız?

— Yapılacak iş kolay. Mustafa Kemal paşadan talimat gelecek, ona göre davranacağız. Bu elde olunan silâhlı kuvvetler, bugün için önemli bir güçtür. Bunlar, böyle başı boş bırakılırsa birgün milletin başına belâ olurlar.

★

Müftü'den ayrılan Esat bey karargâhta kendisine ayrılan odaya yerleşti.

Akşam yemeği için sofraya inen genç boksör, orda son kerte korkunç suratlı bir adam gördü. Bu adamın gözlerinin biri yeşil, öbürü kapkaraydı. Bu ünlü eşkiya Kürt Mehmet Çavuş'tan başkası değildi. Esat bey, yemekte bayağı tedirgin oldu. Bu adam, kendisiyle aşırı derecede ilgileniyordu ve bu ilgi, hiç te hayra yorulacak gibi değildi. En sonra Kürt Mehmet Çavuş, Suphi beye :

— A beyim, dedi, daha tüyü - tüsü yeni terlemişlerle yola çıkarsak vay geldi başımıza!

Suphi bey de bu lâftan hoşlanmış gibiydi, «bıyık altından gülüyordu.» Bunun altından kalkmamak çok tehlikeli olabilirdi. Genç boksör :

— Mehmet Çavuş, dedi, sen bilir misin, bir söz vardır: Halep ordaysa arşın burdadır. Dört jandarmaya karşı kurşun atmak, sıkıyı görünce kaçacak delik aramak... Bunu, benim memleketimde mahalle çocukları oyun diye oynar. Haydi, ben elli silâhlı ile Çanakkale'yi basacağım; yüreğin söylüyor mu? Bak, sana çetecilik nedir göstereyim. Var mısın bu işe? Bunları yapacak gençlerdir. Kartaloza kaçtıktan sonra mahalle kahvesinde cart - curt etmek zamanı gelir. İnşallah yakında iş başında görüşürüz.

Mehmet Çavuş, bu söze kızacağına hayran oldu, Kara Hasan'a :

— Ulan Hasan, senin gördüğün gibi, İstanbullu, muhallebi çocuğu değil! dedi.

Bu sırada hanın kapısında gürültüler oldu ve biraz sonra içeri, iki gece bekçisinin arasında iri yarı bir hırsız girdi. İlk bakışta hiç te kötü bir insana benzemeyen bu adamcağız, yassı burnu, ablak yüzüyle bir tatarı andırıyordu. Çaldığı şeyler de ufak - tefek türdendi. Belli ki açlık yüzünden yapılmış bir çarık hırsızlığıydı bu.

Kara Hasan :

— Ulan, utanmıyor musun kalıbından, hırsızlık ediyorsun?

Diye bağırdı. Hırsız, orada bulunanların topuna birden söğüp saymağa başladı :

—Burası, neresi be, dedi, jandarma karakolu mu? Nerde kaldı sizin erkekliğiniz? Ne korkuyorsunuz? Elimi ayağımı tutacak daha adamınız yok mu?

Kürt Mehmet Çavuş, yerinden fırlayarak elleri bağlı adama bir tokat aşketti.

Hırsız güldü :

— Eli - kolu bağlı adama karılar da tokat atar, dedi.

Genç boksör, Kara Hasan'ı, Suphi'yi ve Kürt Mehmet Çavuş'u yere vurmanın zamanı geldiğini anladı :

— Durun, dedi, bu adamın hakkı vardır. Mehmet Çavuş, sen silâhsız olarak bununla başedemezsin. Kara Hasan, sen de. Bu adam hepimize söğüp saydı. Fakat, onu elleri - kolları bağlı olarak döğmek bize yakışmaz. Silâhı yok ki bu silâhla bu hakareti temizleyelim. Siz, bunu bana bırakın. Ben, nasıl yapacağımı bilirim.

Belinden tabancasını çıkarıp Mehmet Çavuş'a uzattı:

— Al, Mehmet Çavuş, sende dursun. Şu adamı da aşağı, hanın avlusuna götürün. Hanın kapısını da kapayın. Ben geliyorum.

Çete reisleri büyük bir şaşkınlık içindeydi. Hepsinin meraklı bakışları karşısında hırsıza yaklaşan genç boksör :

— Bana bak, arkadaş, dedi. Sen ellerimi bırakın, gösteririm size» demiştin. Eli bağlı adamı karılar da döğer dedin. Şimdi, senin ellerini bıraktıracağım. Eğer bana yapabileceğini yapamazsan, sana, şurada yatırıp ibreti âlem için yüz sopa vurdururum. Benimle döğüşmekte serbestsin! Döğüş, yoksa hâlin harap olur, anladın mı? Bekçilere :

— Bırakın şunun ellerini, siz de yana açılın, dedi.

Genç boksör, elleri çözülen adama açılıp bir tokat aşketti. Hırsız, ellerini pençe gibi açarak onun üstüne yü-

rüdü; boğazına sarılmak istedi. Genç boksör, kendisine yaklaşan adamın «midesine bir direkt, çenesine ünlü sağ yumruğunu indirdi.» Adamcağız bir boş çuval gibi olduğu yere yığıldı kaldı.

— Yüzüne biraz su dökün. Biraz sonra kendine gelir. Cezası neyse verirsiniz.

Mehmet Çavuş'un şaşkınlıktan ağzı açık kalmıştı :

— Cin misin be çocuk sen?

Dedi. Çevreyi saran bütün çetecilerle çete reisleri şaşkın ve saygılı gözlerle genç adama bakıyorlardı. Haber şehride yıldırım gibi yayılmıştı.

Bundan sonra Kürt Mehmet Çavuş'la genç adam, çok iyi dost oldular, artık içtikleri su ayrı gitmiyordu.

Mustafa Kemal paşadan «Talimat postadadır.» diye bir telgraf gelmişti. Bunun üzerine Esat bey, davrandı. Mustafa Kemal paşa, hemen bir kongre yapıp sonucunu bildirmelerini diliyordu. Genç adam, Müftü Ahmet Hamdi efendi başkan olarak bir yönetim kurulu meydana getirdi. Kendisi Sivas temsilcisi olarak kaldı. Gençlerden bir propaganda örgütü kurdu: Her gün şundan - bundan gelen haberleri olumlu bir sonuca bağlayıp bu gençlerin diline düşürüyor, onlar da alabildiğine yayıyorlardı. Bu örgüt, sınırlarını Biga köylerine dek genişletmişti. Bir gün Suphi bey, elinde bir telgrafla Esat beyin odasına girdi. Telgraf Mustafa Kemal'den geliyordu. Anadolu ve Rumeli Müdafaayı Hukuk Derneklerinin Sivas'ta ilk kongreyi yaptığını bildiriyordu. Esat beyin kurduğu derneğin yönetim kurulu da bu telgrafa iyimser bir karşılık verdi. Kongreyi kutluyorlar, Biga'da gerekirse dört bin silâhlı süvarinin çıkarılabileceğini yazıyorlar, bir ayak önce örgüt için bir program ve talimat yollanmasını istiyorlardı. Bu telgrafa atılan imzalar şöyleydi: Müftü Ahmet Hamdi efendi, Müdafaayı Hukuk Başkanı, Kara Hasan ve Suphi, Millî Kuvvetler kumandanı, Esat, Biga delegesi. Esat bey köyleri dolaştı. Herkes silâhlıysa da ör-

gütlenmemişti. Yeşil - kara gözlü Kürt Mehmet Çavuş, artık seve seve genç boksörün buyruğuna girmişti.

Esat bey, her Allahın günü yanında en içten arkadaşı Mehmet Çavuş'la Biga köylerini gezip dolaşıyor, örgütü buralara yaymağa çalışıyordu. Bir gün yine, kendilerini atların gidişine bırakmış, köyden dönerlerken yolda çetenin adamlarından birine dek geldiler. Bir İngiliz subayı onu adamlariyle yolda çevirmiş, omuzundaki filintanın, İngiliz silâhıdır diye mekanizmasını söküp almıştı. Bu olay, çete erlerini çok kızdırdı. Hele Kürt Mehmet Çavuş, İngiliz subayını hemen yakalayıp kıtır-kıtır kesmeyi önerdi. Genç boksör :

— Bırak, hele o İngiliz subayı şehre girsin!

Dedi. Şehirde işi Kara Hasan'a anlattı :

— Efe, dedi, ben bu adama bir iş yapacağım ki bütün halk seyretsin. Şimdi, bütün çeteyi burada topla ve hazırla. Ben, Mehmet Çavuşla, İngiliz'in konakladığı hana gideceğim. Siz, bütün kuvvetlerle hanın önünden geçeceksiniz. Geçidin ardı kesilmeden arkadan dolaşıp yine geçeceksiniz. Yâni, bu kuvveti herhalde birkaç bini aşkın göstereceksiniz. Sonra, Karargâhın önünde bir miktar kuvveti düzgün bir biçimde dizeceksiniz. Bu sırada ben İngilizi getirip askerî ve nizamî bir biçimde mekanizmayı ona taktıracağım. Yâni, tarziye verdireceğim, anladın mı?

Sonra, Esat bey, Mehmet Çavuş'la İngiliz'in indiği hana gitti. İngiliz, tercümana bunların neden geldiğini sordu. Bunun üzerine Esat bey, en güzel Londra şivesiyle konuşmağa başlayınca genç İngiliz subayı şaşırdı.

Genç boksör, İngilizle konuşurken hanın önünden çete dizileri geçmeğe başladı :

— Bunlar nedir?

— Doğu cephesinden gelmekte olan kuvvetlerin öncüleri!

— Demek burası silâhlanmış!

— Elbette! Siz, herhalde yolunuzu şaşırdınız. Burası millî sınırdır. Bırakışmayla ilişkisi olmayan bir şehirdir. Siz, buraya nasıl geldiniz? Şimdi, bizim esirimiz sayılırsınız! Hem, siz, ne yaptınız? Bir erimizin silâhının mekanizmasını almışsınız!

— Evet, bu bir İngiliz silâhıdır.

— Olabilir, bizde İngiliz, Rus, Fransız her türlü silâh var. Kumandanın emri üzerine, siz, şimdi burada gözaltında bulunmaktasınız.

— Demek, burası Kuvayı Milliye şehirlerinden?

— Elbette! Ne sanıyorsunuz? Ben, size içten bir salıkta bulunacağım: Hemen gidip kumandana tarziye veriniz ve aldığınız mekanizmayı da geri veriniz! Yoksa... Bu adamlarla başa çıkamazsınız. Ancak, dediğim gibi davranırsanız, ben sizi serbest bıraktırırım. Söz veriyorum.

Anlaştılar, Birlikte handan çıktılar. Kara Hasan'ın karargâhına vardıklarında önde sıralanmış çete eratıyla yüz yüze geldiler. Kara Hasan, geldi ve İngiliz subayı herkesin işitebileceği yüksek sesiyle özür diledi. Mekanizma da erin tüfeğine törenle takıldı. İngiliz subayının sözlerini Esat bey türkçeleştirmişti.

Bundan sonra genç boksör, İngiliz subayiyle üç adamını yanına alarak şehirden çıkardı.

— İngilizceyi nerede öğrendiniz?

— İngiltere'de.

Sonra İngilizler de genç boksör de atını kamçıladı ve ters yönde uzaklaştılar.

Bu olay, Biga'da bir bomba gibi patlamıştı. Herkes durup dinlenip bunun sözünü ediyordu. Mehmet Çavuş'un ağzı kulaklarına varıyordu :

— Hasan, Hasan, gördün mü şehir uşağını, nasıl fon-fin-fon-fin herifin dilinden konuştu da bu işi yaptı.

Allahaşkına, bu dili nerede öğrendin?

— Okulda.

— Suphi bey, bu mekteplilerle başa çıkamayız. Nafile orada mırıldanma!

★

Esat bey, bir gün pazarda dolaşırken, karargâha yeni yerleştiğinde iki boks yumruğiyle yere serdiği hırsız Tahsin, kolunu dürttü.

— Ne o Tahsin? Hayrola, sen daha buralarda mısın?

— Nereye gideyim, beyim, düşman içine mi? Beyim biraz görüşmek isterim seninle.

— Yoksa, benden öç mü almak istiyorsun?

— Beyim, o da ne demek? Ben, seni çok sevdim. Bende sizin işinize yarayacak satılık ve memlekete yararı olacak silâh var. Mavzer ve cephane. Buyurun, bakın!

Arabalarını konakladığı hana vardılar. Bir öküz arabasının içinde on tane kız gibi, gıcır gıcır mavzer yatıyordu. Yanı başlarında dört sandık ta cephane vardı.

— Kaç para istiyorsun bunlara?

— Vallahi beyim, ne verirsen ver. Ben bunları size para karşılığında vermek istemezdim, ama, harçlık gerek. Ben, size bunlardan daha da getiririm.

Genç adam, heyecanlanmıştı. Tahsin'i alıp daha serbest görüşmek üzere kırlara sürükledi. Bir bostana girip yere oturdular.

— Anlat bakalım, bu silâhlarla cephaneyi nereden buldun?

— Efendim, malûm ya... San'at gereği! Geceleri bir yolunu bulup Çanakkale'de işgâl askerlerince korunan depolardan battaniye, Kaput v.b. aşırıyorum : Köylülere

satıyorum. Bu kez yine girdim bir depoya; baktım ağzına dek binlerce silâh ve cephane dolu. Gördüklerinizi aşırabildim. Memleket için lâzım olur, beyim. Biz her ne kadar doğru yolda yürümesek te yine vatan evlâdıyız. Memlekete hizmet boynumuzun borcudur.

— Haydi kalk, silâhları karargâha götürelim.

Silâhları arabayla karargâha götürdüler. Bunları Kara Hasan'la arkadaşlarına gösteren Esat bey :

— Size daha böyle binlerce silâh sağlayacağım, dedi.

Hırsız Tahsin'le boksör, ertesi sabah Çanakkale'ye doğru yola çıktı. Esat bey, tam bir Çanakkale köylüsü kılığına girmişti. Ayağındaki çarıklar, bacağındaki şalvar ve köylü mintaniyle Tahsin'den ayırd edilir yeri yoktu. Hiçbir güçlükle karşılaşmadan silâh depolarını pek yakından inceledi. Bir kroki çizdi. Çok sıkı korunmayan bu depoları başka bir gün boşaltmak üzere geri döndü.

Biga'ya vardığında Müftü Ahmet Hamdi efendi, eline bir telgraf tutuşturdu. Mustafa Kemal'den geliyordu. Bunda, Biga Kuvayı Milliyesinin Balıkesir'deki 61. tümen kumandanı Albay Kâzım (Özalp) beyle bağlantı kurması salıklanıyordu.

Esat bey, Balıkesir'e varıp Albay Kâzım beyi görmek zorundaydı. Yalnız, kendisi uzaklaşınca örgütün başka hırslara alet edileceğinden korkuyordu. Bundan dolayı başta Müftü olarak Kuvayı Milliye Kumandanlarını da bir araya toplayıp hepsine kur'an'a el bastırarak yemin ettirdi. Yemin edileceği sırada Müftü söz aldı :

— Oğullarım, dedi, burada toplanmamızın nedenini biliyorsunuz. Vatanı düşmandan temizlemek amaciyle kurulmuş olan Müdafaayı Hukuk Derneğine ve onun seçtiği reis Mustafa Kemal paşaya bağlı kalarak ve el ele vererek Mustafa Kemal paşanın kumandasında düşmanla so-

nuna dek döğüşeceğimize yemin eder misiniz?

Herkes, ayrı ayrı yemin etti. Kürt Mehmet Çavuş genç boksörün yanına birkaç çeteci de vermek istediyse de o, tek başına yola çıkacağını söyledi.

Karargâh arkadaşlariyle ve Müftü ile helâllaşan Esat bey, gidip yattığı handa hırsız Tahsin'i buldu. Ona Bekikesir'e giden en kestirme yolları bilip bilmediğini sordu. Tahsin, onunla yolculuğa can atıyordu. Ona da bir at satın alarak gecenin karanlığında yola çıktılar. Gündüzleyin, herhangi bir pusuya düşebilirlerdi. Genç adam, yolda düşüncesini değiştirmişti. İlkin Bandırma'ya gidecekti. Nedeni vardı: Geçecekleri Manyas köyleri, hep sarayla ilgisi olan çerkes ailelerinin yaşadığı yerlerdi. Şimdi de kulaktan kulağa gelen söylentilere göre Mustafa Kemal'in güttüğü Kuvayı Milliye'ye karşı ayaklanmak üzereydiler. Belki de gizliden gizliye kurulmakta olan Halife ordusunun el değmemiş stokları bu köylerde yatıyordu.

İki yolcu konuşarak, dertleşerek, yıldızları seyredip uzak - yakın seslere kulak vererek ilerliyorlardı. Bu arada Tahsin, asıl adının «Manyaslı Çerkes Durmuş» olduğunu da çıtlattı ve bundan sonra bu adla çağrılmasını diledi. Sonra, şimdiye dek sürüp gelen yaşayışından bıkıp usandığını bundan böyle namuslu bir yurttaş olarak yaşamak istediğini söyledi. Durmuş, bir çiftliğe yaklaştıklarını söylemişti ki azgın birkaç köpek karanlıkta üzerlerine atıldı. Birisi Durmuş'un bacağını kapmış, parçalamak üzereydi. Başka bir kurtuluş çaresi göremeyen Esat bey, tabancasını çekti, ve olur olmaz yerde silâh atmanın büyük tehlikesini bile bile üst üste beş el silâh attı. Silâh sesine çiftliğin adamları koşup geldiler. Gelen adamlar, yorulmuş hayvanlarını ahıra çekerek onlara da bir odada iki temiz yatak serdiler. Biraz sonra, sırtına uzun bir şeyh cübbe

si giymiş olan çiftlik kâhyası gelip onları üstünkörü sorguya çekti. Esat bey, bir öğrenci olduğunu, yolunu şaşırarak buralara düştüğünü, yanındakinin de kılağuzu olduğunu söyledi. Adam da kendini şöyle tanıttı :

— Ben, Yusuf. Safer beyin çiftlik kâhyasıyım. Safer bey, sonraları Anzavur hilâfet ordusunun kurmay başkanlığını yapacak olan azgın bir padişahçıydı.

Sabahleyin, Esat bey, mışıl-mışıl uyuya dursun Durmuş, kalktı, çeşmede elini - yüzünü yıkarken çiftlik kâhyası üstüne vardı ve ona Esat bey için :

— Bu zıpır adam kimdir, iyi bir mala benzemiyor, deyince kafasının tası atan ve bir öğünme belâsına yenilen Durmuş, adama şöyle karşılık verdi :

— Ulan, o senin gibi bir milyon uşağa değer. O, millet fedaisi Mustafa Kemal paşanın çete reisidir!

Kâhya, bunları işitince, Durmuş'un Çerkes olduğunu bilmiyerek, çobanlara :

— Çabuk benim hayvanımı hazırlayın. Ben köyden dönünceye kadar odayı kapayın, içerdeki adamı dışarı çıkarmayın! diye buyurdu.

Genç boksör, uyanıp ta Durmuş'un kırdığı korkunç potu kendisinden işitince şaşırıp kaldı. Kâhyanın ata atlayıp adam toplamağa gittiğini anlayan Durmuş, iki çobanı da bıçaklayıp iş göremeyecek hâlde yere sermişti. Esat bey, bu hikâyeyi de dinleyince çok üzüldü. Adamcağızların kanlar içinde, elleri ve kolları bağlı olarak yattıkları kulübeye gitti. Onların yaralarını yıkayıp sardı ve onları orda bırakarak kâhyanın işini görmek üzere köye giden yolun kıyısındaki çalılıklarda pusu kurdu;

Gerçekten de kâhya, yanında beş silâhlı Çerkesle dolu dizgin geliyordu. Sonra kendilerine epey uzak bir yerde durdular. Attan indiler. Adamlar yelpaze gibi açılarak çiftliği sarma tertibatı aldılar. Genç boksörün anla-

dığına göre kâhya adamları burda pusuya yatırmıştı. Kendisi yalnız başına sözde genç boksörün mahpus bulunduğu odaya gidecek, onu bu yola çıkaracak ve adamlarının pususuna düşürecekti. Genç boksör, bunu anlayınca hemen bir tedbir aldı. Adamlarını pusuya yatıran

kâhya tek başına çiftliğe doğru giderken tam önlerinden geçiyordu ki fırlayarak üzerine atıldılar. Genç boksör kâhyanın çenesi budur deyip bir sağ kroşe patlattı. Adam bir çuval gibi kucaklarına düştü. Daha önceden, Esat beyin emriyle leş gibi kokan eski yün çorabını elinde hazır tutan Durmuş, bunu boğazına dek herifin ağzına tıktı. Onu hemen gizlendikleri yere sürüklediler. Sonra, Durmuş, genç adamın emriyle gizlenerek çiftliğe yaklaştı ve havaya beş - altı el ateş ederek onun yanına döndü. Elleri mavzerli beş adam, silâh seslerini işitince koşarak çiftlik yapılarına doğru uzaklaştılar. Kâhyanın da mavzerini alan iki arkadaş, atlarına atladılar ve sürdüler. Bundan sonra kazasız - belâsız Bandırma'ya vardılar. Durmuş'u iki atla bir handa bırakan genç boksör, kendisi de kasabanın en iyi bir oteline yerleşti.

Otelde biraz dinlendikten sonra kalkıp kasabanın çarşısını dolaştı. Üzerinde «Askerî emekliler» yazılı bir kahveye girdi. Buranın durumunu anlamak için en iyi yerin burası olduğunu düşündü. Bir sandalyeye çökerek garsona bir kahve ısmarladı. Kahveyi yaşlı, efendiden bir adam getirdi. Adamdan, sıkılarak özür diledi :

— Beis yok, efendim, bendeniz Bahriye emeklilerinden Hasan. Kahve benimdir. Ne yapalım, efendim, derneğimiz çok fakir. Bizim odayı aynı zamanda dernek odası olarak kullanıyor. Hasan bey, ilk bakışta, namuslu, iyi, yurtsever bir insan izlenimi uyandırıyordu. Masalar üzerinde İstanbul gazeteleri duruyordu. Genç adam, rastgele bir gazete aldı, okumağa başladı. Bu «Peyami Sabah»tı.

Ali Kemal'in başmakalesini okuyor, kızdıkça kafasını salıyordu. Onun Peyami Sabah gazetesini okuduğunu gözden kaçırmayan emekli subay, ona bir (İzmit'e doğru) gazetesi uzattı :

— A oğlum, okuyacak başka yazı bulamadın mı? Al şunu oku!

Bu, Balıkesir'de Necati beyle Vasıf (Çınar)'ın çıkardığı Kuvayı Milliyeci gazeteydi.

— Demek, siz bu gazeteyi Ali Kemal'in gazetesinden üstün tutuyorsunuz?

— Elbette, bu İstanbul gazetelerinde, daha çok Ali Kemal'in gazetesinde çıkan yazılar bir Türk başyazarının elinden çıkan yazı mıdır?

— Hasan bey, ben Sivas'tan geliyorum. Mustafa Kemal paşanın emrindeyim. Merkezi Sivas'ta olan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti talimatnamesini size takdim edeyim. Bu teşkilâtı da kurmak kolay bir iştir.

— Evlât, seni buraya Allah mı gönderdi? Allahtan başka bir şey isteseydim keşke. Fakat, bugün bizim için bundan daha değerli ne olabilir ki? Burada mı kalacaksın, evlâdım?

— Hayır, aldığım emir gereğince Balıkesir'e gidiyorum.

Ona, güven vermek üzere Mustafa Kemal'in telgrafını gösterdi.

— Burda birkaç arkadaş daha var, onlarla bir toplantı yapalım.

Akşamleyin toplandılar. Müdafaayı Hukuk Derneğini kurdular.

Hasan bey, ertesi gün Esat beye ağzına dek tıklım tıklım silâh dolu, üç depoyu gösterdi. Kuvay Milliyeciler cephelerde silâhsızlıktan kırılırken bunca değerli silâh acaba Yunanlılara armağan edilmek üzere mi burda kilit altında tutuluyordu? İkisi de isyanla dolu bağırlarını bo-

şalttılar. Hasan bey, bunun nedenini şöyle anlattı : Burda kolordu kumandanı olarak Çerkes Yusuf İzzet paşa bulunuyordu. O, halâ Mustafa Kemal'le padişah arasında sallantıdaydı. Bir bekleyiş siyaseti gütmekteyse de Yunanlılar bekleniyor, memleket topraklarını kemirerek her gün biraz daha ilerliyordu.

Esat, bu silâh depoları işini ileride çözümlemek üzere Hasan beyi de Bandırma delegesi olarak yanına aldı.

Durmuş'u, geri dönünceye dek handa bıraktı. Burda Paşa Çiftliği sahibi Arif beyin adamı olarak kalacaktı

Trenle Balıkesir'e vardılar. Hasan beyi otelde bırakan genç boksör 61. Tümen Karargâhına gitti. Burası ahşap ufacık bir yapıydı ve daracık bir sokakta bulunuyordu. Genç adam, içeri girince çok şık bir subay giyneği giymiş olan emir subayı, onu karşılayıp kumandanın yanına götürdü. Ufacık bir odada Kumandanla burun buruna geldi. Kâzım bey, onu ayakta karşıladı: «Bu, uzunca boylu, keskin bakışlı ve yeşile kaçan gözlerinin halelendirdiği nurlu bir zekâ ve iman taşıyan» yüzün sahibi ilk bakışta genç adama pek sempatik geldi.

Kâzım bey, basit yazı masasının arkasındaki yerini aldıktan sonra onu da oturttu ve sigara verdi. Bu sırada genç boksörün gözleri, genç albayın yanı başında ayakta dikilen uzun boylu, geniş omuzlu, aydın yüzlü, büyük başlı, kalpaklı sivil bir genç adama ilişti. Kâzım bey, her nedense onu kendisiyle tanıştırmamıştı.

— Biga'dan geliyorum, görüşebilir miyiz?

— Affedersiniz, sizi tanıştırmayı unuttum. Reddi İlhak Derneği üyelerinden ve İzmir'e doğru gazetesi yazarı Vasıf (Çınar) bey.

— Teşerrüf ettim. Talihim bana bugünlerde gülüyor. Hep aradıklarımı bir arada buluyorum.

Vasıf beyin iri yapısı ve gür davudî sesi, genç boksör üzerinde çok sevimli bir etki yapmıştı. Genç adam,

Biga'daki Kuvayı Milliye durumunu anlattıktan sonra Mustafa Kemal'den aldığı telgrafı gösterdi :

— Sizinle bağlantı kurmaklığım lâzımmış! Ben, bunun için buraya geldim. Bu bağlantının ne biçimde sağlanacağını, ne biçimde davranılacağını bilmiyorum. Bu hususta heyeti merkeziyenizle ilişki kurmayı sizden rica edeceğim.

★

Akşam yemeğini albay Kâzım beyin çevresinde toplanan ihtilâlci aydınlar arasında yedi. Yemekte «Esmer, Karayağız, ilk bakışta karşısındakini etkileyen bir delikanlı» olan Necati beyle tanıştı. (Necati bey, kuruluş döneminin ünlü Maarif Vekili olacaktı.) Ayağında futbol ayakkabılariyle yanlarına gelen sporcu genci, Necati bey :

dı. Esat bey, baktı: bu gençte tam bir sporcu hâli vardı. «Eğer burada kalırsam bu delikanlı ile iyi arkadaş olurum.» diye düşündü.

Bu güzel ve neşeli akşam yemeğinden sonra uzun uzun cephelerden, olanlardan ve olacaklardan konuşuldu. Genç boksör, geç vakit otele döndü. Hasan bey, sabırla oturmuş onu bekliyordu. Ertesi sabah Kâzım beyle ve Balıkesir Reddi İlhak Derneği üyeleriyle görüşeceğini işitince çok sevindi.

Ertesi sabah, tan vaktinde Albay Kâzım beyi buldular. O da onları hükûmet konağının dolaylarındaki bir yapıda toplanan Reddi İlhak Derneğinin başkan ve üyeleriyle tanıştırdı. Reis Hacim bey, Vasıf, Necati, Vehbi beyler, hemen bellekte yerleşip kalan güçlü kişiler ve adlardı. Bunlarla bunların çevresinde bir hale gibi toplanan ihtilâlci kişiler, genç boksörün üzerinde çok olumlu bir etki yaratıyordu. Hepsi, yaptıkları işin büyüklüğünden bir şeyler taşıyormuşcasına ağırbaşlı, enerji dolu ve her şeyden

önce cana yakındı. Yırtıcı, bencil insan sürüleri içinden geçip te böyle temiz ve idealist bir insan topluluğuna kavuşmak, ona inanılmayacak gibi mutluluk verici ve güzel geliyordu. Ne yaman moral sahibiydi bu kaya gibi, granit kayası gibi adamlar. Demek ki ihtilâlin ve idealin ocağında pişmek, yaşamın ocağında pişmekten daha başka bir anlam ve güzellik taşıyordu. Bu genç insanların yüzlerini süsleyen ve taa derinlerden geldiği anlaşılan inanmışlık, bu yüzlere din ululârının yüksek anlamını veriyordu. Şimdiden sonra böyle nitelikler taşıyan kişiler arasında yaşamak ve çalışmak, ne büyük mutluluktu. Hepsini tutup canına sokacağı geliyordu. İstanbul'da geçirdiği yabancıların zulmiyle dolu zından yaşayışının anıları, bu adamların tuttuğu yolun yüksekliğini onun gözünde daha çok artırıyordu. Bu adamların yüksek kişilikleri ve karakterleri karşısında kendini küçülmüş görüyor «Acaba bu yüksek görevi başarabilecek miyim» diye düşünüyordu. Şimdiye dek pek çok tehlikeler geçirmiş, uçurumlar atlamışsa da şimdi önünde daha büyük bir ödev ve daha büyük tehlikeler vardı. Şu sırada ölüm ona bir oyuncak gibi görünüyordu. Şimdiye dek «Hergün, her an ölümle oyun oynamak onun için bir eğlence olmuştu. Ufak, büyük atıldığı her işte başarıya ulaşmıştı. Tecrübesi, gücü vardı, yürekliliği de yerindeydi. Bundan sonra da başarı kazanmamaklığı için hiç bir neden yoktu. Yalnız bu seferki ötekilere benzemiyordu. Bir Ulusu temsil eden bir heyet karşısındaydı.»

Şimdi, toplanmış, gözlerini büyük bir merakla kendisine dikmiş olan bu yüksek nitelikteki yurtsever insanların karşısında sınav veren bir öğrenci durumundaydı :

— Efendiler, dedi, Ben, size yalnız, elimde Mustafa Kemal paşadan bir telgrafla gelmedim. Şu sırada elimde silâh, cephane ve bütün araç ve gereçleriyle üç yüzü sü-

vari, gerisi piyade olarak dört bin kişilik bir güç var. Bandırma'da henüz gelirken hazırladığım Müdafaayi Hukuk Derneğinin başkanı da beraberimde buraya gelmiştir. Bandırma, Çanakkale dolayları emrinize boyun eğecek bir durumda. Bütün bunların hazırlığını yaptıktan sonra buraya gelmiş bulunuyorum.

Dinleyenler, şaşkın, çıt çıkarmadan ona bakıyorlardı. Sözünü şöyle sürdürdü :

— Benim, şahsen kim olduğumu, elbette ki bu telgraf size anlatamaz. Ben, kimim? Bunu size anlatmak bir sözcük ile de olur. Kocaman bir kitap olarak ta...

İri, pehlivan yapılı bir adam olan kara sakallı başkan Hacim bey, yerinden doğruldu. Kâzım beyle fısıldayarak bir şeyler konuştu. Bu, genç adamın gözünden kaçmadı. Sözünü şöyle sürdürdü :

— Bunu, özel olarak, yarınki toplantımızda anlatmak zorunda olduğumu bilmiyor değilim.

Toplantı, ertesi gün toplanılmak üzere dağıldı. Vehbi Hoca genç adamın yanına gelip elini tuttu :

— Başınızdan çok şey geçmişe benziyor, dedi.

Vehbi bey, her zaman olduğu gibi tatlı, siyasî bir gülüşle gülüyordu. Hacim bey, genç adamın eniştesinin okul arkadaşı çıktı. Böylece tanışıklığın dostluk halini alması kolaylaştı.

Ertesi günkü toplantıda genç boksörün yeni gördüğü birkaç kişi daha vardı. Toplantıda kumandanın yanında oturmuştu. Zaten Kâzım bey, onu hiç yanından ayırmıyordu. Genç adam, burda askerî olması gereken bir konuşma yapamayacağını anlatmak üzere küçük bir pusuyla yazıp kumandanın eline tutuşturdu : «Kumandan, ben burada mahrem ve askerî işlerden söz edemem.» kumandan da, başiyle bunu doğruladı. Hacim bey :

— Buyurun, sizi dinliyoruz, dedi. Genç adam söze

başladı; bu daha çok propaganda niteliği taşıyan hayali bir konuşmaydı :

— Saygıdeğer başkan ve üyeler! Benim burada söyleyeceklerimi, bütün memleketin bilmesi, biricik arzumdur. Elbette bütün Balıkesir halkı buraya toplanamayacağından dolayı şu sırada köylerden gelen varsa lûtfen buraya çağırmanızı ve beraberimde getirdiğim Bandırma Müdafaayı Hukuk Derneği Yönetim Kurulu Başkanı Bahriye emeklilerinden Hasan beyin buraya çağrılmasını rica edeceğim.

— Hayhay buyursunlar!

— Efendiler, Sivas Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal paşanın buyruğiyle karşınıza gelmiş bulunuyorum. Doğu vilâyetlerinde Kâzım Karabekir paşa ordusunun kahramanca görevlerinin sona ermekte olduğunu elbette duymuşsunuzdur. Yeşilordu namiyle bu ordunun buralara, cephemize yetişeceğine inanabilirsiniz. Pek yakın kasabalarda silâhlı, ulusal kuvvetler buyruğuma hazır durumdadırlar. Bu güçlerle bağlantı kurmakla ben görevlendirildim. «Silâhımız yok!» diye gece - gündüz düşünmeğe sebep yoktur. Merak etmeyin. Ben, size şimdilik, yâni ordular yetişinceye dek silâh ve cephane sağladım. (Kâzım beyi gösterdi) Bu işi gizli olarak kumandan beye açacağım. Usul de böyledir, sanırım.

— Evet, doğru.

— Biga yönetim kurulunun başında Müftü Ahmet Hamdi efendi bulunmaktadır. Bandırma yönetim kurulu başkanı Hasan bey, işte burada aramızdadır. Hasan beyi odadakilerle tanıştırdı; sonra sözünü sürdürdü :

— Dâvamız pek büyük, pek kutsal bir dâvadır. Bunu başaracağımıza, gezip dolaştığım yerlerde milletin yüzde yüz inandığını gördüm. Evet, yüzde yüz bu işi başaracağız.

Sonra salt kumandan ve Reddi İlhak Derneği yöne-

tim Kurulu üyeleriyle yapılan toplantıda Esat bey yine söz alarak şunları söyledi :

— Beyler, biraz önce söylediklerim, hep benim hayal ürünlerim ve propaganda sistemimdir. Şimdi, ben size kendi kimliğimi anlatayım da işe temelinden başlayalım. Öyle bir kalabalık içinde, benim size kimliğimi açıklayacağımı, kuşkusuz, siz de beklemezdiniz. Salonu kalabalık görünce biraz daha kalabalıklaştırılmasını isteyerek işi propagandaya döktüm, Haklı değil miyim?

Vehbi bey, tatlı ve siyasî gülümseyişle :

— Elbette! Elbette! Dedi.

— Efendiler, ben bir zından kaçkınıyım. Düşman zındanından kaçan bir adam. Yakalanmam uğruna işgal kuvvetleri mükâfat vaadetmiştir.

Başından geçen bütün serüvenleri anlattı. Onu korkunç bir ilgiyle dinlediler. Vehbi Hoca, namazını kaçırmak pahasına bu serüvenin büyüsüne kapılarak salonu bırakmadı.

Yalnız, büyük savaştakilerle ondan öncekilerden söz etmedi.

— İşte, efendiler, ben geçtiğim yerlerden boş geçmedim. Size Çanakkaledeki silâh depolarının anahtarlarını, Biga'daki silâhlı kuvvetleri sağlamladım. Şu noktayı hiçbir zaman gözden uzak tutmamalıdır ki iyi bir teşkilât kurulmazsa ve bu kuvvetler bir disiplin altına alınmazsa, her an dönebilirler. Şundan ki, Manyas köyleri hep Halife ve Ferit paşa hastaları ve propaganda yuvalarıdır. Bandırma örgütü, ufak bir çabanızla meydana gelir. Bu, olumlu bir sonuç verirse, İstanbul'dan gelecek tehlike önlenir.

Dinleyiciler : Genç boksörün bundan sonra yapabileceği görevin türünü kavramışlar ve onun özel bir değer taşıdığını anlamışlardı. Ondan sonra söz alan Vehbi bey, bundan böyle yapacağı görevlerde asıl adının gizli kalma-

sını ileri sürdü. Şundan ki o her an işgal güçleriyle karşılaşabilir, büyük tehlikelere düşebilirdi.

Yönetim kurulu üyeleri, genç boksör için bir takma ad arıyordu. Kendisi, taa Galatasaray lisesindeki «Üç öksüzler» den biri olan Kemal'i anarak :

— Takma adım Kemal olsun, dedi.

Hacim bey :

— Pek iyi! Dedi.

Vehbi bey yine tatlı ve siyasî gülüşiyle gülerek :

— Canım, dedi, yalnız Kemal olmaz. (İngiliz Kemal olsun!) Eski boksör Esat tarihe karışmıştı. Genç adam, ömrünün sonuna dek artık «İngiliz Kemal» olarak kalacak, bu arada hayali güçlü insanları bile şaşırtacak serüvenler yaşayacaktı.

Yeni adiyle İngiliz Kemal, az zaman içinde Kumandan Kâzım beyle ve Vehbi, Vasıf, Necati ve onun kardeşi Hüsnü beylerle içli - dışlı oldu. Söz arasında :

— Sen, ne malın gözüsün!

Diyorlar, o da onlara :

— Ne mal olduğunu size zamanla gösteririm.

Diye karşılık veriyordu. O, artık resmen Biga delegesiydi. Hasan bey de talimat alarak Bandırma'ya döndü.

— 3 —

SALİHLİ CEPHESİ

H. Rumbold'dan Lord Curzon'a:
İzmir'deki askeri raporlar, iyimser değildir. Yunanlılar da askeri disiplinleri olmadığını söylemekten çekinmiyorlar. Kondilis üçüncü birliğinin başkanı, Salihli'den kömür vagonlarının altında kaçmış. Öyle görünüyor ki, Yunanlılar bu işi beceremiyecekler.

Ethem bey, gümüş saplı ve meşin uçlu uzun suvari kamçısıyla cilâsı pırıl - pırıl yanan çizmesinin koncunu döğerek güz güneşinin daha çok sararttığı ovanın bir ucunda, mavi bir duman yığını gibi yükselen Bozdağ'ın tepelerine bakıyordu. Onun doruğunda dev ak kuşlar gibi ak bulut yığınları kümelenmiş, dinleniyor gibiydi. Doğanın bu kımıltısız gibi görünen kaygusuzluğuna aldanmamalıydı. Arapların Karun dedikleri Krezüs'ün altın koşumlu atlariyle cirit oynadığı bu ovalarda artık altının zerresi yoktu.

Şimdi, böğründe altın akan Tmolos dağı (Bozdağ) sık fundalıklar, kısır ve korkunç volkan taşlariyle örtü-

lüydü ve eskiden onun ayakları dibinden altın zerreleriyle yüklenerek akan Paktol (Sardes ırmağı) bugün yitiklere karışmış, herhangi bir deprem sonucu kaynağını ve yatağını yitirmişti. Sardes denen kocaman altın şehrinden geriye kala - kala çıplak ve sapsarı ovada sırıtan birkaç taş yıkıntısı kalmıştı. Şimdi, üzerinden eski Pers ordularının bir çekirge mahşeri gibi geçtiği ve Keyhüsrev'in buyruklarının gök gürültüsü gibi Lidya insanlarını titrettiği bu ovalarda yeni bir alıcı kuş ordusu, tepeden tırnağa dek gereçlenmiş olarak ilerliyor, Keyhüsrev'in ordularına rahmet okuturcasına adına Türk denen yerlilerin kanını sebil yapıp saçıyordu. Lidyalıların Tmolos dedikleri Bozdağ, kan dökerek ilerleyen bu vahşi ordunun yolu üzerinde demir bir kale gibi yükseliyordu. Bir ülkenin özgürlüğünü çiğnemek üzere davranan her saldırgan ordunun gözü ilkin yolunun üzerinde, sağında ve solunda yükselen dağlara, bu doğal özgürlük yuvalarına takılır. Burda da Yunanlıların gözü, üç Kuvayı Milliye cephesinin yanı başında bir Efeler ve zeybekler otağı olarak yükselen Bozdağ'a dikilmişti. Bozdağ, Yunan ordusunun gerilerine, sırasında taa İzmir'e dek akınlar yaparak onun soluğunu kesen akıncıların yatağı durumuna gelmişti. Akıncılar, bunun bağrından Yunan ordusunun üzerine, uykuda bir dağdan kopup yuvarlanan kocaman tehlikeli kayalar gibi iniyor, sonra yine onun vefalı volkan kayalıkları, fundalıkları, çamları ve meşeleri arasında gözden siliniyordu. Ethem bey gibi öteki kumandanlar da Bozdağ'ın ergeç Yunanlılarca saldırıya uğrayacağını biliyor, bunun zamanını elden geldiğince geriye atmak üzere çareler arıyorlardı. Yunanlıların Bozdağ'ı ele geçirmekte iki türlü yararları vardı: Birincisi, ordularının gerilerini sürekli tehdit altında bulunduran bir engeli ortadan kaldıracaklar, ikincisi de arkalarında cirit oynayan Kuvayı Milliye akıncılarını dayanaksız bırakacaklar-

dı. Yunanlılar, buna hazırlık olmak üzere Ödemiş'in kuzey doğusundaki Yergi bucak merkezini iki piyade tümeniyle işgal ettiler.

Yergi, batı cephesinin merkezi olan Salihli ile güney cephesinin birleştiği noktada çok önemli bir yerdi. Sonra, burası Bozdağ'a çok yakındı. Savunması da Bozdağ Kuvayı Milliyesini yöneten Mestan Efe'nin elindeydi. Bozdağ zamanla bir önem kazanınca hemen Mestan Efe düşünülmüş, ve ondan yararlanılmak istenmişti. Bu kanun dinlemez Efe de bir çok efeler gibi okuma yazma bilmez mert ve yiğit bir adamdı. Yunan Ordusu, Bozdağ'ı arkada bırakarak ilerlemeğe başlayınca Bozdağ'da asker bulundurmamız gerekliliği anlaşılmıştı. Bundan dolayı, Krezüs'ü iki bin beş yüz yıl önce altın madenleriyle zengin eden bu dağın şimdiki en namlı kıralı Postlu Mestan Efenin, Kuvayı Milliye saflarına katılması için davranıldı. Salihli'nin ve Alaşehir'in sözü geçen adamlarından birkaç kişi Bozdağ'ın doruğuna tırmanarak Efeyle görüştü ve onu uyardı. Postlu Mestan Efenin bir üstünlüğü şurdaydı ki bütün Bozdağ köylülerini örgütleyerek savaşa sokabilecek güçteydi. Mestan Efe, çarpışmalarda ince savaş hiylelerini başarabilecek bir tecrübe ve zekâya da sahipti. Kuvayı Milliye saflarında çarpışma işini benimsedikten sonra nizamî ordu birliklerinden arta kalan silâh ve cephane ona verildi. Gerçekten de Bozdağ köylüleri düşünüldüğü gibi, çabucak Postlu Mestan Efenin çevresinde toplanarak örgütlendiler.

Salihli cephesi kumandanı Ethem bey, Demirci Mehmet Efeninki ile kendi cephesi arasındaki Yergi bucağının Yunanlılarca alınması üzerine hemen Demirci Mehmet Efeyle haberleşerek anlaşmakta gecikmedi. İki cepheden katılacak kuvvetlerle Yergi'ye bir saldırı yapmak üzere anlaştılar. Ethem bey, kuvvetlerinden dört yüz savaşçı ayırdı, başlarına Gâvur Ali bey adlı pek yakın ve

değerli bir arkadaşını geçirdi. Bu sırada Bozdağ grup kumandanı Sarı Efe, (Jandarma yüzbaşısı Edip bey) Ödemiş'in kuzeyinden Salihli cephesinin sol kanadına saldıran bir başka Yunan koluna karşı savaşıyordu.

Yergi'ye saldıran Demirci Mehmet Efe ve Ethem bey kuvvetleri, ordaki Yunanlıları yerlerinden oynatıp sürdülerse de arkadan yetişen imdat gücünün kalabalığı önünde yenilerek geri çekildiler. Yergi savaşında epeyce şehit ve yaralı verdiler. Ölülerden başka onbeş savaşçımız da yaralı olarak Yunanlıların eline düştü. Bugünlerde esir demek ölü demekti. Yunanlılar, ellerine geçirdikleri Türk er ve subaylarını sözüm ona - yargılayarak - kurşuna diziyorlardı. Bunları savaş esiri değil de savaş suçlusu olarak görüyorlardı. Yunanlıların yaptığı bu adaletsizliği misilleme olarak bizimkiler de ellerine geçen Yunan subay ve erlerini hemen öldürüyorlardı. 22 Haziran 1919 günü Ahmetli'ye bir piyade taburiyle bir gece baskını yapan Yunan kumandanı albay İskandilis, yüz elli kişiyi geçmeyen savaşçılarımızı darmadağın etmiş bir çok ölü verdikten başka Ahmetli'yi ikinci kez ele geçirmişti ve dört subayımızla bir mangayı aşkın erimizi esir almıştı. Bu Türk esirlerini bir komedi savaş mahkemesinde yargıladıktan sonra kurşuna dizen Yunanlılar, Türk savaşçılarını sindireceklerine onların öç alma ateşlerini daha çok körüklediler.

Ethem bey de bu çok bayağı işe diş gıcırdatanların başında bulunuyordu. Salihli karargâhına uğrayan bir Fransız temsilcisini aracı koyarak İzmir'deki Yunan Fevkalâde komiseri İskirkiyadis'e haber gönderdi ve bu biçim savaş öç alıcılığından vezgeçilerek eski savaş esiri statüsüne dönülmesini önerdi. İskiriyadis'ten hiçbir ses çıkmadığından bu arada her iki yan da ellerine geçen esirleri harcamakta kusur etmedi.

Yergi savaşında esir düşen yaralılardan başka pek değerli ve fedakâr arkadaşı Gâvur Ali beyin de alçakça öl-

dürülme tehlikesi karşısında bulunması Ethem beyi acıdan çılgına döndürmüştü. Ne yapacağını bilmiyordu. Bu sırada cephenin Sart (Sardes) ucundan yaralı bir Yunan subayı ile iki Yunan eri getirdiler. Subay, ağırca yaralıydı ve yaraları üstün - körü sarılmıştı. Bunu gören Ethem beyin gözleri sevinçten parladı. Bu Yunan subayını ona Allah göndermişti. İçini bir umut aydınlığı kapladı. Hemen haber saldı, Fransız temsilcisini karargâha çağırttı. Gelen temsilciye Yunan subayı ile erlerini gösterdi ve Yunan Fevkalâde Komiserinin katında esirlerin savaş suçlusu olarak öldürülmemesi işini savunmasını diledi.

Yunan subayı da İskirkiyadis'in akrabası olduğunu söylediğinden işin bir başarıya erişme yönü de vardı. Fransız temsilcisi yaralı Yunan subayını İzmir'e götürmek istedi, Ethem bey de hemen razı oldu. O geceyi, büyük bir merak ve kaygu ile geçiren Ethem bey, ertesi gün Gâvur Ali beyle yaralı askerlerimizin trenden inerek karargâha geldiklerini görünce çok sevindi. O, bunların dirimiyle birlikte bundan sonra her iki yandan esir düşecek bir çok subay ve esirin de dirinimi kurtarmış oluyordu. Esir değiş-tokuşu, yine uluslararası kurallara göre yapılacaktı.

Ethem bey, arkadaşı Gâvur Ali beyle yaralı askerlerimizin geri dönüşünü izleyen günlerde ateşler içinde yanarak hasta yatağına düştü. Bir yandan cephenin kaynamağa başladığı bir zamanda yatağa mıhlanmasına yanan Ethem bey bir yandan da çoktan beridir için için kaynayıp duran «Poyraz» ve «Alaşehir» çeteleri işinin birdenbire alevlendiğini görerek kendi kendini yemeğe başladı. O, yatağa mıhlanır mıhlanmaz Alaşehir'li Mustafa beyle «Poyraz» eşrafı olumsuz davranışlarını büsbütün açığa vurmağa başlamışlardı. Bu iş, Kuvayı Milliye kumandanları arasında başgösteren bir geçimsizlikten ileri gelmiyordu. Ethem bey bunların durumunu eski bir «Teşkilâtı mahsusacı» olarak iyice incelemişti.

Bunlar, Kuvayı Milliyeci örgütler olarak meydana gelmiş, ya da böyle görünmüşler, Yunanlılarla yapılan çarpışmalara da karışır gibi davranmışlardı.

Ethem beyin hastalığiyle birlikte azıtmağa başlayan bu çetelerin sayısı beşer yüz kişiden bin silâhlıyı buluyordu. Reisleri de Alaşehir eşrafından Mütevellizade Mustafa beyle Poyraz eşrafından Hacı Ali beydi. Ethem beyin aldığı sağlam bilgiye göre bunların arasına hiç te Kuvayı Milliyeci olmayan kimi subaylar da karışmıştı. Poyraz çetelerinin kumandanı binbaşı Ahmet bey adlı bir subay Ethem beyin yataktan kalkmayacak gibi hasta olduğu günlerde Salihli'ye girerek Poyraz çetelerinin karargâhını buraya kurdu. Binbaşı Ahmet bey, eşrafla gizli toplantılar yapıyor, tehlikeli bir şeyler hazırlıyordu. Alaşehirli Mustafa bey de Yunan ordusunun karşısında bulunması gereken bir kuvveti de kandırıp kendi milislerine katarak gidip Alaşehir'in göbeğinde karargâh kurdu. Böylece iki kasaba da bu şüpheli kişilerin işgalleri altına girmiş gibi oldu.

Ethem bey, şu sırada bunların, kendisininkiyle birlikte ağabeyleri Reşit ve Tevfik beylerin dirimini de oyuna sürmek istediklerini anlıyorsa da büyük ağabeysi Reşit bey, bu derebeyleriyle içtenliğini sürdürüyor, onun bütün uyarmalarına aldırış etmeyerek onlara karşı gösterilen kuşkuyu çocukça buluyordu. Reşit bey, bu adamların yurtsever kişiler olduğuna inanıyordu. Oysa, bu sıralarda İstanbul'dan İngiliz Dostları Derneğinin torbalarla altınlarını ve onların iğrenç düşüncelerini yüklenerek Anadolu'ya geçmiş olan korkunç «Yetmişbeşler» in tam olarak nerelere gittiği bilinmiyorsa da her ayaklanmanın patlak verdiği yerde bunlardan birinin meydana çıkmış olduğu anlaşılıyordu. Padişahın, Damat Ferit'in ve İngiliz casus örgütünün toptan korkunç bir propaganda salvosuna başladığı bu günlerde Ethem beyin çevresinde bu gibi du-

rumlar için biçilmiş kaftan olan Eşrafın boş bırakılmayacağı meydandaydı. İlerleyen düşman karşısında tam birlik istenen bir zamanda Eşraf çetelerinin Ethem bey ve çetelerini ortadan kaldırmağa hazırlanması da gösteriyordu ki İstanbul'un korkunç parmağı bu adamların içine girmiş, karıştırmaktadır. Eğer ağabeysi Reşit bey, önüne durmasaydı o, bu çıbanı şimdiye dek beklemeyecek, deşip kurtulacaktı. Bu işi daha önce çözümlemiş olsaydı bugün bu hasta yatağında sürekli bir yok olma tehlikesiyle karşılaşmayacaktı.

Epeyce buhranlı günler - gecelerden sonra yataktan kalkan Ethem bey, hasta yatağında verdiği kesin kararı uygulamak üzere tertibat almağa başladı. Yalnız, o, bu niyetinden ağabeysi Reşit beye hiç söz etmedi. Şundan ki bu denli açıkça meydan okumalarına bakmadan, O, şimdi bile onlara inanıyor, güveniyor ve onlarla senli benli bulunuyordu. Ethem bey, Salihli'ye sokulmuş olan Poyraz kumandanının en yakın adamlarını ve cephedeki arkadaşlarını kandırarak kendi yanına çekmeğe çalıştığını açıkça görüyordu. Adamlarından kimisi de Ethem beyi bırakıp onlara katılmakan geri kalmıyordu. Bu adam ayartıp alma işi Ethem beyin çeteci zekâsını gıcıkladı. Bunların gerçek niyetlerini öğrenmek için en güzel fırsat ta buydu: Kendisine en bağlı adamlarından birkaçını kandırılmış gibi onların arasına gönderecekti. Kendisine karşı ayaklanmış gibi yapan birkaç adamını, karşı saflara geçirmekte gecikmedi: Bunlardan bir - ikisi az zamanda onların karargâhlarına dek sokulmasını becerdi. Artık, hasımların karargâhında bir sinek kanadını çırpsa bu, Ethem beyin kulağına erişmekte gecikmiyordu.

Evet, Ethem bey, durumunu açıkca görmüştü : Bu eşraf örgütleri, padişahla, Damat Ferit Paşa ile ve İngiliz dostları derneği ile ilgili ve bütüniyle onların etkisi altındaydı. Hasımların karargâhına sızmış olan en içten

arkadaşları, Ethem beye önemli bir haber gönderdiler : İzmir yoluyla Uşak dolaylarına geçmiş olan Rifat adı bir subayla bir başkomiser, burada İstanbul'un propagandasını yapmaktaydı. Ethem beyin emriyle yakalanıp Salihli karargâhına getirdiler. Ethem bey, bunların İstanbul'dan salt Kuvayı Milliyeye karşı isyan çıkarmak üzere gönderildiklerini gördü, gözü dört açıldı. Amaçlarından biri de Ethem beyi öldürerek cepheyi çökertmekti. Onu öldürme plânı, hasta yatağında yatarken uygulanacaksa da herhangi bir nedenle bu, geri kalmışa benziyordu. Bütün bunları hiç olmazsa sezmiş olan Ethem bey, hiç renk vermedi. Biraz olayların gidişine uyarak daha çok kendi hazırlanarak suikastçıları fare deliğine sokacağı günü iple çekti.

Bir gün Poyraz eşrafının çete kumandanları binbaşı Ahmet beyden üç kardeşlere bir şölen çağrısı geldi. Salihli'nin içindeki Poyraz karargâhında, arada sürüp gelen anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için içkili bir yemek verilecekti Ethem bey, çağrıyı alınca «tenkil» gününün geldiğini anlayarak bıyık altından güldü. Bundan daha elverişli bir durum can sağlığıydı.

Şölen çağrısı, Ethem beyin eline gelmeden önce ağabeysi Reşit beyle Ethem beyin askerî kumandanı Yusuf bey, binbaşı Ahmet beyle görüşüp anlaşmış, yemekli toplantıya gitmeğe, Ethem beyi de götürmeğe kendi kendilerine karar vermişlerdi.

Reşit ve Yusuf beyler ona :

— Sen de bizimle bu şölene gideceksin, dediler.

— Gidemem. Ben hastalıktan yeni kalktım. Doktor yemeyi, içmeyi yasak etti bana.

Onun bu direnmesi ötekileri kandıramadı :

— Biz, sizi de bu davete getireceğimize dair söz vermiştik. Gitmemeniz çok ayıp olur. Biz, sözümüzü yerine getirmemiş bir duruma gireriz!

Diye direttiler. Ethem bey, onlara son olarak bu şölene gidemeyeceğini söyledikten sonra :

— Siz de ihtiyatlı olunuz ve hatta davet saatından bir saat sonra gidiniz!

Diye salıkladı ötekiler, dudak bükerek bundan hiçbir şey anlamadıklarını söylediler. Ne var ki ateşten bir kuşku kurdu da içlerine düşmüş oldu. Bu yüzden de Ethem beyin «ihtiyatlı olunuz!» sözünü kulak arkasına atmadılar. Oysa Ethem bey, ötekilerin karargâhına soktuğu adamları aracılığiyle suikast işini bütün ayrıntılarına dek öğrenmiş, ağabeylerinden ve Yusuf beyden habersiz tertibatını bile almış, onların dirimini daha şimdiden kurtarmış bulunuyordu. Onun suikastı karşılama plânı şöyleydi: Poyrazcıların karargâhları, bir çıkmaz sokaktaydı. Ethem bey eğer şölene gitseydi bu dar sokaktan geçerken yolun sol yanındaki cami mezarlığının duvarı dibinde pusuya düşürülecekti. Suikasti yapacak adamları bile biliyordu. Bunlar, Kel Ömer, Gebeşli Osman, Çalılı köylü Osman'la Tekeşinli bir başka kişiydi. Bunlar, pusu yerinde Ethem beye yaylım ateş açacaklardı. Bu plânda, başarı sağlayamazlarsa onu sofra başında öldüreceklerdi.

Ethem bey grupuna pusu kuracak olan bu adamlar, gerçekten gözü pek ve yürekli kişilerdi. O, bunları pek yakından tanıyordu. Çok garipti: Bunlar Ethem bey gillerin ekmeğini yemişlerdi. Hele bunlardan ikisini dünya savaşında Reşit bey, cepheden kurtarmak üzere himayesine almıştı. Bunlar, «Salihli'de çiftlikte koruculukla uğraşıyorlardı.»

Ethem bey güçlerinin, erzak deposu olarak kullandığı iki katlı han, pusu yerinin tam karşısındaydı. Bu han, suikastı en kolay biçimde önlemek üzere çok işe yarayacaktı. Ethem bey, şölenden bir gün önce buraya en içten iki adamını Halil Efeyle Ali çavuşun yönetiminde on ki-

şi gizledi. Suikastçiler mezarlıkta pusuya yatar yatmaz bunlar hanın ikinci katındaki pencerelerden bunlara yaylım ateş açacaklardı. Etem bey, temizlenecek olan suikastçilerden doğacak olaylar için de tedbirler düşünmüştü.

Şölen günü, Reşit beyle Yusuf bey, Ethem beyin salığına uyarak yarım saat gecikmeyle Poyrazcıların karargâhına yollandılar. Henüz çıkmaz sokağa girmemişlerdi ki önlerinde on iki silâh birden patladı ve vurulan, yaralanan insanların çıkardıkları korkunç sesler, karanlığı doldurdu. Reşit beyle Yusuf bey yürekli kişiler olmalarına karşın ürkerek kendilerini kıyıya attılar ve tabancalarını çektiler. Pusudakiler bu yaylım ateş sırasında hemen ölmüşlerdi. Ethem bey, şehrin dışındaki karargâhından bu grup halindeki tüfek seslerini işitince hemen bir tek kaygu ile atına atladığı gibi şehrin içine doğru sürdü. Bütün kaygusu ağabeysi Reşit beyle kumandan Yusuf beyin dirimlerinin tehlikede olup olmadığıydı. Ethem bey, makinalı tüfekle gereçlenmiş adamlariyle Poyrazcıların karargâhına giden yola saptı ve orda ağabeysi Reşit beyle Yusuf bey'i sağ-salim buldu. İkisi de gülümsüyor, mutlak bir ölümden kurtulmuş insanların sevincini taşıdıkları ve akıllı Ethem'e karşı da minnet duygulariyle yüklü oldukları görülüyordu. Ethem beyin, kalabalık adamlariyle şehre girmesiyle çatışma da başladı. Sabaha dek süren sokak savaşı, tam anlamiyle düşmanca bir anlam taşıyordu. Her iki çete de yitiklere uğradı. Bu, her iki çete grupunun ölüm - dirim savaşıydı ve son kerte öfkeli ve düşmanca yönetiliyordu. Her iki hasım da uzaktan gelecek imdada bel bağlayarak evlere sığınmış dayanıyordu. Poyrazcılar, daha önce anlaştıkları gibi Alaşehir'li Mustafa beyden, yardım bekliyorlardı. Ethem bey de Sart harabeleri çevresinde savaş durumunda bağlanan ortanca ağabeysi Tevfik beye telefon ederek bir süvari müfrezesi göndermesini istedi : Atlı müfreze, gelmekte gecikmedi.

Şehrin kaldırımlarını döğerek Ethem beyin yönetim yerine dayandılar. Atlılar, geldikten sonra Ethem beyin manevra yeteneği çoğaldı; hasım çete, şehrin dışına sürüldü. Yine de orda sipere girerek namlularını şehre karşı çevirdiler. Savunmada bulunan Poyrazcıların biricik umudu Alaşehirli Mustafa bey çetesindeyse de Ethem bey Alaşehir yolunu kestirmişti. Hâlâ Alaşehir'den yardım uman hasım çeteciler, her yanları sarılarak bir mahalleye sıkıştırıldılar. Çenberi daraltarak hepsini yok etmeğe çalışan Ethem Beye bu sırada cepheden çok kötü bir haber geldi. Her halde bu çatışmayı haber alan Yunanlılar, Ahmetli cephesinde saldırıya geçmişti. Bu, Ethem beyin tam anlamiyle iki ateş arasında kalması demekti. İşte, tam bu daralma sırasında Salihli'nin ileri gelenleri araya girerek bir bırakışma yapılmasını sağlamağa çalıştılar. Asilerin kumandanı binbaşı Ahmet bey, karargâhında Reşit ve Yusuf beylerin eline esir düşmüştü. Ethem bey, bırakışmaya razı oldu ve bu haşeratın şimdi, elinden kurtularak geçip gitmelerine ses çıkarmadı. Yalnız bunun hesabını bir gün sormayı da aklının bir kıyısına yazmaktan geri kalmadı.

Salihli'de silâh sesleri kesilip te güvenlik kurulur kurulmaz Ethem bey, hemen cepheye koştu. Yunanlılar «Binbir tepeler» de Ethem beyin askerlerinden iyi bir kötek yiyerek yine Ahmetli'ye çekilmişti. Bir kaç gün içinde toparlanıp yeni bir saldırıya geçemezlerdi. Bunu anlayan Ethem bey, arkada yarım kalan işi bitirmek üzere yüz elli atlı'nın başında Salihli'ye döndü. İlkin Salihli'de eşraftan iki kişinin evlerine ateş ettirdi ve bunları yaktırdı. Bu evlerin sahipleri, Poyraz çetelerine dayanak olmuştu. Böylece onların, bir kez daha şehirde yuvalanmamaları için halka gözdağı vermek istedi. Ellerine geçene türlü cezalar veriyordu. Müfrezesiyle şehirden bırakışma dolayısiyle çıkıp giden Poyraz çetesinin arkasına düştü.

Geceleyin, Alaşehir'le Salihli'nin bağlantısını büsbütün kesmek üzere, bu iki şehir arasındaki yollara pusular kurdurdu. Dört önemli kişi, geceleyin bu pusulara düştü. Bunlar, Poyraz'lılarla ilişkilerini sürdüren Alaşehirli Hacı Mustafa ile dört arkadaşıydı. Ethem beyin kulağına gelen habere göre Alaşehirli Mustafa bey de harıl - harıl savunma tertibatı alarak hazırlanıyordu.

Ethem bey, ertesi gün de Poyraz dağlarında müfrezesinin başında at koşturarak Poyrazlıları alabildiğine kovaladı. Amana gelenler kurtuluyor, karşı koymakta ayak direyenlerin evlerini ateşe verdiriyordu. Köyler, ateş ve duman içinde kaldığından geri kalanlar da amana geldiler. Ethem beyin ayağına düştüler. O :

— Silâhlariyle gelip teslim olurlarsa affederim, dedi.

Bu koşulları benimseyerek teslim oldular. Bunun üzerine Alaşehirli Mustafa beye de haber saldı :

— Alaşehirli Mustafa bey de gelsin, dehâlet etsin!

Dedi. Yalnız Mustafa beyin aman dilemesi için kimi koşullar ileri sürdü :

— Mustafa beyin amana gelmesi ancak şu biçimde kabul ederim: İlkönce bizimle beraber Yunanlılara karşı döğüşmelidir. İkinci olarak : Alaşehir'de gadrine uğrayanların tazminatını bütünüyle vermeli, mallarını da geri vermelidir! Sonra, Ethem bey gibi daha birçoklarının kulaklarına gelen söylentilere göre Mustafa bey Alaşehir'de. elindeki çetenin gücüne dayanarak tüyler ürpertici cinayetler işliyordu. Mustafa bey, Ethem beye ne karşılık verdi, ne de Yunanlılarla döğüşmek üzere cepheye gitti. Birkaç gün süren sessizlik, en sonra kesin olarak bozuldu : Bir gün Ethem beyin, kuvvetleri için bir subayın korumasında getirdiği cephane sandıklarına Alaşehir istasyonunda Mustafa beyin adamları el koydular. Alaşehir'in bir fesat yuvası olarak kalması Ethem beyin

Salihli cephesi için son kerte tehlikeliydi. Şundan ki Alaşehir bu cephenin arkasına düşüyordu. Bu adamların Yunanlılarla ortaklaşa yapacakları bir saldırı Salihli cephesiyle birlikte Kuvayı Milliyenin umudunu da tuz-buz edebilirdi. Şimdilik, Yunanlıların ilerlemek iştahasını kursağında bırakan biricik güçlü cephe buydu. Alaşehir, Salihli cephesinin yedi saat gerisindeydi. Yine Ethem beyin kulağına gelen haberlere göre Alaşehir'de nokta ve bağlantı memuru Gebeş Haydar adlı bir yarbayla kazanın kaymakamı da Mustafa bey ve çetelerinin cinayet ve kötülüklerine karşı göz yummaktaydılar. Onların Mustafa beyi destekler bir durum alması, Müdafaayı Hukuk Derneği üyelerinin birer - ikişer kaçarak Salihli'ye sığınmasına sebep oluyordu.

★

Ethem bey, bir akşam üstü karanlık basarken atlılarının başında en becerikli bir gerillacı olarak Alaşehir'e doğru yola çıktı. Tan yeri atarken şehri kuşattı. Mustafa beyin de böyle bir baskına hazırlıklı olduğu anlaşılıyordu. Şehrin dışında bir subayın kumandasında seksen kişilik bir karakol müfrezesiyle karşılaştılar. Ethem bey, bir tek silâh patlatmadan bu seksen kişiyi başındaki kumandaniyle birlikte ele geçirdi. Bu, gerillacılıkta kullanılan hesap edilemeyen bir hesap sonucunda oluvermişti. Gün ışırken Ethem beyin bombayla gereçlenmiş yüz elli kişilik saldırı müfrezesi şehre saldırdı. Şehrin kıyısından başlayan silâh sesleri, içine doğru derinlemesine yayıldı. Silâh sesleri, saatler ilerledikçe bütün şehri sardı ve en sonra Alaşehir'in dağlara yaslandığı yere doğru uzaklaştı ve sonra bir tek silâh patlamaz oldu.

Mustafa bey, kırk atlının başında burdan dağlara doğru sıvışmış, Afyonkarahisar'a doğru uzaklaşmıştı. Alaşehir de artık padişahçılar eline düşmekten kurtulmuş, Kuvayı Milliyeci Ethem beyin gürbüz gücüne boyun eğ-

mişti. Burdaki hasım çetecilerden aman dileyenleri de affeden Ethem bey, yarbay Cebeş Haydar beyle Alaşehir kaymakamını yargılamak üzere tutuklattırdı.

Şimdi, sıra suçluları yargılamaya gelmişti. Afyon'da Ali Fuat Paşa tümen kumandanı Ömer Lütfü bey, Ethem beyden Gebeş Haydar beyin yargılanmak üzere askerî mahkemeye verilmemesini dilediğinden onu serbest bıraktıysa da kaza kaymakamını mahkemeye verdi. O da beraat etti.

Şimdi sıra, asıl korkunç işlere gelmişti. Ethem bey, bir daha hiç güneşe çıkmamak üzere gömülen bir çok cinayet kurbanlarının cesetlerini gömüldükleri gizli yerlerden çıkarttı. Bir karı - koca istenen parayı veremediği için yatağında boğularak, birkaç genç kız ırzlarına geçildikten sonra öldürülerek gömülmüştü. Bundan başka türlü nedenlerden öldürülüp gelişi güzel toprağın altına itilen kimi Alaşehirlilerin cesetleri de bir kez daha güneşe çıkarıldı. Sopa altına yatırılan kaatiller, toprağa gömdükleri pek çok altın ve mücevherin yerlerini bülbül gibi söylediler. Böylece cinayet belgeleri de meydana çıkarılmış oldu.

Bu cinayetleri doğrudan doğruya işleyenler ya da bunlarda parmağı olanlar, yirmi beş kişiydi. Hepsi ele geçirilmemişti. Çatışmada ölenlerle Mustafa beyle kaçanların dışında Mustafa beyin en kanlı adamı reji kolcu başısı Salih'le on adamı çatışma sırasında yakalanmıştı. Ethem bey, cinayet belgelerini bunlara kuyulardan kendi elleriyle çıkarttı. Sonra bunları, şehrin meydanına kurdurduğu darağaçlarının başına getirtti. Askerî mahkeme hepsini suçlu gördü, asılarak öldürülmelerine karar verdi.

Sehpanın başında yürekliliğini yitirmeyen yalnız kolcu başı Salih oldu. Ethem bey, «infaz» sırasında meydandaki seyirciler arasındaydı. İlk ipi çekilecek olan Salihti. «Cellât, bir eliyle Salih'in bağlı koluna yapışmış, öbür

eliyle de ipi tutuyordu.» Salih'e :

— Son sözün nedir?

Diye sordular. Bunun üzerine kolcubaşı, gözünü kırpmadan sandalyenin üzerine çıktı ve meydanı dolduran halkın işitebileceği yüksek ve titremeyen bir sesle bağırarak şunları söyledi :

— Ey, beni görmeğe gelenler! Ben, bu cezaya ve bu kötü akibete çoktan müstahak olmuştum. Yoldan ve insanlıktan çıkmıştım. Bana insanlık, vatanperverlik telkin edecek yerde yoldan çıkmama sebep olanlara da lânet ediniz. Komşuluk hakkını helâl ediniz.

Salih'in sözleri, burda bitmişti. Bunu, cellâdın yüzüne dönüp bakarak anlatmak istedi. Cellât, hemen ipini çekti; sonra sırayla ötekilerin ipleri çekildi. Salihli cephesi Kuvayı Milliye kumandanı Ethem bey, hem askerî hem de toplum suçlarını işlemiş olanları yargılayıp böylece ipe verdi.

Ethem beyin eline bu «tenkil» den dolayı pek çok silâh ve insan geçti. Bunlardan yeni bir müfreze kurarak hemen cepheye sürdü. Hafif suçlular, hep böylece cepheye gönderilmekle canlarını kurtardılar.

Alaşehir'i bütünüyle kendi bölgesine katan Ethem bey, dört gün sonra Salihli'ye döndü.

Salihli'ye döndüğü günlerden bir gün, karargâhına İskoçyalı bir İngiliz albayı konuk olarak geldi ve burda iki gün kalarak yine trenle İzmir'e döndü. Bu adam daha önce bir kez daha gelmiş, Ethem beye konuk olmuştu. Bu kez, Ethem beyin gözlerini dört açtıracak bir olay geçmişti. İskoçyalı albay İzmir'e döner dönmez Yunanlılar, Yergi'yi epeyce arkada bırakarak Bozdağ'ı ele geçirmek plânlarını uygulamayı hızlandırdılar. Artık, izinle de olsa karargâhlara böyle adamların alınmaması için kesin bir emir vardı. Trenlerde gelip geçen yabancıların da sıkı bir kontrolü için emir verdi.

Birkaç önemli noktayı eline geçiren Yunanlılar Salihli merkez cephesini sol yandan tehdide başlamıştı. Sarı Efe (Edip bey) grupu Üç tepeler'e çekilmek zorunda kaldıysa da hâlâ Ahmetli cephesinin sol kanadını korumağa çalışıyordu.

— 4 —

İNGİLİZ KEMAL'İN ATLILARI

Bilhassa söylüyorum: Korkmayınız. Bu giriş zorunludur. Bu zorunluk bizi yüksek ve önemli bir sonuca götürür.

MUSTAFA KEMAL

Kara Hasan, Suphi bey, Kürt Mehmet Çavuş ve İngiliz Kemal'in, başında bulunduğu dört yüz Kuvayı Milliyeci atlı, Biga'nın çarşı meydanında toplanmış, bütün halk çepeçevre sıralanmış bekliyordu. Bu sırada kurbanlar kesildi, ezanlar okundu, tekbirler, gökgürültüsü gibi şehri sarstı. Sonra, Müftü Ahmet Hamdi efendi, uzun bir dua ve nutuk karışığı çok güzel sözler söyledi, sonunu da şöyle getirdi :

— Allah, düşman ile çarpışan mücahitlere, onların kumandanlarına ve başkumandan Mustafa Kemal paşaya uzun ömürler versin!

Buna yine gökgürültüsüne benzer bir yankı karşılık verdi :

— Amin!

Bundan sonra, dört yüz atlı, şehirde bir geçit resmi yaptı. Kara Hasan'ın esmer ve granit bir heykel gibi üzerine kurulduğu atın başı Balıkesir yoluna döndü. Kafile,

ağır ağır kımıldadı ve dört yüz atın ayağından çıkan nal tıkırtıları kaldırımların ve taşların bittiği tozlu yol boyunca uzaklaştı.

Atlıların başında, yanında emireri olarak aldığı Durmuş'la birlikte gidenlerden İngiliz Kemal'in işi Balıkesirden Biga'ya bir bu dört yüz atlı'yı alıp Balıkesir'e götürmek, bir de Bandırma'daki silâh ve cephaneleri bu sırada zorla boşaltarak yine Balıkesir Müdafaayı Hukuk ve Kâzım bey buyruğuna iletmekti. Şehirden çıkarken şenlik silâhları patlamağa başladı. Güzel sesliler, kalın ve yiğit sesleriyle yanık köy türküleri söylüyor, atlar kişniyor, bir düğün alayı havasiyle gidiliyordu. Biga gözden yitmiş, güzel doğa yeşillikleriyle örtülü tepeler bu yılankavi ilerleyen atlıları yutuvermişti. Atlılar, aynı sevinçli gidişle yol alarak Manyas sınırında bir Türk köyünde mola verdi. Bu köy, Kara Hasan çetesiyle Kürt Mehmet Çavuş'un, birinci dünya savaşı yıllarında kanunsuz yaşadığı bölgenin içindeydi. Bundan dolayı, köy halkı onları sevgiyle karşılayarak ağırlamağa çalıştı. Bu sınırda o zamanlar Çerkes çeteleriyle Kara Hasan çetesi arasında birçok çatışmalar geçmişti. Kara Hasan, kendi koruma sınırları içindeki Türk köylerine Çerkes çetelerinin yaptığı baskınlara karşılık vermek üzere onların koruduğu çerkes köylerini basar, canlı - cansız malları ve eşrafın, ağaların yükte hafif pahada ağır mallarını kaldırıp götürürlerdi. Mola verilen köye daha birkaç gün önce Çerkes çeteleri yeni bir baskın yapmış ortalığı talan etmişler, birçok hayvan götürmüşlerdi.

İngiliz Kemal, köyü gezip dolaştı, Kara Hasan ve arkadaşlarının konuk edildiği odada baş başa vererek fısıltılarla konuştuklarını gördü. Bu görüşmenin, kendisinden bile gizli tutulduğunu hemen anladı. Herhangi bir ters karşılık alırım kaygusiyle hiç ilgilenmez göründiyse de bir şeyler döndüğünü sezmekte gecikmedi. Ertesi sa-

bah tanyeri atarken yola çıktılar. Kol, bir savaş durumu alarak ilerlemeğe başlamıştı. İngiliz Kemal, yanı başında giden Suphi beye :

— Ne oluyoruz, Suphi bey? Diye sormak zorunda kaldı.

— Kemal bey, sen kumandaya karışma. Seyre bak. Sen, bizi Balıkesir'e götürmüyor musun? Biz de geliyoruz. İşte o kadar. Alt yanı bizi ilgilendirir. Bizim, buralarda sorulacak sorularımız vardır.

Manyas'ı gösterdi :

— Köylerimizde bu adamlar ne hayvan bıraktı, ne de çift - çubuk. Anladın mı?

İngiliz Kemal, ne diyeceğini şaşırdı :

— Siz bilirsiniz! Dedi.

Dört yüz atlının başında kasılarak Edincik'e giren Kara Hasan ve adamları, beklendiğinin tersine halkın karşıcı çıkmadığını görünce şaşırdı. Onları gören herkes büyümüş gözleriyle bir yana sıvışıyordu. Padişahçılar, onlar kasabaya girmeden önce, saçacakları ağuyu saçmışlardı :

— Mustafa Kemal'ci çeteler geliyor, köylerinizi basacak, yağma edecekler. Silâh başında bulunun!

Kara Hasan'ın kargaları, bu haberi daha önce ona fısıldadıklarından o da gereken tertibat ve plânını hazırlamıştı. Her an bir yandan tüfekler patlayabilir, çatışma başlayabilirdi. İngiliz Kemal, bundan habersizdi. Bunları, çetenin elebaşlarından Boşnak Rahman'dan dinleyerek toparlandı :

— A beyim, bizim erkânıharplik senin erkânıharpliğe benzemez. Sen, şimdi seyre bak!

Dört yüz atlı grup - grup Edincik'in sokaklarında gözden yitti. Yalnız, erat dağılmadan önce Kara Hasan'ın kalın, erkek ve sert sesiyle şöyle bir buyruk verdiği işitilmişti :

— Mala, ırza, karşılık görmeden cana dokunan olursa göreceği ceza, beynine yiyeceği kurşundur. Neş'et'in ahırını basın. Al Osman'dan aldığı kısrağı alın. Yoksa, Neş'et'in bineğini, ikisi de ordaysa ikisini de alın.

Biraz sonra Al Osman, iki binekle döndü.

Edincik bomboştu. Sokaklarda dolaşan tavuklardan, ördeklerden, kedilerden ve köpeklerden başka önemli bir canlıya rastlanmıyordu.

Atlı kolu, yine toparlanarak Bandırma yoluna düzüldü. Biraz yol aldılar. Bir tepenin ardında top ağaçlarıyle bir tehlikeden gizlenir gibi duran bir çiftlik göründü. Burasını gören elebaşılarla bütün eratta bir canlılık meydana geldi :

— Şah İsmail'in çiftliği!

— Şah İsmail'in çiftliği!

Sözleri ağızdan ağıza uçtu. Suphi bey :

— Hasan, Hasan, diye bağırdı, bak, millet ne diyor. Şurası Şah İsmail'in çiftliği. Yağma edelim şu hainin çiftliğini!

Şah İsmail, yıllardır çevreyi kasıp kavurmuş bir çeteciydi. Bu, Çerkes çeteci, uzun zaman Biga köylerini talanlamış, ora köylüleri arasında tiksinilecek bir ad bırakmıştı. Hepsi, ona diş gıcırdatıyordu. Şah İsmail, uzun boylu, çok yakışıklı, palabıyıklı bir erkekti. Ona erkek güzeli de deniyordu. Güney Marmara kıyılarını acımadan haraca kesen Şah İsmail, çoğu zaman ellerini kana bulamaktan da çekinmemişti. Bu yüzden, Kara Hasan'ın adamları, bu herifin çiftliğini yağma etmek için korkunç bir istek duyuyorlardı.

Suphi bey :

— Yağma edelim şu herifin çiftliğini, bu adamdan millete hayır gelmez! Diye bağırmaktan kendini alamadı.

Akşam ilerlemiş, gecenin karanlığı bir sel gürbüzlü-

giyle bütün alçak ve çukur yerleri, dere içlerini, ağaç altlarını basmıştı. Yalnız, açık gökyüzünde yavaş yavaş yükselen yumurta sarısı bir yarım ay, ortalığı karanlıktan kurtarıyordu.

Şah İsmail'in bir kötülüğü daha vardı ki bu hiçbir türlü bağışlanacak gibi değildi: O, azgın bir Kuvayı Milliye düşmanıydı. Sonradan da Ahmet Anzavur paşanın cellatlığını yapacaktı.

Kara Hasan savaş nağrasını attı :

— Haydi, yürüyün be!

Yüzlerce silâh birden patladı ve çiftliğe doğru akın başladı. Bir yığın insanın saldırdığı çiftlikten bir çeteci Şah İsmail'in güzel atını yedekleyerek getirdi. Çiftlikten yağmalanan biricik mal buydu.

Bu, yalnızca bir gösteri bir göz dağı plânıydı ve Kara Hasan ve arkadaşlarınca daha önceden tasarlanmıştı.

Kara Hasan'ın çetesi Bandırma'ya askerî bir atlı müfrezesi gibi girdi. Bütün şehir Türk bayraklariyle donanmıştı. Bandırma Müdafaayı Hukuk Derneğinin başkanı emekli deniz subayı Hasan beyin iyi çalışmış olduğunu İngiliz Kemal hemen anladı.

Bütün Bandırma halkı atlıları çevrelemiş alkışlıyor:

— Yaşasın aslanlar! Yaşasın Mustafa Kemal paşa! Diye bağırıyordu. şehirde, çoktan beri esir bulunan bir şehrin kurtuluşunu andırır bir sevinç dalgalanıyordu.

İngiliz Kemal, yanı başında giden Kara Hasan'a :

— Gördün mü Hasan, dedi, millet sizi nasıl kurtarıcı olarak karşılıyor!

Onun gözlerinde umarak beklediği başarılardan birinin sevinci yüzüyordu. Hemen çevreye gözcüler çıkararak güvenlik tertibatı alırdı. Sonra eratı hanlara yerleştirdi.

Kara Hasan, Suphi bey, Kürt Mehmet çavuş ve Ban-

dırma eşrafı, üyeler sökün etti. En sonra kaza kaymakamının da geldiğini bildirdiler. Uzun uzadıya memleketin kritik sorunları üzerinde konuşuldu. Sonra Kaymakam Seyfullah bey İngiliz Kemal'i Yusuf İzzet paşanın deniz kıyısındaki karargâhına götürüp onunla tanıştırdı. İngiliz Kemal'i makamında kabul eden Yusuf İzzet paşa, şaşkın şaşkın onun yüzüne baka kaldı. Anlaşılan bu işleri çeviren adamın şöyle - böyle orta yaşlı bir adam olması gerekiyordu.

— Oğlum, bu kuvvetin başında sen mi bulunuyorsun?

— Evet, efendim. Aynı zamanda Biga'nın Sivas delegesiyim.

— Burada çok kalacak mısın?

— Neden sordunuz, paşam? Merak edecek bir şey yok. Ben, diplomasi nedir, bilirim. İşgal bağlantı subayını resmen ziyaret etmeden gitmeyeceğim.

— Aman, evlâdım, bunları karıştırma!

Paşanın gözleri yusyuvarlak olmuştu. Çevresindeki kurmay subaylar gülüyordu. Bu anlamlı gülümsemeler, İngiliz Kemal'i yüreklendirdi :

— Ziyaret etmemek çok kabalık olur, paşam merak etmeyiniz, hiçbir hâdiseye önayak olmayacağımıza güvenebilirsiniz.

Müsaade isteyerek ayrıldı. Yanına ufak bir müfreze ile Kürt Mehmet Çavuş'u alarak işgâl temsilciliğine gitti. Subay yerinde yoktu. Deftere : «Kuvayı Milliye Biga Kumandanı Kemal.» diye yazdı. Hana döndüklerinde İngiliz subayının karşı ziyaret için içerde kendisini beklediğini söylediler. Demek ki adam, o Hasan beyle Müdafaayı Hukukla kimi işler üzerinde konuşup görüşürken hana gitmişti. Bütün kuşku içinde yaşayan insanlar gibi doğruca İngiliz subayı'nın yanına girmeden önce kapının aralığından içeri baktı. Bir de ne görsün! Bu, İstanbul'da

zindandayken ifadesini alan subay değil miydi? Mehmet Çavuş, İngiliz subayının karşısında nargilesini tokurdatıyordu. Hemen Ters yüz edip bir yana saklandı ve İngiliz subayı gidinceye dek ordan çıkmadı.

★

Kara Hasan'ın Bandırma'nın önüne, arkasına gönderdiği istihbarat ajanlarının verdiği haber çok kötüydü. Manyas bölgesi, bir tehlike yaratacak gibi silâhlanmıştı. Şah İsmail çiftliği olayı Anzavur Ahmet'i uyarmıştı, anlaşılan padişah ve Damat Ferit'le ya da İngiliz Dostları Derneğinin sarıklı başlariyle anlaşıp büyük bir görevle bir ayaklanma bölgesinin başına geçecekti. Kara Hasan'ın adamları, gerçekten hiç şaşırmadan en taze haberleri kuşun kanadiyle onun kulağına ulaştırıyorlardı.

Bir jandarma eri gelerek İngiliz Kemal'e kumandanının kendisini görmek istediğini söyledi.

— Buyursun.

— Hayır, çok gizli görüşmek istiyor, sizi makamında bekliyor.

İngiliz Kemal, bunu Kara Hasan'a ve Kürt Mehmet Çavuş'a bildirdi. Herhangi bir tehlikeyi önleyecek tedbirler hemen alındı. Yüzbaşı Abdullah bey, onu büyük bir içtenlikle karşıladı :

— Aman, gel, kardeşim, dedi, durum gittikçe kötüleşiyor. Anzavur Manyas'a geçmiş. Size pusu kurmuş. Haberiniz var mı?

— Elbette Haberimiz olmaz mı? Biliyoruz. Onun verdiği bilgiye göre Darıcalı Hasan, Manyaslı Şevket, Anzavur'un oğlu Kadri çeteleri, Kara Hasan'ın yolu üzerinde Ayvalıdere'de pusuya yatmışlardı.

Abdullah bey, kendisinin de jandarmalariyle birlikte onlara katılacağını söyledi.

Balıkesir'e doğru yola çıkılmak üzereydi. İngiliz Ke-

mal, Kara Hasan'a :

— Haydi, bakalım, dedi, işbaşına! Ayrılmadan önce yapılacak iş var.

— Nedir o?

— Silâh depolarını boşaltacağız. Bunları Balıkesir'e armağan olarak götüreceğiz.

Bir buyrukla hanlardaki bütün arabalar toplatıldı. Kahvelerde oturup sinek avlayan bütün erkekler kaldırılıp cephane ve silâh depolarının bulunduğu yere götürüldü. Bu büyük kalabalığa büyük bir hevesle kadınlarla çocuklar da katıldı. Depoların kapıları kırıldı. Tek karşı koyan olmadı. Tüfekler, makinalı tüfekler, cephane sandıkları götürülüp arabalara yüklendi. Kadınlar yollara dizilmiş, durmadan :

— Allah size yardım etsin! diye dua ediyorlardı.

Arabalar, kalın çadır bezleriyle sımsıkı sarılıp örtüldü. Halkın umutlu ve sevinçli bakışlariyle uğurlanan atlılar, Balıkesir yoluna düzüldü. Bandırma arkada kalmıştı. Kara Hasan, yaşayış yolunda duyduğu en yüksek sevincin doruğundaydı. İngiliz Kemal'e şöyle diyordu :

— Allah, yarabbi, bana bugünü de gösterdi. Yıllardır beklediğim gün geldi.

Silâh ve cephane arabalarının yanı sıra ufak bir koruyucu güç katılmış, geri kalan ana güç ise Manyas'ı tarayarak gidiyordu.

İngiliz Kemal, Bandırma'dan ayrılmadan önce Balıkesir'de 61. Tümen Kumandanı Kâzım beyi telefonla bulmuş ve ona durumu bildirmişti.

Tetikte ilerleyen keşif kolları, beklendiği gibi Aynalıdere'ye birkaç yüz adım kala pusudakilerin ateşleriyle karşılaştılar. Kara Hasan Çetesi de sipere girdi. Karşılıklı sayısız kurşun atılıyordu. Kara Hasan'la Kürt Mehmet Çavuş'un savaş emirleri bütün bu cayırtı arasında iyice işitiliyordu.

Karşıdakiler çok kabarık sayıda idiler. Bu yağdırdıkları kurşunların çokluğundan anlaşılıyordu.

Bandırma Jandarma Kumandanı Yüzbaşı Abdullah bey, bu sırada bir hızır gibi yetişti. İngiliz Kemal, baktı; «genç, uzun boylu, çok kibar görünüşlü, gözleri ateş saçan bir jandarma subayı, arkasında bir makinalı tüfek ve cephane sandığını taşıyan iki eriyle mevzie girdi. Hemen, İngiliz Kemal'in yanıbaşına yerleştirilen makinalı tüfek, dakikada beş yüz mermi kusarak karşıda tozu dumana katınca işin rengi değişti. Kara Hasan, ağır baskı karşısında geri çekilmek emrini vermek üzere Kürt Mehmet Çavuş'la görüştüğü sırada makinalı tüfeğin imdada yetişmesiyle bir mucizeyle karşılaşmış gibi sevindi. Karşıdakiler, çekilmeğe başladı. Her iki yandan epeyce yaralı vardı. Karşıdakilerin yaralıları sorguya çekildi. Burda Anzavur'un yerine çatışmayı oğlu Kadri'nin yönettiği öğrenildi. Bu işte en çok şaşıran İngiliz Kemal oldu. Anzavur'un oğlu Kadri, çıka - çıka onun Beşiktaş Kulübünde boks dersi verdiği Beşiktaş'lı Kadri çıkmadı mı? Bu iş, onu çok üzdü. Bayağı ağlamaklı oldu. «Bu çocuğun kendisine karşı da büyük saygısı» olduğunu biliyordu.

Kara Hasan'ın atlıları, bu çatışmayı savdıktan sonra Balıkesir'e dek olaysız gittiler. Balıkesir'e girişleri pek parlak oldu. Sokaklara dökülen halkın ağzında «Yeşilordu» lafları dolaşıyordu. Başlarında Durmuş'un da bulunduğu silâh ve cephane yüklü arabalar, hiçbir engele dek gelmeden Balıkesir'e varmıştı. Kâzım, Hâcim ve Vehbi beyler bunlara çok sevindiler.

Kara Hasan'ın atlıları, Balıkesir'de iki gün konuk kaldıktan sonra, Biga'nın yabancı çetelere karşı savunmasız kaldığını söyleyerek geri döndü. Bunları, cepheye göndermeyi uman kumandanla Müdafaayı Hukuk Derneği, bu işe epeyce üzüldü. Böylece Kara Hasan'ın durumundan kuşkulandılar. İngiliz Kemal'i de artık, orada ya-

pacağı bir işi kalmadığını söyleyerek Balıkesir'de bıraktılar. Yalnız, Kara Hasan'ın atlılarından cephede vuruşmağa gitmek isteyenler sorularak ayrıldı ve cepheye gönderildi. İngiliz Kemal'in emireri Durmuş ta bunlar arasındaydı. Sonra cepheden şehit haberi geldi.

Birgün, Balıkesir Müdafaayı Hukukçulariyle Kumandan ve İngiliz Kemal, oturmuş konuşuyorlardı. Bu sırada, içeri silâh deposu gibi uzun boylu, parlak bakışlı genç bir adam girdi. Herkes, bu çok tanınmış silâhşoru görünce sevindi, el sıkıştılar. Bu silâhşor, Balkan dağlarının yetiştirdiği en seçkin ve yiğit Türk komitecilerinden ve eski «Teşkilâtı Mahsusa»cılardan Dramalı Rıza bey'den başkası değildi. 61. Tümen Kumandanının çağırması üzerine cepheden ayrılmış, gelmişti. Ethem beyin Salihli cephesinde ve ister istemez onun buyruğunda bulunuyordu. Her türlü buyruğa da önceden isyan etmiş olan bu adam, Ethem beyle de geçinemiyor, başağrıları meydana getirmekten uzak durmuyordu. İngiliz Kemal'in, Kâzım beye verdiği boşaltılacak cephaneliklerin krokisi, Dramalı Rıza bey aracılığiyle değerlendirilmek isteniyordu. Kumandan, bu işe Dramalı Rıza beyi koşarken bunu İngiliz Kemal'e bile bildirmemişti. İşte Dramalı Rıza bey, odaya girip te herkesin elini sıktıktan sonra yeni bir yüzle karşılaşınca duraladı ve birkaç saniyelik şaşkınlıktan sonra hemen onun üzerine atıldı :

— Vay, vay, vay, beyim, dedi. Ben seni Paris sokaklarında zevku safa ile ömür sürüyor sanıyordum. Demek sen de düştün buraya ha?

Epey zamandır birbirini görmemiş olan iki candan arkadaşın birbirlerinin boynuna atılmaları bütün odadakileri şaşırmıştı. Bu iki adamın nasıl olup ta bu denli canciğer ahbap olabileceğini akılları almıyordu. Oturdular ve Dramalı Rıza bey, merakla kendisini dinleyen ar-

kadaşlara bu içten dostluğun uzun hikâyesini, bomba savurur gibi çıkan güleç sesiyle anlattı. Dramalı Rıza beyin yanı sıra odaya bir kişi daha girmişti. O da onun gibi silâh deposuna benziyen bir savaşçıydı. O da Balkan dağlarında yıllarca Bulgar komitacılarını kovalamış tam bir Balkan komitacısı tipi ve sonra çok iyi bir örgütçüydü. Saçı - sakalı birbirine karışmış bu kalpaklı ve aydın yüzlü silâhşor, ünlü Edremit kaymakamı Köprülü'lü Hamdi beydi. Ayvalık'ta kurduğu milis gücünün başında Ali beyin (Çetinkaya) alayiyle yan yana Yunanlılara karşı çarpışmıştı. Şimdi de Yunan zulmü nerdeyse O da göğsündeki armalar, elindeki mavzer, belindeki tabanca ve bombalarla bir de örgütçü yeteneğiyle ordaydı.

İşte, Dramalı Rıza beyin, İngiliz Kemal üstüne anlattığı hikâyeyi çok ilgiyle dinleyenler arasında o da vardı. Kâzım bey, Dramalı ile onu, çok önemli cephanelikleri boşaltılıp İç Anadolu'ya taşınması ve Biga bölgesinin büsbütün kazanılması için oraya göndermek üzere cepheden çağırtmıştı. Böylece, Ethem bey de baş ağrılarından kurtulmuş oluyordu. Kâzım beyle Balıkesir Müdafaayı Hukukçuları, eğer Kara Hasan'la atlılarına tam Kuvayı Milliyeci olarak güvenebilselerdi, iş yoktu. Oysa, onlar cepheye gitmekten çekinmişler, böylece disiplinin dışına çıkmışlardı. Bu yüzden de onlara her kalıba girecek ve sırasında zararlı olabilecek kişiler gözüyle bakılıyordu. Bu toplantıda Kara Hasan ve çetesi üzerinde ileri - geri epeyce konuşuldu. Hamdi beyin de Dramalı'nın da bu konuşmalardan edindiği izlenim, olumludan çok olumsuzdu. Hamdi beyle Rıza bey hemen Biga'ya yollanmak üzereydiler. İngiliz Kemal Dramalı'ya :

— Rıza, kardeşim, dedi, bu Kara Hasan senin işittiğin ve sandığın gibi bir adam değildir. Çok mert, yürekli gerçek bir yurt çocuğudur. Hiçbir zaman hain olamaz. Dikkat et! Yalnız cahildir. Görgüsü azdır. Fakat, iyi bir

arkadaştır. Senin sandığından da çok savaşçıdır. Sözlerimi unutma. Kara Hasan'la zıt duruma girme!

— Bana bak! Dur, şimdiki adını unuttum. Neydi o? İngiliz Kemal ha? Ben, diplomat değilim. Eğer bana «Eyvallah» derse ne alâ! Yoksa ben, kendim «eyvallah» dedirtmesini bilirim. Biraz da Hamdi beye söyle.

«Hamdi bey, on kat daha kabına sığmayan bir adamdı.» Ona dert anlatılabilir miydi? Bu mülkiyeden çıkmış yönetim adamı, Balkanlarda çeteci kovalamaktan baş alamamış tam bir çeteci hırçınlığı ve ataklığıyle davranır bir adam olup çıkmıştı.

Bütün arkadaşlar, Dramalı Rıza ve Hamdi beyleri, helallaşarak Biga'ya uğurladılar. Gidip te gelmemek, gelip te görmemek vardı.

— 5 —

KARA HASAN'IN KARA TALİHİ

Bir gün başlarında Köprülü'lü Hamdi, Dramalı Ali Rıza ve Bandırmalı Kâni beyler üçlüsünün bulunduğu kırk Kuvayı Milliye atlısı, ansızın Biga'nın sokaklarında göründü. Sokaklarda dağınık bulunan Kara Hasan'ın çetesi, bunlara yadırgayarak büyümüş gözlerle baktı. Bunların geleceğini pek az kişi biliyordu. Bunların başında Müdafaayı Hukuk Derneğinin başkanı Müftü Ahmet Hamdi efendiyle üyeleri vardı.

Hamdi bey, doğruca Belediyeye vardı, atları tımar ettirip hana çektirdi. Kendisi de öbür iki arkadaşiyle Belediyeye yerleşti.

Hamdi bey, hemen işe başladı. İlkin Kaymakamı çağırtarak görüştü. Uzaktan aldıkları bilgilere en yenilerini de de kattıktan sonra şehrin bütün ileri gelen, sözü geçenlerini belediyeye çağırttı. Bu toplantıda memleketin bütün dertlerini gözden geçirdiler. Hamdi bey, kısaca şunları söyledi :

— Arkadaşlar, ilk işimiz, Yunanlıları topraklarımızdan çıkarmak olmalıdır. Ordunun başına Mustafa Kemal geçecektir. Paşayı elimizden geldiğince desteklemeliyiz. Ben, buraya düşmana karşı koyacak teşkilâtı kurmağa geldim; sizlerin yardımınızı bekliyorum.

Hamdi bey, Biga'lılarla böylece yakından görüşüp anlaştıktan sonra hemen işe koyuldu; Çok kesin bir buyrukla herkesin elindeki silâh ve cephaneyi getirip hükûmete teslim etmesini bildirdi. Cephede savaşan birlik-

lere en çok gereken de buydu. Herkes silâh ve cephanesini hükûmete, askerlik şubelerine bırakacaktı. Bunları teslim etmeyip te yakalananlar, çok şiddetli para ve hapis cezasına çarptırılacaklardı. Bu arada kuşkulanılan herkesin evi de aranacaktı. Halk, buyruk çıkar çıkmaz kasabalardan, köylerden akın ederek silâhı, cephanesiyle geldi ve hükûmet konağiyle askerlik şubesinin önünde kuyruğa girdi. Ayrıca Hamdi bey müfrezesi, köylerde devriye gezerek silâhların teslimi için halka öğüt veriyordu. Asker kaçaklarına da şöyle diyorlardı :

— Korkmayın, hiç çekinmeden silâh ve cephanelerinizi teslim edin, affolundunuz, size hiçbir fenalık gelmeyecektir. Böylece, güvenlik kurulur gibi oldu.

Burda pürüzlü bir nokta mide bulandırıyordu. Kara Hasan'ın eşkiyalardan devşirdiği kır bekçileri, halâ birer hükûmet sorumlusu gibi köylerden para topluyordu.

Kara Hasan, Hamdi bey müfrezesinin, hükûmetin resmî gücü olarak gelip Biga'nın göbeğine yerleşmesinden çok pirelenmişse de yüksek sesle, gösteri yapar, tehdit eder gibi konuşmaktan çekiniyordu. Biga'da şu sözler, yeni bir tehlikeli rüzgârla kulaktan kulağa gidip duruyordu :

— Bir kümeste iki horoz ötmez.

Kara Hasan'ı kara-kara düşündüren şey, Hamdi bey ve adamlarının hem hükûmet adamı olması, hem de onları köylünün tutmağa başlamasıydı. Halk, onların buyruklarını baş tacı eder gibi hemen benimsiyordu. Hamdi beyin bütün düşüncesi, halkı ürkütmeden yavaş - yavaş seferberliğe doğru sürüklemekti.

Kara Hasan'la çetesinin kendisine için - için diş bilediğini bildiği halde onların varlığiyle yokluğundan habersiz gibi görünüyordu. Belki de günün birinde daha büyük bir tehlike karşısında birlik olabileceklerini düşünüyordu. Her zaman, onların karşısında değil, yanında gibi

görünüyor ve onlardan yardım istiyordu :

— Memleketin kurtulması uğrunda elbirliği edip çalışmalıyız, diyordu.

Kara Hasan, buna şöyle karşılık veriyordu :

— Benim, hükûmete güvenim yok, ne size silâhımı veririm, ne de işime karıştırırım.

Yine adamlarını köy - köy dolaştırıp halktan para toplatıyordu. Biga dolaylarındaki Çerkes, Pomak v.b. gibi birçok müslüman azınlıkların, padişahçıların telkinleri altında gizliden gizliye kaynayıp köpürdüğü haberleri, hergün Hamdi beyle arkadaşlarının kulaklarını yokluyordu. Kara Hasan çetesinin de sık - sık, Biga dolaylarında büyük bir güç kazanmış olan padişahçı propagandaca yoklandığı seziliyor ve tetikte bulunuluyordu.

Hamdi bey ve arkadaşlarının en çok korktuğu şey, dışardan gelecek bir isyan dalgasının, içerdeki Kara Hasan çetesiyle birleşerek büyük bir tehlike yaratması düşüncesiydi. Bu yüzden de Kara Hasan çetesini tezelden harcamak kararına varmıştı. Artık besbelliydi ki Damat Ferit'in padişahçı ve İngilizci propagandası, Biga'nın içinde de pek çok yerleşecek gönül bulmuştu ve bunlar, yavaş - yavaş örgütlenme yolundaydılar. İşte, Kara Hasan'la ilişki kuran bu kişiler, Hamdi bey ve arkadaşlarının yaptıklarından sızlanıp yakındıklarında o onlara şöyle diyordu :

— Kokmayın, gerekirse ben işe karışırım.

Bütün bunları yakından bilen Hamdi bey, bir baskınla ya da komplo ile Kara Hasan'la çetesini ortadan kaldırma işini çabuklaştırdı. Bucaklara, köylere, yollara dağıtılmış olan bütün becerikli ve acar jandarmaları birer - ikişer merkeze aldırıp elinin altına yerleştirdi.

Hamdi Bey, arkadaşlarına Kara Hasan'la çetesini ortadan kaldırma plânını şöyle açıkladı :

— Cumartesi sabahı Kara Hasan'la Suphi beyi ve

çetenin ileri gelenlerinden Halil Çavuşu belediyeye çağırıp: «Çanpazarı'nda Osman efendi Millî Teşkilâta girmek istemiyor, hep beraber Canpazarı'na bir baskın yapalım» diyeceğim. Kara Hasan bunu yapmak istemeyince : «Öyleyse haydi, çıkın, gidin!» Diye bağıracağım.

Bundan sonrası hazırlanmıştı. Cumartesi günü Kara Hasan, Suphi bey, Halil Çavuş, belediyede Hamdi beyle arkadaşlarının kurduğu tuzağa tıpış tıpış gittiler. Hamdi bey, önerisini yapar yapmaz Kara Hasan parladı :

— Siz, bize emredemezsiniz, eğer ileri giderseniz size tüfeklerimizin namlusu ile karşılık veririz.

Hamdi bey, plâna göre yüksek sesle onları koğdu. Üç elebaşı kaygusuzca odadan çıkarken Dramalı Ali Rıza beyle arkadaşlarının parabellumları göğüslerine dayandı. Dramalı :

— Teslim olun! diye haykırdı, kıpırdayanı gebertirim.

Kara Hasan :

— Teslim!

Diyerek ellerini kaldırdı. Öbür iki arkadaşı da onun gibi yaptı. Üçünün silâhlarını çabucak aldılar, bileklerine kelepçeyi taktılar. Kara Hasan, Rıza beye :

— Rıza bey, bana kelepçe vurma!

Dedi. O da bu yalvarıyı benimseyerek onu cezaevine kelepçesiz gönderdi.

Üç kişiyi cezaevine götürüp kapayan Dramalı, doğru Kara Hasan'ın karargâhına koştu. Orasını basma buyruğunu Kâni bey yerine getirecekti. Kâni bey, karargâh olan hanı basmışsa da pek az kişiyle karşılaşmıştı. Onlar da karşı koymayı hiç denemeden teslim olmuşlardı. Yolda Kürt Bekir Çavuşla karşılaşan Dramalı Rıza bey onu tutuklamak istedi, o da onu vurmak için ateş etti. Dramalı da silâhını çekerek onu yaraladı ve öylece yakaladı. Bütün kahvelerde, çarşı - pazarda dağınık olarak bulu-

nan çeteciler, hiç bir olaya meydan verilmeden devşirilerek mapusaneye tıkıldı. Bir gözü yeşil bir gözü kara Kürt Mehmet Çavuşla Abdullah, Göktepe'li Şaban, Yeniçiftlikli Mestan gibi elebaşıların tutuklanamadığı anlaşılınca Dramalı Rıza bey müfrezenin önüne düşerek dağ köylerine doğru atını sürdü. Kürtler, Gündoğdu köyünde, ötekiler de hep kendi köylerinde barınıyorlardı. Kara Hasan'ın yakalanıp mapusaneye atıldığını anlayan bir çoğu, kendiliğinden Rıza beye teslim oldu. Ötekileri de kendisi yakalayıp Biga'ya götürdü. Çeteden ele geçirilemeyen yalnız yedi kişi kalmıştı. Kaçak çetecileri köylerinden alıp getiren Dramalı Rıza bey, bir gece mapusaneye girerek Suphi beyle Mustafa adındaki bir başka kaatil çeteciyi aldı, çay kıyısına götürdü, kafalarına ikişer kurşun sıktı ve ölülerini açıkta bıraktı. Kaatil Mustafa çok azılı bir adamdı. Çınardere köyünden Bilâl efendiyle Süleyman ağanın kızını öldürmüştü ve cezasız dolaşmaktaydı.

Kır bekçisi adı altındaki eşkiyalara hükûmete verir gibi haraç vermekten kurtulan köylüler, sevinç içindeydiler. Takım - takım şehre iniyor, Suphi beyle Mustafa'nın ölüsünü görenlerden dinleyip Kara Hasan'la adamlarını mapushanede görerek geri dönüyorlar ve Hamdi beyle Dramalı Rıza beyin ömrüne dua ediyorlardı.

— 6 —

BAYBURTLU ŞEYH HASAN EŞREF SERÜVENİ

Tarihimizi okuyunuz. görürsünüz ki milleti mahveden, esir eden, harap eden felaketler hep din kisvesi altındaki küfür ve melânetten gelmiştir.

— MUSTAFA KEMAL —

Kâzım Karabekir, sıcak bürosunun penceresinden Erzurum'un hâlâ çatıları çökmüş, yanmış, yıkılmış evlerinden meydana gelen geniş harabemsi görünüşünü biraz olsun güzelleştirmek ve bu yoksulluğu örtmek istercesine durmadan yağan kara bakarak günce defterine bugünün önemli olayları üstüne notları karalıyordu. «Şeyh Eşref, hükûmete karşı ayaklandı. Allah'ça gönderildiğini, şeriat dağıtacağını, yedi devletin kralların Hart'ta toplayarak, padişahı da huzuruna getirerek bütün dünyayı düzelteceğini ilân ediyormuş. Huzuruna varan heyetten askerlik şubesi başkanına tokat vurmuş. Erzurum Kadısına, sakalı bir tutamdan az diye «kâfirsin» demiş. Kendisi mehdi imiş; kendisine kurşun işlemezmiş. Keramet te göstermekteymiş. Meselâ sakalının rengini bir anda değiştiriyormuş. Sonra gerek kendisinin, gerekse müritlerinin ileri sürdüğüne göre Hazreti Muhammed'in ruhu, Şeyh Eşref'te yerleşmiş. Onun da Ebubekir, Ömer, Os-

man, Ali gibi adamları ve «Sahabei Kiram»ı, Ayşesi ve Fama'sı varmış. Yakın adamlarına hep bu adları vermiş.

Hiç kuşku yok ki bu herif zırzobun biri. Ne var ki kendisinden aşağı kalmayanlar da çok. «Sahabe» lerini tam tertip bulmuş. Asıl garibi, bu herife kurşun işlemediğine ve kerametlerine inanan insanların var oluşu! «Şeyhin kerameti kendinde menkûl» olmasına karşın Erzurum'a dek etkisini duyurmakta. Esir olan müfrezelerin de bu gibi telkinlerle yıprandığına kuşkum kalmadı. Asıl sorun, bu herifleri oynatan el nerede?

Oyunun bundan sonraki aşamaları neler? Son perdenin Kuvayı Milliye Teşkilâtı olduğu asıl amacın, bizim şahıslarımız olduğu meydanda. Erzurum Kongresinde delege olduğu halde Kuvayı Milliyenin ve ordunun tam düşmanı olan ve Trabzon gazetesiyle de saçmalayıp duran, İstanbul ile de sıkı bağlantısı olan Kaçak Ömer Fevzi'nin Erzurum Kongresinden dönüşte Bayburt ve Hart bölgesinden Sürmeneye geçtiği anlaşıldıysa da o bölgenin hükûmet reisleri de bir zamanlar kongreye karşı durmuşlardı. Garip bir dekgeliş olmak üzere yarbay Rawlinson, yanında mâden mühendisi bir İngiliz'le Gümüşhane dolaylarında dolaşıp duruyor.

Fevzi paşa heyeti, Şeyh Eşref'in ayaklanışını ve Ömer Fevzi'nin durumunu bildiği hâlde Trabzon'da Ömer Fevzi'yi korur gibi inceleme yapması, İlhami beyin bildirisi ve kolordu aleyhinde bulunması gibi durumların hepsi birden bir demet diken! En çok önem verdiğim nokta, şeyhin daha çok güçlü müritleri bulunan deniz kıyısı bölgesi ne durumda? Bu şeyhin şeyhi de Elaziz'de imiş. Bunun aracılığiyle şeyhe öğüt vermeyi öneren saflar da var.

İşi büsbütün türlü bölgelere sıçratmak tehlikesini görerek bu adamları yerinde göz hapsine aldırmayı ve Hart olayını da her yana duyurtmamayı uygun buldum.

Sürmene Kıyılarından silâhlı müritlerin akın-akın Hart'a doğru yola çıktıkları haberi geldi. Demek Şeyhin Bayburt'a saldırıya geçmemesi, kuvvetlerinin toplanmasını beklemesinden. Görünürde deli saçması gibi bir şey olan bu olayın siyasal amaçları ve onlara varmak üzere ince düşünülmüş bir yönetimi var. Buna karşı nizamî kuvvetlerin Yarbay Halit beyin kumandasında Bayburt'ta toplanmasından sonra Hart'a kesin bir darbe vurmak, bu zamana dek te Şeyhi oyalamak ve halkı dinlemek ve uyarma için albay Rüştü beyi de Araştırma Kurulu Başkanı olarak o dolaylarda ruhsal çalışmalarda bulundurmak gerek. Erzurum'da, hiçbir olay yokmuş gibi denetlemelerimle uğraşmalıyım. Havalar —6, —10 ve kar her yanı ağartmış bir halde.»

★

Bayburt'ta toplanıp hazırlanan 28. ve 29 uncu alaylarla on buçukluk obüs bataryası, yarbay Halit beyin kumandasında Hart'a doğru yürüyüşe başladı. Derece hep sıfırın altında oynuyor, dondurucu bir soğuk askerlerin yüzlerine yaprak - yaprak menekşeler konduruyordu. Sürmene'den ve Of'tan gelmekte olan silâhlı müritlere yolu kapamak üzere üçüncü tümenden bir tabur ayrılmış ve bu arkadan gelecek her türlü tehlikeyi önleyecek biçimde bütün geçitleri tutmuştu.

Ağzından söz yerine elindeki tabancadan salt kurşun çıkan Halit bey, atının üzerinde donmuş karları gıcırdatarak dağlara doğru tırmanırken bu kara kışta durup dururken başına böyle bir belâ açan Şeyh Eşref'i düşünerek dişlerini gıcırtadıyordu. Herifçioğlu, karşısına gelen askerleri ve subayları afsunlayarak avlıyor, esir ediyordu. Bakalım kendisine de bu oyunu yapabilecek miydi? O, dünya savaşında buyruğuna yan bakmış nice eri ve subayı tabancasını çekerek armut gibi düşürmüş, belki düş-

man kadar Türk'te öldürmüştü. Demek ki Kâzım Karabekir bu Şeyhe o denli içerlemişti ki öbür dünyaya gönderilmesi işini kendisi gibi bir adama vermişti. Şeyh Eşref'in oturduğu Hart köyü dolaylarına varıncaya dek birkaç subay ve er, Yarbay Halit beyin her an çekilmiş bulunan uzun namlulu tabancası önünde ölüm tehlikesi geçirdi. Halit bey, tepeden tırnağa silâhlı Hart köyünü geniş bir çember içinde kuşata dursun biz, bu kış - kıyamette son kerte tehlikeli olabilecek siyasal bir ayaklanışla bunca insanı tedirgin eden Şeyh Eşref üstüne bu ana değin bilinenleri anlatalım:

Bayburt'a dört saat çeken Hart köyünde Şeyh Eşref adlı bir adam oturuyordu. Vaktiyle bir medrese öğrencisi iken tabur imamlığından emekli Osman Bedrettin efendinin Harput'taki dergâhına kapılanmış, sonra bir şeyh olacak kertede olgunlaşarak Şeyhinden «biat» almış, Hart'ı merkez edinerek tarikatini kurmağa başlamıştı. Az zaman içinde Hart bucağının yarısı onun müritliğini benimsemiş, bu yolla ünü öbür köylere ve daha da uzaklara yayılmakta gecikmemişti. Şeyh Eşref adını alan eski medrese öğrencisi Eşref efendi'nin ünü daha çok Karadeniz kıyılarının son kerte bağnaz köylüleri arasında tatlı bir yankı bulmuştu. Sürmene'de İsmail Ceybî ailesinden ve Başoğullarından birkaçı, Gümüşhane'nin Yağmurdere dolaylarından bir kaç köy halkı, müritleri arasına girmekte gecikmemişti.

Şeyh Eşref, barışsever müritler edinmeyi de düşünenlerden değildi. Kendine mürit olarak gelen her erkek, silâhını da birlikte getiriyordu. Böylece, Şeyh Eşref'in dört yanı, gözü pek silâhlılarla dolmağa başlıyordu. 1907 yılına dek çevresindeki dört yüz silâhlı azgın müritle göz yıldırarak çevresine hükmeyleyen Şeyh Eşref, bu yıldan sonra kendisinin Allahça gönderilmiş bir peygamber olduğunu duyurmağa başlamıştı. Bütün islâm dünyasının

kendi çevresinde toplanacağını müjdeliyordu. Artık, bütün konuşmaları hep bu tütsü ile yüklü olarak sürüp gidiyordu. Hele son zamanlarda daha da ileri gitmiş, padişahın da bütün subayların ve memurların da «kâfir» olduğunu ileri sürmeğe başlamıştı. Bu tarikatin kurallarına göre tarikatten olmayanlara selâm vermek yasaktı. Kadınlar, tarikate girmiş erkeklerden kaçmıyordu. Tarikatten olmayanların kestiği etten yemiyorlardı. Tarikatten olmayanların cenazesine gitmiyorlardı. Örneğin, bir mürit, tarikatten olmayan babasının cenazesine bile gidemiyordu. Bunlar, tarikatten olmayan en yakın akrabalarının kendi cenazelerine de gelmesini istemiyorlardı. Camie gitmiyor, Cuma namazını kılmıyorlardı. Bütün müftiler de kendi tarikatlerine girmemiş olan herkese «gâvur» gözüyle bakıyorlardı.

Bütün müritler, şeyhlerinin tanrısallığına inanıyordu. Şeyh Eşref'in bu geleneklere, dine aykırı ve zararlı düşüncelerini serbestçe yayıp durduğunu gören İttihat ve Terakki hükûmeti, onu Hart'tan alıp Erzurum'da oturmak zorunda bıraktı. Dünya savaşı çıkıp ta Rus ordusu Erzurum'a girince Şeyh yine serbestliğine kavuştu. Barışma döneminde ortalığı boş bulan Şeyh Eşref, dolu-dizgin çalışmağa ve mürit yetiştirmeğe başladı. Yine Hart bucağında tünemiş, durmadan cahil köylü yığınlarına ağu saçıyordu.

16 Ağustos 1919 da Bayburt kaymakamı, durumu vilâyete yakındı, orası da İstanbul'da «Babı Meşihat» e bildirdi. «Meşihatı Celile», durumu fetva makamına duyurdu. Hiçbir araştırma ve koğuşturma yapılmadı. Şeyh Eşref, daha büyük bir hız ve yüreklilikle köylü yığınlarının kafasını bozup durdu; ayni zamanda silâhlı müritlerinin sayısını daha da çoğaltı. En sonra 6 Aralık 1919 da Bayburt hükûmetince sorgusu yapılmak üzere resmen çağrıldıysa da bu çağrıya boyun eğmedi. Resmî çağrıyı

kendisine götüren Hart bucak müdürüyle jandarma takım kumandanını adamakıllı tersledi ve onları bayağı tehdit ederek yüz geri çevirdi. Ortada jandarma gücü diye bir şey bulunmadığından 6/12/1919 da Hart'a bir subay yönetiminde bir asker müfrezesinin gönderilmesi istendi. Bu yardım isteğini benimseyen askerî kumandanlık, 6/12/1919 da Hart'a bir subayın buyruğunda elli kişilik bir müfreze gönderdi. Müfreze, Hart'ı kuşattı ve tam Şeyhin teslimini istemek üzereyken müfreze eratında büyülenmiş gibi bir durum görüldü. Hepsi, subayın çevresini alarak kendilerinin yaptığı gibi onun da şeyhe boyun eğmesini, ona kurşun atmanın yararsız olduğunu, ona kurşun işlemediğini, en doğru işin, gidip Şeyhin elini öpmek olduğunu söylediler. Subay, şaşırdı. Bütün askerler, şeyhin müritleri gibi konuşuyordu. Zavallı subay, cahil askerlerinin kaşla göz arasında böyle kandırılıp yoldan çıkarılmasına çok üzüldü ve hemen Bayburt'tan kuvvet istedi. Bunun üzerine mülki makamlar işi görüştü. İşin daha çok büyüyüp dalbudak salmasını önlemek üzere barışçıl bir yol düşündüler. 17 inci alay kumandaniyle kaza kaymakamının olay yerine gidip araştırma yapması buyruldu. Başında alay kumandaniyle kaza kaymakamının bulunduğu heyet Hart'a gittiyse de Şeyh'in bilinmeyen bir yana gittiğini öğrendiler ve elleri boş geri döndüler. Subay, müfrezesini alıp heyetle birlikte geri dönmek istediyse de köylüler askerlerin aç ve yorgun olduğunu, yemek yiyip biraz dinlendikten sonra gitmelerinin daha iyi olacağını bir dilek olarak bildirdiler. Askerler, yemek için birer - ikişer köy evlerine dağıtıldı. Bu sırada dışardan müritleriyle köye dönen Şeyh Eşref, köylülerle birlikte askerlerin silâhlarını ellerinden aldı ve eratı esir etti. Bu sırada telefon başında Bayburt'tan imdat isteyen alay kumandanı Nuri beyi vurarak şehit ettiler. Hart'a bir müfreze daha gönderdiler. Bu müfreze Hart'ın güne-

yindeki, Gürzisuflâ köyüne vardığında müslüman ve Türk kardeşler arasında kan dökülmesini istemeyen albay Hasan Lütfü bey, Gürziisuflâ'da mola veren askere yetişti. Onun da isteği, barışçıl bir yolla bu işin artık bitmesini sağlamaktı. 9/12/1919 gecesi, bu köyde dinlenen alay Hasan Lütfü beyle bütün müfreze, Şeyh Eşref müritlerinin yaptığı baskın sonucunda esir edildi. Bu önemli olay da şimşek hızıyla köylere yayıldı ve bundan kabaran Şeyh Eşref, kendisinin mehdi olduğunu, müritlerine ve bütün halka bildirdi. Bu küçük başarı, onu bayağı evrenin fatihliğine özendirdi. Artık, kendisinin şeriat sahibi olduğunu bütün evrenle (dünyayla değil) savaşacağını bildiren bir bildiri hazırlayarak bütün yakın köylerle Sürmene ve Of dolaylarına gönderdi. Artık, yeryüzünde bir «Halifei Müslimin», bir padişah ve bir hükûmet yoktu. Bunların hepsine karşı başkaldırmıştı. Bu sırada İlyas adlı bir müridine de «Allah» adını takarak ona kendisi ilkönce secdeye vardı ve bütün müritlerini de ona secde ettirdi. Esir ettiği askerlere, yeni bir otuzbir mart olayı yaratmak istercesine çok zararlı propagandalar yaptı ve cuma günü camide kendi adına hutbe okuttu ve bu sırada Ebubekir ve Ömer adını verdiği müritlerini yanında bulundurdu. Şeyh Eşref'in büyük olaylara gebe gibi görünen ve bir gangrenli yara gibi gün geçtikçe tehlikeli bir sınıra doğru ilerleyen durumunu zararsızlaştırmak üzere bir kez daha Bayburt'a büyük sayıda asker gönderildi. «Tenkil» işi yine de geri bırakılarak belki öğütle yola gelir diye umularak Şeyhin yanına türlü heyetler gönderildi. Subaylarımızla erlerimizin silâhları geri verilmek koşuliyle kendisine hiçbir şey yapılmayacağı üstüne birçok kez söz verildi. Gidip gelen türlü kurullar arasında vilâyet kadısı da olduğu halde olumlu bir sonuç elde edilemedi. Şeyh, Kadı'nın sakalını kısa bularak adamcağızı gâvurlukla suçladı.

On altı gün süren bu zaman içinde adam nuh deyip peygamber demedi. Daha kötüsü savaş yapacağını bildirdi.

★

İşte, Kâzım Karabekir; askerî ve siyasal bölgesinde işleyip duran bu tehlikeli çıbanı, bütün ayrıntılariyle bilmekte ve bunu söndürmek üzere türlü barışçıl çareler düşünmekteydi. Bu «fesat» ocağının kendi kolordusunu tutuşturup kendisini de yakmak yeteneğini taşıdığını ve bu ocağı İstanbul'dakilerin İngiliz körüğiyle üfleyip harlandırdığını da anladıktan sonra Deli Halit denen yiğit belâyı bu örümcekli şeyh bozuntusunun başına sarmakta gecikmedi. Yarbay Halit bey, ilkin Hart'ın dolaylarındaki köylerde direnen bütün müritleri saf dışı etmek üzere sert bir «harekete» girişti. Dıştan Hart'a yardıma gelecek bu silâhlı adamları temizledikten sonra bütün gücüyle Hart'ı çevirdi. Aradan fare geçirmeyecek gibi sımsıkı bir kuşatmadan sonra Halit bey, Şeyh Eşref'e teslim olması için en son öneride bulundu. Onun bu önerisine Hart'ın içinden bir yaylım ateşle karşılık verildi. Artık, günahın kendisinden gittiğini anlayan kumandan, kesin buyruğunu verdi ve obüs topu, ilk mermisini tam bir «isabetle» Şeyh Eşref'in karargâh olarak kullandığı evine gönderdi. Bu ilk obüs mermisi, kendisine kurşun işlemeyen Şeyh Eşref'in tepesine bir yıldırım gibi indi; Kendisiyle beraber iki oğlunu, iki kızını ve beş seçkin müridini parça - parça etti. Şeyhin öldüğünü gören yüzlerce tepeden tırnağa silâhlı mürit, ellerini havaya kaldırarak ak karların üzerinde kara hayaletler gibi ordu saflarına doğru ilerledi.

Halit bey, adamlariyle köye girdi. Halkı kırıp geçirerek saklanmış silâh, adam ne varsa çıkarttı. Şeyh Eşref'in, çocuklarının ve müritlerinin parçalanmış kanlı cesetlerine tiksintiyle bakarak ordan ayrıldı. Bütün esirleri ipler-

le birbirine bağlayarak Bayburt'a götürdü. Yolda, gülme nedir bilmeyen yüzünde gülümsemeye benzer bir buruşma oldu. Bir tek obüs mermisiyle bitirilecek bir işi «idarei maslahatçılar» aylarca sürdürmüşlerdi. Sözün bittiği her yerde namlu yatağına bir obüs mermisi sürmek, yeter de artardı bile.

Tutuklular sıkıyönetim bölgesi olan Bayburt Divanı Harbine verildi. Bunlardan birkaçı tam suçlu görülerek hemen asıldı. Şeyh Eşref işinde onsekiz mehmet'çikle üç subay şehit oldu. Kırküç er yeğnik ve ağır olarak yaralandı. Bunlardan birçoğu kolsuz ve bacaksız kaldı.

Sonradan Ankara'da kurulacak olan millî meclis, geri kalan hükümlüleri toptan affederken, Kâzım Karabekir, bu denli kötü ve lânetli bir cinayetten dolayı hükümlü olan bu adamların affedilmemesi uğruna direnecekse de millî meclis, onları yine de affedecektir.

— 7 —

KOZAN DAĞINDAN SESLER

Çıktım Kozan'ın dağına
Kar'ı dizleyi dizleyi.
Yaralarım göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi!

Şehre giren yabancıların kontrolüyle görevli yüzbaşı Osman (Tufan) beye karargâha dört kişinin geldiğini ve Mustafa Kemal'le görüşmek istediğini söylediler. Osman bey, cümle kapısına gittiğinde kara kalpaklarının tepesi ve yakası kalkık paltolarının omuzbaşları taze karla ağarmış dört kara palabıyıklı genç adamla karşılaştı. Kar, kuzey rüzgârının yüksek kavaklarda uğuldayan gücü önünde eğri olarak ve savrularak yağıyordu. Osman bey, kara bıyıklarının üzerinde de kar taneleri parlayan dört kişiye birden :

— Nerden geliyorsunuz ve kimi arıyorsunuz, ne yapacaksınız?

Diye sordu. İçlerinden biri :

— Biz, Kozan'lıyız, ordan geliyoruz. Fransız ve Ermeni zulmünden kaçıp geldik. Memleketimizin kurtulması için çalışacağız, sizden de yardım istemeğe geldik, dedi.

Osman bey, dört kişiyi içeri aldı. Ahmet Rasim beyin oğlu Mazlum beyin odasına götürdü. Orda birkaç arkadaş daha vardı. Henüz yeni geçmiş olan Şeyh Recep

olayının tartışmasını yapıyorlardı. Dört konuk, soğuktan mosmor olan ellerini sobaya doğru uzatarak ısıtıyor, bu subay ve sivil karışığı kişilere büyük bir umut ve sempatiyle bakıyorlardı. Acaba bunlardan hangisi Mustafa Kemal olaki?

Sıcak çaylarını içip ısındıkları sırada yüzbaşı Osman bey :

— Arkadaşlar, dedi, Mustafa Kemal paşa şu sırada İstanbul hükûmetinin temsilcisi Salih paşa ile Amasya'da görüşme yapmaktadır. Onun için şimdilik kendisiyle görüşmeyeceksiniz. Yalnız bu arada derdinizi bize anlatabilirsinz. Not eder, kendisine anlatırız. Siz de ayrıca kendisiyle görüşürsünüz. Kozan'lılar dertlerini anlatmağa başladılar. Anlatıları saatlarca sürdü. İlk ve son sözleri şu oldu :

— Bizim silâhımız, cephanemiz, paramız ve her şeyimiz var.

Yalnız, bunları düzene koyup yerinde kullanabilecek kumandana ihtiyacımız var.

★

Portakal, limon ve muz bahçeleri, zengin pamuk tarlalariyle örtülü Türkiye'nin Akdeniz bölgesinin kara günleri gelip çatmıştı. Mondros bırakışması, buraları, yenen büyük devletlerin süngüsüne bırakıyordu. 17 Aralık 1918 de Mersin, 19 Aralık 1918 de Tarsus ve 20 Aralık 1918 de Adana, İtilâf devletlerince işgal edildi. Kozan da her an işgal edilmek üzereydi. Halk, kara kara düşünüyor, bu işgali durdurmak için ne yapacağını bilemiyordu. Kasabanın Türk eşraf ve ileri gelenleri, tehlikenin büyüklüğünü görerek başbaşa verdiler. Belki memleketi işgal için yalnızca büyük Avrupa devletleri gelseydi tepkileri böyle sert olmayacaktı. Gelen, Fransız ordusu adına Fransız üniforması giymiş Ermeni asker

leriydi ve bunlar, bu Türk topraklarının temelli sahibi olmağa geliyorlardı.

Kozan'ın eşraf ve ileri gelenleri, birgün Mutasarrıf İhsan beyin katında toplanarak bu tehlikeli durumu gözden geçirdiler. Vardıkları karar şöyleydi: Adana'ya yerleşmiş olan işgal makamlariyle görüşmek üzere üç kişilik bir kurul seçtiler. Kozan ya işgal edilmemeli ya da edilirse buraya Ermeni askeri gönderilmemeliydi. Kurula Savcı Ruhi, davâ vekili Topal Mustafa ve yedek üsteğmen Saim beyler seçilmişti.

Adana'ya giden bu üç kişilik kurul, Kozan'lıların isteklerini çok akıllıca anlattı. Fransız ve İngiliz kumandanları, onları anlayışla karşıladılar ve işgalin mutlaka olacağını bildirdiler. Geçici olarak ta olsa gönülleri hoş olsun diye Kozan'a Ermeni askeri göndermeyeceklerine söz verdiler. Bu akıllı kurulun üyeleri, Kozan'a dönerken gönüllerindeki karadüşe benzeyen ağırlık oldukça yeğnikleşmişti.

Meraktan çatlayarak onların dönüşünü bekleyen Kozan halkı, getirdikleri haberle büsbütün doymadıysa da bu gidiş - gelişte ufak ta olsa bir başarı payı bularak rahatladı. Yalnız, bu rahatlık, kış bulutlarının kalın yorganları arasından sızan bir kış güneşi gibi etkisiz ve ömürsüzdü. Mareşal Allenby'nin işaretine uyan işgal kumandanlığı Kozan'a bir işgal kurulu göndermeğe hazırlanıyordu. Bırakışmanın başından beri Kozan'ı dolduran eski ve yeni bir Ermeni kalabalığı, büyük bir coşkunluk içinde işgal kurulunu karşılamak üzere harıl-harıl çalışıyordu. Kurulun geleceği gün, Kozan'ın bütün Ermenileri Adana - Kozan yolu üzerinde tertiplendiler. Kozan yakınlarına varan Fransız işgal kurulu üyelerini, Ali Kâhyazade Ökkeş efendi karşılayarak kendi çiftliğinde konuk etti. Kurulu zengin bir şölenle ağırlayan çiftlik sahibi Ökkeş efendi, onları Kozan'a doğru uğur-

ladıktan sonra ilerde bunlarla yapacağı gizli - açık savaşı düşünerek acı - acı gülümsedi. (Nitekim sonraları Saimbeyli savaşında şehit düştü.) Ermenler, akşamüstü Kozan'a varan Fransızları çılgınca karşıladılar. Fransız bayrakları, Marseyyez marşı ve fetih dileyen Ermeni şarkıları, haykırışlar, bağırışlar - çağırışlar, günlerden beridir Kozan'ın havasını ağırlaştıran, karadüşe döndüren sessizliği paramparça etti. Fransızları karşılayan coşkun Ermeni yığınları arasında senbolik bir karşılayıcı Türk kurulu da bulunuyordu: birkaç silik memurun başında bulunan mutasarrıf, gelen Fransız'ların elini soğukça sıktı.

8 Mart 1919 günü Kozan'a varan Fransız işgal kurulunda yüzbaşı Tayyarda, üsteğmen Sübi, Tayyarda'nın yardımcısı Ermeni teğmeni Terlemezyan ve tercüman Baylan bulunuyordu.

İşgal kumandanı yüzbaşı Tayyarda Kozan'a yerleşir yerleşmez düşünceleri yönünde çalışmağa başladı. Ermenilerin bütün direnmesine bakmayarak işgal kurulunu karşılamak üzere Adana - Kozan şosesine tak kurdurmayan Belediye başkanı Hüseyin efendiyi uzaklaştırarak yerine Ermenilerle dostça geçinen Yeğenzade Mehmet efendiyi atadı. Adana'ya giden ve Kozan'ın işgal edilmemesi için işgal kumandanlığiyle görüşen Kurulun üyelerinden Savcı Ruhî ve davâ vekili Mustafa beyleri ve başkaca Mahfezade İbrahim hocayı Kilikya sınırları dışına sürmekte gecikmedi. Adalet makinasiyle icra güçlerini elde etmek amaciyle bunların görevlilerinin maaşlarına bir kat zam yaptı. İdare meclisi, Belediye meclisi, mahkeme kurulu üyelerinin yarısını yerlerinden atarak bunların yerini Ermenilerle doldurdu. Hele polis ve jandarma örgütünü büsbütün kuşa benzetti: Bunun yarısını Ermenilerle doldurarak öbür yarısını da Çerkes, Arap, Kürt ve azınlıkta olmak üzere Türk'lerden meydana getirdi. «Ka-

dirli'li Nuri Çavuşun oğlu Cako ile Çerkes Murat ve Sefer beyler jandarma subayı oldular.» Bunlar, jandarma kadrosunu daha çok Çerkes eratla doldurmağa çalıştılar.

Bu hazırlıktan sonra Kozan'a bir bölüklük bir Fransız işgal gücünün geleceği anlaşılınca Ermeni hemşerilerde büyük bir kımıltı başladı. Fransız bayraklarının yanı sıra Ermeni bayrakları da meydana çıktı.. Fransız bölüğü geldiğinde Ermeni bayraklarının çekileceğini öğrenen kasaba halkı, yedek üsteğmen Saim beyin kılavuzluğunda davrandı. Mutasarrıf İhsan beyin katına dayandılar :

— Ermeni bayrağı çekilmesi değil görülmesi dahi üzücü olaylara sebep olabilir. Çünkü, buranın Ermeni bayrağiyle hiçbir ilgisi yoktur. Burası, Türk oğlu Türk olan Kozanoğullarının yurdudur, dediler. Komiser Hamdi beye de başvurarak bu davranışı önlemesini istediler. Hamdi bey :

— Ermeni gençleri böyle bir şey yapmağa kalktıklarında yakalanıp hapsedilmeleri için mutasarrıftan kesin emir aldım. Fransız Gouverneur'ün de bundan haberi var, dedi.

Saim beyin başlarında olduğu yurtsever gençler grupu, Fransız bölüğünün geleceği saatta köprüye giderek Girit'li Mustafa'nın kahvesinde oturdu. Ermenilerin ne gibi bir çılgınlık yapacaklarını merakla bekliyorlardı. Ermeni delikanlıları bir Ermeni bayrağiyle görünmüştü. Bir tak kurmağa başlamışlardı. Bunun bir yanına Fransız, bir yanına da Ermeni bayrağı asacaklar ve Fransız bölüğünü bunun altından geçireceklerdi. Bunu gören Saim bey, hışımla yerinden fırladı, arkadaşları da arkasından yürüdüler Ermeni gençlerinin karşısına dikilen Saim bey :

— Siz, aklınıza geleni yapmazsınız!

Diye bağırdı. Sonra oraya gelen Komiser Hamdi beye de buyurur gibi :

— Komiser bey, aldığın emri yerine getir!

Dedi. Hamdi bey, hemen Ermeni delikanlılarının elinden Ermeni bayrağını çekip aldı.

Biraz sonra karşılama yerine yüzbaşı Tayyarda da geldi.

Bir Fransız yüzbaşısının kumandasındaki Fransız bölüğü bu sırada çıkageldi. Ermeni gençleri, bölük kumandanına bir çiçek buketi verdiler. Bölük kumandanı, atından indi, yüzbaşı Tayyarda ile karşıcı Ermenilerin ellerini sıktı. Yüzbaşı Tayyarda, bölük kumandaniyle bir şeyler konuştuktan sonra hep birlikte olaysız şehre girdiler. Ermeni delikanlıları bayağı düşkırıklığı içinde bölüğün arkasından şehre döndüler. Kahveden bu durumu gözetleyen Saim bey ve arkadaşları da biraz sonra kalkıp ağır ağır şehre yollandılar

★

Ermeni sürgününde Türk'lerin eline geçen canlı ve cansız malların alınıp eski sahiplerine verilmesini sağlamak üzere kurulan «tesviyei Mesalih» komisyonu, harıl harıl çalışmağa başlamıştı. Sürgünden dönen Ermeni yurttaşlar, eski mallarını herhangi bir Türk yurttaşında bulduklarında komisyona şu biçimde bir davâ açarak başvuruyorlardı :

— Ben giderken Ahmet ağa, yirmi altınlık ineğimi üç liraya aldı. Bu inek, üç yılda üç yavru yaptı. Günde beş kilo süt verse yılda bin kilo eder. Bundan en aşağı yüz kilo yağ çıkar, yüz kilo peynir olur. Yavrulariyle birlikte beş yüz lira eder. Şimdiki rayiçle iki bin beş yüz liradır. Ahmet ağa bu parayı bana vermelidir.

Bir başkası mal sahibi olmak üzere sığır sürülerinin geçtiği yollarda bekliyor, beğendiği en güzel hayvanları mimliyor, sonra komisyona başvurarak :

— Bunlar benimdi, giderken Hasan ağaya emanet etmiştim. Geri gelirsem alırım, gelmezsem helâl olsun. demiştim. Mademki geldim, mallarımı isterim, diyordu.

Komisyon, her zaman davâcı Ermeni yurttaşın davâsını haklı bularak beğendiği malları ona vermekte gecikmiyordu.

Bir başka Ermeni yurttaş tipi de yeniden mal - mülk sahibi olmanın çaresini şöylede bulmağa çalışıyordu : Türk'lerin, bağ, bahçe ve evlerini inceliyor, buralarda hoşlarına giden ve işlerine yarayacak her türlü eşyaya göz koyuyor, sonra da bunların kendi malı olduğunu ileri sürerek davâ açıyordu :

— Efendim, ben giderken avlumda ve evimde şu malları bırakmıştım. Şimdi, bunları Süleyman ağanın evinde buldum. Bu eşya bana lâzım. Evimi onaracağım. Bir de ahır yaptıracağım. Mallarımı geri versin. Şimdiye dek te kullanılıp yıprandığı için bin iki yüz seksen lira tazminat versin.

Diyor ve komisyon onun isteklerine hemen uyuveriyordu. Bu türlü isteklerin uygulanması, Türk'lere karşı açılmış bir zulüm kampanyası halini aldı. Türkler bu komisyona «zorla tesviyei mesalih» adını taktılar.

★

Kozan'da Ermenilerin yaşlı ve tecrübelilerden kurdukları «Ermeni Aksahini Miton» derneği, barışçıl görünüşü altında tam anlamiyle siyasal bir dernekti. Bu derneğin en dişli üyeleri Azeryan Misak, Çırçıroğlu Kirkor, Balyan Karabet, Nalbantyan Kirkor'du. Bunlar, Kilikya'yı «Büyük Ermenistan»ın bir parçası olarak benimsiyor, bütün çalışmalarını bu amaca doğru yöneltiyorlardı.

Bir yandan da burada kurulmakta olan Ermeni gönüllüleri milis gücünün de kurmay kurulu görevini görüyorlardı. İçerden ve dışardan gelen ve buralarda hiç kimsenin tanımadığı türlü Ermeni erkekleri, gittikçe kabaran gönüllü listelerinde en önemli yeri alıyorlardı. Bunlara Ermeni fedaisi anlamına «Kamovar» diyorlardı. Bunlar sırtlarına deri ceketler giyiyor, göğüslerini fişekle yüklü armalarla süslüyor ve omuzlarına birer mavzer asarak şehrin caddelerinde at koşturuyorlardı.

«Ermeni Aksakini Miton» derneği üyelerinin görevlerinden biri de direnme ruhu ve silah taşıyan döğüş eğilimi gösteren bütün Türk erkeklerini işgal Kumandanlığına gammazlamak, bunların evlerine baskın yaptırmak, bunları suçlu düşürerek hapishaneye girmelerini sağlamaktı. Bunu da eksiksiz yapmaktaydılar. Bu yüzden tutuklanıp sorgusuz sualsiz hapishaneye atılmış Türklerin listesi hergün biraz daha kabarıyordu.

Ermeni azınlığı, «Ermeni gençliği» adı altında bir örgüt daha kurmuştu ki bunun amacı sosyal ve ekonomikti. Ermeniler, bu örgütün başına, birinci dünya savaşı yıllarında bilinmeyen bir kişice vurulup öldürülen Ermeni zengini Yaver Kirkor'un oğlu Haçadur getirilmişti. Yaver Kirkor, çok zengin bir adamdı. Hükûmete büyük para yardımlarında bulunduğundan sürgünden ve yok olmaktan kurtulmuşsa da bir gece muhasebeci Hamdi beyi ziyarete giderken belki de siyasal bir amaçla öldürülmüş ve kaatil bütün aramalara karşın bulunamamıştı. İşte, gençlik örgütünün başına getirilen Haçadur Kirkor, bu yüzden içinde bir kin fırtınası esen ve her türlü öç almağa and içmiş bir kişi olarak siyaset sahnesinde boy göstermeğe başlamıştı.

Bu Ermeni örgütü, her çareye başvurarak Ermeni azınlığını kalkındırmak ve savaştan önceki düzeyine yükseltmek amacını güdüyordu. Örgüt üyeleri, büyük

bir kültür çabası gösterdikleri gibi özgür Türk hemşerilerinin sayısını hergün sokaklarda biraz daha seyrekleştirmek üzere programlı bir gammazlama mekanizması gibi çalışıyorlardı. Fransız makamlarına verdikleri her rapor, bir Türk ailesinin ocağını söndürmeğe yetiyordu.

Yaver Kirkor'un öldürülmesi işi yine tazelenmiş, bu cinayete kaatiller bulunmağa çalışılıyordu. Ermeni Örgütü, kaatil adaylarını bulmakta da gecikmedi. Cinayeti hazırlayanların baş suçluları olarak Sehlikzade Hasan, Kurtoğlu Hulûsi, Topaloğlu Halil ve Belediye kâtibi Ali'yi Fransız makamlarına bildirdiler. Onlar, Korkunç Kozan hapisanesi kapılarını açıp kendilerini yutmak üzereyken bir gece birleşip mutasarrıflığın sınırlarını aştılar ve Sivas'ta çakıp duran özgürlük şimşeklerinin aydınlattığı yollara düştüler.

Dört arkadaş, Kayseri'ye vardığında orda daha önce ozan sınırlarından dışarı sürülen davâ Vekili Topal Mustafa ile buluştu.

Fransızlar, salt canlarını kurtarmak üzere kaçmak zorunda kalan bu dört kişinin arkada bırakmak zorunda kaldıkları bütün mallarını satıp savdılar, ya da Ermenilere bağışladılar; çoluk — çocuklarını da Kozan sınırları dışına sürdüler.

Yüzbaşı Tayyarda, Kozanoğullarının eski, güzel yaylasını bir Ermeni yurdu yapmanın çabası içindeydi. Bütün direnme yuvalarını birer birer dinamitliyor, bölgeyi yavaş yavaş Türklükten arındırıyordu. Birgün, Kozan jandarma tabur kumandanı binbaşı Osman Nuri beyi katına çağırdı ve ona — Osman bey, dedi, siz, bizim buraya geleceğimizi anlar anlamaz jandarma dairesindeki bütün silahları köylerdeki — sözüm ona — bekçi örgütlerine dağıtmışsınız. Bu, bir direnme hazırlığından başka bir şey değildir. Sonra, İstanbul hükûmetinden bugünlerde yarbaylığa yükseltilme buyruğunuz gelmiş bu-

lunuyor. Oysa biz; İstanbul hükûmetine sizin yarbay olmanız için bir «tezkiye» de bulunmadık. Bunu ilkin bizden sormaları gerekirdi. Bugün Yüksek kumandanlıktan buyruk geldi. Yirmi dört saat içinde çoluk — çocuğumuzu alıp Kilikya sınırları dışına çıkacaksınız. Yanınıza Fransız askerleri katılacaktır. Buyurun, şimdi gidebilirsiniz. Binbaşı Osman Nuri bey, arkasında doğacak facialarm türlerini düşünerek içi kan ağlarken zengin ve ılık Çukurova topraklarını arkada bıraktı ve gitti.

Osman Nuri bey'den boşalan tabur kumandanlığına Kozan askerlik şubesi başkanı Şamlı Arap Binbaşı Haşim bey getirildi. Onun bu makama kayrılması salt Türk olmayışından dolayı idi. Tayyarda, Türklerin artık askerlikle bir alış — verişi olmadığı gerekçesiyle askerlik şubesini kapamış, buranın defterlerini ve evrakını da nüfus dairesinin bir odasına yığdırmıştı.

Fransız yüzbaşısı, adım — adım amacına doğru ilerliyordu. Günlerden birgün, eski bucak müdürlerinden Diyarbakır'lı Şükrü beyin oğlu yedek üsteğmen Saim beyi katına çağırdı: Bu iri ateş bakışlı, geniş alınlı, ciddî yüzlü ve karakter sahibi genç bir adamdı. Çocukken babadan öksüz kalmış Eniştesi Kozan mahkemesi başkâtibi Zekeriya'ca okutulup yetiştirilmişti. Hukuk fakültesinin son sınıfından ayrılıp yedek subay olarak cepheye koşmak zorunda kalmış ve yedek üsteğmen olarak terhis edilmişti. Kozan'a geldikten sonra durumun korkunçluğu karşısında yeniden döğüşe atılmanın gerektiğini anlamış, Kozanlı gençler ve aydınlarla kafa kafaya verip düşünmeğe, sonra da çalışmağa başlamıştı. Tayyarda onu oturttuktan sonra, Ermenilerin onun üstüne verdiği rapora dayanarak şöyle konuştu :

— Saim bey, sizi buraya dostça görüşüp konuşmak ve belki de bir anlaşmaya varmak düşüncesiyle çağırttım. Sizin zekânız, karakteriniz ve kişiliğiniz bütün Ko-

zan'da göze çarpmakta ve beğenilmektedir. Yalnız, Ermeni hemşerileriniz, sizin varlığınızdan, daha çok düşüncelerinizden çok tedirgindir. Sizin için: «Örgüt kuruyor, porpaganda yapıyor, Türkleri ayaklandırıyor, Fransızları buradan koğacak, Ermenileri de yok edecek.» diyorlar. Ben bu türlü sözlere inanmıyorum. Sizin yetenek ve zekânız üstüne çok şey işittim. Sizin gibi aydın gençlerden yararlanmak isterim. Sizi yüzbaşı tahsisatı vererek jandarma atamak istiyorum. On dakika düşününüz, kararınızı bekliyorum.

Bu öneri, genç adamı kara — kara düşündürdü. Demek ki onu da Cako türünden bir adam sanmış, satın almak istiyorlardı. Demek ki kendisini para ile satın alıp kendi zavallı halkının sırtında kamçı olarak kullanmak istiyorlardı. Ne aşağılık düşünceydi bu. Fransız yüzbaşısı, eğer kendisini birazcık tanımış olsaydı bu öneriyi yapmak yürekliliğini gösterebilir miydi? On dakika düşünmeyi gereksemeden Tayyarda'ya yine de nazik olmağa çalışarak şu yanıtı verdi :

— Ekselâns, savaş içinde dört yıllık askerlik yaşayışı beni bıktırdı. Zaten askerlikten hiç hoşlanmadım. Sevmediğim bir iş, sonra, çok ta yorgunum. Dinlenmeğe ihtiyacım var. Bir iki ay dinlendikten sonra İstanbul'a gideceğim. Üniversite eğitimini bitirerek sivil yaşayışta geleceğimi kazanmak istiyorum. Bunun için sizden özür dilerim.

Fransız yüzbaşısı, işi daha çok üstelemedi :

— Siz bilirsiniz!

Dedi. Ermeni hemşerilerin Tayyarda'ya verdiği jurnallerin sayısı günden güne artıyor ve sınırı genişliyordu. Bütün varlıklı köy ağalariyle şehir eşrafı, bu jurnallerde baş köşeye oturtuluyordu. Tayyarda'nın düzmece jandarmaları köyleri dolaşıyor ve her şeyden habersiz kişileri önlerine katıp getiriyor ve eski birer çuval gibi

dama atıyorlardı. Bunlar aylarca sorgusuz — sualsiz ve ne suç işlediklerini bilmeden kara — kara düşünerek orda yatıyorlar, günün birinde teker — teker Fransız yüzbaşısının karşısına çıkarılıyorlardı. Tayyarda onlara şöyle diyordu :

— Senin cezan çok büyük. Sen, burada örgüt yapmaya uğraşıyorsun, bize karşı döğüşecek kuvvet hazırlıyorsun. Fakat, Fransa hükûmeti çok âdil ve acıyandır. Senin de bu kadarcık cezadan aklını başına topladığını sanırım. Zaten yenmiş bir orduya, koca bir devlete karşı gelmenin pek çocukça bir davranış olduğunu herkes bilir. Şimdi, sen beş yüz lira bulup buluşturur bize verirsen seni serbest bırakacağım. Bu parayı da memleketimizin yollarına hastane ve okullarına harcayacağım.

— Aman, efendim, benim bu işlerle ilgim yok, Yanlışlık var. Bunlar, Ermenilerin iftirasıdır.

Bu karşılığı veren tutuklular, yeniden dama atılıyordu. Damdan kurtulmak uğruna zavallılar köyde işe yarayacak neleri varsa satıyor ve Fransızın istediği haracı ödüyorlardı. Parayı denkleştirip verebilenler, kurtulup köylerine dönüyor, veremeyenlerse süresiz damda çürümeğe bırakılıyordu. Böylece tutuklananların pek çoğu orda kalıyordu.

★

Günlerden bir gün Kozan'a ansızın bir İngiliz Hintli Suvari bölüğü geliverdi. Hepsi de müslümandı. Tayyarda'nın karargâhının önüne varıp Fransız bayrağını selâmladıktan sonra Hacı Hasan ağanın hanında mola verdiler.

Öğle ezanı okunduğunu gören Hintli askerler, hemen abdest alarak Türklerin yanı başında namaz kılmak üzere camiye doldular. Namaz bittikten sonra cemaat dağılmağa başladı. Saim beyle arkadaşı öğretmen Recep te

orda idiler. Halk çekilip gitmiş, Hintli müslümanlar içerde kalmıştı. Saim beyle arkadaşı meraklanarak onlarla birlikte camide kaldılar. «Müftü Çamurdanzade Hafız Osman efendi, büyük sarığı, uzun, kara cübbesi, yakışıklı ve heybetli gövdesiyle» oturuyor, namaz duasını bitirmeğe çalışıyordu.

Hintliler, hep onun çevresinde toplanmıştı. Üsteğmen rütbesinde bir subay; müftüye ünleyerek gözyaşlariyle karışık şöyle arapça bir nutuk söyledi :

— Ya Reisülülema! Biz, yıllardanberi esarette bir köle gibi yaşar, sizlerden umut ve imdat beklerken, bilmeyerek siz kardeşlerimizin de esir olmanıza kendi silâhlarımızla yardım etmişiz. Bugün, bunları gözlerimizle görmekle en büyük acı ve azabı duyduk. Bizi affediniz. Meğer biz ne günahkâr insanlarmışız.

Müftü Hafız Osman efendi, bu anlayışlı ve dokunaklı sözler karşısında kendini tutamadı. Gözlerinden yaşlar boşandı. Hintli subaya orda birkaç söz söylemek yeteneğinde olan Saim bey, yarım yamalak ta olsa içten bir arapça ile şunları söyledi :

— Aziz kardeşlerimiz, sizde ve bizde bu özgürlük, bu bağımsızlık aşkı yaşadıkça, yüreklerimizde bu ateş yandıkça ergeç özgürlük ve bağımsızlığımıza kavuşacağız. Yeter ki bu azim ve iman gevşemesin!

Camiden çıkarken hepsinin gözü yaşlıydı. Dışarda Ermenilere gözyaşlarını göstermemek için mendillerle gözlerini sildiler. Hintllerle aralarında geçen bu kısa ve sıcak kardeşlik havasını meydana vurmamağa çalıştılar. Kendileri bir şey değil, sonra Hint'li askerciklerin de başı yanardı.

★

İşte, tam bu sıralardaydı ki Kilikya'yı işgal altına almış olan Fransızlarla İngilizlerin işittiği yalnız Türk

halkının duymadığı çok önemli bir olay meydana gelmiş: Mustafa Kemal, Karargâhiyle Samsun'a ayak basarak Havza'ya geçmiş ve ordan İstanbul'a meydan okumağa başlamıştı. Anadolu işgalcileri, bu haberin kendileri için ne korkunç bir serüven hazırlayacağını sezmiş, her düşünen başa ve çarpan yüreğe düşmanca ve kuşkuyla bakmağa başlamışlardı. Onlar, bu milliyetçilik dalgasının ne kanlı olaylara gebe olduğunu hemen sezmişlerdi. Anadolu'nun göbeğinde bu ufacık ordu kadrolariyle tutunabilmek, ancak bir talih işiydi.

Tayyarda, şimdi Kozan'daki aklıbaşında Türklere ve aydınlara daha kılı kırk yaracasına ve daha büyük kuşkuyla bakıyordu. Ermeniler de kendi «Büyük Ermenistan»ları için tehlikeli olabilecek her Türkü Allahın günü Tayyarda'ya jurnal edip duruyordu. Saim beyin liderlik niteliklerini artık iyice öğrenen Yüzbaşı Tayyarda birgün Saim beyi yine karargâha çağırdı. Somurtkan :

— Saim bey, dedi, siz, burada işgal kuvvetlerine karşı müslüman halkı kışkırtıp duruyorsunuz. Onları örgütlemeğe, silâhlandırmağa uğraşıyorsunuz. Bütün davranışlarınızı dikkatle izliyoruz.

Saim bey ona şu yiğitçe yanıtı verdi :

— Bu söylediklerinizi yapmayı çok isterdim. Bu benim biricik amacımdır. Bende ölmeyecek, sönmeyecek bir ideal varsa o da bu söylediklerinizdir. Bu temiz duyguyu benden silecek hiçbir kuvvet te yoktur. Ne siz ne de Cumhurbaşkanınız bunu başaramazsınız. Bu, 'Fransızların Alsas - Loren isteğinden çok daha güçlü bir amaçtır. Çünkü, burada ne tek bir Fransız var ne de Ermeni hükûmeti kurma imkânı! Ne yapayım ki halk dört yıllık savaştan çıkmış. Yorgun ve maddî, mânevî birçok zarara uğramış. Kendi kendini duymakla, kendi yarasını sarmakla meşgul. Bugün için söylediklerinizi gerçekleşecek durumda değil! Kaygunuz boşunadır!

Saim beyin bağırarak söylediği bu sözleri Ermeni tercüman Balyan, Fransızca'ya çeviriyordu. Saim beyin çok sözlerini sokaktan geçenler de dinleyebilmişti.

Tayyarda genç adamı daha çok söyletmeyerek iki Ermeni jandarmanın arasında hapishaneye gönderdi.

Saim bey, damda tanıdıklardan Yarımzade Ahmet efendiyle karşılaştı. Akşama doğru ceviz sucuğu alarak onu görmeğe giden arkadaşlarının avutucu sözlerini bir yana iterek onlara şöyle dedi :

— Arkadaşlar, sakın korkmayın; cesaretimiz zerrece gevşemesin. Bu durum böylece sürüp gidemez. Koca bir Türklük böyle yok edilemez. Bütün dünya ve islâmlık buna kayıtsız kalamaz. Umut güneşi yakında doğacaktır. Allah büyüktür. Elden geldiğince halkımızı bu çeşit sözlerle aydınlatın. Mâneviyatlarını yükseltin!

Ürkmesinler, metin olsunlar. Zamanı gelince her türlü tehlikeye yılmadan birlikte göğüs germesini bilsinler.

Saim bey, ertesi sabah Ermeni jandarmalarının yanında Adana'ya, işgal kumandanlığına gönderilecekti. Arkadaşları, onunla helallaşarak ayrıldılar.

Ertesi sabah Saim bey, bir yaylıya bindirildi; kendisi için Ermeni hemşerilerin verdiği bir yığın jurnalle Adana'ya doğru yola çıkarıldı. Bir yığın Ermeni jandarmanın ortasında Adana işgal baş administratörü albay Bremond'un karargâhına vardı.

Tayyarda, onun arkasından mutasarrıf İhsan beye şöyle dedi :

— Yürekliliğine, zekâsına hayran oldum. Ne yapayım ki görevim onu uzaklaştırmaktır.

Jurnalleri okuduktan sonra Saim beyi karşısına çağıran albay Bremond :

— Siz, işgal kuvvetlerine karşı örgüt yapmakla suçlandırılıyorsunuz, dedi, düşünün ki işgal kuvvetleri büyük ve yenen devletlerin kuvvetleridir.

— Yalan! Oraya cahil bir adam göndermişsiniz. Ermeniler ne derlerse ona inanır. Orada işgal Kumandanı Fransızlar değil Ermenilerdir. Evimi aradılar, ne buldular? Hepsi Ermenilerin düzmesi ve iftirasından başka bir şey değil!

— Yatacağın yeri bize bildir, serbest gez. Arada sırada buraya da uğra!

Saim bey o gün, serbest bırakıldıysa da birkaç gün sonra yine tutuklanarak Kilikya sınırları dışına çıkarıldı.

★

Kozan'ın yeni jandarma Kumandanı Şamlı binbaşı Haşim bey, Türkiye'den temelli ayrılan memleketindeki işlerini yoluna koymak üzere izinli gidince yerine vekâleten Kadirli jandarma bölük kumandanı yüzbaşı Ali Saip bey (Ursavaş) atanmıştı. Ali Saip bey, Kadirli'de epeyce başarı göstermiş, eşkiyaları yıldırmıştı. çok atak, yürekli bir askerdi. Gövdesi eşkiya kurşunlariyle delinmişti. Kendisi Musul'un Süleymaniye sancağında doğmuştu, Harbiye mezunu olduğu halde şimdi bile şivesi Kürtçeye çalıyordu. Fransızlar bu yüzden onu Türk'ten saymayarak Kozan gibi son kerte civcivli ve tehlikeli bir bölgeye jandarma Kumandanı vekilliğine getirmişlerdi. Belki de bir talihsizlik sonucu olarak Ali Saip bey, yaptığı işlerde Fransız yanlısı görünüyordu. Türkler, kendisinden yer yer yakınmağa bile başlamıştı. Fransız ve Ermeni dostu olduğu üstüne söylentiler genelleşme eğilimi gösteriyordu. Askeri mutasarrıf Tayyarda da salt bu söylentilere ve kanıya dayanarak onu elinin altındaki bu çok önemli göreve atamıştı.

Bir gün Ali Saip bey, çarşıda dolaşırken haraç — mezat satılan, birçok sığırla bir kır tayın başına bir yığın Ermeni'nin toplandığını gördü. Bu hayvanlar, tutuk-

lanmak ve öldürülmek korkusuyla Kayseri'ye kaçan ve ordan da Kilikya Kuvayı Milliyesini canlandırmak amaciyle görüşmeğe giden Sehlikzade Hasan'la öbür üç arkadaşının mallarıydı. Bu dört kişinin canlı ve cansız malları hergün böylece haraç mezat satılıyor, parası da alacaklı olduklarını söyleyen Ermenilere veriliyordu. Bugün, hükûmet avlusuna getirilerek satılığa çıkarılan hayvanlar, yalnız Sehlikzade Hasan'ındı. Tam Sehlikzadenin kır tayı üstüne pey sürülmeğe başladığında yüzbaşı Ali Saip bey, orda belirdi ve kır tayın alıcıları arasına karıştı. Ali Saip beyin karşısında Yaver Kirkor'un oğlu ve Ermeni gençlik örgütü başkanı Haçadur vardı. Haçadur, dolu dizgin pey sürüyor ve bu ceylan gibi kır Arap tayını elden kaçırmamak için sonuna dek gitmeğe kararlı görünüyordu.

Haçadur, en sonra yüz elli liraya yükselince Ali Saip bey, pey sürmekten vazgeçti ve rakibine şöyle dedi :

— Al, işte verdim sana! Ne kızıyorsun? Burası er meydanı. Paran tatlı ise böyle şeye girme! Dikkat ediyorum, sinirleniyorsun. İçin, içini yiyor. Buna hakkın yok. Sözün, yalnız parana geçer.

Ali Saip beyin de kafası kızdığından bunu bağıra rak söylemişti.

Orda, boynu bükük ve gönülleri yaşlı Türk hemşeriler, bu denli ufacık bir direnmeyi bile yiğitçe bularak sevindiler. Haçadur, yüzbaşının karşısında susmuş ve küçülür gibi olmuştu.

Yüreklilik, akıllı bir kişinin dediği gibi, her zaman karşısında korkaklığı bulacaktır.

★

Fransızlar, yönetim mekanizmasına hergün yeni bir «şüpheli» memur tipi sokuyor ve yüzde yüz Türk oldu-

günu bildikleri kişileri, bir biçimine getirip uzaklaştırıyorlardı.

Artık, bir gerekliliği kalmadığı gerekçesiyle kaldırılan askerlik dairesinde boşta kalan mülhak yüzbaşı Mirza bey de Ali Saip beyin yanına bölük kumandanı olarak atandı. Onun Fransızların hoşuna giden kimi nitelikleri vardı: «Erzurumlu, kısa boylu, esmer yüzlü, kalın çatık kaşlı, orta yaşlı» bir asker olan Mirza beyin konuşması biraz Kürtçeye çalıyordu. Bu yüzden de Kürt yüzbaşı diye çağrılıyordu.

Mirza beyin adı az zamanda kötüye çıkıvermişti. Artık, herkes onu, Türk halkına ve çoğunlukla köylüye zulmeden, onu inim — inim inleten «Ermeni gâvuru»ndan beter bir adam olarak tanımağa başlamıştı. Bu kanıda olanlar, daha çok köylülerdi. Ermenilerle yeyip içiyor, bir içtiği su ayrı gidiyordu. Şapka giydiği gibi domuz eti yediği de söyleniyor, gerek Tayyarda gerekse Ermeniler, ona bayılıyor, onu kendilerinden sayıyor ve el üstünde tutuyorlardı.

Bir gün Öğretmen Recep bey, hükûmet dairesinin merdivenlerinden yukarı çıkıyor, Müftü Çamurdanzade Hafız Osman Nuri Efendi aşağı iniyordu.

Yüzbaşı Mirza da tam bu sırada jandarma dairesine geçiyordu. İkisi de onu görmüşler ve içleri tiksintiyle kabarmıştı. Müftü, genç öğretmenin kulağına eğilerek:

— Şu namussuzla konuşmaz mısın?

Bu adam Ermenilerden beter. Köyleri kasıp kavuruyormuş, yakından konuşmuşluğun varsa bunu biraz uyar. Bu denli hain olmasın Allah, zalimlerin hasmıdır!

Dedi. Genç öğretmen, bir akşam, arkadaşı öğretmen Lütfullah'la Yüzbaşı Mirza'nın evine gitti. Kahve, çay içtiler, dereden, tepeden konuştular. Sonra, söz döndü, dolaştı, Müftünün istediği konuya geldi. Recep bey :

— Yüzbaşım, dedi, hakkımızda doğru — yanlış, kötü

bir söylenti var. Sizin için: zalim davranıyor, çok can yakıyor, kasıp kavuruyor, diyorlar. Muhakkak ki bu lâfler mubaleğalıdır. Esasen sizden böyle davranışları beklememekle beraber bir de sizden dinlemek isteriz.

Yüzbaşı Mirza pek içten sesiyle :

— Vallahi, kardeşlerim, dedi, ben şapka giydim. Haçın'a gidince doğru kiliseye indim. Onlarda konuk kaldım. Ermenilerle dost ve ahbap oldum. Dağdan domuz vururlar bir budu benimdir, derim. But eve gelir, doğru kenefe atılır. Türklerde, köylerde silâh var diye ihbar ederler. Gitmeden önce köye haber yollarım, sıkıştırmamı, dayak atmamı önemsemesinler, silâhları iyi saklasınlar, inkâr etsinler, derim. Köye gidince yanımda Ermeni jandarmalar var. Onların yanında söğer sayarım, atar tutarım. Bir iki çırpıştırırım, döner gelirim. Silâhlarını bulmam. Evlerini başlarına yıkmam. Dayağın acısı çabuk geçer. Fakat, silahını bulursam en büyük felâket olur. Ermenilerin yanında bunu yapmak zorundayım. Bunları hep Ermenilere güven vermek hem şimdi hem de gelecekte Türk ve islâm kardeşlerime yardım edebilmek için yapıyorum. Emin olunuz, ben bir Türk'ü ağlarken görürsem ve ağlamasına sebep olan bensem benim de içim kan ağlar. Hergün eve geldiğimde yemek yiyemediğim, uyuyamadığım ve kendi kendime ağladığım çok olmuştur. Benden endişe etmeyiniz; bana inanınız, bana güveniniz.. Size dinim, vicdanım, namusum ve bütün mukaddesatım üzerine yemin ederek söz veriyorum. Ben, ne yapıyorsam Türk milletine velev ufak ta olsa bir hizmetim dokunsun diye yapıyorum. Kendi hesabıma bunları bir fedakârlık sayarım. Teşkilât bütünlenince silâhlı en büyük hizmeti ben yapacağım. Bunu benden bekleyiniz. Söz veriyorum.

Dinleyicileri de bunun üzerine çok sevindiler ve ona şöyle dediler:

— Yüzbaşım, sözlerinizi en değerli bir hatıra olarak kalbimizin en derin köşesinde bir senet, bir hüccet olarak saklayacağız. (Gerçekten de sonraları yüzbaşı Mirza bey, sırrını ve oynadığı oyunu daha çok saklamayı başaramayarak göze çarpmış ve öbür Kozanlı militanlar gibi şehirden kaçmak zorunda kalmıştır).

Tayyarda, Kozan bölgesini gövdesiyle ve ruhiyle avucunun içinde tutmak üzere elinden geleni yapıyordu. Satın alınmağa elverişli sözü geçer kişileri kilit noktalarına yerleştirme işini aralıksız sürdürüyordu.

Kozanlı Ermeni hemşeriler de karakter sahibi, sözü geçer ve güçlü gördükleri her Türk'ü durmadan jurnallıyor ve bu gibi kişilerin sayısını elden geldiğince güneş altından uzaklaştırıp damın karanlığına istif etmekte kılavuzluk ediyorlardı. Zaten bu bir program içinde yapılmaktaydı. Belki ileride yapılması kararlaştırılan genel ödürüm ve kesimi rahatça yapabilmek için şimdiden bütün eğilmeyen ve direnme tehlikesi yaratacak başları sürgünle ve zindanla ortadan silmeğe çalışıyorlardı. İlerde Türkler koyun gibi kesilirken tıpkı koyunlar gibi isyansız olarak bıçağa boyun vereceklerdi. Tayyarda, harıl - harıl satılık sözü geçer adam arıyordu. Bunlar, hiç olmazsa genel kesim gününe dek Türk denen sürüyü güdecekler, sonra belki onlar da koyunlarla birlikte baş vereceklerdi.

Tayyarda, Feke ile Kadirli'ye böyle birer adam buldu. Tayyarda, oğlu Cako beyi jandarma subayı yaptığı Çerkes Nuri Çavuşu Kadirli'ye zengin Cezmi beyi de Feke'ye askerî mutasarrıf yardımcısı olarak atadı. Bu iki adam onun adına bu iki Kazayı yönetecekti. Bu iki adam, hain ve satılık değildi. Belki de her Türk gibi orta halli yurt, millet sevgisiyle çarpan bir yürekleri vardı. Yalnız, çok tehlikeli bir görev almışlardı. Kim bilir belki de kimi erdemleri ilerde onları bu bataklığa benzeyen durum-

dan kurtaracak, birer şerefli insan yapacaktı.

Tayyarda'nın bu iki güvenilir adamı, zaman — zaman Kozan'a varıp ona raporlarını sunuyor, aldıkları yeni buyruklarla dönüyordu. Yalnız bu arada hapishaneyi dolduran masum tutuklular için olumlu tanıklıklarda bulunarak bir çoğunun serbest bırakılmasını sağlamaktan da uzak durmuyordu. «Cezmi bey, Feke bölgesinin kralı gibiydi.» Oranın bütün a'şarını alıyordu. Bütün köylüler üzerinde sınırsız bir etkiye sahipti. Fransız askerlerine gerekli erzağı da Cezmi bey sağlıyor, çoğu zaman bunları parasız vermek zorunda kalıyordu. Tayyarda, ona olan borçlarının sözünü etmekten dikkatle kaçınıyordu. Cezmi bey, hep yanında on - on beş jandarma ile gezip dolaşıyor, Kozan'a geldiğinde de yine bunlarla beraber bulunuyordu. Çok zengindi, bir de siyasal bir güç sahibi oluşu, onu hem Fransızların, hem Ermenilerin hem de Türklerin gözünde önemli bir adam durumuna yükseltmişti. Ermenilerle Fransızlar, kendi çıkarlarına çalıştığını bildiklerinden ona karşı saygılıydılar, Türkler de hem çok zengin ve itibarlı oluşundan hem de durmadan Ermenilerin içeri attırdığı yurttaşları kurtarıp serbestliğe kavuşturduğundan dolayı ondan gocunmuyor, belki de onu bir koruyucu olarak benimsiyorlardı.

★

Bu da gösteriyordu ki Kilikya şehir ve köylerinde yaşayan bütün Türkler, her türlü koruyucu insan, kanun ve örgütten yoksundular. Buna karşılık, Kilikya'yı «Büyük Ermenistan'ın bir bölümü yapmak isteyen Ermeni azınlığı, alabildiğine örgütleniyor, silahlanıyor ve güçleniyordu. Adana'da örgütlendirilen «intikam alayı», kandan, baruttan ve ateşten başka bir şeyi gözü görmeyen Ermenilerden devşirilmişti. Bu alayı, Fransız işgal yöneticileri kurmuştu. Bu «öç alayı» doğal bir özgürlük sa-

vaşı için değil, doğrudan doğruya bu bölgedeki Türk halkını toptan yok etmek için hazırlanmıştı. Şundan ki Kilikya'da kalacak bir tek Türk bile onların amacına zararlı olabilirdi. Eskiden Çarlık Rusya politikasının Ermeni halkına oynadığı oyunun yönetmenliğini bu kez de Fransızlar, İngilizler ve Amerikalılar üstlerine almışlar, bu zavallı halkı bir kez daha kanlı bir serüvene atmağa hazırlanıyorlardı. Pek uzaklardan, Fransa'dan, Amerika'dan ve Kafkasya'dan gelen «Beyaz kalpaklı, kamalı, çifte tabancalı Ermeniler, Adana'yı doldurdukları gibi, Kozan livasına da gelmeğe başlamışlardı. Birçokları, Kafkasya'da Çar ordusunda hizmet eden Antranik çetesine ve anarşist örgütlerine bağlı bu adamlar uzun süre şekavetle yaşadıklarından ve bunu bir san'at ve geçim aracı olarak benimsediklerinden gözleri kanlanmış birer insan kasabı olmuşlardı. Yakmak, yıkmak ve öldürmek biricik amaçlarıydı. Garip üniformalariyle bu anarşistler, herkese kendilerini türlü rütbede Fransız subayı olarak tanıtıyorlardı.»

Kilikya işgal Kumandanı albay Bremond, bunlara rahatça Fransız ordusunun üniformasını giydirip azılı birer yaban domuzu gibi ortaya salmaktan çekinmemişti. Bremond'un bu adamları polis ve jandarma olarak kullanması artık Kilikya'da Türk halkına yaşamak hakkı tanınmayacağını gösteren en açık belgeydi. «Kilikya'da kurulan bu mavi renkli Fransız yönetimi, her türlü uygarlık kaygularından ve insanlıktan yoksundu. Bremond'un yönetimi, Kilikya'yı kesimi yaklaşan kasaplık koyunlarla dolu kocaman bir kesimevi olarak düşünüyordu. Kasaplar da ötede — beride sürünün dışına kaçar gördükleri koyunları birer — ikişer boğazlayarak büyük kesim günü için egzersiz yapıyor, bıçaklarının keskinliğini deniyorlardı.

Göz oymak, burun ve kulak kesmek, kadınları ayak-

larından asıp dövmek, memelerini koparmak, en hayalci bir facia romancısının bile düşünemeyeceği, hayalleyemeyeceği bir biçim ve alçaklıkta Türk kadın ve kızların ırzlarına geçmekte, işgalcilerin beslemeleri, eşsiz örnekler gösteriyorlardı. En cânice ve yeni bulunmuş bir biçimde zulûm işleyen bir Ermeni, Emeniler arasında büyük bir intikam kahramanı diye ün salıyordu.

Üç Ermeni örgütü, Fransız sömürge ruhunun korumasında Kilikya Türklüğünü ezmek, korkutmak ve öldürmek için bir cehennem makinası gibi çalışıyordu. Bu üç örgüt, Ermeni öç alayı ve Ermeni gönüllü fedaileri, tesviyei mesalih komisyonları ve üçüncü olarak zabıta, hafiye, casusluk ve espiyonluktu.

«Fransız — Ermeni zabıta ve hafiye örgütleri, ve Ermeni fedaileri yollarda ve kırlarda ellerine geçirdikleri müslümanları canavarca bir zevkle öldürüyorlardı. Bu sahnede Bremond'un maiyeti kaatil bir avcı, Ermeniler bir av köpeği ve her türlü savunma aracı elinden alınmış zavallı Türkler de masum birer avdı. Hergün Türklerden silâh aramak bahanesiyle para cezaları alınıyor, resmî bir ad ve giynek altında korkunç bir eşkiyalık ve soygun yapılıyordu.»

Haçın Kazası merkezine yarım saat uzaklıkta on bir yaşlarında iki Türk çocuğunu, Ermeni fedailerinin yere yatırıp kuzu gibi boğazladıklarını gören eşraftan İsmail bey adlı genç adam, çocukları kurtarmak üzere yalvarınca o da kulağı, burnu kesilerek ve gözleri oyularak öldürülmüştü.» Bu, küçük örneklerden biriydi ve bu türlü saldırganlıklar, her zaman kaygusuzlukla karşılanıyor ve cezasız kalıyordu. Kozan livası dolaylarında bu biçimde işkence edilerek öldürülmüş, adları bilinen tanınmış otuz dokuz kişi vardı. İşkencelerle öldürülüp te adı - sanı bilinmeyen daha pek çok Kozanlı vardı. «Kozan'ın Fransızlarca işgali sırasında dağlarda ve yollarda

parça - parça edilerek öldürülmüş yüz kırk Türkün ölüsü bulunmuştu. Bu ölülerin kimlikleri de hiçbir zaman anlaşılamamıştı.

★

Ermeni jandarması, kazanın Türk köylerinde paraca, malca, ırz ve namusça ve en sonra canca türlü talanlar yapıyorlardı. Tayyarda'nın en içten adamlarından biri olan Ohanes Çavuş, Kamovarlarla köyleri dolaşıyor, varlıklı köylülerden durmadan korkutarak para sızdırıyordu. Bu talanı da maskelemek için saklanan silâhları vermemek amaciyle kendilerine verilmiş rüşvet olarak yayıyorlardı. Türk kadın ve kızlarına yapılan yüz karası işler, halkı çileden çıkarıyorsa da şimdilik dişlerini sıkarak beklemekten başka çare bulamıyorlardı.

Hele Türk kızlarının kiliselere götürülüp vaftiz edilerek hıristiyan dinine geçirilmesi, öç alma duygularını her şeyden çok kamçılıyordu. Bir cehennem suyu ile gittikçe dolmakta olan bardak, taşmak üzereydi. Son cehennem deresi damlaları, bardağa yavaş — yavaş damlıyor ve düştüğü yeri yakıp kül edecek bu damlalar, kaygusuzca seyrediliyordu. Son tehlikeli damla, bardağa Feke kazasının Yerebakan köyünde damladı :

Yerebakan'lı genç Hasan'ın genç ve güzel karısı zorla elinden alındı ve Ermeni jandarma çavuşu, Kamovar Osep'le evlendirildi. Fedai kumandanı Osep Çavuş, delikanlı Hasan 'ın karısiyle gerdeğe girdiği gün, cehennem deresinin suyuyla silme dolan bardak taştı ve dağ - taş cızırdayarak yanmağa başladı. Kozan'da günlerce yakınacak kapı ve kulak arayan Yerebakan'lı Hasan, elleri böğründe geri döndü ve korkunç kararını vermekte gecikmedi. Hemen, ertesi gün bir çift öküzünü pazara götürüp sattı ve bunların parasiyle bir sürü mermi ve kız gibi bir mavzer satın aldı. Bir gün, tek başına Osep Çavuşa pusu kurduysa da attığı kurşunları tutturamadı.

Artık, Hasan'a Kozan dağlarının yolu görünmüştü. Az zamanda başına yirmi kişilik bir çete topladı. Zulum görenler, bu çeteye para, silâh, adam ve hiç olmazsa umut ve dua verdiler. Ulusal bir çete hemen doğuvermişti. Yerebakan'lı Hasan'ın çetesi, bir gün, Kozan — Haçın yolunda Pozat gedik'inde çetesiyle pusu kurdu ve Ermeni subayı Misak'la dört Kamovar'ı oracıkta ulusal kurşunlarla delik deşik etti. Bu kurşunlar, beş insanı öldürmekle birlikte kutsal kurşunlardı. Mavzerlerin namlusundan onları dışarı fırlatan güç, bir milletin öfkesiydi.

Bu kutsal öfkenin, beş Ermeni'yi öldürmesi, bir başka öfke fırtınası kopmasına meydan verdi. Ermeniler, bu öldürüşe karşılık vermek üzere bir zulum yayılım ateşine başladılar: Beş Ermeni jandarmasının öldürüldüğü yerin dolaylarındaki Pozat köyünü yakıp yıktılar. Köyün bütün canlı — cansız mallarını yağmaladılar. Pozat köyünün muhtarı Hamza ile kardeşi Musa'yı Kozan'a sürükleyerek gözdağı vermek üzere yargılamadan hükümet konağı önünde ipe çektiler.

Bütün Ermeniler, bu beş Ermeni fedaisinin öldürülmesi üzerine davrandılar. Kadın - erkek silâhlanarak yollara döküldüler. Büyük bir vurma - öldürme hırsiyle yanıp tutuşmağa başladılar. «Kız okulu öğrencileri, karalar giyinmiş olarak Sıraelif'te büyük bir kalabalıkla Misak'ın ölüsünü karşıladılar. Ermeni kızları, tabutun önünde acıklı bir cenaze marşı söyleyerek yürüdüler» »ve bütün şehirde bir diş gıcırtısıdır gitti.

Manastıra götürülen ölülere orda papazların katılmasiyle korkunç söğüp saymalar ortasında dinî tören yapıldı. sonra, Misak'ın ölüsünü burdan alıp herkese ve herşeye meydan okuyan öfkeli bir Ermeni kalabalığının önünde Ermeni mezarlığına götürdüler. Mezarlıkta şu biçimde nutuklar verildi :

— Misak, sen ölmedin. Seni ve senin idealini biz ya-

şatacağız. Senin öcünü biz alacağız. Ruhun müsterih olsun. Senin bir damla kanına karşılık yüz bin damla kan akıtacağız. Bir başa karşılık bin baş keseceğiz. Misak, sen, lâyık olduğun mertebeye yükseldin. Bulunduğun Cennet evinde bizler için de yer hazırla. Seni orada yalnız bırakmayacağız.

★

Birgün, terörcü bir kamovar atlı grupu. Hamam köyü'ne doğru dolu dizgin at sürdü. Can ve mal alacakları köylere bu hızla at sürmekteydiler. Son günlerde tehlikenin büyüklüğünü gören kimi köylerin halkı, mavzerlerini gizledikleri yerlerden çıkarmış, silip parlatıyor şarjörünü her zaman dolu bulunduruyorlardı. Huğ denen kamıştan ve sazdan kulubelerde oturan Hamamköyü halkı, nöbetçinin verdiği haber üzerine hemen köyün önünde sipere girdiler ve köyün önüne dek gelen kamovarların üzerine bir yaylım ateş açtılar. Köylüler, bunları öldürmek değil uyarmak üzere ateş açmışlardı. Ermeni gönüllüleri neye uğradıklarını anlamadılar, sonra papucun pahalı olduğunu anlayarak atların başını Kozan'a çevirdiler; korku ve öfke içinde dört nal sürüp kaçtılar. Hamamköyü köylüleri, ilk kez yaptıkları işin önemini kavradılar, başları şöyle bir yiğitçe dikildi. Birçok köye yaptıkları gibi onların da huğlarını ateşe veremeden kuyruklarını kısarak kaçmışlar ve artlarından atılan tek tük kurşunlarla da selâmlanmışlardı.

Kozan'a kapağı zor atan Kamovarlar, yüzbaşı Tayyarda'ya, mutasarrıfa yakındılar. Hamamköyü'nün kendilerine karşı ayaklanarak ateş açtığını söylediler.

Jandarma teğmeni Yozgat'lı Halil beyin kumandasında bir yığın Ermeni jandarması, Hamam köyünü cezalandırmak üzere Kozan'dan yola çıktı.

Genç jandarma kumandanı, arkasına taktığı bu öç

almak hırsiyle dopdolu Ermeni jandarmalarının önünde Hamam köyüne varınca durumun ağırlığını hemen kavradı. Bütün köylü sipere girmiş çarpışmaya hazır bekliyordu. Onlara karşı ateş açtıramayacağını hemen anladı. Ermeniler, bir kez buraya girdiler mi hem bütün huğları ateşe verip kül edecekler, hem de bütün insanlarını öldüreceklerdi. Hayır, böyle bir alçaklığa önayak olamazdı. Hemen gerekli kararı verdi jandarmalara :

— Durun, ben birkaç jandarma ile gideyim. Onları kandırayım. Boşuna kan dökülmesin! Dedi.

Sonra, ak bir bayrak yerine ak bir mendil alıp sallayarak Hamamköy'lülere şöyle seslendi :

— Durun, ben mülazım Halil'im sizinle konuşacağım. Ateş etmeyin.

— Madem ki Türk ve müslümansın, buyur konuşalım.

Teğmen, yanındaki jandarmaların silâhını boynuna astırarak silâhlı köylülere doğru ilerledi. Köylülerin yanına varan genç jandarma subayı Ermeni jandarmalarını göstererek :

— Alın şunların silâhlarını.

Diye köylülere emretti. Köylüler, hemen Kamovarların silâhlarını aldılar. Teğmen kamovarlara :

— Defolun, gidin şimdi arkadaşlarınızın yanına. Arkanıza bakmadan Kozan'ın yolunu tutun. Yoksa bu arkadaşlarla beş dakikada hepinizi temizlerim!

Diye bağırdı. Ermeniler, korkudan sapsarı kesilerek biraz uzakta bekleyen arkadaşlarının yanına döndüler. Şaşkın ve sessiz, atlarına binip Kozan'a sürdüler.

Hamamköyü olayı, bütün ova köylerine bir işaret oldu. Hamamköyü köylüleri, teğmen Halil beyle birlikte savunması kolay dağlık bölgeye sığındılar. Bütün öbür köyler de onları izlediler. «Kaç - Kaç» başlamıştı. Artık, dağlarda güçlenerek dönüp - dönüp düşmana vuracak-

lardı.

Tarlalar, bahçeler, yemiş ağaçları ve ekin tarlaları boşaltılmış köylerin çevresinde ölü bir dünyanın toprakları gibi ıssız ve sessiz uzamağa başladı. Boşaltılan ova köylerinin huğlarından her gece göklere kıpkızıl alevler ve acı dumanlar yükseliyor, köylerin yerleri bile bir zaman sonra ısırgan otları, çakır dikenleriyle örtülüyor, anlaşılmaz oluyordu.

★

Mustafa Kemal, kürklü uzun asker kaputunun ve Sofya'da bir baloda giymiş olduğu yeniçeri başlığını andırır boz kalpağının üzerinde lapa - lapa yağan kardan kalın bir tabaka olarak karargâhtan içeri girdiğinde günlerdir kendisini bekleyen yığılmış işlerle karşılaştı. Amasya'da Salih Paşa ile yapmış olduğu görüşme, görünürde olumlu bir gidiş göstermekle beraber bunun arkasından daha kritik günlerin geleceği önsezisiyle Sivas'a dönmüştü. Kendisini görmek üzere memleketin şurasından - burasından kimi kişiler ve kurullar gelmişti.

Kozan'dan gelen Sehlikzade Hasan beyin başkanlığındaki kurulu, sobası gürül - gürül yanan odasında kabul eden Mustafa Kemal, onlardan yukarda anlattığımız korkunç hikâyeleri uzun - uzun ve sabırla dinledikten sonra, Kilikya'nın nerdeyse elden gitmekte olduğunu anladı ve bu tehlikeli gidişi durdurmak üzere hemen davrandı. Sehlikzade Hasan bey ve arkadaşları ona da benzeri sözleri söylediler :

— Bizim silâhımız, cephanemiz, paramız ve her şeyimiz var. Yalnız, bunları bir düzene koyup yerinde güzelce kullanacak kumandana ihtiyacımız var!

Bu toplantıda Ali Fuat Paşa, Rauf bey ve başka arkadaşlar da vardı. Mustafa Kemal, onları dinledikten sonra hemen bir karara vardı ve şöyle dedi :

— Size istediğiniz kumandanları vereceğim. Yalnız, sizin hayatınız gibi vereceğim kumandanların varlığı da bu işin büyük bir gizlilik, bir komitecilik ruhu içinde yürütülmesine bağlıdır. Şimdi, siz Kayseri'ye doğru yola çıkar, kim olduğunuzu belli etmeden orda beklersiniz. Arkadan kumandanlarınız da yola çıkıp size yetişecektir. Yalnız, onların burda daha birkaç gün görülecek işleri var.

Sehlikzade Hasan bey ve arkadaşları, sevinç içinde Kayseri'ye doğru yola çıktılar. Onlar gittikten sonra Mustafa Kemal, Karargâh subaylarından Binbaşı Kemal beyle yüzbaşı Osman beyi karşısına aldı ve uzun uzadıya görüştü :

— Sizleri Kilikya'nın kurtuluş hareketlerini yürütmek üzere göndermek istiyorum, dedi. Elden gitmek üzere olan bu zengin bölgeyi kurtarmak şerefini ikiniz paylaşacaksınız.

Mustafa Kemal, onlara gerekli belgeleri bile hazırlamıştı: Binbaşı Kemal beyi (Kozanoğlu Doğan) takma adiyle Kilikya Kuvayı milliye kumandanlığına, yüzbaşı Osman beyi de (Aydınlıoğlu Tufan) adiyle onun yardımcılığına veriyordu. İkisine de Sivas vilâyet basımevinde bastırılmış bir yığın «müdafaayı Hukuk» derneği nizamnamesi verildi. Mustafa Kemal, onlara kesin direktifini de şöylece bildirdi :

— Sivas'tan yola çıkışınız belli olmayacak, kıyafetleriniz değiştirilecek, Sivas mukarreratına uygun teşkilât yapılacak, halk içten bu teşkilâtı benimseyecek, teşkilât işgal bölgesi içinde kurulup genişletilecek, Karaisalı'da toplanacak büyük bir kuvvet, Fransızları Adana'dan atacak.

Bu buyruğu alan Binbaşı Mehmet Kemal (Kozanoğlu Doğan) beyle yüzbaşı Osman (Aydınlıoğlu Tufan) bey, kılık - kıyafetlerini değiştirerek Kayseri'ye doğru

yola çıktılar. Kayseri'de, arkalarından yetişecek olan Ali Fuat Paşadan yeni buyruklar alarak pek tehlikeli ve şerefli görevlerine atılacaklardı.

Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal, başbaşa vererek Kilikya'da yürütülecek direnme davranışlarının yüksek kademede bir incelemesini yaptılar. Kasım ayının otuzuncu günü, Ali Fuat Paşa, Kayseri üzerinden Ankara'ya gitmek üzere emirsubayı İdris beyle yola çıktı. «Kilikyanın en önemli bölümünü kurtarmak görevi yirminci kolorduya verilmişti. Paşa, Kayseri'de kolorduca alınması gereken tedbirlerle uğraşacak» görevlendireceği arkadaşlarla görüşecekti. Binbaşı Mehmet Kemal beyle yüzbaşı Osman bey, Sehlikzade Hasan bey ve arkadaşlariyle Kayseri'de son buyruğu almak üzere bekleyeceklerdi.

Yeni adlariyle Kozanoğlu Doğan beyle Aydınlıoğlu Tufan bey, karlı, bulutlu, çamurlu fırtınalı yolları bin türlü zahmetle aşarak Kayseri'ye vardılar. Bu, ak malta taşından yapılmış düz damlı evler şehrinde Sehlikzade Hasan bey başkanlığındaki Kozan kurulunu, kendilerine verilen buluşma adreslerinde boşuna aradılar. Koyduysan bul! Onlarsızda hiçbir şey yapmayacaklarını anlayarak çok üzüldüler. Ne yapacaklarını bilmez bir durumda gezip dolaşırken yurt sever bir zengin olan Nuh Naci bey, onları alıp konağında konuk etti. Sıcak ve güzel yemeklerle gövdelerini ısıttılar. Nuh Naci bey, bu sırada haber göndererek acar ve yiğit bir genç olan jandarma Kumandanı yüzbaşı Ratip beyi de çağırttı ve iki Kuvayı milliyeci subayla tanıştırdı. Ali Ratip bey, Sivas Kongresiyle zaten ilgileniyordu. Ordan iki meslektaşın böyle yanı başında bitivermesine çok sevindi. Tufan bey, ona bir sürü müdafaayı Hukuk nizamnamesi verdi.

Doğan beyle Tufan bey, ertesi gün Kozan'lı Kuvayı milliyecileri aramak üzere Develi Kasabasına doğru yola

çıktı. Bütün ovalar, dağlar kar altındaydı. Halâ da durmadan kar yağıyor, gelip geçen yolcular, hayvanları ve insanları parçalayan azgın kurt sürülerinden söz ediyorlardı. İki arkadaş, soğuktan mosmor kesilerek Develi'ye vardılar. Anadolu kasabalarını andıran giynekleri içinde hiç kimse kendileriyle ilgilenmiyor dumanlı kahvelere girip çıkarak yana - yakıla Kozan'lıları arıyorlardı. Onları burda da bulamadılar. Bütün örgütü bu adamlara dayanarak yapacaklardı. Onları bulmadıkça da hiç kimseye güvenemezlerdi. En sonra, Develi Belediye başkanı Kanberli Osman efendi, onlarla ilgilendi. Onları akşam yemeğine çağırdı. Yurtsever bir adam olan Osman efendinin güvenli bir adam aracılığiyle en sonra Kozan Kurulu bulundu ve yemekten sonra Kaymakam Âtıf beyle çıkageldiler. Kozanlılar, Fransızlardan kaçıp saklandıklarını ve sık sık yer değiştirmek zorunda kaldıklarını söylediler. O gece Belediye Başkanının evi çok ateşli konuşmalara sahne oldu. Ertesi sabah, hemen örgüte başladılar. İşgal bölgesinin yeni durumunu incelemek üzere Kurtoğlu Hulusi beyi Feke'ye, Sehlikoğlu Hasan beyi Karaisalı yönüne gönderdiler. Her ikisinin de gitmesiyle geri dönüp gelmesi bir oldu :

— Gitmek, işgal bölgesinde örgüt yapmak imkânsız. Ali Saip'in jandarmaları, bizi yakalayıp Fransızlara teslim edecekler, dediler.

Bunun üzerine işe Develi'den başlamayı uygun bularak güvenilir yerlileri topladılar ve bunlarla müdafaayı Hukuk Merkez Kurulunu kurdular. İki kumandan, ellerindeki müdafaayı Hukuk nizamnamelerini uygulamak üzere onlara verdi.

Develi kasabası, uzakta bulunduğu halde Kozan'da güçlü bir casus ağı kurmuş olan Tayyarda'ca kontrol edilmekteydi. Feke'de Fransızların sözcüsü ve adamı durumunda olan Cezmi bey, Kozan jandarma Kumandanı

yüzbaşı Ali Saip beyle güçlü bir bağlantı kurduğundan Develi'deki adamları aracılığiyle elde ettiği bütün bilgileri ona aktarıyor, o da Fransız askerî mutasarrıfına iletiyordu.

Bugünlerde Kayseri'den Develi'ye gelen Papas Katoksifos, her Allahın günü Ermenilerle kilisede toplantı yapmağa başlamıştı. Bu kilise toplantılarının siyasal amaçlar taşıdığı belliydi. Papaz, Ermeni Cemaatinin din lideri değil kumandanı durumundaydı. Yeni kurulan müdafaayı Hukuk örgütü, Topal Tevfik adlı bir adamı, kilisede geçenleri incelemekle görevlendirdi. Bu adamın annesi Ermeni, babası Türktü. Bu yüzden de Ermeni hemşeriler arasında Ermeni olarak geçiniyor, onlara sempatik görünüyordu. Bu Ermeni gibi konuşabilen ve Türk'ten başka bir şey olmayan Topal Tevfik, ayin ve dua bahanesiyle Papaz Katosifos'un toplantılarına girip çıkmağa başladı. Direktifle gittiği ilk toplantıda birçok yararlı bilgiler toplayarak getirdi. Papaz toplantıda şöyle diyordu :

— Artık, Ermenilerin yüzyıllardan beri bekledikleri günleri geldi. Osmanlı hükûmeti ölü duruma girdi. Korkulacak, ürkülecek bir yanı kalmadı. üstelik, bütün hırstiyanlık dünyası ve yenmiş büyük devletler, bizim yardımcımız. Artık, bu fırsat kaçırılır mı? Durmak zamanı değil. Hemen kaynaşıp önemli bir güç ve varlık olduğumuzu göstermeli, «Büyük Ermenistan» Krallığına kavuşmalıyız. Bakınız, Paris'te meydana gelen Aksahin - miton, (Ermeni fedaileri derneği) Durmadan bizim için çalışıyor, örgüt yapıyor. Bu örgüte girmiş olanlardan on beş kişilik Samuel çetesi Yozgat'tan kalkarak Adana'ya dek gitti.

Büyük Fransız Kumandanı Bremond'un elini öptü. Milletimiz için dileklerde bulundu, vaatler alarak döndü. Sizler ve bizler niye duruyoruz? Haydi, Ermeni kardeş-

ler, görev başına! Örgütlenelim. Fedai olalım.

Kaymakam Atıf bey, daha önce de kulağına çalındığından bu haberi doğruladı.

Bunları dinleyen Doğan beyle Tufan bey, artık, bir dakika bile boş durmanın kendilerine haram olduğunu anladılar. Doğan bey, gizlice Niğde'ye gitti ve Develi'ye ordaki askerî birlikten alarak bir yığın silâh getirdi. Köylere dek genişletilmek istenen silâhlı örgüt, korkunç bir engelle karşı karşıyaydı. «İşgal bölgesinde Fransızlardan çok millî davranışları önleyen ve her yere girerek halkı titreten ve her haberi almak gücünde olan Fransızların Kozan jandarma Kumandanı yüzbaşı Ali Saip bey'i düşüncelerinin uygulanması karşısında en güçlü bir engel olarak» bulmağa başladılar.

Bunun üzerine Mustafa Kemal'e bir rapor göndermek ve ondan destek istemek zorunda kaldılar. Evet, askerî birlikler kendilerini desteklemedikçe bu işin içinden çıkamayacaklarını anlamışlardı. Karşılarında yabancı ordu birlikleriyle el ele vermiş çok güçlü bir yerli ve silâhlı ihânet örgütü alabildiğine yayılmış, hainice çalışıyordu.

Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal'den aldığı buyruklarla Kayseriye vardığında takvim 4 aralık 1919 u gösteriyordu. Kış, acı ve ak ağırlığıyle Anadolu'nun üzerine biraz daha abanmıştı. Paşa, Doğan beyle Tufan beyin Mustafa Kemal'e gönderdikleri raporda istedikleri ordu desteğini görüşmek ve sağlamak üzere doğruca on yedinci Tümen kumandanı yarbay Emrullah, askerlik şubesi başkanı yarbay Mümtaz beylerle buluştu. Onlarla bir hazırlık görüşmesi yapan Ali Fuat paşa, haber salarak Doğan beyle Tufan beyi Kayseri'ye çağırdı. Bu kez Kilikya Kuvayı milliyesiyle orduyu birbirine bağlamak üzere genel bir görüşme yaptılar.

Ali Fuat Paşa, bütün Kilikya'nın Kumandanlığını

Tümen Kumandanı Emrullah beye vermek istedi. Tümen Kumandanı bunun karşısında duraladı :

— Elde bir kuvvet yoktur, bir şey yapılamaz, dedi.

Masa üzerine açılan haritada Kilikya'yı işaret eden Ali Fuat Paşa tümen kumandanına şöyle dedi :

— Bu bölge çok geniştir. Bir elden idaresi zordur. Bunu ikiye ayıralım. Birini Tufan beye verelim, öbürü için başka bir arkadaş daha bulalım. Her ikisine de Mehmet Kemal bey(Doğan) Kumanda etsin.

Tümen Kumandanı :

— İkinci arkadaş kim olacak? Diye sordu.

Tufan bey, hemen aklına gelen bir adı söyleyiverdi. Bu, Kayseri jandarma Kumandanı Ali Ratip beydi.

Kayseri'ye ilk geldiğinde Tufan beyin kendisine verdiği Müdafaayı Hukuk nizamnamelerini şuna - buna verdiği ve rengini belli ettiği için son günlerde açığa çıkarılmıştı.

— Paşam, Ali Ratip bey var.

41 nci Niğde tümeninin kumandanı Emrullah bey :

— Canım, o delinin biri, dedi. Kaş yapayım derken göz çıkarır.

Ali Fuat paşa :

— İşte, bize öyle adam gerek, dedi, çağırın gelsin!

Çağrılan eski jandarma kumandanı hemen geldi. «Fuat paşa haritayı açtı, masanın üzerine serdi. Zamanlı suyu sınır olmak üzere doğu ve batı Kilikya diye ikiye ayırdı. Doğu Kilikya'yı Tufan beye, Batı Kilikya'yı da Ratip beye verdi. Bu bölüştürmeyi yaptıktan sonra Paşa, yüzbaşı Ratip beye :

— Yüzbaşı Ali Ratip bey, şimdi cepheye gidiyorsunuz. Ne kadar kuvvetiniz var?

Diye sordu. Ratip bey topuklarını birbirine vurup selâm verdi :

— Kuvvet, ben'im, paşam, dedi, bu uğurda her şeyi

göze alıyorum. Hem kendimi hem de milletimi idam sehpasından kurtaracağım.

Ali Fuat paşa, sevincinden nerdeyse ağlayacaktı :

Tümen kumandanı Emrullah beye şöyle dedi :

— Görüyorsunuz ya, böyle işleri ancak deliler yapar; akıllılar, sonradan hazırlanmış olanı yer. Şimdi bu işleri biz yapalım, sonra sizler yersiniz.

Ali Fuat paşa, Ali Ratip beyin yüklendiği görevi Sivas'ta Mustafa Kemal'e bildirdi. O da tıpkı Doğan beyle Tufan beye verdiği kendi imzasını taşıyan bir belgeyi hemen imzalayarak Kayseri'ye yolladı.

Mustafa Kemal, numaraladığı buyruğunun altında Ali Ratip beye de bir takma ad vermişti: «Namı müstearınız Tekelioğlu Sinan'dır!»

Diyor ve bunun altında «Heyeti Temsiliye Reisi M. Kemal» imzasını atıyordu.

Ali Fuat paşa, protokol imzalandıktan sonra üç Kuvayı Milliyeci militana başarılar diledi. Emrullah beye de onları desteklemesi için sıkıca uyarmada bulundu. Sonra hepsinin elini sıkarak vefalı yaveri İdris beyi yanına aldı, Ankara'ya yollanmak üzere onlardan ayrıldı.

★

Yeni adlariyle Doğan, Tufan ve Sinan beyler de yine Develi'nin yolunu tuttular. Esir Kilikya'nın kapısı orasıydı. Kilikya'yı ordan zorlayacak geçebilmek için bir gedik açmağa çalışacaklardı. Ne var ki ilk gidişlerinde olduğu gibi yine jandarma kumandanı Ali Saip beyi koskoca tehlikeli bir engel olarak karşılarında buldular

Adam, Develi'de bir sinek kanadını kımıldatsa haber alıyor, hemen tepkisini de gösteriyordu. Kuvayı Milliye sınırıyle Kilikya arasına göze görünmez, tuzaklarla dolu bir baraj kurmuş gibiydi. Onların her türlü davranış ve

düşüncelerini saati saatine öğreniyordu. Bu barajı başka türlü aşamayacağını anlayan üç ihtilâlci arkadaş, Ali Saip beyi ortadan kaldırmağa karar verdi. Ali Saip bey, kendisini Fransız'lara Ravandızlı Türk düşmanı bir Kürt olarak tanıtmıştı. Kadirli'de jandarma bölük kumandanıyken Fransız ve Ermeni zulmüne karşı dağa çıkmış Türk köylüleriyle yaptığı bir çarpışmada çetenin reisi Andırınlı Baltacı'nın kurşunlariyle yaralanarak Adana memleket hastanesine kaldırılmış, bu olay dolayısiyle Fransız'lar uğruna çarpışan bir jandarma subayı olarak ün almış ve Fransız'lar, hemen onu jandarma kumandanı olarak Kozan'a aldırmışlardı. «Ermeni çetelerini emrine almış, Kürt ve Çerkes'lerden, Türk düşmanlarından milis kılığiyle gönüllü toplamış, ünü o dolayları tuttuğundan haber alma gücüyle ve yaptığı işlerle her yanı titretmişti.» Feke Belediye Başkanı Cezmi bey aracılığiyle üç Kuvayı Milliye militanının düşünce ve tasarılarını da öğreniyordu. Bir süre sonra «Üç Kuvayı Milliyeciler»i yakalamak üzere tatlı diller dökmeğe başladı. Onlardan görünür gibi konuşuyor ve davranıyor, onları tuzağa düşürmek üzere türlü düzenler kuruyordu. Eğer bugünlerde onları ağına düşürüp yakalayabilseydi Tayyarda ve Bremond, ona «dile benden ne dilersin!» diyecekti. Çil-çil sarı Fransız altınları düşlerine giriyordu. Andırın'lı Baltacı çetesiyle yaptığı çatışmada ayağından aldığı hafif kurşun yarasını Fransız'lara tam elli Fransız altınına mal etmişti.

Şimdi, Doğan, Tufan ve Sinan beyleri ölü - diri yakalayacak olursa bu ışıl - ışıl Fransız altınlarının kaynağına düşeceğini pek iyi biliyordu.

Ali Saip bey, kolayca düşünce değiştiren ve olayların gelişmesini büyük bir dikkatle gözetleyen bir adamdı. Bir zaman sonra, Kilikya'da Fransız'larla Kuvayı Milliyecilerin şansını eşit görmeğe başlayınca bu kez hem

Fransız'ları hem de Kuvayı Milliyecileri aldatmak hevesine düştü. Sonra yine güçlü yandan yararlanmak taktiğini kullanmağa başladı. Daha sonra yeni bir oyun kullandı; Kuvayı Milliyeci görünerek Tayyarda'nın emriyle onları tuzağa düşürmek yolunu denedi. En sonra da üç Kuvayı Milliyeciyle görüşmeyi benimsediğini bildirerek onları yakalamak istedi. Üç Kuvayı Milliyeci, onun bütün plânlarını boşa çıkarınca bu kez Ali Saip bey, kendine güvenini yitirmeğe ve onların gücüne inanmağa başladı.

«Üç Kuvayı Milliyeciler», Feke Belediye Başkanı Cezmi beyi elde etmişler, bir arkadaş olarak Fransız'lara ve Ali Saip'e karşı çalıştırıyorlardı. Fransız'ları, bütün kurnazlıklarına bakmayarak aldatıyordu. Ali Saip beyi de şaşırtan ve böyle sık-sık düşünce değiştirmeğe zorlayan neden de Cezmi beyin Tufan beylerle çalışmasıydı. Cezmi bey, sezdirmeden Ali Saip beyi etkilemeğe başlamıştı: «Cezmi, hain değildi. İlkin Fransız'lardan korkmuştu. Kendisini Feke dağlarında kereste ve av derisi tüccarı göstermiş, Fransızı da, madamını da aldatmış ve elde etmişti. Cezmi, Ali Saip'i de elde edince daha önce millî hareket yanlısı olduğunu gösterecek, Fransız'ları da daha kolay aldatacaktı.»

Ali Saip bey, sık-sık düşünce değiştiriyor, kuruntuya düşüyor, bir rakkas gibi her iki yan arasında sallanıp duruyorsa da yalnız bir işte şaşmıyordu: Türk'lere karşı korkutma ve yıldırma davranışlarını sürdürüp gidiyordu. Bunun üzerine Tufan beyin kafası kızdı. Bir türlü yola gelmek bilmeyen Ali Saip'i öldürterek yolunun üzerinden kaldırmağa karar verdi. Ermeni subayı Misak'la dört arkadaşını öldüren on beş kişilik Gizzik Duran Çetesiyle görüştü. Onlara Ali Saip'ten öç almalarını söyledi. Ne var ki Cezmi bey, en sonra Ali Saip'i yola getirmişe benziyordu. Ali Saip bey, en sonra, arkasında başka bir düşünce sürüklemeden, «Üç Kuvayı Milliyeciler» le

görüşmeğe razı olmuştu.

★

Ali Saip bey, Fıraktın köyünde Kuvayı Milliyeci başlarla görüşmeyi benimsedikten sonra hemen örgütleme gücünü gösterdi.

Fıraktın'a varıncaya dek uğrayacakları bütün köylere gizlice haber saldı :

— Hapiniz, kalabalık olarak bana karşıcı çıkacaksınız, köylerinize su getirilmesi, yol yapılması, cami ve okul için ormandan parasız kereste verilmesi, sürülerinizi eşkiyadan ve kurttan korumak üzere köyünüze beş - on silâh verilmesi için dileklerde bulunun.

Cezmi beye yazarak üç Kuvayı Milliyecilerin de Fıraktın'a doğru yola çıkmasını sağladıktan sonra yüzbaşı Tayyarda'dan dalavere ile bir denetleme gezisi için müsaade istedi :

— Bölgemdeki jandarma karakollarının uyanık olup olmadıklarını gözden geçireceğim. Kilikya sınırları ötesinde olup bitenleri ve Kuvayı Milliyecilerin neler yaptığını ya da yapmak istediğini öğreneceğim.

Dedi. Tayyarda da, tercüman veteriner Muzaffer beyle üsteğmen Sübi'yi de yanına almak koşuluyla bu denetleme gezisini kabul etti.

Ali Saip bey ve arkadaşları atlarına binerek yola çıktılar. Yolda üsteğmen Sübi, Ali Saip beyle şöylece dertleşiyordu :

— Fransa'ya on bin lira ile dönmek istiyorum. Bu para ile orada geleceğimi kazanabilirim. Yalnız, bu parayı ticaret yaparak elde etmek istiyorum.

— Bu, çok kolay, Cezmi bey, zengin, nüfuzlu, kurnaz bir tüccardır. Bu bölgenin bütün aşârını o alır. Günde bin lira kazandığı bile olur. Siz, ona beş yüz lira verin. Cezmi bey de size ayda üç - beş yüz lira kâr sağlar.

Ali Saip beyin bu yemlemesi genç Fransız subayını kendinden geçirmişti. Artık, hep Türk'lerin soylu ve iyi bir millet olduğundan söz edip duracaktı.

«Feke Kaymakamı vekili Eşref beyle Cezmi bey İnderesi köyünde Ali Saip bey ve arkadaşlariyle birleştiler.» Ali Saip bey, Cezmi beye usulca üsteğmen Sübi'nin isteğini anlattı.

Cezmi bey :

— Beş yüz lirayı hemen verirse kendisine haftada birçok para vereceğime söz veririm, dedi.

Ali Saip'ten bunu işiten Subi, hemen oracıkta beş yüz lirayı Cezmi beyin eline saydı.

Hep beraber yola çıkarak akşamüstü Ayşepınar köyüne vardılar. Burası, Develi'den beş saat çekiyordu. Tufan bey ve arkadaşları da onlardan önce Fıraktın köprüsü dolaylarındaki Fıraktın köyüne varmış, Ali Saip beyle arkadaşlarını bekliyorlardı.

Yalnız, beri yanda Cezmi beyle Ali Saip bey, üsteğmen Sübi'yi ekmenin kaygusu içindeydiler. Bunun için de bir tertip hazırlamışlardı. Ayşe Pınar'da kafalar çekilecek, Sübi'ye körkütük sarhoş oluncaya dek içirilecek, adamcağız komaya benzer bir sarhoşluk dünyasında sızarak kendinden geçince onu Ayşepınar'da bırakarak kalkılıp Fıraktın randevusuna gidilecekti. Böylece Sübi, köyde kurulan zengin içki sofrasında on bin liranın şerefine içti, içti. Dostlar eliyle sunulan hiçbir kadehi geri çevirmiyordu. Saat on ikiye dek dolup boşalan kadehler, görevini yapmış, Sübi, bir patates çuvalı gibi oracıkta devrilip kalmıştı. Bunun üzere Ali Saip beyle Kaymakam Eşref ve Cezmi bey, Veteriner - tercüman Muzaffer (Bekman) beyi Fransız subayının yanında bırakarak atlarına atlayıp Fıraktın Köprüsüne doğru yola çıktılar. Soğuk aralık gecesi, içtikleri az ölçüde içkinin verdiği sıcaklıkla onları pek ısırmadıysa da yine de yorucu, tedir-

gin ve heyecanlı bir yolculuk yaptılar.

Fıraktın Köyüne vardıklarında vakit gece yarısıydı. Tufan bey, Develi Kaymakamı Atıf bey, Belediye Başkanı Kanberli Osman efendi Kozan'lı Davâ Vekili Topal Mustafa bey onları sabırsızlık ve kaygı içinde beklemişlerdi.

Tufan bey, Ali Saip beyle taa Harbiye'den tanışıyordu. Ali Saip bey, ondan bir sınıf sonraydı. Ali Saip beye şöyle dedi :

— Bu milletin ekmeğiyle aynı çatı altında yetiştik. Çıkarken de namusumuzla bu millete hizmet edeceğimize and içtik. İşte, şimdi, o hizmet günü geldi. Şimdi, ilkönce soracaklarıma doğru cevap vereceğine namusun üzerine söz ver.

— Namusuma yemin ederim, doğru söyleyeceğim. Tufan bey, ona birçok sorular sordu. Ali Saip bey bunların hepsine doğru yanıtlar verdi. Bilmediklerini de defterine not ederek öğrenip bildireceğine söz verdi.

Tufan bey :

— Benimle nasıl haberleşeceksin? Diye sordu.

— Karımın el yazısiyle, Namık imzasiyle ve Cezmi aracılığiyle mektup gönderirim.

— Peki, ben Kozan'a nasıl gelebilirim?

— Çerkes kılığına girer, bir dilekçe yazar, jandarmalık istersin. Tayyarda, dilekçeyi bana havale eder. Ben de seni önemlice bir karakola jandarma karakol onbaşısı tayin ederim. Orada teşkilâta başlarsın.

Fırkatın görüşmesi tam anlamiyle yurtsever bir anlaşmayla sonuçlandı. Genel düşünce oydu ki Kozan büsbütün silâhsız ve savunmasızdı. Türk'lerin bu savunmadan yoksun durumlarının tersine Ermeni'ler dişinden tırnağına dek silâhlıydı. Bir genel öldürmeye girişseler birkaç saat içinde şehirde bir tek Türk sağ kalmayabilirdi. İlkönce bu tehlikeyi önlemek üzere şehre silâh sokulacak, halkın eli silâh tutanları silâhlandırılacaktı. Bu işi

de Cezmi bey üzerine aldı. Bunu şu biçimde yapacaktı: Feke'den Kozan'a her gidişte yanında on beş - yirmi silâhlı bulunduracak, sonra bu silâhları Kozan'da bir komiteye bırakarak silâhsız dönecekti. Bu işi ayda iki - üç kez yaptığında Kozan'a birkaç ay içinde 150 - 200 silâh sokabilecekti.

Şimdi, sıra bu silâhları teslim alacak komitenin kimlerden meydana geleceğine gelmişti.

Ali Saip bey, bu komite için Şıh Ali Efendizade Hüseyin. Yarımoğlu Ahmet, Ali Şadi, Tahrirat Müdürü Rıza gibi Kozan'da sözü dinlenir namuslu kişilerin adlarını verdi. Tufan bey de bunu uygun buldu ve şafak sökmeden onlardan ayrıldı.

Ali Saip'le arkadaşları görüşüp anlaştıktan sonra çabucak Ayşepınar'a dönmek zorundaydılar. Şundan ki sabahleyin üsteğmen Sübi, sarhoşluktan ayılıp ta onları orda bulamayacak olursa kızılca kıyamet koparabilirdi. Bu görüşmeyi gizlemek üzere bir düzen daha düşündüler: Develi Kaymakamı Atıf bey, sözde Ayşepınar'a dek gelmiş olan Fransız subayına bir çağrı yollayarak ondan Fıraktın köyünde bir randevu isteyecekti. Atıf bey, bu mektubu yazdı, Ali Saip - Sübi kafilesini Fıraktın'a çağırdı. Bu mektup şafak sökerken Ali Saip ve arkadaşlariyle birlikte Ayşepınar'a vardı. Sübi, mahmur gözlerle bu mektubu okudu, önce gitmemek için nazlandıysa da sonradan razı oldu. Ali Saip beyle arkadaşları, Tayyarda'ya verilecek rapor için bu görüşmenin bulunmaz malzemeler hazırlayacağını söyleyerek Sübi'nin kafasını çelivermişlerdi.

Ali Saip bey, grupu,yorgun - argın ve uykusuz, bu kez de gündüz gözüyle Fıraktın'a doğru yola düştü. Fıraktın'a vardıklarında Kaymakam Atıf bey ve köylülerce karşılandılar. Tufan bey, tanınmamak için bu toplantıya katılmadı. Sübi, Atıf beyle tanıştıktan sonra :

— General Goro, Beyrut'a yollandı. Artık, bu bölge de Fransız ülkesinden sayılacak, adaletli ve hür bir yönetime kavuşacaktır, dedi.

Kaymakam Atıf bey :

— Hürriyetin beşiği Fransa'nın Kilikya ile hiçbir ilgisi yokken böyle haksız ve mantıksız bir davranışa cesaret edeceğine hiç inanmıyorum. Haçın'daki Ermeniler, neden silâhlandılar? Civar köylerde bir tek silâh yok. Haçın'ın silâhlı oluşu, civar köyleri pek haklı olarak korkutuyor. Biz bile burada kaygudayız. Çünkü, Ermeniler kan dökücü ve caani bir millettir. Hiçbir zaman güven olmaz. Bu durum, böyle sürüp giderse biz de bütün sınır boyunca silâhlanmak ve örgütlenmek zorunda kalacağız. Sonunda bir olay çıkarsa sorumluluk, Fransa'nın, söylediğiniz ve bizim de bildiğimiz adaletli, hürriyetsever Fransa'nın olacaktır. Bu nedenle Haçın Ermeni'lerinin silâhlarının hemen alınmasını sizden rica ediyorum, dedi.

Sübi düşünerek :

— Haklısınız, dedi, Tayyarda ile görüşerek bu isteğinizi yerine getirmeğe çalışacağım. Müsterih olunuz.

Atıf beyle Sübi'nin görüşmesi bitmişti. İçten bir hava içinde el sıkışarak ayrıldılar.

Ali Saip ve Sübi grupu, önceden tasarlanan biçimde birçok köylere uğradı. Uğranılan her köy halkı, toplu olarak onlara karışıcı çıkıyor, Ali Saip beyin buyruğu gibi birçok isteklerde bulunuyorlardı. Böylece bir yığın dilek ve yakınma dinleyerek mağara bucağına vardılar. Burda, Mağara bucağına bağlı yüze yaklaşık köyün bütün ihtiyar kurulları toplanmıştı. Onlar da Ali Saip beyin buyruğuna uyarak benzeri yakınmalar ve dileklerini ortaya döktüler. Ayrıca şunlardan yakındılar :

— Her saat, her dakika birkaç silâhlı Ermeni çıkageliyor, mallarımızı alıp götürüyor, ırza ve namusa saldırıyorlar. Kendimizi korumak üzere bize silâh veriniz.

Ermeni'lerdeki silâhlar, çok büyük felâketlere sebep olabilir, bunları toplayınız.

Sübi, bunun üzerine onlara :

— Fransız hükûmeti, dünyanın en âdil ve en dürüst yönetimini uygulayacaktır, bunun için şimdiden sevinmelisiniz. Ermeni'lerin silâhları işini de istediğiniz gibi çözümleyeceğim.

Diyerek Ali Saip beyden de bu sözlerinin halka anlatılmasını istedi. Ali Saip bey, Fransız'lara karşı açmağa karar verdiği savaşın ilk belgesi olmak üzere kalabalık köylülere şöyle yiğitçe bir nutuk verdi :

— Hemşerilerim! Bugün, kara günler yaşıyoruz. Her yanımız düşmanla dolu. Fransız'lar, Ermeni'den beter. Ermeni'ler, Fransız'lardan daha mel'un. Ermeni ve Fransız zulmü günden güne artıyor. Fakat, bunun sonu gelecek. Hür illerimizdeki yurttaşlarımız bizim için uğraşıyor. Günün birinde bizleri kurtarmağa gelecekler. Şimdi, bizim yapacağımız iş, birbirimize yardımcı olmak, elimizden geldiği kadar çabuk silâhlanmaktadır. Kardeş gibi el ele verelim. Mal - mülk demeyip satalım ve silâh alalım, hazırlanalım. Başka türlü kurtuluş çaresi yok. Uzaklardan bizi kurtarmak için koşup geleceklere kucağımızı açıp kolaylık gösterelim.

Ali Saip beyin uzunca konuşmasında birçok köylünün gözleri yaşarmıştı. Hıçkırarak ağlıyanlar da vardı. Halk, şaşırmıştı. Domuzuna Fransızcı, Ermenici olduğunu bildikleri bu adam, meğer neymiş! Hepsinin yüreğinde bir güç ışımağa başlamıştı. Eskiden bir canavar belledikleri Ali Saip beye şimdi sevgi ve sempati dolu yumuşak bakışlarla bakıyorlardı.

Fransız üsteğmeni, köylülerin ağladıklarını görünce yadırgayarak bunun nedenini sordu. Bu kez de tercüman Muzaffer bey, düzeni sürdürdü :

— Efendim, dedi, bunlar, Osmanlı hükûmetinin

maksatsız savaşa girerek evlâtlarını telef ettiğini söylüyorlar, ağlayanlar, birçok evlât ve akrabalarını yitirmişlerdir. Şimdi, o yönetime lânet ediyorlar ve Fransız yönetiminden hoşnut olarak ta sevinç gözyaşları döküyorlar.

★

Burdan yola çıkan Ali Saip bey ve üsteğmen Sübi grupu, dağların arasında ve yalçın kayalıklar üzerinde bir kartal yuvasına benzeyen ve oturanları silme Ermeni olan, bir Ermeni kaymakamınca yönetilen Haçın kasabasına vardı. Ermeniler, Sübi'yi alıp Ermeni okuluna götürdüler. Sonra tercüman veteriner Muzaffer beyle Ali Saip beyi de okula çağırdılar. Okul, baştan başa salt Ermeni bayraklaiyle süslenmişti. Okulda toplanmış iki yüze yanın Ermeni genci Ermenice şarkılar, marşlar söylediler. Sübi'den bir konuşma istediler. Muzaffer bey de Sübi'yi kışkırtmak için :

— Bu, ne haddini bilmezliktir, efendim, dedi, şunlara bakın, burda Türk yönetimini bir yana bırakın, Fransız yönetimini de hiçe sayarak ya da yok farzederek bir Fransız bayrağı bile asmamışlar!

Sübi, o zaman işi ayırt etti. Gerçekten de bunca Ermeni bayrağı arasında ilâçlık olsun bir tek Fransız bayrağı yoktu.

Buna iyice içerleyen Sübi, kürsüye çıkarak söze başlarken şöyle dedi :

— Ermeniler, yalnız bir işgal ordusu subayı değil, ayni zamanda bu ülkeyi yöneten bir devletin yönetim âmirine karşı gösterilmesi gereken saygıyı bilmemektedirler. Oysa General Goro yakında Beyrut'a gelerek bu görevi resmen üzerine alacaktır.

Ermeni gençleri bağırdılar :

— Kilikya Ermenistan'dır.

Sübi'yi bu söz adamakıllı öfkelendirdi :

— Galiba, zaferi sizin ordularınız kazandı. Galiba Avrupa barış konferansını siz yönetiyorsunuz. Bu, ne demek? Başınızdan büyük işlere karışmayın. Buradaki silâhlılarınız da hazırlansınlar. Kozan'da onlara ihtiyacımız var. Oraya götüreceğim.

Ermeniler, bunun üzerine davrandılar. Ali Saip beyin eline gizlice bir mektup tutuşturdular. Bunda: «Sübi'nin kararına engel olmazsanız öldürüleceksiniz!» diye yazıyordu. Ali Saip bey, bu mektubu Sübi'ye vardi. Sübi de hemen Tayyarda ile telgraflaştı. Onun verdiği açık buyruk üzerine üç yüz silâhlı Ermeni Kozan'a götürüldü.

Sübi, sözde böylece Haçın'da korkutucu bir güç olarak bulunan bu silâhlıları, Develi kaymakamı Atıf beye verdiği sözü tutmak üzere yerinden oynatmıştı. Ne var ki bu üç yüz kişilik silâhlı Ermeni, Kozan'da gösteriler yapıp Manastır'a Ermeni bayrağı astılar. Birkaç hafta böylece Kozan'da büyük bir «tehlike» gibi dolaştıktan sonra yine Haçın'a döndüler.

Ali Saip bey, Kozan'a dönünce hemen uyumak ve dinlenmek üzere evine gitti. Günlerdir uykusuzdu. Dinlenmek üzere soyunup dökünürken iki silâhlı ve süngülü Ermeni fedaisi kapıya dikildi :

— Tayyarda'nın buyruğu, dediler, sizi ona götüreceğiz.

Ali Saip bey, «gezintinin kokusu çıktı» diye düşünerek kalktı, iki süngülünün arasında Tayyarda'nın karargâhına gitti. Tayyarda, onu asık bir yüz ve soğuk bir sesle karşıladı :

— Sizin Kemalist olduğunuz ve halkı da kışkırttığınız üstüne elimizde Müslümanlarca verilmiş belgeler var. Hakkınızda araştırma yaptırıyoruz. Bunun sonucuna dek tutuklu bulunmanız, Bremond'un buyruğu gereğindendir. Yalnız, hakkındaki özel teveccühümüzün eseri

olarak sizi hapishaneye gönderemeyeceğim. Evinizde göz altına aldıracağım.

Ali Saip, düşünceli, evine döndü. Sabaha dek karısiyle baş başa bir kurtuluş çaresi aradı. Karısı gebeydi. Onu düşündüren salt buydu. Yoksa, tek başına olsa «ferman padişahın dağlar bizimdir» deyip mavzerini ve fişekliğini kaptığı gibi Kozan dağlarına doğru yürürdü. Harbiye arkadaşı Osman Tufan bey ötede onu bekliyordu. En sonra karı - koca bu işin de çaresini buldular. Karısı, sözde doğum yapmak üzere Mardin'deki annesinin yanına gidecek, böylece Ali Saip beyin ayağındaki zincirleri çözmüş olacaktı. Bu işi de ancak yüzbaşı Tayyarda'yı yağlayarak yapacaklardı. Kadıncağız, sabahleyin pek sevdiği gerdanlığını kutusuyla eline alarak Tayyarda'ların kapısını çaldı. Madam Tayyarda, elindeki kolye ile onu pek sempatik karşıladı. Bayan Saip :

— Muhterem madam, dedi, pek yakında doğum yapacağım. Burası ise benim için yabancı bir yer. Mardinde oturan annemin yanında doğum yapmak istiyorum. Bu kolyeyi bir «hatıra» olarak kabul etmenizi ve annemin yanına gitmeme kocanızdan izin almanızı rica ediyorum.

Kolyenin etkisi kesin oldu. İzin çıktı ve Ali Saip beyin ayaklarının zinciri, Mardin'e doğru yola çıkmakta gecikmedi.

Ali Saip bey, karısı Mardin'e gittikten sonra diken üstünde Kozan'da bekleyip duruyordu. Birkaç gün sonra Tayyarda onu çağırttı, yüzü glümsüyordu, yine eskisi gibi dosttu. Önündeki kâğıtlara bakarak araştırmanın sonucunu ona açıkladı :

— Ermeni fedâi sürüleri «Saip bey Mağara bucağında verdiği nutukta halkın vakit yitirmeden silâh bulup buluşturmasını, yakında Kuvayı Milliyenin geleceğini, beraber harekete geçmek üzere herkese hazır bekle-

melerini söyledi» diye ihtiyar kurullarını sıkıştırarak işkencelerle tutanaklar tertip ettirip, imza ettirmişler ve bunların içinde yazılanları telgrafla Adana'ya bildirmişler. Bunun için gelir gelmez sizi tutuklamak zorunda kaldık. Bununla beraber Sübi sizin lehinizde bulundu. Ben de Bremond'a suçsuz olduğunuzu yazdım. Kozan'dan sizin gitmenizi istememekle beraber Ermeni'lerin dedikodu ve yakınmalarına son vermek üzere Urfa, Maraş, Antepten hangisini isterseniz görevinizin oraya nakledilmesine önayak olacağım.

Ali Saip bey, ona teşekkür etti, brkaç gün düşünüp taşınmak için müsaade istedi.

Kalkıp gitmek üzereydi ki Tayyarda :

— Ben, bir Arap kısrağına sahip olmak istiyorum, dedi. Ne var ki her Arap denene de güvenmiyorum. Sanırım, sizin kısrak hâlis Arap'tır. Eğer satmak isterseniz ona vereceğim paraya acımayacağım.

Ali Saip bey, hemen anladı. Karısının Madama verdiği gerdanlık, Arap taymı da tehlikeye atmıştı. Ali Saip beyin içine bir ateş düşmüştü. Yine de hayvanı gözden çıkarmak zorunda olduğunu anladı :

— Karşılığında hiç para almamak koşuliyle ve yalnız benim armağanım olarak kabul ederseniz, hay-hay! Dedi.

Ali Saip bey, eve döndü, sevgili kısrağını eliyle tımar ederek yüzünden - gözlerinden öptü ve içi kan ağlayarak onu Tayyarda'nın ahırına gönderdi.

Ali Saip bey, hemen ertesi gün Develi Kaymakamı Atıf beye bir mektup yazarak Tufan bey ve arkadaşlarından buyruk istedi. Atıf beyin Tufan beye verdiği mektubunda şöyle diyordu :

«— Ben, oraya gelirsem 1000 kişilik bir kuvvet verir misiniz? Kozan'ın altından girer, üstünden çıkarım. Yoksa bu teklif edilen yerlerden hangisine gideyim?»

Tufan bey, 1000 kişi sözüne gülmek zorunda kaldı. Sonra, yine Kuvayı Milliyeyi küçük düşürmemek için ona şöyle yazdı :

«— Buradaki kuvvetlerin kumandanları önceden tayin edilmiştir. Siz, Urfa'ya gidiniz!»

Ali Saip bey, aldığı buyruk üzerine Tayyarda'ya çıkarak Urfa'ya gitmek istediğini bildirdi. Tayyarda onu bir Fransız ordu otomobiline bindirdi ve Urfa'ya doğru yolcu etti. Ali Saip bey, Nuri Çavuş'la adamlarının korumasında çok tehlikeli bölgelerden aşarak Urfa'ya vardı.

— 8 —

ANKARA YOLUNDA

Bugün vatanımızda bir ulusal güç varsa o akım, felâketlerden ders alan ulusun kalp ve kafasından doğmuştur.

Mustafa Kemal
1919

İki büyük kongre şehri Erzurum ve Sivas'ta işlerini bitiren Mustafa Kemal'le arkadaşları, artık Ankara'ya varıp yerleşmenin hazırlığı içindeydiler. Hazırlık dediğimiz de pek önemli bir şey değildi. İhtilâlcilerin başında, yine Erzurum'dan Sivas'a yollanacakları gün karşılaştıkları derdin bir benzeri vardı: Yol için gereken para ile otomobillerine gereken benzin ve lâstik onları kara - kara düşündürmeye başlamıştı. Rauf beyin altıncıkları da suyunu çekmişti. Kimi arkadaşları, Mustafa Kemal'e bankalardan para çekmek yolunu önerdilerse de o bunu benimsemedi. Bankadan çekilen para, düşman propagandasının işine yarar diye korkuyordu. Mazhar Müfit bey, bu para işinin arkasına düştü ve en sonra buna bir çare bulmakta gecikmedi: Sivas'taki Osmanlı Bankası şubesinin müdürü, Mazhar Müfit beyin dostu çıkmıştı. Ondan kendi hesabına borç para istedi ve vaad aldı. Başta Mustafa Kemal olarak bütün ihtilâlcilerin yüzü güldü. Sıra, benzin ve lâstik bulmağa gelmişti. Sivas Amerikan okulu

yöneticilerinden başka hiçbir yanda otomobil lâstiği ve benzin bulunmadığı öğrenilmişti. Mazhar Müfit bey, bir girginlik daha yaparak, Amerika'lılardan benzin ve lâstik istedi. Hiç üstelemeden ve mırın - kırın etmeden verdiler. Mazhar Müfit bey, bunların karşılığında her ne kadar para vermek istediyse de kabul ettiremedi. Yalnız, Mustafa Kemal, ele geçen bu Anka kuşlarına çok sevinmekle birlikte bunların parasız alınmamasını, mutlaka karşılıklarının parayla ödenmesini tutturdu :

— Biz, parasız istemiyoruz, onlar almıyor, evet ama, ileride ne olur ne olmaz, onların, bizim ısrarımıza rağmen para almadıklarına dair elimizde bir vesika bulunsun!

Mazhar Müfit bey de çok ince düşünen Mustafa Kemal'in istediğini yerine getirdi. Yine okulun müdiresine uğrayıp bu derdi açtığında iyi yürekli kadıncağız şöyle dedi :

— Para ile benzin satmak bizim için imkânsızdır. Paşa, bu kadarcık bir hediyeyi kabul etsin ve daha çok diretmesin. Kendi ihtiyaçlarımızdan kısarak daha da vermeye hazırım. Hayırlı yolculuklar dilerim. Mustafa Kemal paşaya saygılarımı sunarım. Yurt hizmetinizi takdir eder ve başarılarınızı dilerim.

Mazhar Müfit bey de verilenin kendilerine yeteceğini söyleyerek teşekkür etti ve müdireden ayrıldı. Bütün karargâhlılar, kendilerine düşen yol hazırlığı görevini kendi açısından başarmağa çalışıyordu : Doktor Refik (Saydam) bey, ecza sandıklarını yolculuğa dayanacak biçime sokuyor, arkadaşlardan biri mahsus paketlerde bir kusur bulunca öfkeleniyor ve kendi işlerine karışılmamasını söylüyordu. Hayati bey, dosyaları yerleştiriyor, Cevat Abbas bey, otomobilleri gözden geçiriyor, Muzaffer bey, Mustafa Kemal'in yol üstüne düşüncelerini not ediyor, Hüsrev (Gerede) bey de hareket saatlerini, kilometre hesaplarını, geceleri kalınacak yerleri, köy

ve türlü mola yerlerinin v.b. giriş — çıkış saatlerini düzenlemeğe, Mazhar Müfit bey de yukarda dediğimiz gibi para, benzin ve lâstikleri bulmağa çalışıyordu.

İki dolma tekerlekli, üstü açık otomobille bir şişik lâstikli otomobil vardı. Hüsrev (Gerede) bey hareket müdürü olduğundan daha hızlı giden bu otomobile binecek, yanına da Mazhar Müfit beyi alacaktı. Uzun yol boyunca, Mustafa Kemal'in uğramasını pek gerekli kılan bir uğrak yeri vardı. Burası Hacıbektaş'tı. Mucur'dan doğruca oraya gidilecekti. Mustafa Kemal Hacıbektaş yolculuğunun gizli tutulmasını buyurdu. Bu mola yeri, siyasal bir anlam taşımaktaydı. Ünlü Alevi şeyhinin arkasında özbeöz Türk soyundan sayısız insan ordusu sıralanıyordu. Ankara'nın hemen bütün çevresini kuşatmış olan ezik ruhlu ve yiğit alevi yurttaş kalabalığının desteği, onun için her zaman değerliydi. Zaten Rumeli çocukları, çoğunlukla bektaşi değil miydi?

Mustafa Kemal, Anadolu bektaşilerinin gönüllerini fethetmeden geçmemeğe kararlıydı.

Karargâhın önemli bir bölümü, yaylı arabalarla gidecekti. Bütün eşyalar da bu arabalara yüklenecekti.

Aralık ayının on sekizinci günü akşamına dek ihtilâlciler, geri kalanlarla ve Sivas hemşerileriyle helallaştılar.

Mazhar Müfit bey, Osmanlı Bankası direktöründen bin liralık bir borç kaldırmanın sözünü almıştı ve buna alınmış bir para gözüyle bakıyordu. Ne var ki giderayak direktör hastalanıp yatağa düşmüş, bir türlü bankaya gelip parayı veremiyordu. Kimbilir, belki de mahsustan hastalanmıştı. İster istemez böyle düşünenler de çıkıyordu. Mazhar Müfit beyin elinde on sekizinci günün akşamı, ancak yirmi yumurta, bir okka peynir ve on tane ekmek alacak para vardı. Nitekim, bunları çarşıdan aldıklarında artık ceplerinde beş paraları kalmamıştı. Ertesi

sabah, aralık ayının on dokuzuncu perşembe günü sabahleyin erkenden yola çıkacaklardı. Akşam daireler kapanıncaya dek umutlu olan millet, o saatte de direktör gelmeyince tam bir umutsuzluğa düştü. Artık, bunca insanın aç kaldığı gündü.

Akşama dek gidip gelen habercilere bankadan verilen karşılık şuydu :

— Banka direktörü hastadır, evinden çıkamıyor.

Mazhar Müfit bey, yaradana sığınıp akşam karanlığında direktör dostunun evine bir haberci daha saldı. Haberciye direktör şöyle demişti :

— Mazhar beye selâm söyleyin. Ben, yarın saat sekizde bankaya mutlaka geleceğim, istenen parayı vereceğim, onları da uğurlamağa gideceğim.

Bunun üzerine milletin yüreğine biraz soğuk su serpildi. Mazhar Müfit bey, bütün geceyi tedirgin geçirdikten sonra sabahleyin saat sekizde Bedri beyle Osmanlı Bankasına damladı. «Bitlis vali-i sabıkı» imzasiyle bir senet düzenlendi. Yüzbaşı Bedri bey, tüccardan diye kefil oldu. Mazhar Müfit bey, bin lirayı cebine indirdikten sonra kendini kuş gibi yeğnik duyarak karargâha koştu. Saat dokuza on vardı. Demek ki on dakika sonra yolculuk başlıyordu. Herkes, otomobil ve arabaların yanında sabırsızlıkla onu bekliyordu. Mazhar Müfit bey daha uzaktan cebine vurarak parayı aldığını anlatınca Mustafa Kemal'le bütün arkadaşların yüzü güldü.

Tam saat dokuzda Hüsrev beyle Mazhar Müfit ve eski Akâ mutasarrıfı Hakkı Behiç ve yüzbaşı Bedri beyler, birinci otomobile binerek Kayseri yoluna doğru yollandılar. Arkasından Mustafa Kemal'le öbür arkadaşların bindiği arabalar, uğurlamaya gelen kalabalık bir halk yığınının «uğurlu olsun, güzel yolculuklar!» bağırışları arasında yola düzüldü. Yol ve çevre karla örtülüydü. Kar, durmadan atıştırıyordu.

Mustafa Kemal, koyu kürklü kurşunî asker kaputuna güzelce sarınarak üstüne başına yağan kar altında, Kayseri yolunun her iki yanına dizilmiş, taş ve kerpiç evlerden kendisine gülümseyen ve el sallayan Sivas'lıları selâmlayarak ilerliyordu. Şehirden dışarı çıkıldığında, artık bir tek ağaç bulunmayan apak, gepgeniş bir ova başladı. Güneydeki dağ zincirinin eteklerinden geçen Kızılırmak bile ancak kalın ve esmer bir çizgi gibi güç ayırt ediliyordu.

Mustafa Kemal'in ihtilâlci konvoyu yalnız değildi. Sivas'ın, iyi cirit oynayabilen yiğit atlıları ve arabalara dolmuş bir yığın insan, onların başında ilerliyordu. Otomobiller saatta ancak yirmi - yirmi beş kilometre yol alıyordu. Sivas'lı uğurlayıcılar, Mustafa Kemal'le arkadaşlarına Köprübaşına dek yoldaşlık ettiler. Bu birkaç saatlik arkadaşlıktan sonra hellaşarak ayrıldılar. Artık, bomboş karlı vadilerde rüzgârın ıslık çaldığı ovalarda bir şişik lâstikli ve iki dolma tekerlekli üstü açık otomobil, soğuğun korkunç şiddetine meydan okuyarak üç esmer nokta gibi batıya doğru ilerliyordu.

Mustafa Kemal ve arkadaşlariyle helallaşarak bütün Sivas'ı ayakları altına alan yüksek odasına çıkmış olan Vali Reşit paşa, onların apak kar tipileri içinde gözden ıraklaşıp gittikleri yollara düşünceli - düşünceli bakarken postacı içeri girdi ve ona şu telgrafı uzattı :

— Vilâyetiniz sınırını geçerken Sivas'ta hakkımızda göstermiş olduğunuz konukseverliğe ve değerli yardımlarınıza bir kere daha minnettarlığımızı bildirmeyi bir ödev sayarak hepimiz saygılarımızı arzederiz.

Mustafa Kemal

★

Sivas - Kayseri yolunun çetin koşulları yüzünden bütün yolcular tedirgin ve yarı hasta bir duruma düş-

mekle birlikte eski Akâ Mutasarrıfı Hakkı Behiç bey, iyice hastalanmıştı. Bundan dolayı, karlı - çamurlu, rüzgârlı, buzlu yolun sonunda Kayseriye varınca Hakkı Behiç beyi tedavi altına almak gerekti. Bu da çok değerli üç günlerini aldı. Üç günlük zoraki moladan sonra Mustafa Kemal'in kafilesi kar ve fırtınaya göğüs vererek Orta Anadolu'nun geniş ufuklu bozkırlarında batıya doğru yol almağa başladı. Kafile, Mucur kasabası üzerinden Hacıbektaş'a uğrayacaktı. Orda Mustafa Kemal için çok önemli bir adam oturuyordu. Anadolu'daki altı milyon Alevinin başı olan Cemalettin efendi, orda oturuyor ve İstanbul'a da dirsek çevirmiş bulunuyordu. Ankara Kalesinin yanı başında kendiliğinden meydana gelen bu güç, elbette görülmeye, ilgilenilmeye ve saygıya değerdi.

Cemalettin efendi, Mustafa Kemal'in kendisine uğrayarak Ankara'ya geçeceğini öğrenince davrandı ve onu karşılamak üzere Hacıbektaş'tan kalkarak karşılama yeri olarak seçtiği Baştarla'ya gitti. Cemalettin efendinin, onu karşılamak üzere kalkıp Baştarla'ya gitmesi, Mustafa Kemal'e verdiği önemi gösteriyordu. Şundan ki Cemalettin efendi, vaktiyle devrin birçok ejderhasını kendi ayağına dek getirmiş ve onlara yeri öptürmüştü. O zamanlar, Ankara Valisi olan Sırrı paşa, onu görmek üzere Hacıbektaş'a yollandığında Baştarla denen yerde arabadan inmiş, yeri öptükten sonra yayan yürüyerek Hacıbektaş'a varmıştı. O dönemin en büyük iki kodamanı Talât ve Enver paşalar da Cemalettin Efendi'yi ziyaret etmek üzere Hacıbektaş'a gitmişlerdi. Cemalettin efendi, hiçbir biçimde onlara karşıcı çıkmamış, onları dergâhın selâmlığında karşılamakla yetinmişti.

Hacıbektaş'a doğru ilerleyen Mustafa Kemal, Cemalettin efendinin, eski paşalara karşı takındığı bu yüksekten alma durumunu kendisine de takınıp takınmayacağını düşünüp dururken arabası Baştarla'ya vardı. Orda Ce-

malettin efendi, bütün dervişleri ve kalabalık halk yığınlariyle soğuktan mosmor kesilmiş olarak kendisini bekliyordu. Demek ki Alevilerin büyük adamı, Mustafa Kemal'in anlamını anlamıştı. Karşıcılar arasında bulunan Hacıbektaş'ın Kaymakam Vekili Nihat bey, Mustafa Kemal'e şöyle dedi :

— Paşam, Çelebi'nin bu davranışı davâmız için fali hayırdır.

Mustafa Kemal'in küçük kafilesi, Çelebi'nin kafilesiyle birleşerek Hacıbektaş'a doğru yollandı.

Sivaslı konukları orda büyük bir şölen bekliyordu. Cemalettin efendi, Mustafa Kemal ve arkadaşlarına oğlu Hamdullah efendinin kocaman süslü salonunu ayırdı. Şölen burda veriliyordu. Kuzular, hindiler kızartılmış, şaraplar ve rakılar hazırlanmıştı. Aylardır, güzel yemeği özleyip duran ihtilâlciler, Çelebinin zengin sofrası karşısında adamakıllı keyiflendiler. Böbrekleri yüzünden içkiyi elden geldiğince kulak arkasına atan Mustafa Kemal, genç bakire ve güzel kızların Bektaşi Cem ayinleri usulünce sunduğu mis gibi anason kokan rakı dolu kadehlerin karşısında kendinden geçti: Mustafa Kemal, bir bâkire kızın doldurduğu kadehi tokuşturmak üzere bir başka kadeh aradı. Bu sırada yeşil sarığını çıkarıp saygı işareti olarak rahlenin üzerine koyan Çelebi'ye doğru kadehini kaldırırken :

— Çelebi efendi, içmez misiniz? Diye sordu.

Çelebi hiç düşünmeden şu yanıtı verdi :

— İçmiyorum, fakat, sizin şerefinize zehir de olsa içerim! Hemen bir bakire'nin doldurduğu kadehi bektaşi usulü avucunun içinde gizleyerek bir yudumda boğazına aktardı. Mustafa Kemal de kadehini, pek eskiden beri bildiği bu biçimde içerken şöyle dedi :

— Ortaklaşa amaç uğruna, hür ve mutlu yaşayacağımız günler, Türkiye'nin kurtuluşu şerefine!

Mustafa Kemal, o gece harem dairesinde konuk oldu.

★

Ankara'da Mustafa Kemal ve arkadaşlarını gereği gibi karşılamak üzere bütün sorumlu kuvayı milliyeciler davranmıştı. İstanbul hükûmetinin adamı olduğundan dolayı Ali Fuat Paşa'ca Keskinli Rıza beye yakalattırılıp Mustafa Kemal'in buyruğunca İstanbul'a sepetlenen Vali Muhittin Paşanın yerine Vekil olarak Defterdar Yahya Galip bey getirilmişti.

Zorlu bir Kuvayı Milliyeci ve yurtsever olan Yahya Galip bey de Ankara'ya polis müdürü olarak Haymana Kaymakamı Cemal (Bardakçı) beyi getirmişti. Bir gün Hâkan lâkabı verilen Yahya Galip bey telefonda gür sesiyle Polis müdürü Cemal beye:

—Müdür, çabuk yanıma gel! Diye bağırdı.

Yüzü kırçıl sakallarla çerçevelenmiş olan gözlüklü ve babacan davranışlı Yahya Galip bey, genç polis müdürüne şöyle dedi :

— Mustafa Kemal Paşa, temsil heyetiyle birlikte buraya gelmeğe ve burasını milli hareketlerin merkezi yapmağa karar vermiş. Ay sonuna doğru gelmek ihtimalleri var. Onları muazzam gösterilerle karşılamak gerek. Yalnız şehir halkının bu törene katılmasının hiçbir anlamı olamaz. Buradaki İngilizlerle Fransızlara Kuvayı milliyenin kuru gürültü olmadığını göstermek, bunun için de elden geldiğince çok sayıda atlı bulmak gerekir. Bu atlıları nereden bulacağız? Gönüllü alayı kumandanı ünvanını taktığımız Müftü Rıfat efendinin gûya karargâhı olan şu hükûmet avlusundaki mahrutî çadıra giren çıkan yok. Müftü efendi orada sabahtan akşama dek sinek avlıyor. İsmi var cismi yok bu olaydan yararlanamayacağız. Düşünüyor, taşınıyor, başka bir tedbir bulamıyorum. Bu düşünce, bu çaresizlik, benim için bir dert oldu. Bana geceleri uyku uyutmuyor. Sen, ne dersin? Nasıl edelim de bu

derde bir deva bulalım?

Cemal bey :

— Efendim, kolayı var, dedi. Kaza kaymakamlarına emir buyurun. Herbiri bulabildiği atlıları peşine taksın, buraya getirsin. Her kaza kırk - elli atlı çıkarsa bir süvari tümeni meydana gelir.

Bu düşünceyi iyice benimseyen Yahya Galip bey, hemen mektupçuyu çağırdı. Verdiği buyruk üzerine bütün kazalara mektuplar yazılıp telgraflar çekildi. Ne var ki sonuç sıfırdı Kaymakamların kimisi bu buyruğun uygulanamayacağını bildirirken kimisi de ancak beş - on kişiyle gelebileceğini bildiriyordu.

Bunun üzerine davranan polis müdürü, Yahya Galip beye :

— Müsaade buyurunuz da ben kendi kazama, Haymana'ya gideyim.

Dedi. Müsaadeyi alan Cemal bey, ertesi gün Haymana'ya doğru yola çıktı. Oraya varır varmaz Kargalı'lı Kara Mustafa ve emekli jandarma subayı Halit beyle el ele vererek işe girişti. İki gün içinde yüz atlı topladılar. Üçüncü günün sabahı da bir müfreze dizisiyle Ankara'ya yollandılar. Akşama doğru kış güneşi, kavuniçi renkleriyle karlı bozkır ufuklarının arkasına inerken Ankara'ya yirmi kilometre çeken Gölbaşı'na ulaştılar. Burda onar - on beşer kişilik topluluklara bölünerek yakın köylere konuk oldular. Cemal beyin, yaptığı yoklamalardan anladığına göre bura köylüleri, Mustafa Kemal'in kim olduğunu hemen - hemen hiç bilmiyorlardı.

Bu yüzden ihtilâlciler kafilesinin yolda hoşa gitmeyecek olaylarla karşılaşabileceğini düşünen Cemal bey, Ankara'ya bir atlı ile bir mektup göndererek bu durumu anlatmak ve karşılama işinin Vilâyet sınırlarında yapılmasının daha uygun olacağını bildirmek istedi.

Ertesi gün öğleden sonra Kara Mustafa, Cemal beyin yanına vardı ve ona çok kötü bir haber verdi: Kara Mustafa ile gelen atlılardan beşi geceleyin atlarına atladığı gibi savuşup gitmişti. Cemal bey, geri kalanlarla Kara Mustafa da ötekiler gibi geçip gidecek olurlarsa çok kötü bir duruma düşeceğini ve Hâkan'a rezil olacağını düşündü. Böyle olunca, yine eskisi gibi Yahya Galip beyle elleri böğründe başbaşa kalacaklardı.

Cemal bey, bu karadüşü yenmek üzere hemen Kara Mustafa ile birlikte öbür atlıların konuk olduğu köylere doğru atını sürdü. Hemen bütün atlılar savuşup giden öbür beş arkadaşlarının düşüncesindeydiler. Ankara'ya gitmek istemiyorlardı. Bunun nedenini de şöylece açıkladılar :

— Kaymakam bey, sen bizi cepheye götürmek için toplamışsın. Bunu önceden bildirmiş olsaydın çoluk - çocuğumuzla helâllaşır, beş - on kuruş harçlık bulup buluştururduk. Şimdi, böyle yanlız sırtımızdaki çamaşırla ve beş parasız, ailelerimizden habersiz o uzak illere nasıl gideriz?

Meğer, atlıların arasına giren bir bozguncu hepsinin düşüncesini çelmişti :

— Budalalar, demişti, Kaymakam sizi karşılamak için değil, Ankara'dan vagonlara doldurtup Aydın Cephesine göndermek için topladı.

Bu, gerçekten de işleri bozucu çok tehlikeli ve alçakça bir propaganda idi. Cemal beyle Kara Mustafa, bunun böyle olmadığını anlatabilmek için sabaha dek dil döküp mantık yürüttüler. Atlılar, sonra, gerçeği anladılar ve kaçmayacaklarını anlatmak üzere teker - teker Kuran ve namus üzerine yemin ettiler.

Cemal bey, sabahleyin Valiye yazdığı mektubun karşılığını aldı. Şöyle diyordu.

— Heyet, otomobillerle geliyor. Suvariler, otomobil-

leri izleyemez. Hem, heyetin birkaç gün gecikeceği anlaşılıyor. Bu süre içinde Ankara'da gösteriler yapmak daha uygun olur. Hemen geliniz!

Cemal bey, Atlıların başına geçerek Ankara'ya yollandı. Oraya varınca atlıları Samanpazarı'ndaki hanlara yerleştirdi.

Hakkı Behiç beyin hastalığı yüzünden Kayseri'de mola vermek zorunda kalan heyetin geciktiği üç gün içinde Cemal bey ve adamları ikişerli dizilerle atlarına binerek her sabah şehrin içinde yürüyüşler yaptılar. Halk, bu gösterilerle çok ilgilendi. Atlı dizileri, şehirdeki Fransız ve İngiliz karargâhlarının önünden de geçiyordu. Hükûmet konağının avlusundaki ak çadırda gönüllü alayının kumandanı olarak boşuna bekleyip duran Müftü Rifat efendiye bir tek gönüllü vermekten çekinen Ankara'lılar, şimdi, bu atlı gösterilerden yüreklenmiş, kendileri de atlanarak gezintilere katılmağa başlamışlardı. İngiliz - Fransız askerlerinin karşısında ata binmeyi bile bir tehlike sayan halkı büyüleyen tılsım bu üç gün içinde kırıldı. Atlı dizileri yürüyüşe çıkarken Samanpazarı'ndan hükûmet konağına dek uzanıyordu.

Mustafa Kemal'le arkadaşlarının aralık ayının yirmi yedisinde Ankara'ya varacağı artık kesin olarak anlaşıldığından gerek Vali Yahya Galip bey ve gerekse Ankara Müdafaayı Hukuk derneği etekleri zil çalarak hazırlanmağa başlamıştı. Yahya Galip, halkın valisiydi. Muhittin Paşanın İstanbul'a koğulmasından sonra halk, Defterdar Yahya Galip beyi vali seçmişti. Bu, küçük bir ihtilâldi. Onun vali vekili olmasiyle birlikte mapusanenin demir kapıları açılmış, bütün siyasal ve âdi suçlular, Kuvayı Milliye hizmetinde çalıştırılmak üzere boşaltılmıştı. Ne var ki bundan daha önce Vali Muhittin Paşa, birçok yurtsever ve Kuvayı Milliyeciyi padişah düşmanı olarak İstanbul'a Nemrut Mustafa Paşa mahkemesine yollamıştı.

Beri yanda daha ilk günden beri Samanpazarı'ndaki Nakşibendi medresesinin küçük bir odasında müdafaayı Hukuk derneği Müftü Rifat Börekçi'nin başkanlığında çalışıp duruyordu. Derneğin üyeleri arasında Hacı Atıf, Çayıroğlu Hilmi, Ömer Mümtaz, Kütükçüzade Ali, Ekrem (Engür) beyler vardı. Bütün çabaları, örgütün kazalara dek yayılmasını sağlamak, bütün vilâyet sınırları içindeki köy ve kasabaları bir an önce uyandırmak düşüncesi üzerinde toplanıyordu.

Bu günlerden bir gün, İstanbul hükûmeti, koğulan Vali Muhittin Paşanın yerine Ankara'ya başka bir vali göndermeğe kalkınca Müdafaayı Hukuk derneğinin başkanı Müftü Rifat efendi, şöyle bir şahlandı, sert bir çıkış yaparak Eskişehir'e dek gelmiş olan Damat Ferit'in valisini ters yüz İstanbul'a döndürdü.

Ali Fuat Paşanın kolordusuyla müdafaayı Hukukçuların devşirdiği küçük ulusal güçler, batı cephesinde döğüşen Kuvayı Milliyecilerin saflarına yollanıyordu.

Ankara jandarması, tam anlamiyle kuvayı milliyeci olarak sımsıkı çalışıyor ve müdafaayı Hukukçuların silahlı gücünü meydana getiriyorlardı.

Ali Fuat Paşanın 20. Kolordusuyla Ankara bölgesini güvenli ve güvenilir bir sığınak durumuna getirmesi, temsil kurulunun buraya yerleşmesi şansını yüzde yüz güçlendirmişti. Eskişehir, Konya, Sivas gibi şehirler, türlü sakıncalarından dolayı, merkez olmak şansını yitirmişti.

Ali Fuat Paşa, Sivas'taki kumandanlar toplantısı bittikten sonra Ankara'ya dönerken politik bir yatırım yapmaktan çok güvenilir insanlar ve güvenli bir bölge kazanmak düşüncesiyle ve Mustafa Kemal'in de direktif ve bilgisiyle Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin efendiyle birlikte Hacı Bektaş Veli'nin mezarını ve Bektaşi babası Niyazi efendiyi de ziyaret etmiş, Mustafa Kemalin ziyaretine bir kapı açmıştı.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, üç üstü açık, eski püskü otomobil içinde Hacıbektaştan ayrılarak yeniden yola koyuldular. Otomobillerden biri Bala Kazasının yolunda bozuldu. Karlı buzlu ve rüzgârlı bir gecede bir sığınak arayarak yola yakın Beynam köyüne gittiler. Köyün bütün köpekleri, yolculara sardığı halde bir tek evin kapısı açılmadı ve bir tek kişi başını kapıdan, ya da pencereden uzatarak gelenlerin kim olduğunu sormadı ve öğrenmek istemedi. Sonradan kim olduklarını öğrenenler de onları konuk etmekten çekindiler. Mustafa Kemal ve arkadaşları, gerçeğin bu zalim kayasında başları ve düşünceleri sızlayarak başka bir çare aradılar. Karanlık ve karlı ufuklarında karanlık ve buzlu rüzgârlarla birlikte aç kurtlar uluyan bu korkunç gecede dışarda kalamazlardı, donabilirlerdi.

En sonra Cemal bey adlı birinin boş köy odasını zorlayarak açmak zorunda kaldılar ve kuru tahta peykeler üzerinde palto ve kaputlarına sarınarak bir cephe uykusu uyumağa çalıştılar.

★

Ankara ve dolaylarında yaşıyan halkın eskiden beri bir töreleri vardı. önemli olaylar patlak verdiğinde bütün eli silâh tutan erkekler, atlanıp silâhlanarak meydana atılırdı. Özel bir giyim kuşam biçimleri de olan bu adamlara Ankara efesi anlamına Seymen deniyordu. Ankara dolaylarından son günlerde heveslenerek gelmiş, ya da zorla getirilmiş seymenler yayalar dışında, bin atlı çıkarabilmişti. Hepsi de savaşa gider gibi silâhlanmış, düğüne gider gibi süslenmişti. Seymen alayının bayrağı ilkin Ulucanlar yolundaki Sarı Ahmetin kahvesinin önüne dikilmişti. «Kalecik'ten Sülük, Zir'den Saraylı Ahmet, Yozgat'tan (Elmadağı) Yenişıhlı Rıza, seymenleriyle Yukarıyüz'ün hanlarına çoktan inmişlerdi. Hancı Bahri Çavuş, Yağcı'nın Fehmi, Kasap Yaşar, Güveçli İbrahim» günlerdir hazır-

lanmaktaydılar.

27 aralık 1919 günü Ankara'nın bir kar şeridiyle çevrili dağları üzerinden kış güneşi daha henüz görünmeden «önde bayrak, arkada da abdalların gümlettiği davul mangası» Ankaralıları yatağından sıçrattı. «Kaleden aşağı doğru kopan bu fırtınaya Ankara tekkelerinin cezbe halindeki şeyh ve dervişleri, ellerinde teberleri, kudümleri ve defleri ile katılmışlardı. Seymen alayı Karaoğlan'a inerken esnaf örgütleri ve kadını, erkeği, hastası - sağı ile bütün halk, onun peşine düşmüştü.

Alay, bugünkü Hava kurumunun önünden o zaman bomboş, çorak bir toprak olan Yenişehir'e doğru saptı. Oradan bugünkü milli savunma bakanlığının önüne geldi. Bir bölük seymen de Hava Kurumu önünden istasyona doğru diziliyor oradan hükûmete kadar da okul öğrencileri ve yine seymenler yer alıyordu.»

«Ankara Müdafaayı Hukukundan Müftü Rifat Börekçi başta olmak üzere, Şakir Kınacı, Rasim Serattar, Âdemzade Ahmet, Ratip Ahmet, Ali Kütükçüoğlu, Mehmet Hanif ve Tevfik Bulgurlu» Mustafa Kemal'i karşılamağa hazırlananların başında bulunuyordu.

★

1919 yılı aralık ayının 27 inci günü saat on birde üç üstü açık asker otomobili, Dikmen sırtlarında Ankara'yı kuşbakışı gören en yüksek tepede durdu. Burası Ankara Kırşehir yolunun Ankara'nın içine kıvrılan noktasıydı. Üç otomobilde yüzleri soğuktan morarmış birçok genç ve kalpaklı adam vardı.

Ali Fuat Paşa ile Ankara Vali Vekili Yahya Galip bey, onları yine açık bir otomobil içinde burda bekliyordu. «Birinci otomobilde Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf, ve Ahmet Rüstem beylerle yaver yüzbaşı Cevat Abbas bey vardı. İkinci otomobilde Temsil Heyetinin öbür üyele-

ri Süreyya, Mazhar Müfit ve Hakkı Behiç beylerle kâtipler yer almışlardı. Üçüncü otomobilde üçüncü ordu müfettişliği karargâhından paşaya yoldaşlık etmiş olan Doktor binbaşı Refik (Saydam), Kurmay binbaşı Hüsrev (Gerede) beylerle» başkaları yer almıştı. Mustafa Kemal'in otomobili yaklaşınca durdu Ali Fuat Paşa ile Yahya Galip bey, hemen otomobillerinden inerek ona doğru ilerlediler. Mustafa Kemal de gülümseyerek indi ve onlara doğru yürüdü. Ayaklarının altında geceleyin sertleşmiş olan karlar gıcırdıyordu. Mustafa Kemal, onlarla sarılıp kucaklaştıktan sonra, Ankara'nın panoramasını görmek üzere yüzünü o yana çevirdi. Arabalarından inen herkes onların çevresine toplanmış Ankara'nın karlar altında yitip gitmiş gerçek görünüşünü arıyorlardı. Kardan bir kuşak Ankara çukurluğunun kıyılarını ağartarak dolanıyordu. Mustafa Kemal baktı: Kendilerini karşılamağa gelenleri, kara bir şerit gibi karlı ve boş toprak ortasında kendisine en yakın tepeden başlıyor, dolaşarak İstasyona iniyor, ordan da kıvrılarak hükûmet konağına varıyordu. Görünüşe göre karşıcıların sayısı kırk bine yaklaşıyordu. Karlı bir şehrin yitik görünüşünü canlandıran bu insan yığınları burada bir ruhun kaynadığını Mustafa Kemal'e anlatmış ve dost şehrin bu büyük görünüşü onun içini sıcak duygularla doldurmuş, gözlerini yaşartmıştı.

Ali Fuat Paşa, hiç konuşmadan bu anlamlı panoramayı seyreden Mustafa Kemal'e onun düşlerini ürkütmemek isteyen yavaş ve saygılı bir sesle :

— Ankara'yı nasıl buldunuz, paşam?

Diye sordu.

— Cidden fevkalâde, tebrik ederim. Ankara, gerçekten millî bir merkez haline gelmiş.

Mustafa Kemal'in bu sözleri, Ali Fuat Paşa'ya günlerdir, bugünü hazırlamak uğruna çektiği yorgunlukları unutturdu. Mustafa Kemal Paşa, karlar içinde esmer bir

insan seli olarak Ankara'nın içine doğru akan kalabalığı göstererek :

— Karşıcı gelenleri bu soğukta bekletmeyelim, dedi. Ali Fuat Paşa ile Yahya Galip beyi kendi arabasına aldı. Otomobiller, yokuş aşağı indiler. Biraz sonra karışıcı ırmağının başına vardılar. Müftü Rifat efendi, Müdafaayı Hukuk üyelerinin başında yer alıyor, Yarbay Mahmut ve kurmay başkanı binbaşı Ömer Halis beyler, temiz ve parlak üniformalariyle bu kalabalığı süslüyorlardı. Mustafa Kemal, otomobilden inerek hepsinin ayrı - ayrı elini sıktı. Hepsine teşekkür ederek hal - hatır sordu. sonra arkadaşlariyle yeniden otomobillerine binerek halkın önünden aşağı doğru inmeğe başladılar. Ulusal atlı müfrezelerin önüne geldiklerinde Mustafa Kemal hepsine :

— Merhaba, arkadaşlar!

Diye bağırdı. Bütün seymenler bir ağızdan :

— Merhaba, Varol!

Haykırışiyle karşılık verdiler. Mustafa Kemal'in otomobili halk yığınlarının önünden geçerken tam bir coşkunluk kendini gösteriyor ve boğazları yırtarcasına çıkan: «Varol, yaşa!» haykırışlarına :

— Siz de varolun, siz de yaşayın!

Diye gür sesiyle karşılık veriyordu.

«Mustafa Kemal, yolunu sürdürürken karşıcılar da arkasına takılıyor ve rüzgâr gibi arabaların arkasından koşuyorlardı. Kafile istasyona dönen yola girince Mustafa Kemal'le birlikte hepsi otomobillerinden inerek halkın önünden yayan ilerlemeğe başladı. İstasyonun önüne varıldığında on binlerce kişinin orasını doldurduğu görüldü. İngiliz ve Fransızlar, durgun yüzleriyle orda sıralanıyor, kendilerine hiç te hayır getirmeyeceğini sezdikleri bu büyük görünüşü biraz da şaşkınca seyrediyorlardı. yerden biter gibi biten bu silâhlı insan kalabalığı, onların gözünde adamakıllı büyümüşe benziyordu.

Mustafa Kemal'le yanındakiler, hep yayan olarak Hacıbayram Camiine dek gittiler, ordan da hükûmet konağı meydanına ulaştılar. Burayı dolduran insan mahşeri arasından zorlukla geçerek içeri girdiler. Hükûmet konağında birer kahve içerek dinlendiler. Mustafa Kemal, halkın kendisine gösterdiği içtenlik ve yakınlıktan son kerte hoşnuttu. Erzurum'da da Kâzım Karabekir, ancak bu kadarını yapabilmişti :

— Yoruldunuz mu, paşam?

Mustafa Kemal, kendisine gülerek bu soruyu soran Ali Fuat Paşaya :

— Hayır, hiç yorulmadım, dedi, hatta yol yorgunluğunu da unuttum.

Hükûmet Konağında bir kahve içimi dinlenen Mustafa Kemal'le arkadaşları, Ali Fuat Paşanın kılağuzluğunda şehrin güney batısında bir tepe üzerinde kurulmuş olan «Ziraat Mektebi»ne gittiler. Bu koskoca uzun bir yapıydı. Önünden yol, arkasından Çubuk çayı geçiyordu. Temsil heyeti için burası hazırlanmıştı. Mustafa Kemal, yukarı kata çıkınca tam karşıda kendisine çalışma odası olarak ayrılmış ve döşenmiş odaya gitti. Öbür arkadaşlar için de çalışma ve yatak odaları ayrılmıştı. Bürodaki soba, belki de sabahtan beri yanıyordu. Oda sıcacıktı. Mustafa Kemal, gözlerinin bütün dostça tatlılığiyle Ali Fuat Paşanın gözlerine baktı. Bu gözlerdeki başlıca duygu, minnetti.

— 9 —

GÜNEYE KAYAN IŞIK

> Bundan sonra asker oluşumuz artık eskisi gibi başkalarının hırs ve şöhreti ve keyfi için değil, yalnız bu aziz topraklarımız içindir.
>
> Mustafa Kemal

Enver Paşanın, düşündüğü Kurtuluş savaşı için Kafkasya'ya yığdığı seçme ordu birlikleri ve tonlarca altın, kendisi Odesa'dan oraya yetişinceye dek Yeni Sadrazam Mareşal Ahmet İzzet Paşanın buyruğiyle kaldırılıp İstanbul'a götürülmüştü. Hiç yenilmeden yenilmişlerin kaderini paylaşan Türk subay ve askerleri, içleri kan ağlayarak bir Türk ülkesi olan Azerbeycandan ayrılmış ve tutsak Türkiyenin içine dağılmışlardı. Azerbeycan'daki Türk Ordusunun kumandanı, Ever Paşanın kardeşi Nuri Paşaydı. Ahmet İzzet Paşa, ordunun terhisi ve silâhların bırakılması için Nuri Paşayı sıkıştırdığı halde o, buna kulak asmıyor, Enver Paşadan daha önce aldığı buyruğa göre davranarak onun gelişini beklemek istiyordu. Henüz, ağabeysiyle üzerinde anlaştığı Anadolu'nun kurtuluş savaşı için hiç kimseye bir şey söylemiyor, ordunun terhis edilmesini önlemek işini başka nedenlere dayamağa çalışıyordu: her türlü belkiye karşı Türk milletinin elinde terhis edilmemiş tam kadrolu bir ordu bulunmalıydı. Ne yazık ki İstanbul'da İngilizlerin sıkıştırması ve İzzet Paşanın uzak görüşlü

olmayışı yüzünden Nuri Paşanın durumu nazikleşmeğe başlamıştı. En sonra ordunun terhisine razı olduysa da bunun kimi koşullar altında yapılmasını istemişti. Hükûmetin buyruğunu uyguladıktan sonra salt gönüllü subay ve erattan bir birlik kurmaya karar vermişti. Ordunun terhisiyle birlikte kendisiyle kalkıp yeni bir ordunun çekirdeğinde görev almak isteyenleri ayırmağa başlamıştı. Gerçekten büyük bir tehlike içine düşmüş olan yurdun en karanlık günlerinde imdadına koşmağa hevesli pek çok subay ve er Nuri Paşanın yanıbaşında yer almağa başlamışsa da Ahmet İzzet Paşa İstanbul'dan tam terhis için yırtınırcasına diretiyordu. Çünkü, o da sırtında İngiliz tabancasının soğuk namlusunu duyuyordu. İzzet Paşanın Azerbeycan'daki orduya yolladığı buyruklar son kerte şiddetliydi: Terhis buyruğunu benimsemiyenlere âsi gözüyle bakılacağını ve haklarında o yolda işlem yapılacağını bildiriyordu. Bu durum karşısında hiç kimse Azerbaycan'da güvenle çalışamazdı.

Bunun üzerine bütün kumandan ve subaylar, görevlerini bırakarak boyunları bükük ve yüreklerinde ezilmişliğin ve küçülmüşlüğün katran gibi tortusuyla İstanbul'a gidecek ilk vapura binmek üzere Batum'a yollanmışlardı.

İşte, Batum'da vapur bekleyen bu asık ve üzgün yüzlü subay kalabalığı içinde iri yapılı, yakışıklı bir subay olan Ordu birinci yaveri Kılıç Ali beyle pek sevgili arkadaşı Suvari Yüzbaşısı Salim bey de vardı. Onlar da öbür subaylar gibi üzgün ve şaşkın İstanbul'a vardıklarında daha çok şaşırmışlardı. O eski ve güzel şehir, artık Türk'ten başka herkesindi. Bir Türk subayı, her sokak başında bin türlü ölüm tehlikesiyle karşılaşabilirdi. İzmir işgal edilmiş yer yer protesto mitingleri başlamışsa da silâhlı bir direnme olmadıkça bütün bunlar, bir çocuk ağlamasından ileri geçemezdi.

Mustafa Kemal adı, işte tam bu sıralarda memleketin

uzak sisleri içinde bir kış güneşi gibi kızarmaya başlayınca Kılıç Ali'nin gözleri de her subayınki gibi o yana doğru kalkıvermişti. Erzurum Kongresi, büyük çalkantılar ve dalgalanmalar yaparak kapanmış, daha büyüğü ve anlamlısı Sivas Kongresi başlamıştı. Bütün dünyanın gözleri oraydı. Birçok yurtsever, hertürlü tehlikeye meydan okuyarak Sivas'a koşuyordu.

Kılıç Ali bey, hergün beraber gezip dolaştığı kendisi gibi bekâr süvari yüzbaşısı Salim beyle anlaşmakta gecikmedi. Hazırlıklarını yaptılar. İlkönce askerlikten çekildiler. Kılıklarını değiştirerek birgün birlikte Yörük vapuruna atladıkları gibi Bandırma'ya yollandılar. Mustafa Kemal'e gideceklerdi. Ötesi yoktu. Vapur kalkıncaya dek yakalanmak korkusuyla geçirdikleri öldürücü yürek çarpıntısını ömürleri oldukça unutmayacaklardı. Allahtan ki Bandırma, henüz İtilâf devletlerince işgal altına alınmamıştı.

Bandırma'da İstanbul'da görmedikleri bir ulusal ruh esiyordu. Bunu ilk adımda duymuşlardı. Görüştükleri bütün subaylar, umutluydu. Silâh bulduktan sonra evvel Allah her şey yapılabilirdi. Ege bölgesinde yiğit subaylarla el ele veren zeybek ve efelerin dişinden tırnağına dek silâhlı düşman karşısında gösterdikleri destan konusu yiğitlikler gerideki bütün subayları canlandırmış, onlarda yeni yiğitlik düşleri uyandırmağa başlamıştı.

Kılıç Ali beyle Salim bey, Bandırma'daki 14. Kolordu subayları arasında ancak üç - dört saat kalabildiler. Fransızların işlettiği trene güçlükle bindiler. Şundan ki Fransızlar, Türk yolculara çok güçlük çıkarıyorlardı.

✶

Gecenin bir vaktinde Balıkesir'e vardılar. Hiç tanımadıkları bir şehre gece yarısı inişlerinin tatsız duyguları içinde istasyonu sıkıca kontrol altında bulunduran Kuvayı Milliye polisiyle yüz yüze geldiler. Tümen Kumandanı

albay Kâzım (Özalp) beyi görmeğe geldiklerini söylediler. Allahtan Osman Zade Hamdi bey de istasyonda bulunuyordu. Polise, kendilerini üzmeden Kâzım beyin karargâhına götürmelerini söyledi. Şehre vardıklarında her yanı kapalı buldular. Elayak çekilmişti. Balıkesir halkı kim bilir kaçıncı uykulardaydı. Kazım beyin karargâhına vardıklarında onu bir lamba ışığında basit ve konforsuz bir odada bir haritanın üzerine eğilmiş buldular. Kendilerini tanıttılar; amaçlarını anlattılar; söyleştiler. Kendilerine gösterilen bir yerde tavşan uykusuna yattılar. Ertesi akşam, kumandana veda ederek Eskişehir'e yollandılar.

Marmaris'e vardıklarında burdaki kimi gençler kendilerini burda yeni kurulmuş olan cephenin kumandaniyle tanıştırmak istediler. O gece bucak müdürünün evinde konuk edildiler. Gece yarısına doğru bu eve uzun boylu, kalpaklı, gözlüklü, kısa sakallı ve düşük kara bıyıklı, göğsünde fişek yüklü çifte arma ve elinde bir mavzerle bir adam çıkageldi: Bu yeni Akhisar milis alay kumandanı Mahmut Celâl (Bayar) beyden başkası değildi. Sabaha dek memleketin dertlerinden, Mustafa Kemal'den ve cephelerden konuştular.

Ordan Salihli cephesine, Ethem beyin karargâhına varan yolcular, burda dört gün konuk edildiler. Burdan Afyonkarahisar'a yollandıklarında Ankara'nın kapısında tehlikenin başgösterdiğini gördüler. Şundan ki Ali Fuat Paşa Kuvvetleriyle Eskişehir ve Afyon'daki İngiliz taburları arasında savaşa varabilecek bir gerginlik başlamıştı. Ali Fuat Paşa, İngilizleri bu bölgeden atmak karariyle Kuvayı Milliye Kumandanı giyneği içinde Sivrihisar üzerinden Eskişehir'e inmeye hazırlanıyordu. İngilizler, Kuvayı Milliyecilerin korkusuyla Eskişehire kuş uçurmuyorlardı. Kılıç Ali beyle Salim bey, edindikleri sahte kimlik kâğıtlariyle Eskişehir'e girdiler.

Eskişehir halkını sevinç içinde buldular. Onlar oraya

ayak atmadan pek az önce şehir Ali Fuat Paşanın politik baskısiyle kurtulmuştu. İki arkadaş, burda da birkaç gün kaldıktan sonra dört günlük çetin bir yolculuk yaparak Ankara'ya vardı. Ankara'da 20. Tümen kumandan vekili Mehmut beyle görüştüler.

Ali Fuat Paşa, henüz cepheden dönmemişti. Ankara'ya varışlarının ikinci günü, kumandan da yenmiş olarak cepheden dönmüştü (Şehit) Mahmut .bey, onları kumandanla tanıştırdı. Ali Fuat Paşa, onları içten ve kardeşçe kabul etti :

— Ben de Sivas'a gideceğim bir iki gün bekleyin, beraber gidelim, dedi.

O da Sivas'taki yüksek kademedeki kumandanlar toplantısına çağrılmıştı. Beklediler.

İki gün sonra, tepeden tırnağa silâhlı bir atlı müfrezenin eşliğinde Sivas'a doğru yola düzüldüler. Yolcular arasında Aii Fuat Paşa, Hakkı Behiç bey, Paşanın yaveri Saim bey, bir de kendileri vardı.

Kafile ekim ayının 28 inci günü Sivas'a vardı. Vakit gece yarısıydı. Doğruca «Sultani mektebi»ndeki karargâha gittiler. Şehirde gece yarısı horozlar ötüp durduğu halde karargâh halâ uyanıktı. Odalardan ışıklar sızıyor, konuşma sesleri geliyordu. Aşağıda şehir korkunç bir karanlık içinde uyuyordu.

Kılıç Ali beyle arkadaşı Salim bey, kapıdan içeri ilk girdiklerine hemen karşıya konmuş bir karatahtada tebeşirle yazılmış şu yazıları gördüler: Kuru fasulye, pilav, üzüm hoşafı. Bu liste, ağızlarını sulandırdı. Karargâh halkının da akşam yemeği olarak bunları yediği anlaşılıyordu. Nitekim biraz sonra onlar da bu yemeklerden doya doya yediler; yollarda kurt gibi acıkmışlardı. Mustafa Kemal, kendi odasında, Rauf, Mazhar Müfit, Van Valisi Haydar, Ömer Mümtaz, İbrahim Süreyya beylerle birlikte bir konuyu tartışıyordu.

Ruşen Eşref beyle Ahmet Rasim beyin oğlu Mazlum bey bir odada yazı işleriyle uğraşıyorlardı. Yaver Muzaffer ve Hayatî beyler bir başka odada şifre kapamak, şifre açmak işine dalmış gitmişlerdi.

Toplantı bittikten sonra Mustafa Kemal, yeni gelenleri gece yarısından sonra okulun alt katındaki kapıya yakın çok sade döşenmiş bir odada kabul etti. Onlara karşı çok içten davrandı. Sosyete salonlarından gelme bir insan gibi en yüksek nezaket kurallariyle onları hayran bıraktı. Sırtında, Erzurum'da giydiği o ünlü jaketatay, başında da sarışın yüzünü renklendiren o ünlü fes vardı.

Kılıç Ali beyle kabul edilenler arasında Hakkı Behiç beyle birlikte Demirci Mehmet Efe'nin cepheden gönderdiği bir kurul da vardı. Bu kurul, Mustafa Kemal'e armağan olarak gümüş işlemeli pek güzel bir parabellum tabanca ile birlikte Demirci Mehmet Efenin selâmlarını da getirmişti. Mustafa Kemal, cephe üstüne onlardan uzun uzun bilgi aldıktan sonra kurul üyelerini yatıp dinlenmeğe gönderdi.

Hakkı Behiç beyin de katıldığı söyleşide Kılıç Ali beyle Salim bey, şafak sökünceye dek Mustafa Kemal'in sorularını yanıtladılar ve onun tatlı sözlerini dinlediler. Taa Şişli'deki evden başlayan serüven, Samsun, Amasya, Sivas, Erzurum, yeniden Sivas derken uzayıp gitmişti. Cephe savaşından beter olan bu çekişmeli ve tehlikeli günlerin öyküsü, konukları son kerte ilgilendirmişti. Onu hayran hayran dinliyorlar saatların nasıl geçtiğini anlamıyorlardı.

Pencerelerden horoz sesleriyle karışarak giren masmavi şafak, sabahın yaklaştığını anlatmış olacaktı ki Mustafa Kemal, konuklarını daha çok uykusuz bırakmak istemedi, onları yatmağa gönderdi. Bir dersanede kendilerine kurulan karyolalara uzanıp kulaklarında hâlâ Mustafa Kemal'in tatlı sesi uğuldar ve mavi gözleri ılık bir su

gibi dalgalanırken deliksiz bir yolcu uykusuna daldılar.

★

Kılıç Ali beyle Yüzbaşı Salim Bey, Temsil heyetinin yanında, görev alıncaya dek, dört - beş gün ancak kaldılar. Zaten, Sivas'ta kalmağa değil başlamış olan döğüşte bir görev almağa gelmişlerdi. İstedikleri görev de onlara verilmekte gecikmedi. Mustafa Kemal, Kılıç Ali beyle arkadaşı Salim beye Maraş ve Antepin Franszlardan Kurtarılması görevini verdi. Kılıç Ali'nin adı güzeldi. Halk arasında iyi giderdi. Salim'in başına da bir «Yörük» adı takarak ona da «Yörük Salim» dedi ve Salim adı da Selim'e çevrildi. Onların, işgal altındaki Kilikya sınırlarında örgüt yaparak aşağı doğru kaymalarını salıkladı. Zaten oralarda kımıldamalar başlamıştı. Kılıç Ali ve Yörük Selim oraya temsil heyetinin ve Mustafa Kemal'in temsilcisi olarak gidecek, orda başlayan kımıldamaları merkeze bağlayacaklardı. Böylece özgürlük ocakları körüklenmiş, harlandırılmış ve hızlandırılmış olacaktı.

Kılıç Ali beyle Yörük Selim, Kilikya'nın ve güney illerinin kapısı olan Kayseri'ye gittiler. Ordaki Kuvayı Milliyecilerin yardımıyle çoğu Pınarbaşı'lı yirmiye yaklaşık Kuvayı Milliyeci arkadaş edindiler. Hepsi de atlı ve silâhlıydı. Başları Mustafa Kemal gibi kalpaklı, göğüsleri armalıydı. Ordan Elbistan'a gittiler, geçtikleri yollarda Kuvayı Milliyeci yuvalar ve sığınaklar bırakarak güneye doğru ilerlediler. 21 Kasım 1919 da Pazarcık'a vardılar. Maraş'ta direnmeyi yönetenlerin lideri olan Arslan beyi görüşmek üzere Pazarcık'a çağırdılar. Pazarcık, Maraş döğüşünün rahatça yönetilebileceği elverişli bir yerdi. Kılıç Ali beyle arkadaşı Yörük Selim, Arslan bey ve arkadaşlarından Maraş'ın şimdiki durumu üzerinde bütün ayrıntılariyle gereken bilgiyi aldılar. Maraş da bugünlerde patlamak üzere bulunan bir volkan gibiydi. Olaylar, o denli gelişmişti :

Fransızlardan önce İngilizler ilk atılımda Adana'yı, Antep'i, Urfa'yı işgal etmişler, Maraş'ı işgal etmek üzere yürüyüşe geçmişlerdi. Onların geldiğini gören Maraşlılar hemen davranarak ilk sabotajı yapmış, Pazarcık - Narlı Köyü arasındaki Aksu köprüsünü yıkıvermişlerdi. Öte yandan, İngilizlerin Maraş'a doğru yürüyüşe geçtiklerini öğrenen Maraş'lı Ermeniler, önlerindeki bandonun çaldığı coşkun ve kışkırtıcı marşlar ve havalara ayak uydurarak İngilizlere karışıcı çıkmak üzere yollara dökülmüşlerdi.

İngilizler, safları arasında İngiliz üniforması giydirilmiş pek çok Ermeni delikanlısıyle Şehadil yönünden şehre girerken Ermeniler, çılgın gibi gösteriler yapmışlardı.

15 ekim 1919 da İngilizlerin, yerlerini Fransızlara bırakacağı haberi işitildi. Maraş halkı, Ulu camide yaptığı büyük ve coşkun bir mitingte eli kulağındaki Fransız işgalini protesto ederek ilk adımını attı.

Ne var ki Fransız sömürgecileri kös dinlemiş insanlardı. Otuz üç haftalık işgalden sonra İngilizler çekilip gittiler; 25 ekim 1919 günü Yüzbaşı Julie, buyruğundaki iki bin kişilik kuvvetle Maraş'a girdi. Cizvit papazları onları bando ile karşıladı. Ertesi gün beş yüz Cezayirli ile dört yüz Ermeni askeri daha geldi. Ermeni askerlerinin geldiğini gören Maraş'lı Ermeni hemşeriler, sonsuz sevinçlerinin arasında buranın bir Türk şehri olduğunu unuttular. Fransızlarla birlikte gelen dört yüz Ermeni askeri, yerli Ermenileri çığırından çıkartmakta büyük bir etken oldu. Ermeniler, hemen o gün hükûmet konağı önüne varıp Türk nöbetçisiyle eğlendiler; bir posta müvezzii ni iyice döğdüler. Bir gün Uzunoluk hamamının önünde meydana gelen bir olay, yabancılarla Maraş'lıları birden bire bütün güçleriyle karşı karşıya getirdi.

Hamamın tam karşısında bir sütçü dükkânı vardı. Bu dükkânı kırk beş yaşlarında, kırçıl sakallı, kimsenin

etlisinde - sütlüsünde gözü olmayan bir adamcağız işletiyordu. Cılız yapılı bir adam olan bu dükkânın sahibini herkes, asıl adını unutmuş olarak Sütçü İmam diye çağırıyordu. Hac'a da gittiğinden ayrıca ona Hacı İmam da diyorlardı. Sütçü İmam, her Allahın günü atının her iki yanına astığı kocaman güğümlerle yakın köylere gidiyor, süt doldurarak getirdiği bu güğümleri boşaltıp yine köylere yollanıyordu. Su katılmamış güzel sütleri ve yağlı yoğurtları kaçışıldığından imam, her gün köylere gitmek zorunda kalıyordu. Onun ayrıca bir görevi daha vardı: karşıdaki küçük camide imamlık ta ediyordu. İşte, Sütçü İmam diye adlandırılışın asıl nedeni de buydu.

Sütçü İmam, Fransız askerinin şehre girdiğinin ikinci günü, dükkânda işleriyle uğraşırken sokakta bir gürültü işitti. Karşı hamamdan çıkıp evlerine dönmekte olan üç çarşaflı ve peçeli Türk kadınıyle onların bohçasını taşıyan bir oğlan çocuğu, üç Ermeni askerinin saldırısına uğramıştı. Silâhlı ve süngülü üç kişilik devriye, kadınların hamamdan çıktığını görünce yanlarına sokulmuş ve içlerinden biri kadınlardan birinin peçesini açmak istemişti. Kadınla asker itişip dururken erkek çocuk elindeki bohçayı bir yana fırlatarak hemen askerin bacaklarına bir dalış yapmıştı. Karşı kahvede kâğıt oynayan Maraşlı birkaç erkek, yerinden fırladığı gibi kadınlarla çocuğun yardımına koşmuştu. İşte, tam bu sırada elinde tabancasiyle sokağa fırlayan Sütçü İmam, tetiğe dokununca kadıncağızın peçesini açmağa çalışan askerin bir çığlık koparark yere yuvarlandığı görüldü. Sağ kalan iki asker, tabanları kaldırarak karargâha doğru kaçtı.

Sütçü İmam, hemen boş güğümlerini atının terkisine attı, kendisi de üstüne atlayarak Ahırdağları'nın yolunu tuttu.

Sütçü İmam, artık, Maraş'a yapılacak genel Türk saldırısına dek şehre dönmeyecekti.

Sütçü İmam'ın, kötü yabancıya ilk kurşunu yapıştırdığı gün tarih olmuştu: 31 ekim 1919.

Bu tarihten sonra olaylar birden bire kızışmış ve hızlanmıştı. Ermeniler, öldürülen Ermeni askeri için büyük bir cenaze töreni yaptılar ve bu olaydan sonra Sütçü İmam'ın yakın ve akrabalarını ortadan kaldırmanın yolunu tuttular. Onun dayısının oğlu Kadir'i bir gün pusuya düşürüp yakaladılar; kulaklarını, burnunu ve bir çok duygulu yerlerini keserek sonsuz bir işkence merakı ve bir sadizmle öldürdüler. Bunun, peşinden bir Ermeni'nin, Nasıroğlu Mehmed'in boynuna bir pala sallayarak kellesini uçurmak olayı geldi. Bir Türk polisini yaraladılar. Çömezoğlu Mehmet Haydar'la Ahmet oğlu Mehmed'i kışlanın yanında süngüleyerek delik deşik ettiler. Muhacir Alioğlu Mustafa'yı Duaçınarı denen yerde koyun gibi boğazladılar. Çiçekliden Aşık Mustafa oğlu Ökkeş'i kurşunla kalbura çevirdiler. Bahtiyar mahallesinden çiftçi Habipoğlu Ali'yi bir bomba savurarak paramparça ettiler.

Bu olaylar, Türklerin gözlerini açmıştı. Herkes bir mavzer, bir tabanca edinmenin yoluna bakıyordu. Başka türlü kurtuluş çaresi olmadığını anlamışlardı. Fransız kumandanı depolardaki bütün silâhları Ermenilere dağıttı. Her iki yan da bu işten sonra ateş alacak duruma gelmişti. Korkunç bir olayın patlak vermesini önlemek üzere yine Fransız Kumandanı, Ermenilerin Türk mahallelerine geçmesini yasakladı.

Ermeniler, büyük bir olay çıkararak bütün Türkleri Maraş'tan süpürmek ve şehri hemencecik Büyük Ermenistan'ın şehirlerinden biri durumuna getirmek istiyorlardı. Şehrin güvenliğini bozmak amaciyle birçok geceler Türk mahallelerine doğru rastgele kuşun yağdırdılar. Bundan da bir şey çıkmayınca Osmaniye'deki Fransız askeri mutasarrıfını Maraş'a çağırdılar. Gouverneur militaire André, onları çokça yalvartmadı; dertlerini dinlemek

ve Maraş'taki Fransız gücünü denetlemek üzere arkasına pek çok sayıda silâhlı ve silâhsız Ermeni takarak Maraş'a doğru yola çıktı.

Kumandan André, 27 Kasım 1919 Çarşamba günü şehrin çok uzaklarında, Aksu Köprüsünün bile ilerisinde ellerinde Fransız - Ermeni bayrakları bulunan Ermeni karşıcı yığınlariyle karşılandı.

Çevresindeki kalabalık Ermenilerle Hükûmet konağının önüne gelen Kumandan André, içeri girmek istedi. Kapıda süngülü bir Türk nöbetçisi vardı. Bu, Göllü Köyünden Yusuf Çavuş'tu. Askeri mutasarrıfın arkasından bir yığın silâhlı Ermeninin de içeri dalmağa hazırlandığını görünce tüfeğini onlara çevirdi :

— Yalnız, kumandanla tercüman içeri girebilir, başkaları bir adım atarsa vururum!

Diye bağırdı. Belki de Hükûmet konağını ele geçirmek üzere içeri girmek isteyen yığınla Ermeni fedaisi oracıkta kalakaldı. Yalnız André ile tercüman, mutasarrıf Atâ beyle görüşmek üzere içeri girdi.

Maraş'ın Ermeni hemşerileri, akşama dek kaplarına sığamadılar. Gouverneur'ün gelişiyle burda çok önemli olayların geçeceğine ve ideallerine biraz daha yaklaşacaklarına inanıyorlardı. Osmanlı Meclisi mebusanı üyelerinden aski mebus Hırlakyan Agop, evini ve sofrasını en güzel yemekler, içkiler, çiçekler ve kızlarla donatmış, Kumandan André'ye felekten bir gece çaldırmak üzere parlak bir şölen hazırlamıştı. Artık, bu şölenden sonra da Maraş, Büyük Ermenistan'ın bir parçası olmazsa ayıp olurdu.

Alaturka - Alafranga saz sesleri konaktan dışarı taşıyor, Türk hemşerilerin gergin sinirleri üzerinde her melodi balyoz etkisi yapıyordu. Esmer ve eğitimli, kültürlü Ermeni kızları, kumandanı baştan çıkarmak istercesine

giyinmiş - kuşanmış, birer Avrupa kadını zariflik ve inceliğiyle türlü dillerde konuşuyor, piyano, gitar, mandolin çalıyor, batı müzik kültürünün en güzel parçalarını kolaylıkla dile getiriyorlardı. Sofrada hindi, tavuk, bıldırcın, keklik, çulluk, yaban ördeği kızartmaları, yağlı boya bir natürmort resminin zenginliğine meydan okurcasına bol ve ustalıklı hazırlanmıştı. Türlü şaraplarla hurma ve üzüm rakıları sofrada gözleri ısıtarak boy veriyordu. Kavun, karpuz, üzüm ve türlü yemişler, pek çok davetlinin çıpladığı masaların üstünü boydan boya süslüyordu.

Güzel Ermeni kızları arasında Osef'in kızı Virjini herkesin gözlerini üzerine çeken bir güzellikteydi. Güzelliğinden başka kültüründen dolayı bir kişiliği de olduğu göze çarpıyordu. Durmadan André ile ilgileniyor, böylece çok önemli bir görev yapmakta olduğu anlaşılıyordu.

Gramofon oynak bir dans havası çalmağa başlamıştı. Adamakıllı içmiş olan kumandan iki yana yalpa vurarak deminden beri yer gibi gözlerini diktiği Virjini'ye doğru ilerledi. Karşısında durarak reverans yaptı. Genç kız, subayın uzattığı ele tutunarak koluna girdi ve salonun ortasına doğru yürüdü. Virjini, sarhoş kumandanı danseder gibi yöneterek Maraş Kalesinin iyice göründüğü pencerenin önüne götürdü. Kalede kocaman bir Türk bayrağı dalgalanıyordu. Hiç dinmeyen poyraz, onu dalgalandırıyor ve gergin tutuyordu. Virjini başının bir davranışiyle kumandana onu gösterdi :

— Kumandanım, bu kalede şu Türk bayrağı dalgalandıkça ben sizinle dansedemem!

Dedi. Kumandan André, emir subayını çağırtarak ona şu buyruğu verdi :

— Yarın sabah kalktığımda şu Türk bayrağının yerini Fransız bayrağı alacaktır.

O zaman Virjini, André'nin göğsüne yaslanarak saatlarca çılgınlar gibi dönüp durdu. Fransız bayrağının ye-

rini de elbette pek yakında Ermeni bayrağı alacaktı.

O gece, Fransız kumandanının emir subayı, yanına bir yığın silâhlı alarak kaleye çıktı ve oradaki beş Türk askerini bir kenara iteleyerek Türk bayrağını indirtti ve onun yerine Fransız bayrağını çektirdi. Oradan uzaklaştırılan beş Türk askeri hemen Türk mahallelerine inerek durumu anlattılar.

28 kasım 1919 sabahı evlerinden dışarı uğrayan Maraş'lı Türkler, her zaman Türk bayrağının dalgalandığı burçta üç renkli Fransız bayrağının dalgalandığını görünce bir hoş oldular. Şaşkınlıkları geçince öfkelendiler, sonra da öfkeleri gazaba döndü. Bu olay, herkes gibi bir aydın kişiyi Avukat Kısakürek Mehmet Ali beyi de çileden çıkardı. Aydın kişinin görevini hakkiyle yaparak şöyle bir bildiri kaleme aldı :

— Ey necip İslâm milleti! Vaktinde hazır ol. Bin üç yüz yıldır Allahını, Peygamberini senden hoşnut ettiğin bir din ölüyor. Yâni dedelerinin kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcunda Alsancağın bugün Fransızların eliyle indiriliyor. Şimdi, acaba bunu geri, yerine koyacak sende birkaç yüz damla İslâm kanı ve gayreti hiç mi yok? Karışıklık arzu atmeyelim. Yalnız makul ve azemetli olarak Alsancağı yerine koyalım yine azametle yerlerimize dönelim. Korkma, seni buradan birkaç Fransız askeri kıramaz. Sen, varlığını gösterecek olursan, değil birkaç yüz Fransız askeri, hatta bütün Fransız milleti karşı koyamaz buna, inan!

Camiin içine asılan bu bildiriyi cuma namazına gelenler okuyor, ateşleniyor, bir şeyler yapmak için çırpınıyordu. Cemaatin heyecanını gören imam, bağırarak şöyle dedi:

— Kalelerinde bayrağı hür dalgalanmayan esir bir memlekette cuma namazı kılınamaz!

Kaledeki Fransız bayrağı bütün şehri heyecana ge-

tirmişti.

Cuma namazı da oraya toplanmak için iyi bir bahane olmuştu. Camiin avlusunda anlaşan binlerce kişi, baş çekmek yiğitliğini gösteren imamın arkasından kaleye doğru tırmanmağa başladılar. Bunu gören çoluk - çocuğun da katılmasiyle kalabalık, korkutucu bir biçim aldı. Onları gören Ermenilerle Fransızlarda tıs yoktu. Bunun ulusal bir öfke olduğunu anlamışlardı. Hele Fransızlar, millet olarak başlarından çok geçtiği için bunun ne demek olduğunu daha iyi bilirlerdi. Bu yüzden öfkeli halk yığınının önüne hiçbir engelleyici güç dikilmedi. Tam burcun tepesindeki bayrak direğinin dibine varmışlardı. Zeliha Hoca oğlu Osman adlı bir genç, hemen gece indirilip yere atılmış olan Türk bayrağını kaptığı gibi direğe tırmandı, Fransız bayrağını indirdi ve Türk bayrağını yine eski yerine astı. Bunu kutlamak üzere halktan bağırıp çağıranlar, havaya tabanca sıkanlar oldu.

İlk zaferi kazanmış olan halk hemen oracıkta kıbleye dönüp cuma namazını kıldı ve sonra yine hep birlikte şehre inerek hükûmet konağının önüne vardı. Fransız kumandanına bir ültimatom vereceklerdi. Mutasarrıf Atâ beyi istediler. Geldi. Onun Fransız Kumandanını buraya çağırmasını istediler. Fransız Kumandanı kendi yerine Ermeni tercüman Vahan'ı gönderdi. Halkın karşısına dikilen Vahan:

— Bir bez parçası için bu kadar gürültü çıkarmak neden doğuyor?

Diye halkı terslemek istedi.

Bu söze içerleyen iki delikanlı tercümanın üstüne atılarak kıyasıya döğmeğe başladı. Bunun üzerine Gouverneur'ün yaveri Çerkes İshak, nağra atarak halkın üzerine kama ile saldırdı. Nacar Ahmet oğlu Mehmet, Yaver İshak'ın üstüne atılarak kamayı çekip elinden aldı.

Mutasarrıf Atâ bey, ile jandarma bölük Kumandanı

Mahmut bey bu sırada araya girerek ortalığı yatıştırdı, böylece büyümek eğilimi gösteren olay da kapandı. Yalnız, Türk halkının burda bir kazancı olmuştu: Hep birlikte davranılırsa yapılmayacak iş yoktu.

Bu olay, Müdafaayı Hukuk derneğinin kurulmasını hızlandırdı. Maraş'ın bütün ileri gelenleri duraksamadan derneğe girdiler. Bundan sonra Kuvayı milliyecilik, fırtınada bir yangın gibi yayıldı ve büyüdü. Maraş dolaylarındaki köylerde meydana getirilen Kuvayı Milliye örgütleri, Keşfili Camiinde and içtiler.

Zafer ve Muharrem beyler, dört yüz kişilik bir çete grupiyle güneye indiler, Nuri müfrezesi batı bölgesine, Öğretmen Hayrullah Müfrezesi de Elbistan dolaylarına gitti. Jandarma Kumandanlığı deposunda bulunan dört yüz altmış mavzer çetelere dağıtıldı. Bütün yedek subaylar, silâh altına çağrılarak millî müfrezelerin başına yada kumandan yardımcılıklarına getirildi. 1920 ocak ayının ortalarına doğru bütün Maraşlılar, en coşkun ve heyecanlı günlerini yaşıyordu. Maraş şehrinin ruhu Arslan bey olmakla birlikte biricik toplayıcı ve buyurucu güç, Kılıç Ali beydi. Pınarbaşı'ndan getirdiği yirmi kişilik çetesi, yeni grupların katılmasiyle çığ gibi büyüyordu. Jandarma Kumandanı Ali Rıza, Hasan Efe, Ahmet Çavuş, Pişkin Ali gibi namlı kişiler, Kuvayı Milliyeci gruplariyle onu destekliyorlardı. Kılıç Ali bey, Maraş dolaylarının aşiret ağalarını da davâsı uğrunda çalıştırmanın yolunu bulmuştu. Kılıç Ali beyin buyruğunda Mustafa Kemal'in Kozanoğlu Doğan diye adlandırdığı Binbaşı Mehmet Kemal beyin bir müfrezesi de bulunuyordu.

Maraş Ermenileri, çevrelerinde günden güne büyüyen Türk tehlikesini hiçe sayarak sanki bir ütopi ülkesinde yaşıyorlardı. Maraş'ı mutlaka bir Ermeni şehri yapmağa kararlı görünüyorlardı.

Bir gün bir Türk delikanlısı sokaktan geçen bir Ermeni papazına bir kiremit savurarak başını yardı. Buna

karşılık vermek isteyen Ermeniler, bir kahvede oturan halka saldırdılar ve savurdukları bir bomba ile iki Türkü öldürüp bir çoğunu da ağır yaraladılar. Maraş'ın başında büyük işler döndüğünü anlayan Fransız işgal kumandanlığı oraya dişinden tırnağına dek silâhlı taburlar yürüttü. Maraş'a doğru kaygusuzca ilerleyen bu taburlar 20 ocak 1920 günü Öğretmen Hayrullah, Zafer ve Muharrem beylerin müfrezelerinin saldırısına uğradı. Bundan sonra, Kuvayı Milliye müfrezeleriyle Fransızlar arasında tam bir cephe düşmanlığı havası esmeğe başladı.

Maraş'ın içinde de kopacak fırtınaya hazırlık olmak üzere bir iki yan da tertiplenmeğe ve örgütlenmeğe çalışıyordu. Önceleri şehirde Türklerle karışık olarak oturan Ermeniler, evlerini boşaltarak Pınarbaşı'nın Amerikan Kolleji semtine taşınmağa başladılar ve orda silâh ve güç biriktirdiler ve günü gelince bütün Maraş'ın Türk halkını burdan silip süpürmek kararıyle hazırlandılar.

Türk Maraş tam bir savunma savaşına göre tertiplendi. Şehri on semte ayıran Kuvayı Milliye Örgütü, her mahallede başlarında birer onbaşı bulunan onar kişilik birer müfreze meydana getirdi. Maraş'lıların, Sivas'tan, Mustafa Kemal'den bir asker gücü ve ağır silâh istemeleri üzerine o buraya süvari yüzbaşısı Kâmil bey buyruğunda bir süvari bölüğüyle iki top ve iki ağır makinalı tüfek gönderdi.

Yüzbaşı Kâmil bey, Cancık'ta karargâh kurarak Maraş halkının Fransızlara karşı açacağı kurtuluş savaşına katılmağa hazır olduğunu bildirdi. Maraş halkı artık, yalnız başına olmadığını anlamıştı. Koskoca Türk milleti arkalarındaydı ve hepsi davanın peşindeydi.

Maraş'ın içinde ve dışında siperler, sıçan yolları hazırlanıyor, şehrin bir başından öbür başına bağlantı kurmak üzere evlerin duvarları delinip yol açılıyordu. Maraş'ın dolaylarındaki kasaba ve köylerde daha sıkı bağlantılar ku-

ruluyor, haberciler vızır - vızır gidip geliyordu.

Her iki yan da tam bir savaş hazırlığı içindeydi. Fransızlar, askerlerini Ermenilerin taştan ve sağlam evlerine yerleştiriyordu. Bütün cephaneler papaz okuluyla kilisenin altındaki mahzenlerde istif ediliyordu. Güzel Ermeni kızına karşı gösterdiği zaaf yüzünden işlerin bu denli büyümesine yol açan kumandan André geri alınmış, onun yerine General Keret gelmişti. General bir baskı ve sindirme politikasıyle alevlenen işleri yatıştırmayı düşünerek bir gün Maraş'ın bütün ileri gelenlerini ve yöneticilerini çağırdı:

— Memeleketi adaletle yöneteceğim, yalnız Pazarcık'taki Kılıç Ali hemen yakalanarak bana teslim edilmelidir, dedi.

General'in Kılıç Ali'yi istemesi, hepsini şaşırtmıştı. Bu, onlardan Mustafa Kemal'i istemesiyle birdi. Kılıç Ali, Mustafa Kemal'in bir parçasıydı. Böyle bir ihaneti aklından geçirebilecek bir Maraş'lı bulunabilir miydi? Maraş'lı yöneticiler, bu çiğ öneriyi alaycı ve öfkeli yüzlerle karşıladılar. General Keret, bu önerinin onlarda yarattığı tehlikeli tepkiyi açıkça görmüştü. Bu toplantıdan bir iş çıkmayacağını anlayan general, savaş hazırlıklarını felce uğratmak üzere türlü çarelere baş vurdu. Pazarcık'la Maraş arasındaki telefon ve telgraf tellerini kestirip bozdurdu.

Maraş'lı Kuvayı Milliyeciler, rüzgâr kanatlı delikanlı habercileriyle yine Pazarcık'taki Kılıç Ali beyi Maraş'a bağladılar.

General Keret Mustafa Kemal'in Pazarcık'taki temsilcisiyle bağlantının kesilmediğini Ermeniler aracılığıyle öğrenince ikinci kez olarak Maraş'ın büyüklerini 21 ocak 1920 günü topladı. Bunda da onlara eski önerilerini yineledi:

— Eğer Kılıç Ali'yi yakalayıp bana getirmezseniz

hepinizi hapse atacağım!

Diye bağırdı. Hiç kimseden ses çıkmadı. Bunun üzerine general Keret, ileri gelenlerden birkaçını süngülü Fransız askerlerinin önüne katarak hapisaneye gönderdi. Serbest bıraktıklarına şu korkutmada bulundu:

— Siz, Kılıç Ali'yi getirip bana teslim edinceye dek ben de bu arkadaşlarınızı serbest bırakmayacağım.

Bu ikinci toplantıdan sonra, general, hükûmeti işgal için bir müfreze gönderdiyse de bu Kızılkabirlik denen yerde Kuvayı Milliyeci müfrezelerce püskürtüldü ve amaca ulaşamadı. General Keret'in ileri gelen birçok Maraş'lıyı hapsettirmesi ve hükûmeti işgal için davranması olayı, Bertiz köylülerini bir çığ gibi yerinden oynattı. Burası, bir Kuvayı Milliyeci sığınağı gibi bir yerdi. Sütçü İmam bile arkasına taktığı gözü pek adamlariyle burda barınıyordu. Ahır dağlarında güçlenen bu yurtseverler, mavzerleri ellerinde doruklardan güneye, kavga ve döğüş yerine doğru inmeğe başladılar.

Maraş'ta her iki yan da bir kızılca kıyametin kopacağı günü bekleyerek hazırlanıyordu. Fransız kumandanı, olayları küçümsüyor, her zaman bastırılabilecek tipte olaylar bekliyordu. Bu olayların, Maraş'ı büsbütün elinc düşüreceğini hesaplıyordu. Maraş savaşı, beklenmedik bir sırada ve birden bire başlayıverdi. Hazırlanan barut fıçısını ateşleyen nedenler şunlardı: Ermeniler, iki Türk'ü yakalayarak yan yana bir duvara çivilemişler, arkasından da öğretmen Hafız Veliyettin ile ulemadan Mustafa Efendiyi korkunç işkencelerle öldürmüşlerdi. İşte, bu olaylar barut fıçısına giden fitili ateşledi ve semt Kuvayı Milliye örgütleri Fransızlara ateş açtılar. Bu da kendiliğinden olmadı. Şehrin savaş durumunu Arslan bey yönetiyor, o da Kılıç Ali beyden buyruk alıyordu. Arslan bey, Kılıç Ali beyin de işaretiyle demiri tavında döğmek üzere davrandı. Halk kaynıyordu. Şehitlerin tüten kanları on-

ları deli etmişti: Arslan bey, semt örgütlerine şöyle bir genelge gönderdi:

— Arkadaşlar! Savaş başlamıştır. Allahın inayeti, peygamberin ruhaniyeti, din kardeşlerin fedakârlığiyle her şey göze alınmıştır. Vatanımız, bir ferdimiz kalıncaya dek düşmana teslim olmayacaktır. Gayret bizden, tevfik Allahtan!

Savaş başlar başlamaz, Kuvayı Milliye Kumandanlığı hapisaneleri boşaltarak bütün mahkûmları da kendi saflarına aldı. Türk evleri delinip birbirine bağlanarak nasıl baştan başa bir bağlantı kurulmuşsa Fransızlar da Ermeni mahallesini kendi karargâhlariyle böylece birbirine bağlamışlardı. Bu bağlantıyı kesmek gerekiyordu. Böylece Fransız karargâhiyle Ermeni silâhlıları birbirinden ayrı düşürülecekti. Bundan sonra iş daha kolaylaşacaktı. Bu bağlantıyı kesmek için de Manastır önündeki evleri yakmak gerekiyordu. Ne var ki bununla da iş bitmiyordu. Manastır önündeki evleri yakmak için yine ilkönce Türk evlerini ateşlemek gerekmekteydi.

Bu yangının çıkarılması için en uygunu Ermeni evlerine pek yaklaşık durumda olan bir iki Türk evinin tutuşturulmasıydı. Bu evlerden biri Kara Kız Muhittin'in, öbürü de Zeki'nindi. Kara Kız Muhittin kendisine verilen bir teneke gazyağını evinin içine kendi eliyle döktü ve sonra kibriti çakarak ateşledi. Soğuk ve buzlu kış gecesi, kıpkızıl alevler büyük evin penceresinden dışarı fırlayarak saçakları yalamağa başladı. Sert bir poyraz, dumanları ve alevleri, uçan kıvılcımlarla birlikte Ermeni mahallesine doğru savurmağa başladı. Abdullah Çavuş ta ikinci Türk evini kendi eliyle ateşe verdi. Ahır dağlarının karla örtülmüş yamaçlarına vuran öfkeli bir aydınlık, Maraş'ta savaşın başladığını kurda - kuşa bildirmiş oldu.

Savaş başlayalı üç gün olmuştu. Üçüncü gün, Kılıç Ali bey, dört yüz kişilik müfrezesinin başında yangınların

aydınlığında Maraş'a girdi. Arapkirli denen yere karargâhını kurdu. Onun arkasından öbür Kuvayı Milliye çetecilerinden Doktor Mustafa, Eczacı Lütfü beyler, adamlariyle yetiştiler ve semt savaşçılarının daha önce kazdığı siperlere girdiler.

Kılıç Ali bey de bu sırada Maraş'ın savaşçıları arasına katılmış, bir er gibi çarpışıyordu. Şekerli Camii dolaylarında bulunan Kılıç Ali beyin yanına yaşlı bir kadın sokuldu. Elinde de dolu bir gaz tenekesi vardı:

— Kılıç Ali bey siz misiniz, evladım?

— Evet, valide hanım. Bir emriniz mi var?

— Estağfurullah. Size bir ricaya geldim.

— Buyurunuz, sizi dinliyorum.

— Görüyorum ki karşı evdekiler, sizi çok uğraştırıyorlar. Hem kayıp ta veriyoruz. Onların ateş ettikleri bitişik pembe boyalı ahşap ev, benim babamdan kalma malımdır. Eğer, onu yakarsanız düşmanın sığındığı ev de tutuşur. İşte, bunun için size bir teneke de gaz getirdim. Lütfen, şu keseyi de alınız. İçinde birkaç altın vardır. Bu işi kim yaparsa bunu ona verirsiniz, evladım.

Gaz tenekesini ve keseyi Kılıç Ali beye teslim eden yaşlı kadıncağız, bir gölge gibi oradan uzaklaştı. Kılıç Ali bey, yaşlı gözleriyle yitirinceye dek kadıncağızı kovaladıktan sonra bu işi kimin yapabileceğini sordu. Müfrezeden Ökkeş, bu görevi üstüne aldı. Pembe boyalı ev, biraz sonra duman ve alevler içinde çatırdayarak yanmağa başladı. Alevler kolayca Ermeni evlerine sıçradı. Bir sürü silâhlı insan, tütsülenmiş bir kovandan boşalan arılar gibi dışarı uğrayarak sıvışmağa çalışıyorsa da Türk savaşçılarının kurşunları, onları birer birer avlıyordu.

Yalnız, görevini bitiren Ökkeş, arkadaşlarının yanına sığınmağa çalışırken can alıcı bir yerinden yediği kurşunlarla kanlar içinde Kılıç Ali beyin yanına kendini dar attı:

— Vazifemi yaptım Kumandanım.

Dedi. Hemen oracığa yığıldı kaldı; ölmüştü.

Manastır'la Fransız Karargâhı arasındaki bağlantı görevi gören evler de tutuşmağa ve oralardan çığlıklar gelmeğe başladı. General Keret, don - gömlek sıcak yatağından dışarı uğrayarak hemen Fransız topçusuna ateş buyruğunu verdi. Fransız toplarının mermileri Maraş'ın Türk mahallerinde her yanı yakıp yıkarak patlıyor, havaya toz - duman, İnsan ve hayvan enkazı savruluyordu.

Yangın bütün Türk mahallelerini korkunç bir hızla sömürüp bitiriyor, Fransız toplarının mermileri de kül ve kar yığınları üzerinde korkunç gürültülerle patlıyor, havaya kıvılcımlar yağdırıyordu. Halk, yanan evlerinin ateşinde ısınıyor, yine bu ateşler üzerinde sıcak çorbalar pişirerek hem kendisi yiyor, hem de savaşçıları doyurmağa çalışıyordu. Fransız ve Ermeniler durmadan kurşun yağdırıyor, Maraş'lı savaşçılarsa mermileri daha esirgeyerek onlara karşılık veriyor, poyrazın ıslıkları arasında mermiler cıvlayıp duruyordu. Kuvayı Milliyeciler, Mercimek Tepe'de tutunan Fransız mevzilerine karşı saldırıya geçerek onları daha gerilere püskürttüler. Dışardan ve içerden Fransızların üzerine çullanan Kuvayı Milliye çeteleri ve halk savaşçıları, onları şaşırttılar. Anbarları tıklım-tıklım buğday ve yiyecek dolu Maraş zenginleri, «bunların anahtarlarını» Kuvayı Milliye kumandanlığına teslim ettiler. Çocuklar, kadınlar, gençler, yaşlılar hep birden savaşa atılmıştı. Kimi kilit noktaları salt Maraş'lı kadınlar tutuyordu. Örneğin, yalnız kadınlarca tutulan önemli bir yer de Abarabaşı idi. Gerçek savaşçılar yetişinceye dek o gün bu mevzileri salt bir amazon grupu savundu.

Kümbet Tepe'de mevzilenmiş Fransızlara karşı yalnız bir Maraş'lı savaşçı mermi yakıyor ve onlara göz açtırmıyordu. Evinin önündeki siperlerden Fransızlara yer değiştirerek kurşun yağdıran Ramazan adlı savaşçının hemen yanı başında karısı Senem Ayşe duruyor ve onu yü-

reklendiriyordu. Bir ara kocasının vurulduğunu gören Senem Ayşe, onun tüfeğiyle fişekliğini kaptığı gibi kocasının görevini sürdürmeğe başladı.

Ramazan'ın bağlı olduğu müfrezenin kumandanı, Vezir Hoca'yı baş adamiyle Senem Ayşe'nin düşmana mermi üstüne mermi yaktığı yere yardıma gönderdi. Çünkü, bir ara atışın durduğunu ve sonra yeniden başladığını görerek orda bir şeyler olduğunu anlamıştı. Senem Ayşe, gelenlere kocasının kanlı ölüsünü göstererk:

— Onu biraz önce bu hale getirdiler, dedi. Ne var ki karısının sağ olduğunu bilmiyorlardı. Elbette onun öcünü alacağım.

(Senem Ayşe, Maraş savaşı boyunca bir erkek giyneği giyerek düşmanla döğüşecektir.)

Günler ilerledikçe, Ahır dağlarında karın kalınlığını daha çok arttıran kara kış, bu dağları örten kalın kar örtüsünü yalayıp gelen poyrazla daha çok şiddetleniyordu. Hergün açıkta ve ayazda kalan Maraş'lıların sayısı artıyordu. Fransız kumandanlığı doğu ve batı mahallelerini durmadan yaptığı bombardımanlarla büsbütün barınılmayacak bir duruma getirmişti: Topçu ateşi karakışla birleşerek Türk halkının can evine saldırıyordu. Bu sürekli bombardımanlar sonunda bu iki mahallede oturulacak bir tek yapı kalmadığından eli silâh tutmayan çoluk - çocuk buraları boşalttı ve yakın köylere sığınmak zorunda kaldı. Ermeniler, bombardımandan ayakta kalabilen bütün evleri kundaklayarak yaktılar. Ermeniler'in bu arada yaktığı büyük yapılar arasında Belediye, Mevlevihane ve bir de cami vardı.

Maraş savaşının bu çok kızıştığı günlerdeydi. Gerek Türkler gerekse Ermeniler, birbirlerinin evlerini yakmakta yarışıyordu. Bu işi, her iki yandan ancak en yürekliler, fedailer yapabiliyordu. Yalnız Ermeni evlerinin çoğu kâgir konaklar olduğundan kundaklamak ve yakmak çok

güç oluyor, buralara tepeden tırnağa dek silâhlı olarak yerleşen Ermeniler, meydanda gezen Türkleri kolayca avlıyorlardı.

İşte, bu sırada bir Maraş'lı delikanlı, uzun boylu, yiğit, gözü pek Mıllış Nuri, birden bire şehre ün saldı. Onu artık, yaptığı kahramanlıklardan dolayı bütün Türkler, saldığı korku yüzünden de bütün Ermeniler tanıyordu. En büyük tehlikelere karşı şerbetliymiş gibi atılıyor, girilmesi, yakılması en güç ev ve sığınakları duman ve alev içinde bırakıyordu. Arkasına taktığı kendisi gibi genç arkadaşlariyle hiç olmayacak yerde birden bire meydana çıkıyor, herkesi şaşırtıyordu. Maraş'ın tam göbeğindeki büyük Meryem Ana Kilisesinin içine sığınan üç bin kişilik bir düşman yığını, meydana getirdikleri mazgallardan o çevreye ölüm saçıyorlardı.

Mıllış Nuri arkadaşlariyle düşünüp taşındı ve bu kiliseyi içindeki silâhlılarla birlikte bir tehlike olarak ortadan kaldırmayı kararlaştırdı.

Zifir gibi karanlık bir gecede kiliseyi dört bir yandan kuşattı. Birkaç arkadaşiyle kilisenin tepesine çıktı. Damı delerek büyük bir delik açtılar. Delikten aşağı atarak yığdıkları kuru tahtaların üzerine tenekelerce gaz boşalttılar ve sonra ateşlediler. Kilisede başlayan yangın, oraya istif edilmiş cephane yığınlarını tutuşturdu. Alevler, dumanlar ve patlamalarla birlikte çığlıklar ve haykırışmalar işitildi. Kapılara saldırıp kaçmak isteyenler, kilisenin kuşatılmış olduğunu ve her yandan üzerlerine kurşun yağdığını görerek geriliediler. Böylece bir kale gibi kullanılan kilise içindekilerle birlikte ortadan kaldırıldı.

Mıllış Nuri, bir gün arkadaşlariyle kale olarak kullanılan bir evi yakarken pencereden uzanan bir namlunun ucundan bir kurşun geldi ve onun karnına saplandı. O da bütün Maraş'lı ölülerin başında en güzel bir mezara, kahramanlara her zaman kapısı açık olan insan yürekle-

rine gömüldü.

8 Şubat 1920 Cuma günü Ermeni asıllı albay Normand, buyruğundaki taburlar, yeni silâh ve cephane yükleriyle Maraş'a gelip mevzie girdi ve getirdiği toplarla Türk mahallelerine doğru göz açtırmamacasına salvo ateşine başladı. Maraş'lı savaşçıların durumu günden güne kötüleşmeğe başladı. Yiyecek ekmek, atacak mermi kalmadı. Birer moral kayası gibi ortada dolaşan bütün iri kıyım ve ünlü savaşçılar, birer birer vurulup öldüler. Artık, şehirde Fransızlara karşı bir cephe direnmesi kalmamıştı. Şurda - burdaki direnme yuvaları, son kurşunlarını atarak tutunmağa çalışıyordu. Bu sırada moral kayalarından Abtullah Çavuş ta vurulup gittikten sonra geri kalan savaşçılar, hiç olmazsa geride ne kalmışsa onu kurtarmak kaygusuna düştüler. Bir çetenin reisi olan Doktor Mustafa beyi Kolej'e sığınmış olan general Keret'e gönderdiler. Eline ak bir teslim bayrağı alarak karargâha varan Doktor generalle görüştü. Bırakışma yapılması kararlaştırıldı. Ne yazık ki Doktor, yine elinde teslim bayrağı olarak dönerken Ermeni fedailerinin yağdırdığı kurşunlar altında delik - deşik gövdesi kanlara boyanarak oracıkta can verdi. Bunu gören Maraş'lı savaşçılar, en son kurşunlarını atıp dişleriyle tırnaklariyle döğüşerek ölmeğe and içtiler. Son kurşunlar, yeniden donmuş kış havası içinde cıvlamağa ve albay Normand'ın topları, yangın yerinin kül ve karlarını fıskiye gibi kaldırıp çevreye saçmağa başladı. General Keret, artık, Türklerin işinin bitik olduğunu, koşulsuz teslim olacakları saati bekliyordu. 10 Şubat 1920 günü, son kalan Maraş'lı savaşçıların ellerindeki ak bezleri sallayarak teslim olacaklarını hesaplıyordu. General Keret, bu günden sonra, durumun salt Türkler için değil Fransızlar için de çok tehlikeli ve kritik ola cağını anlamıştı. Birkaç bin Ermeniyi kurtarmak pahasına Fransız askeri ve şerefinin hergün bir parça daha

gözlerinin önünde eriyip gittiğini görüyor ve savuşup gitme saatinin çaldığını düşünüyordu. Bundan dolayı, bütün savaş kuralları geleneğine göre son gün korkunç bir topçu bombardımaniyle Türk mahallesinde tozu dumana kattırdı. Bu kaçış hazırlığını örtmek üzere yapılmıştı.

Şubatın on birinci günü, general Keret teslim bayraklarının çekilmediğini görünce akıllı bir asker olduğunu gösterdi. Zamanında yapılan bir çekilişin zafer kadar önemli olduğunda karar kılarak kıtalarına hazırlık emri verdi!

Maraş'lı savaşçılar, fırtınanın karları savurarak yıkık duvarlarda uluduğu karanlık gecenin bir vaktinde karşıdan kurşun yağmurunun ve tüfek seslerinin kesildiğini gördüler. Siperlerde aç ve donmuş olarak bekleyen ve çoğu yaralı olan savaşçılar, bunda bir iş olduğunu ayırt ettiler: Kışladan taa uzaklara dek giden patlama gürültüleri gelmeğe başlamıştı. Patlamalarla birlikte yükselen alevler ve dumanlar, fırtınayla sağa - sola savruluyordu. Savaşçılar anlamıştı: Düşman kışladaki cephanelikleri patlatıyordu. Demek ki çok hızlı çekilmek kararındaydı. Gecenin içinde gürültüsüzce ilerlemek üzere hayvanların ayaklarına keçe ve battaniye sarmışlardı. Bunu gören savaşçılar, Fransız kıtaların rahatça çekilmelerini önlemek üzere arkalarına düştüler.

Ertesi gün Kılıç Ali, arkadaşı Yörük Selim ve Arslan beyler, sağ kalan ufak müfrezeleriyle Maraş'a girdiler. Şehir, bir avuç külden başka bir şey değilse de bu denli güçlü bir düşmanı yenerek püskürttüklerinden dolayı bütün sağ kalanların yüzleri gülüyor ve herkes kendini büyümüş ve devleşmiş buluyordu. Şaka değil, büyük bir iş başarılmıştı. Ermenilerin kaçabilenleri Fransız kıtalariyle uzaklaştıysa da geriye kalanların sayısı da önemliceydi. Maraş halkı bunlardan öç almağa kalkışmadı. Onları kazaya uğramış hemşeriler olarak karşıladı ve Türk kardeşleri gibi onlarla da ilgilendi. Maraş, kurtulmuştu.

— 10 —

URFA SAVAŞÇILARI

Bilelim ki, milli benliği bilmeyen milletler, başka milletlerin şikârıdır.

MUSTAFA KEMAL

1920 şubatının ilk günlerindeydi. Kar ve soğuk dalgaları Orta Anadolu'dan hızla güneyin sıcak topraklarına doğru iniyordu. Yalnız, bu soğuk dalgaları arasında bir başka sıcak rüzgâr da güney insanlarımızın yüreğine doğru esiyordu. İşte, Erzurum ve Sivas'tan aşağı doğru poyraza karışarak inen bu rüzgâr, güneylilerin yiğitlik damarlarını kırbaçlıyordu. Tutsak Urfa'da da tıpkı daha önce tutsak Maraş'ta olduğu gibi bir olay geçti: Birkaç Fransız askeri kafaları çekerek içi yıkanan Türk kadınlariyle dolu kadınlar hamamına saldırdı. Çığlıklar, bağrışmalar, çağrışmalar sonunda yetişen halk ve sorumlular sarhoş Fransız askerlerini ordan uzaklaştırdılarsa da şehir Türklerinin kafalarının tası atmıştı. Demek ki Fransızlar, bu şehir'de de her yerde olduğu gibi rahat durmayacaklardı. Bu birkaç Fransız askeri, yüzlerce topun ve tüfeğin yapamayacağı bir iş yapmış esir şehrin kutsal öfkesini ayaklandırmıştı. Bu haber, Urfa'nın bütün kaza ve köylerine yıldırım hıziyle yayılmıştı. Herkes, namusa saldıran Fransız askerlerini bir kaşık suda boğmak ve çiğ - çiğ yemek istiyordu. Herkes günlerce bunun sözünü etti.

Bir tek namusu için yaşayan milletin bu kutsal ocağına saldırılmıştı. Artık durulmazdı. Buna ses çıkarılmadığı sürece daha kötülerini de beklemek gerekiyordu. Urfa'nın içi ve dışı kaynıyordu.

Siverek'liler, halkın bu öfkeyle kıvama geldiği bir zamanda davrandılar. Kasabanın bütün eşraf ve ileri gelenleri, Belediyede toplandılar. Amaçları, elden geldiğince çabuk bir atlı güç meydana getirerek Urfa'lıların yardımına koşmak ve Fransızları bu güzel şehirden geldikleri yerlere püskürtmekti. Urfa, tek başına bu işi yapacak güçte değildi.

O gün havanın soğukluğuna bakmadan bütün Siverek halkı, sokaklara dökülmüştü. Ahırlardan çıkarılan güzel Arap atlarının tüyleri tımar edilip parlatılıyor, üzerlerine gümüş kakmalı takım ve eğerler vuruluyordu. Memlekette binmeğe elverişli bütün atlar, silâh kullanabilir, askerlik etmiş her yaştan bütün erkekler, köşeden, bucaktan çıkardıkları mavzerleriyle atlarının üzerinde Belediyenin önüne varıyorlardı. Kaç atlı ve silâhlı çıkarılabileceği çabucak hesaplandı ve herkesin evinde son hazırlığını yapması, Urfa'ya yürüyüş gününün bildirileceği söylendi. Herkes dağıldı ve hazırlık başladı. Sandıklardan bayramlık süslü giyneklerle birlikte muşambalara sarılıp saklanmış tüfekler çıkarılıyor, atların nalları yenileniyor, koşumları ve eğerleri onarılıyordu. Bütün ufaktefek gizli cephanelikler açılıp beliere ve göğüslere çaprazlama takılacak armalara dikkatle fişekler yerleştiriliyordu. Yedek subaylar da cepheden getirdikleri subay giynekleri, tabancaları ve dürbünleriyle atlılara katılmak üzere harıl - harıl hazırlanıyordu.

Urfa'ya yürüyüş için 6 şubat 1920 sabahı bütün atlılar hükûmet meydanında toplandı. Bütün Siverek halkı, çoluk-çocuk hükûmet meydanını çepeçevre kuşatmış, sokakları doldurmuştu. Bir bayram sabahı bile caddeler bu denli kalabalık olamazdı. Hemen herkesin bir yakını,

Fransızları Urfa'dan koğacak atlılar arasında yer almıştı.

Atlılar, hükûmet meydanında askerce bir düzenle ikişer olarak dizilmiş bekliyor, iyi beslenmiş Arap atları ya da başarılı kırmalar, aygırlar, sabırsızlıktan şiddetle kişniyor, kısraklar onlara ince ve cilveli kişnemeleriyle karşılık veriyordu. Atlar da atlılar gibi belki daha çok sevinçliydiler. Şundan ki hiçbiri şimdiye dek böyle çokluk olarak yan yana gelmemiş, birbirlerinin güzelliklerini böyle yakından görmemişti: Hepsi ahırlarında kız gibi korunmuş ve yetiştirilmişti. İçlerinde epeyce soylu at vardı. Kum çölleri üzerinden yel gibi uçan güzel bir at kuşağının torunları, şimdi haklı davalarını yürütmek üzere Urfa'ya saldırmağa hazırlanan yiğit atlıları sırtlarında taşımakla öğünebilirlerdi.

Müftü Osman efendinin konuşacağını anlayan halk ve atlılar, susup kulak kesildiler. Osman efendi, bu gidişin bir tanrı buyruğu olduğunu anlatan ve coşturucu bir duaya benzeyen konuşmasını şu sözlerle bitirdi.

— Yavrularım, bugün namus ve gayret günüdür. Düşmanı bulunduğu yerde ölüme mahkûm edenler,yaşamak hakkına sahip olurlar. Vatana ve memleket sevgisini taşımayanlarda namus ve iman bulunmaz.

Bu konuşmadan sonra atlılar, kumandanlarının arkasında Urfa yoluna düzüldüler. Bu yolun yarım saat çeken bir bölümü, karşılıklı insan duvariyle örülüydü. Kimisi gözyaşı, çoğu da güzel sözleriyle onları uğurluyor ve arkalarından birer bardak su serpiyordu. Bu «sağlıkla git sağlıkla dön» demekti. Hava da, şubat olmasına bakmadan, ılıktı. Güneş, ince bulutların arkasından tatlı bir sıcaklık serpiyor, kuytulardan atların kokusunu alan küçük, parlak gövdeli kara sinek bulutları, keskin vızıltılariyle atlara ve atlılara saldırıyordu.

Siverek atlıları rahat bir yürüyüşle ilk mola yerleri olan Hilvan'ın kaza merkezi Karcurun'da mola verdiler. Daha önceden sözleşilmiş olduğu gibi burda kendilerine bu

bölgenin aşiretlerinden devşirilmiş gruplar katıldı. Atlılar, ilerledikçe çığ gibi büyüyordu. İkinci mola yeri olan Külünç'de onlara yeni aşiret atlıları katılarak biraz daha çoğaldılar. Burdan da yola düzülen atlılar, hiçbir olayla karşılaşmadan ilerliyordu. Yalnız, Siverek atlıları, şubatın sekizinci günü öğle üstü Karaköprü'de yüzbaşı Ali Saip beyin yüz elli kişilik atlısiyle birleşecek ve Urfa üzerine hep birden yürüyüşe geçeceklerdi.

★

Erzurum kongresi hazırlıkları başladığı gün, bütün doğu vilâyetlerinden olduğu gibi Urfa'dan da bir delege istenmişti. Bunun üzerine mutasarrıfın başkanlığında bir toplantı yapılmış, delege olarak Erzurum'a kimin gönderileceği üzerinde görüşülmeğe başlanmıştı. Bu, kelleyi koltuğa almak olduğundan herkes arpacı kumrusu gibi düşüne dursun Urfa Müftüsü Hasan efendi:

— Ben giderim! Demişti.

Müftü Hasan efendinin bu yiğitliği ilkönce jandarma Kumandanı Ali Rıza beyi büyüledi. Müftünün yüreklilik ve yiğitliğinin altında derin ve büyük anlamların yattığını anlamıştı. Müftünün bu jesti onu bayağı sersemletmişti. Saatlarca bu konu üstünde ileri geri düşünmüş, Müftünün kendisinden önce tuttuğu yolun hele bir askere yakışan en gerçek yurtseverlik ve insanlık yolu olduğunu anlamıştı. Bu yolda zaman bile yitirildiği kanısına varmış ve en kısa yoldan bu yitirilen zamanı kazanmak için çalışmaya koyulmuştu. Yapılacak ilk iş, bir ihtilâlci dernek kurmaktı. Ne var ki ucu Mustafa Kemal'e dek gidecek olan bu derneğin yerli ve yabancı pek çok düşmanları olacaktı. Urfa, Fransızlarla Ermeni fedailerinin işgali altındaydı. Onlar, böyle bir derneği barındırmak istemeyeceği gibi onların yardakçısı olan kimi yerliler de bunu kösteklemeğe çalışacaklardı.

Ali Rıza bey, bundan dolayı bu derneği gizli olarak kurmayı kararlaştırdı ve yurtsever, karakter sahibi eşraf

ve ileri gelenlere dikkatle açılmağa başladı. Derneğe kendisiyle birlikte ikinci üye olarak Belediye yönetim üyelerinden güçlü bir tip olan Hacı Kâmilzade Hacı Mustafa bey girdi. Bu güçlü adamın derneğe girmesiyle Ali Rıza beyin yurtseverce düşünceleri hemen eylem alanına geçmiş oluyordu. Hacı Mustafa bey, Ali Rıza beyden kaptığı ışığı hemen bütün yerli büyüklerin gözlerine sokmağa başladı. Şehrin eşrafı ve aydınları Hacı Mustafa beyin çevresinde pervane gibi dönüyor, onun yüreğinin lambasından umut ve inanlarını yakıyorlardı. Dernek, az zamanda memleketin en değerli ve güçlü çocuklarını bağrında toplayıvermişti. Gelenler, salt düşünce ve iyi niyetleriyle değil silâh ve silâhlılariyle de geliyorlardı. Bundan dolayı, dernek romantik ihtilâlcileri barındıran bir örgüt değildi. Derneğin güçlü üyelerinin sayısı az zamanda on iki kişeye yükselmişti. Bu, bir müdafaayı Hukuk örgütünden başka bir şey değildi.

4 temmuz 1919 gecesi gizli bir toplantı yapan dernek üyeleri Binbaşı Ali Rıza beyi derneğin başkanlığına seçtiler ve örgütü Mustafa Kemal'e bağlamak kararını aldılar.

Urfa'nın ateşli çocukları, Müdafaayı Hukuk örgütünü çabucak benimsediler. Böylece örgüt yayıldı ve güçlendi. Ne yazık ki yerli kargalar, örgütü Fransız kumandanlığına fısıldamakta gecikmediler. Fransız Kumandanı, tam bir sömürge yöneticisiydi. Astığı astık, kestiği kestikti.

Yurtseverce düşünce çabalarından dolayı eline geçirdiği Türklere işkence etmek ve onları sürgüne göndermek ve öldürebilmek yetkilerine sahipti. Binbaşı Ali Rıza beyin böyle tehlikeli bir örgüt kurduğunu haber alan Fransız kumandanı, hemen onu tutuklamak üzere davrandıysa da Ali Rıza bey, ondan daha atik davranarak şehirden savuşup gitti. Bu kez, Fransız kumandanı, kendi adamı olan Salihal'abdulla adlı Arap aşireti reisini onun arkasına taktı. Şeyh atlıları ve adamları jandarma kuman-

danını köşe - bucak araştırdılar. Ali Rıza bey, bu adamların elinden kurtulabilmek için bin bir kılığa girmek ve bin bir yer değiştirmek zorunda kaldı. En sonra Viranşehir yoluyla Siverek'e vardı ve orda çok güçlü ve tanınmış bir adam olan Cudi Paşanın konağına sığındı; böylece de canını kurtarmış oldu. Cudi Paşa, bütün uzak yakın aşiretlere sözü geçen, çok zengin, namuslu ve yurtsever bir adamdı. Kendisine sığınan yurtsever jandarma kumandanı ve şimdi ve Kuvayı Milliyecilerin başı olan binbaşı Ali Rıza beyin üstüne yiğitçe kanat gerdi. Yalnız, bu büyük ailenin insanlarından olan Ali efendiyi Fransız Kumandanı Ali Rıza beyin derneği üyelerinden sayarak tutuklayıp hapse attırdı. İki ay hapse ve yüz altın para cezasına çarptırılan Ali efendinin durumu Ali Rıza beyi son kerte üzdü. Fransızların, onu kendi yüzünden hapsettirdiğini biliyordu.

Ali Rıza bey, kendisine çok yardım etmiş olan Ali efendiyi kurtarmak düşüncesindeydi. Birgün, Cudi Paşa ile birlikte Siverek Jandarma Kumandanı Aziz beyin dairesinde oturmuş memleketin korkunç dertlerinden konuşuyorlardı. Ali Rıza bey, birden bire:

— Ali efendinin hapsedilmesine ben sebep oldum. Gidip Fransızlara teslim olmak ve onu hapisten kurtarmak istiyorum, dedi.

Bunun üzerine Cudi paşa:

— Familyamızdan bir Ali'nin hapisanede bulunuşu, ailemizi söndürmez. Fakat, sizi yitirmek memleket için bir kayıp, çoluk - çocuğumuzun da felâketi olacaktır; diye kestirip attı ve onu bu düşüncesinden uzaklaştırdı.

O sıralarda salt istihbarat ve propaganda için Villi adlı bir Fransız yüzbaşısı Siverek'e geldi ve Cudi Paşa'nın konağına indi. Arkasında da birkaç silâhlı Fransız askeri vardı. Villi Siverek'in bütün ileri gelenlerini toplayarak görüştü. Onların düşüncelerini öğrenmek istedi. Villi, bu toplantılardan birinde dinleyecilerine:

— Hükümetiniz ölmüştür, artık umudunuzu kesiniz. Bundan sonra size Fransız hükûmeti her türlü bakacak ve yardım edecektir. Fransa uygarlığının yeryüzündeki şan ve şerefini dağ başındaki insanlar bile duymuş ve inanmışlardır. Hükûmetimin adalet ve şefkatine güvenebilirsiniz. Bize sadık kalırsanız siz de bu uygarlık güneşinin ışığı altında rahatlık ve mutluluğa kavuşacaksınız. Mekke'deki altın oluğu ve kutsal eşyaları paşalarınız yağma etmişlerdir. Size, Fransız hükûmet ve devletine karşı gösterdiğiniz bağlılık ve yaptığınız hizmetler karşılığında her zaman para ve rütbeler verilecektir. Hiçbir emeğiniz karşılıksız kalmayacaktır.

Toplantıda bulunanlar, bu sözleri hep bir ağızdan şöyle yanıtladılar:

— Biz, bayrağımızın gölgesinden başka bir gölgede yaşamak istemeyiz.

Bu toplantıdan sonra Cudi Paşa hemen davrandı ve durumu Diyarbakır'da Nihat Paşa ile İbrahim Paşa oğullarına telgrafla bildirdi ve onları gelmekte olan tehlike karşısında uyarmağa çalıştı. İbrahim Paşa oğulları, Viranşehir bölgesine bütünüyle egemen eski bir derebeyi ailesiydi. Bunlarda millet ve milliyet üstüne hiçbir düşünce yer etmiş değildi. Salt çıkarları için yaşamaktaydılar. Bu yüzden memlekete egemen olmağa çalışan her türlü yabancı güçle hemen anlaşmak yolunu seçiyor ve gerisini hiç düşünmüyorlardı. İngilizler Urfa ve dolaylarını işgal edince hemen onlarla anlaşmakta gecikmemişlerdi. Sonra, Osmanlı hükümetine eskiden beri bir sürü belâ ve güçlük çıkarmakla tanınmışlardı. Her fırsatta ayaklanıyor, çevreyi kana boyuyorlardı. Milli aşireti reisi, Sultan Abdülhamid'in Paşalık verdiği adamlardandı. Bu bölgede uzun zamanlar Adbülhamid'in adamı olarak geçinen İbrahim Paşa oğulları, Hürriyet devriminin ilâniyle birlikte ayaklanmış ve padişahın haklarını korumağa kalkmıştı. Bu ailenin, başına topladığı yağmacı aşiret güçlerinin kötü-

lüklerini önlemek üzere Urfa, Halep, Musul, Diyarbakır ve Siverek'ten ordu eratı ve milis güçleri gönderilmişti.

Bu kurnaz ailenin yaşayış taktiği de şöyleydi: bir bölümü memlekete giren düşmanla işbirliğine girişirken öbürleri de hükûmetin yanında olduklarını bildiriyor ve davranışlariyle de göstermeğe çalışıyordu. İbrahim Paşa oğullariyle birkaç Arap aşireti bir yana bırakılırsa Urfa, Siverek, Viranşehir ve dolayları halkı, bütüniyle Türk'tü ve yabancı işgalini benimsemekten uzak bir ruh durumu içindeydi.

İşte, yüzbaşı Villi, Cudi Paşanın konağından bu tatsız izlenimle ayrıldıktan sonra atlılariyle Viranşehir yolunu tuttu. Şimdi de İbrahim Paşa oğullariyle görüşmeğe ve onların düşüncelerini yoklamağa gidiyordu. Jandarma teğmeni Fahri bey de yüzbaşının korunmasiyle görevlendirilmiş olarak yirmi jandarmasiyle onun yanı başında gidiyordu. Villi, arka düşünceleri olan bir asker dikkatiyle yolun krokilerini çiziyor, sırasında bir harita gibi kullanmak üzere en ufak tepe, yol kuru derelere dek bu krokiye işaret ediyordu. Bu bilgileri de yanı başında giden Türk jandarma teğmeni Fahri beyden alıyordu. Ne var ki Türk subayının ona verdiği yer adları baştan başa uydurmaydı.

Yüzbaşı Villi ve teğmen Fahri bey ve atlıları, yola çıktıklarının ikinci günü Viranşehir'e vararak İbrahim Paşa oğullarının konağına indiler.

Villi Viranşehir'e doğru yola çıktığında Cudi Paşa ile eşraftan önemli bir kişi olan Mahmut efendi, telgrafla İbrahim Paşa oğullarına buyruklar vermiş ve bunun bir yurt ve millet işi olduğunu anlatarak Villi'ye karşı sıkı durmalarını telkin etmişti:

Yüzbaşı Villi, İbrahim Paşa'larca karşılanıp ağırlanmak üzere konuk edildi. Konağın önündeki meydana ve yollara bakan büyük salon ona ayrıldı. Pencerenin önünde oturmuş dışarısını seyrediyordu. Aradan bir saat geç-

memişti ki yüzlerce silâhlı halkla meydan doldu. Bir yığın koyun ve bir yıllık körpe deve yavruları kesilip yüzülmeğe kazanlara doldurularak pişirilmeğe başladı. En çok iki saat sonra şölen hazırdı: Cifni denen kocaman sinilere yığılan bol yağlı pilav ve et yığınlarının çevresini alan yüzlerce silâhlı, iştahla atıştırmağa başladı. Villi'nin atlılariyle Fahri beyin atlıları da böyle sinilerin çevresinde bağdaş kurmuş, yiyorlardı. Villi'nin önüne gelen pek süslü sininin üzerinde de koyun, deve, tavuk ve keklik kızartmalariyle içli ve baharatlı pilav, yoğurt, süt, kaymak ve Antep baklavası göze çarpıyordu.

Fransız yüzbaşısı bunlara şaşkın - şaşkın bakıyordu. İbrahim Paşa oğulları, Cudi Paşa ile Odabaşı Zade Mahmut efendinin buyruklarını olduğu gibi uyguluyorlardı.

Şölen sona erince yeni bir şey başladı: Halk yüzbaşıya dertlerini anlatmak üzere bir yığın mektup gönderiyor ve bunlar minderin üstüne yığılıyordu. Fransız yüzbaşısı, garip bir durum karşısında kaldığını seziyorsa da ne olduğunu anlamaktan uzak bulunuyor, bu bilmecenin çözümlenmesi için merakla bekliyordu. Bir süre sonra, bu mektupların ne demek olduğunu ve nerden, kimden geldiğini sordu. İbrahim Paşa oğulları, ona şu karşılığı verdiler:

— Derzor, Musul'daki İngiliz güçlerinin demiryolunu geçmek ve buraları da işgal etmek istediğini haber alan aşiret reislerinin gönderdikleri raporlardır. Biz de yarın Abir'e yâni karargâha giderek ordan buyruk ve direktiflerimizi göndereceğiz.

O geceyi garip düşünceler ve düşler içinde geçiren yüzbaşı Villi, gözlerini oğuşturarak dışarı baktığında ürperdi.

Caddelerden binlerce yüklü deve ve atlı geçiyor, savaşçılar daha çok savaş ruhu taşıyan türküler ve marşlar söylüyorlardı. Yollardan kalkan toz bulutları arasında geçip giden atlılar, mühimmat ve erzak kolları, işin doğ-

ruluğunda kuşku bırakmıyordu. Abir'in çadır halkının kulakları yırtan sesleriyle söylediği şarkılar, atların kişnemelerine ve silâh şakırtılarına karışıyordu.

Yüzbaşı Villi, buna bakmadan yine de şehrin ileri gelenlerini karşısına çağırdı ve Viranşehir dolaylarını Fransız hükümetinin buyruklarına bağlamak üzere kırk bin altın bağışlayabileceğini söylediyse de hiç kimse bu paraya tamah etmek küçüklüğünü göstermedi. Gerek halkın sömürgeciliğe karşı gösterdiği ulusal uyanıklıktan ve gerekse kırk bin sarı altına heveslenmemesi üzerine atına atlayıp yine Urfa'nın yolunu tuttu. Cudi Paşa ile Odabaşızade Mahmut efendinin Siverek'ten attığı sille, yüzbaşı Villi'yi Viranşehir'de yere sermişti.

★

16 Ocak 1920 de arkasında otuz - kırk atlı ile Siverek'e gelen Ermeni asıllı Fransız albayı Normand, kasabanın en önemli iki yerlisinden biri olan Odabaşızade Mahmut efendinin konağına indi. Cudi paşa ailesiyle Mahmut efendi ailesi, eskiden beri birbirini bir kaşık suda boğmak istiyorlarsa da memleketin kara günlerinde el ele vermek yiğitliğini göstermekten de geri kalmıyorlardı.

Albay Normand, Diyarbakır'a gitmek üzere taa Adana'dan Bremond'un yanından yola çıkmıştı. Yolunun üstündeki Fransız mandasına bırakılmış yerleri de görerek gidiyordu. Normand, daha Beyrut'tayken Diyarbakır Valisine telgraf çekerek kendisini korumak üzere tertibat almasını bildirmişti. Siverek'te Mahmut efendiye konuk olan Normand'ın yanında Kilikya yönetim müsteşarı adiyle Kumandan İlhami bey de bulunuyordu.

Normand, Siverek'e geldiği gün sicim gibi bir yağmur yağıyordu. Mahmut efendi, büyük salonda konuğuna ve beraberinde getirdiklerine güzel bir akşam yemeği çıkarmış ve tercümanın ağzından hemen baklayı almıştı. Normand'ın Diyarbakır'a gideceği böylece anlaşıldıktan sonra Cudi Paşa ile Mahmut efendi birlikte davrandılar ve

hemen haberi Diyarbakır'daki tümen kumandanlığına bildirerek Normand'ın Siverek'ten bir adım daha ileri atmamasını salıkladılar. Tümenden de Siverek'çe alınacak tedbirler üzerinde gizlice buyruk gönderildi. Normand, kendisi de Ermeni olduğundan ve temel amacının da Büyük Ermenistan dâvası olmasına bakmadan kendisini görmeğe gelen Siverek'li Ermeniler'i yanına kabul edip görüşmek istemedi. Bunda siyasal bir sakınca görmüştü. Görüşmek üzere katına çağırdığı Siverek'li Türk ileri gelenlerine de:

— Fransızlar, buralara uygarlık getireceklerdir, memleketin yükselmesi için bütün varlıklariyle çalışacaklardır. Fransa yönetimini benimseyenlere kendilerini zengin edecek kadar altın vereceğim!

Diye çölde yaşayan Araplara yapıldığı gibi çiğ önerilerde bulundu. Burda yaşayan halkın bir üstün uygarlığa ve milli kültüre sahip kişiler olduğunu düşünmeyerek konuşan Normand, dinleyenlerin şeref ve insanlık duygularını incitti. Normand'a öfkeyle şöyle karşılık verdiler:

— Biz, toprağımızı Araplar gibi gâvurlara para ile satan millet değiliz. Bunun için bundan sonra daha ileri de gidemeyeceksiniz.

Normand'ın yaptığı bu kabalık yüzünden burunlarından soluyarak toplantıyı bırakıp çıkan Siverek'li ileri gelenler on- onbeş dev gibi aşiret silâhlısını Normand'ın bulunduğu salona sokarak onu göz altına almakta gecikmediler. Aşiret silâhlıları, dışarda kendilerine öğretilen işaretlerle Normand'a:

— Siverek'ten bir adım daha içerlere gidemezsin, yoksa gözünü patlatırız!

Dediler. Normand, eğer Siverek halkından yüz görseydi yanında yemleme için getirdiği on sekiz bin altının önemli bir bölümünü burada saçmayı tasarlamıştı.

Cudi Paşa ile Mahmut efendi ve arkadaşları, Normand burdan kös - kös ardına bakarak geri dönerken bu

on sekiz bin altını adamlarına vurdurmayı görüştülerse de sonradan siyasal sakıncasını düşünerek vazgeçtiler.

Albay Normand, tasarladığı Diyarbakır yolculuğundan yoksun kalmanın üzüntüsü içinde yatsı vakti konuk edildiği salonda ev sahibi Mahmut efendinin oğlu Mehmet Emin, Süvari alay Kumandanı binbaşı İsmail Hakkı ve Küçük Ömeroğlu Rüştü beylerle oturmuş pis - pis düşünüyordu. Hiç kimse onunla konuşmuyordu. Halkın yatsı namazından çıktığı bu sırada şehrin her yanından silâh sesleri gelmeğe başladı. Bu seslere Normand'dan başka kulak veren ve şaşan olmadı. Hemen tercümana bunun ne olduğunu sormasını söyledi. Tercüman, Mehmet Emin beye:

— Kumandan hazretleri, bu silâhların neden atıldığını soruyor, dedi. Mehmet Emin bey:

— Bu bölge, genel olarak aşiretlerden meydana gelmiştir. Geçeceğiniz yollar ve Karacadağın her iki geçesindeki halk, geleceğinizi haber almış. Şimdi, yollarda güvensizlik vardır. Biz de onların şehre baskın yapmalarından kaygulanıyoruz. Atılan silâhlar, aşiretlerin yapması beklenen baskına karşı bizim şehri savunmaya hazır olduğumuzu bildirmek amacını güdüyor, dedi.

Tercüman:

— Kumandan hazretleri, yarın gideceğim, diyorlar.

— Halk, kaynaşmaktadır, tehlike kapıdadır.

— Ben, Fransız devletinin büyüklük ve şerefini yok edemem.

— Siz yok olursunuz.

Normand, başını sallayarak parmağiyle;

— Non, non, non, dedi.

Mehmet Emin bey:

— Memleket, sizin içine düşeceğiniz bir tehlike ve uğrayacağınız bir saldırıdan sorumlu olmayacaktır. Konuğum olmanız dolayısiyle sizi tehlikeli yerlerden sağ - salim geçirmek ulusal geleneklerimizdendir. Ne yazık ki şu

tehlikeli günlerde köylerine gidemediğim gibi adamlarımı bile gönderemiyorum.

Normand bu konuşmadan pirelenmişti. Papucun pahalı olduğunu görmüşe benziyordu. Bu sırada Siverek mutasarrıfı da Normand'ı ziyarete geldi. Ona tatlı sözler söyledi. Şehirde cıvlayıp duran kurşunların tatsız gürültüsünü yumuşatmak ister gibi Fransız kültür ve uygarlığının eşsizliğinden söz etti. Normand'ın bir kulağı mutasarrıfın umut verici tatlı sözlerinde, öbürü silâh seslerindeydi. Ne var ki söz dönüp dolaşarak yine memleketteki güvensizliğe ve anarşiye geldi. Mutasarrıf eski Urfa jandarma Kumandanı Ali Rıza bey, Alay kumandanı binbaşı İsmail Hakkı bey, sırasiyle söz alarak bu bölgenin eskiden beri korkunç bir anarşi ve güvensizlik içinde yüzdüğünü anlattılar. Bir Fransız albayının Diyarbakır yolunda kazaya uğramasının büyük yankıları olacağını, hem kendi canının tehlikeye düşeceğini hem de Türk makamlarını büyük sorumluluklar altında bırakacağını sayıp döktüler.

Normand, karşısındakileri buraların güvenliliğiyle uğraşan sorumlu kişiler olduğunu bildiğinden ister istemez onların sözlerinin etkisi altında kaldı ve bir balon gibi sönerek küçüldü ve pörsüdü.

İşte, Albay Normand, burdan elleri boş döndükten sonra bunun hıncını almak için Maraş savaşında general Keret'i desteklemek üzere bir sürü asker ve top götürdü ve toplariyle Maraş'ta taş üstünde taş bırakmadı.

★

Türlü belâlar, Urfa'nın başı üstünde bir leş kokusu almış dev akbabalar gibi dönüp duruyordu. Fransız işgal kumandanlığı kargaları aracılığiyle jandarma kumandanı binbaşı Ali Rıza beyle yurtsever Urfa'lıların meydana getirdiği Müdafaayı Hukuk Örgütünü darmadağın etmişlerse de Urfa, için - için kaynıyordu. Düşmana karşı koyma düşüncesi bir kez ruhlara yerleşmişti. Ne var ki Ur-

fa'nın içinde düşmanla işbirliği edenlerden başka bir yığın da kaygusuz hemşeri yaşamaktaydı. Bunlar, bana dokunmayan yılan bin yaşasın deyimince kaygusuzluğun, tasasızlığın sağır duvarları arasına çekilmişlerdi.

Müdafaayı Hukuk başkanı Ali Rıza beyin can kaygusuna düşerek Siverek'li Cudi Paşalara sığınmasından sonra Fransız kumandanlığı, bu örgütün elebaşlarından Cudi Paşanın çok yakın akrabası Ali Fuat beyi tutuklayarak hapsettirmişti. Siverek'li olup Urfa'da oturan Ali Fuat beyin tutuklanması, bütün Siverek'i Fransızlara karşı ayaklandırmıştı.

Ali Rıza bey, Fransızlara teslim olarak Ali Fuat beyi kurtarmak istemişse de Cudi Paşa buna razı olmamıştı. Onun daha başka düşünceleri vardı: Amcaoğlu Sakip'le yeğeni Cerrah ağayı ve Badilli aşiret reisi Sait beyi Urfa cezaevine gönderdi. Sözde görüşmeğe gelen bu akrabalar, Ali Fuat'a kendisini kaçırmak için hapisaneye bir baskın yapacaklarını söylediler. Bu gizli konuşma, az zamanda bir giz olmaktan çıktı ve Fransız kumandanının kulağına gitti. Gittiği de bir yandan iyi olmuştu. Şundan ki Fransız Kumandanı, bu baskına karşı zor tedbiri almayı düşüneceğine daha kolayını seçti. Siverek halkının öfkesini hesaba katarak Ali Fuat beyi salıvermekte gecikmedi.

Urfa'nın gelenekleri, çıkarları, Siverek'i öyle yakından ilgilendiriyordu ki orda geçen en küçük bir olay, hemen Siverek'lilerin kulak kabartmalarına yol açıyordu. Urfa ile Siverek arasındaki bu kader birliği, Urfa'nın başında dönen tehlikeleri Siverek'lilerin de paylaşmasını sağlıyordu. Bundan dolayı, kader Urfa'nın kurtuluşu için Siverek'li yiğitlerden demetler hazırlamıştı.

Siverek'te Cudi Paşa, Sivas'taki temsil heyetiyle ve Mustafa Kemal'le bağlantı kurmuş, ordan gelen buyruklara göre davranıyordu. Odabaşızade Mahmut efendiyle bu alanda el ele veren Cudi Paşa, Sivas'taki temsil heye-

tine her türlü araç ve gereçleri, yedirme - içirmeleri kendilerinden olmak üzere bin kişilik bir güç çıkarabileceklerini bildirmişlerdi.

Urfa, Siverek ve Viranşehir dolaylarındaki bütün aşiretler, Karakeçi ve Milli aşireti olarak iki büyük grupta toplanıyor, bunlardan Karakeçi aşiretini Cudi Paşa, Milli aşiretini de İbrahim Paşa oğulları adına Odabaşızade Mahmut efendi temsil ediyordu.Büyük felâket karşısında birleşen bu iki büyük aşiret grupu, kolayca temsil heyetinin ve Mustafa Kemal'in etkisi altına girmişti. Mustafa Kemal, Sivas'tan Cudi Paşaya:

— Eğer Fransızlar, Urfa'dan sonra Siverek'e doğru yürüyüşe geçerlerse ne yapacaksın? Diye sorunca Cudi Paşa, telgrafında ona şöyle karşılık vermişti:

— Bütün eli silâh tutan şehirli ve köylü halkla Siverek - Urfa sınırında Fransızların karşısına çıkacağım ve gerekirse Urfa'yı işgalleri altında bulunduran Fransızları burdan da atmağa çalışacağım.

Bu yiğitçe söze çok sevinen Mustafa Kemal, Sivas'tan ona sivil çekilmiş bir resmini göndermişti.

★

İngilizler, Osmanlı ordularının bozguna uğrayarak hızla dağılması ve çekilmesi üzerine sahipsiz buldukları güney Türk şehirleri üzerine bir karakuş gibi atılmışlar, ilk atılımda Adana, Maraş, Antep gibi yıldız şehirleri işgal etmişlerdi. Bırakışmayla birlikte sürgünden eski yerlerine dönen Ermeni hemşeriler, İngilizleri coşkun gösterilerle karşılamışlardı. İngilizler, Urfa'ya yerleşir yerleşmez, Ermeni yurttaşlar davranmış, giderken yitirdikleri canlı ve cansız malların yerine ellerine geçirebildikleri Türk mallarını zorla almağa ve sahiplenmeğe başlamışlardı. Urfa'daki Ermeni hemşeriler de başka yerlerdekiler gibi «Büyük Ermenistan» hülyası peşindeydiler. Ermeni okulları, alabildiğine bağımsız bir Ermenistan'da

eğitim yapıyormuş gibi serbest davranıyor, son kerte Türk düşmanı çocuklar yetiştirmenin yanlış yolları üzerinde yürüyorlardı. Birinci dünya savaşında yüzbinlerce Ermeni yurttaşın dirimine mal olan Türkiye toprakları üzerinde büyük Ermenistan kurmak amaciyle Çarlık Rusyanın gizli niyetlerine hizmet etme siyaseti, şimdi de onları büyük bir dayanışma içinde sürükleyen başlıca etkendi. Yalnız, bu kez onları sürükleyenler, İngilizlerle Fransızlardı. Büyük savaş içinde bütün Ermeni yurttaşların silâhlandırılmış olması, büyük kötülükler doğurmuş ve bu küçük azınlık için hiçbir yabancı patron gözyaşı dökmemişti. Rus orduları Sivas üzerine doğru sarkmağa başladığı günlerde bütün Türkiye Ermenileri, kışkırtıcı'larının emrinde başkaldırmak için kulak kabartırken sürgün ve zorla göçettirme felâketi başladı. Arabistan sınırlarına yakın oturanlar canlarını kurtarabildiyse de pek çoğu, İttihat ve Terakki hükûmeti'nin korkunç kaygusuzluğu yüzünden sürgün yollarında feda edilmiş insanlar durumuna düşerek eridi ve dirimlerini yitirdi. Aklı başında kişilerin gördüğüne göre tarih bir kez daha yineleyeceğe benziyordu. O zaman Suriye'ye kaçan ve dördüncü ordu Kumandanı Cemal Paşaca dirimleri garanti edilen ve korunan on binlerce Ermeni, öç almak ve Türkiye'de bir Ermeni yurdu kurmak amaciyle İngiliz ve Fransızların yanı sıra silâhlanmış olarak Türkiye'ye geliyorlardı. İngilizler, geçici işgallerini sona erdirip te çekilip giderken Fransızlar, beş yüz kişiyi aşkın işgal güciyle Urfa'ya gelmişler ve yanlarında sürgün Ermenilerden önemli bir grup getirmişlerdi; Fransız işgal kumandanlığiyle bu ilk Ermenilerin Urfa'ya yerleşmesinden sonra Suriye'den çok önemli sayıda Ermeni kafileleri getirilmiş ve bir tek Ermeninin bulunmadığı şehirde Ermenilerin sayısı altı bini bulmuştu. Hepsi de barut fıçısı gibi kinle ve öç alma hırsiyle dopdolu gelen bu zavallı insanlar, kendileri için yine kendilerinin ne büyük bir tehlike olduklarını ayırtedecek

durumda değildiler. Kısa görüşlü yabancı kumandanlarla kendi milletlerinin çıkarları için tehlikeli birer idealist olan Ermeni papazları, Türkiye'de yeni bir Ermeni dramı hazırlamakta sanki yarışıyorlardı.

Amerikalı J.K. Walker, Ermeni yurttaşların öç alma hırslarını pek bayağıca körükleyip duruyor, Fransızlar da ondan aşağı kalmıyordu. Fransız Cizvit papazlariyle yüzbaşı Sajo ve bütün Amerikan misyonerleri, Frerlerden Anj, Gabriyol, Rafael de bu kampanya da güçlerinin üstünde çaba harcamaktaydılar. Ellerinin altındaki şaşkın Ermeni azınlığını devlere karşı gidecek masal kahramanları gibi donatıyor, sonra ne olacağını bir an düşünebilmekten uzak bulunuyorlardı.

Fransız subayları, Küçük ve Büyük Ermenistan düşlerine ucuzdan destek olarak güzel Ermeni kızlarının elinden doğunun keskin ve güzel şaraplarını içiyorlardı.

Urfa'nın Türk hemşerilerini çileden çıkaran bu tedirgin edici aşırılıklar yetmiyormuş gibi Paris'ten dokuz rahibe daha gelmiş eski orkestrada tiz çığlıklar çıkarmağa başlamıştı. Dokuz Fransız rahibesi, on iki yıldır burda hıristiyanlığı yaymağa çalışan, Ermeni ve Süryani çocuklarını yem olarak kullanan Amerikalı rahibelerden Mis Holmes, Mis Valer, Mis Mansfield, papaz Woodward ile Mr - Klomant'ın patronluğu altında hızla Türkiye'ye ve Türklere düşmanlık propagandalarına başladılar. Eski haçlı savaşlarının kahramanı Papaz Pierre — L'hermite'in mezarından bulup çıkardıkları parolaları, altın suyuna batırarak yeniden birer büyülü ok gibi kullanıyorlardı. Emperyalistlerin bu öncüleri, Türk mahallelerine de dalıyor, oralara da tatlı ilâçlar biçimine sokulmuş iksirleri içiriyorlardı. İşgal kumandanı Kapiten Sajo, bu misyonerler örgütüyle el ele çalışıyordu. Onun kargaları o denli çoğalmağa başlamıştı ki artık, Türk mahallelerinde bir sineğin kanadı vızıldasa onun kulağına gidiyordu.

İşte, böyle bir ortamda kurulan ve şimşek gibi yayıl-

ma eğilimi gösteren Ali Rıza beyin başında bulunduğu müdafaayı hukuk örgütü çabucak kapiten Sajo'nun kulağına gitmiş, derneğe girmiş olan üyelerin dirimi tehlikeye düşmüştü. Binbaşı Ali Rıza bey, bir türlü güçlükle Siverek'e dek varabilmiş, Cudi Paşalara sığınmıştı.

Bu sırada Kozan'da Kuvayı Milliyeciliği meydana çıktığından Yüzbaşı Tayyarda'nın, Kolonel Bremond'a yaptığı aracılıkla Urfa jandarma Kumandanlığına atanan yüzbaşı Ali Saip bey, oraya varmış, görevine başlamıştı. Ali Saip bey, Urfa'ya vardığında Mustafa Kemal'ce ve Diyarbakır Kolordu Kumandanlığınca desteklenen bir Kuvayı Milliyeci militan durumundaydı. Ali Rıza beyin kaçışı ve Ali Fuat beyin tutuklanarak Kuvayı Milliyeci damgası yemesi yüzünden eski örgüt dağılıp gitmişti. Ali Saip bey, Urfa'ya gelir gelmez, yeniden işi ele aldı ve en yakınlarının düşüncelerini yoklayarak kuracağı Müdafaayı Hukuk derneğinin ilk üyelerini toplamağa başladı. Ali Rıza beyin örgütünde yer almış bütün eşraf ve aydınlar ve teğmen Hulusî bey yeni örgütte de yer aldılar. 15 ocak 1920 günü çok gizli bir toplantı yapıldı ve Müdafaayı Hukuk örgütü böylece kurulmuş oldu. Ne var ki Yüzbaşı Sajo'nun kargaları her yana dalbudak saldığından bu yeni örgüt te çabucak gammazlandı.

Ali Saip bey de tıpkı binbaşı Ali Rıza bey gibi soluğu Siverek'te, Cudi Paşanın konağında aldı. Böylece Kuvayı Milliyecilik Urfa'da epeyce sempatizan bulmuş olmakla beraber sürekli ihbarlar ve düşüncelerin dağınık olması yüzünden hiçbir silâhlı örgüt kurulamıyordu. Yüzbaşı Sajo'nun elinin altında silâhlanmış olduğu anlaşılan altı bin Ermeni ve beş yüz elli de karışık ırklardan Fransız askeri vardı.

Artık, iyice anlaşılıyordu ki Urfa, bunca değerli çocuklariyle de kendi kendini kurtaramayacaktı. O, ancak dışarda örgütlenecek silâhlı Kuvayı Milliyeci güçlerle kurtarılmağa çalışılacaktı.

Ali Saip bey, Siverek Kuvayı Milliye evlerine sığınarak dirimini kurtardıktan sonra yeniden davrandı ve Mustafa Kemal adına Urfa'yı Fransızlardan kurtarmağa gelmiş bir görevli olarak atlı toplamağa ve örgütünü büyütmeğe çalıştı.

İşte, Siverek'te Urfa'ya yapılacak saldırı hazırlanırken Mustafa Kemal'den gelen buyruk üzerine Ali Saip bey, Urfa'ya saldıracak gücün kumandanı olarak benimsenmişti.

Ali Saip bey, dostu Badilli aşireti reisi Sait beyin köyünden alacağı yüz - yüz elli atlı ile Siverek'ten yola çıkan atlıları Karaköprü'de bekleyecek böylece büyük bir güçle Urfa üzerine yürünecekti.

Alınan en önemli karar da bu saldırının bir baskın biçiminde olmasıydı. Şehre gizlice girilecek Fransızlar meydana çıkınca hepsinin üstüne ateş, edilerek ortadan kaldırılacak, böylece ucuz bir zafer kazanılmış olacaktı.

Siverek Müdafaayı Hukuk derneğinin toplantısında varılan bu karara göre Karaköprü'ye varan Siverekli savaşçılar, Ali Saip beyi orda göremeyince şaşırdılar. Sonra durumu öğrenmekte gecikmediler: Ali Saip bey, arkadan gelen bu büyük atlı grupunu ve Siverek Müdafaayı Hukuk toplantısında verilen kararı hiçe sayarak elindeki yüz elli atlı ile yüzbaşı Sajo'nun beş yüz elli kişilik askerine bir gösteride bulunmuş ve ona şöyle bir ültimatom vermişti:

Gerek Wilson prensiplerine ve gerekse Mondros bırakışması hükümlerine karşıt olarak sebebsiz yere memleketimizi işgalinizi, millet şiddette red ve protesto eder ve kısa bir süre içinde bulunduğunuz yeri boşaltmayacak olursanız zorla çıkarılmanıza başlanacağından bu yüzden akacak kanların sorumluluğu bütüniyle sizin olacaktır.

Bu ültimatoma karşı Kapiten Sajo şöyle bir korkutma bildirisi yayımladı:

— Üzerinde silâh bulunan bir adam soru sorulmadan kurşuna dizilecektir. Bir kargaşalık sırasında ölecek her

Fransız erine karşılık yerlilerden iki adam kurşuna dizilecek ve bunlar kur'a ile seçilecektir. Bir evden silâh atılırsa o ev yakılacaktır. Osmanlı hükûmeti memurlarının böyle bir olay sırasında yönetim hakları ellerinden alınacaktır. Küçük bir olay çıkacak olursa sokaklar, makinalı tüfek, bomba ve gazlı mermilerle ateş altına alınacaktır.

Siverek Kuvayı Milliye atlıları, Ali Saip beyin atlılariyle birleşip Karaköprü deresini izleyerek Sirrin yoluyla ilerlediler ve akşam karanlığından yararlanarak 8 şubatta Haran ve Bey kapılarından Urfa'ya girdiler. Şehrin Kuvayı Milliye yanlısı ileri gelenleri, atlıları tımar ettirip ahırlara çektirerek savaşçılara güzel ve sıcak yemekler çıkardılar. Fransızlar, bu çok kalabalık Kuvayı Milliye atlılarını gördülerse de hiç kımıldamadılar; görmemiş gibi davrandılar. Oysa, Kapiten Sajo, daha Siverek'te gürültüsü ayyuka çıkan saldırı hazırlıklarında bulunulurken, habercilerinden durumu öğrenmiş ve siperler kazdırmağa ve savunma için göze çarpan çalışmalara başlamıştı. Üç gündür at üstünde doksan kilometre yol almış olan savaşçılar, yemeklerini yedikten sonra nöbetçilerini dikerek sıcacık odalarda ve pufla gibi döşeklerde derin bir uykuya daldılar. Bütün Urfa'nın dolaylarından ve içinden hiçbir silâh sesi gelmemişti. Savaşçılar, sabah kahvaltılarını da ettikten sonra grup - grup ana gücü aramak üzere sokaklara döküldüler. Ali Saip bey, Mahmut efendinin oğlu Mehmet Emin beyle atlıların en önünde şehre girdiği halde atlıların çoğu onu tanımıyordu. Bütün savaşçılar toplandıktan sonra Ali Saip bey, Mehmet Emin beyle birkaç atlı reisini daha yanına alarak jandarma dairesine doğru yürüdü.

Şehrin hemen yarısı Kuvayı Milliyecilerin silâhlı işgali altında olduğundan Ali Saip beyle arkadaşları, hiçbir karşı koymaya uğramadan içeri girdiler. Daireden çıkarılan silâh ve cephaneler, aşiret ağaları arasında bölüştü-

rülmeğe başlandı. Bu arada Urfa Müdafaayı Hukuk derneği, Kuvayı Milliyenin yedirilip içirilmesi için çabucak bin altın lira topladı. Halk ta bir tek silâh patlatmadan Urfa'ya giren Kuvayı Milliyecileri nasıl ağırlayacağını bilmiyor, elindeki en güzel yemekleri onlara hazırlıyordu. Herkes sokaklara dökülmüş, Kuvayı Milliyecilerle yan yana ve sarmaş dolaştı. Müdafaayı Hukuk derneği, hemen Urfa'lı gençlerden «Çanakkale müfrezesi» adlı bir savaşçı gücü devşirmek üzere davrandı.

Bütün Ermeni hemşeriler ve Urfa'yı kendilerinin yönettiğini sanan misyoner takımı evlerine ve sığınaklarına çekilmiş, merak ve kaygu içinde bekleşiyorlardı. Şehir, sayısız gibi görünen silâhlı aşiret insanları ve kalpaklı Kuvayı Milliyecilerce kuşatılmış, yarısı da yine Ali Saip'in buyruğundaki müfrezelerce işgal edilmişti.

Şu sırada Urfa'yı kuşatan güçler arasında yüz elli kişilik milli aşiret müfrezesi, iki yüz elli kişilik Mehmet Emin beyin müfrezesi yüz elli kişilik Bucak aşireti reisi Mehmet ağanın müfrezesi, iki yüz elli kişilik Badilli aşireti reisi Sait beyin müfrezesi göze çarpıyordu. Aneze aşireti reisi Hacim beyin buyruğunda bulunan müfreze altı yüz kişilikti ve bu kalabalık müfrezenin içinde Dökerli aşiretinin reisi Bekir ağanın, İndelli aşireti reisi Bozan ağanın müfrezeleri bulunuyordu. Şıhanlı aşireti de kuşatmaya yüz atlı ile katılmıştı.

Depodan çıkarılan silâh ve cephaneler dağıtıldığı sırada jandarma kumandanlığı dairesinin arkasındaki daryoldan tüfek dağıtılan meydana doğru bir Fransız asker arabası geliyordu. Henüz, bunun neden geldiği anlaşılmamıştı ki bir jandarma eri, tüfeğini çevirip içindeki bütün kurşunlarını bu arabayı sürenlerle atların üzerine boşaltı. Arabaciyle, atların yere yuvarlandığı görüldü. Savaşçılardan birkaçı:

— Vuruldu, düştü, düştü!

Diye bağrıştı. Bu sırada Fransızlar da daha önce ev-

lerde meydana getirdikleri mazgallardan ateş etmeğe başladılar. Silâhların bölüştürülmesi işi de hünüz bitmemişsede bir olup bitti olan savaşı benimseyen Kuvayı Milliyeciler, birer şeyi siper alarak gördükleri hedeflere kurşun yağdırmağa başladılar. Düşman, anlaşılıyordu ki günlerden beri savunma tertibatı almış hazırlamıştı.

Urfa'daki Fransız taburu on sekizinci Cezayir alayının bir parçasıydı. İçlerindeki yüz Fransız dışında hepsi de Arap ve Müslümandı. Bunlar, garnizon ve tabur kumandanı Hojer'in buyruğu altındaydı. Kapiten Sajo ise işgal kumandanıydı. İşgal taburu şehrin kuzeyindeki bir tepede, geniş bir alan üstünde barınıyordu. Gelirken Halep'ten getirdikleri altı bin Ermeni de Fransız işgal gücünün silâhlı yardımcısıydı.

Silâhlar karşılıklı patlıyor ve kurşunlar yumuşak ak moskof taşından evlerin duvarlarını çiçek bozuğuna çeviriyordu. Kurşunlar, çoğu zaman bu yumuşak taşlara saplanıp kalıyor, ince bulduğu yerlerden kolayca öte yana geçebiliyordu.

Anadolu Halkının «gücük» dediği şubat, beklendiği gibi birden bire huyunu göstermişti. Dün akşamdan beri başlayan korkunç ayaz, şimdi yerini sıkı bir kara bırakmıştı. İlkönce poyrazın şiddetle savurduğu seyrek taneler olarak düşen kar, birden hızlanıp yoğunlaşmış, bir anda yerleri ve evlerin damlarını ağartıvermişti. Fransız askerleri, Türk evlerinin yanı başında bulunan bütün Ermeni evlerini mazgallayarak sağlam birer savunma yuvası yapmışlardı. Karşılıklı ateş başlar başlamaz Kuvayı Milliyeciler de grup - grup ön evlere girerek mazgal delikleri açtılar ve karşılarındaki düşman namlularının uzandığı mazgal deliklerine karşı namlularını yerleştirdiler. Mahmut Nedim'in kocaman konağını işgal ederek mazgallayıp kaleye benzeten Fransızlara en yakın bir siperden karşılık vermek üzere otuz Siverek'li savaşçı da tam bu evin karşısına düşen Şakir efendinin evini işgal etti ve ak

moskof taşlarında kolayca mazgallar açtılar. Böylece mazgal savaşı sürüp giderken bir başka kesimde çarpışan Siverek'li Sakıp'ın diz kapağının parçalandığı ve Karakeçi bucağına bağlı Garbi köyünden Hasan oğlu Musa'nın şehit düştüğü işitildi. Her iki savaşçıya değen kurşunlar da Moskof taşlarını delerek gelmişti. Duvarı delip geçen kurşun Musa'nın kafasını da delip geçmişti. Savaşın ilk günü bir yaralı bir ölü vardı. Ali Saip bey, şehrin dışında siperler kazdırarak milisleri buraya yerleştirdi. Böylece Fransızlara dışardan yardım gelemeyecekti.

Kuvayı Milliyeciler, Urfa'ya gireli dört gün olmuşsa da halâ Fransızların şehri bırakıp gideceklerini gösteren bir belirti yoktu. Ali Saip bey, Fransızlara şehri boşaltmalarını bir daha bildirdi. İşgal Kumandanlığı buna şöyle karşılık verdi :

— Askeri güçler, ancak Fransız hükûmetinin buyruğiyle burdan ayrılabilir. Bırakışmayı imzalayan ne benim ne de sizsiniz. Sorumluluktan kendinizi koruyunuz.

Yine eskisi gibi karşılıklı tüfekler konuştu durdu. Şubat, ortalığı kasıp kavuruyordu. Korkunç bir kar yağışı millete göz açtırmıyor, hedefleri göstermiyordu. Siperlerdeki savaşçıların parmakları donuyor, soğuktan gözleri yaşarıyordu. Ali Saip bey, Fransızların su aldıkları derenin yolunu değiştirerek onları susuz bıraktı.

★

Kuşatılmış olan Fransızlarla bağlantı kuran Ermeni fedaileri, tam birer Fransız askeri gibi Türklere karşı çarpışıyordu. Fransızlarla Ermenilerin bağlantı merkezleri de Bediüzzaman Karakoluydu. Burası, Türk savaşçılarının tuttukları hiçbir noktadan görünmüyordu. Bu yüzden uzaktan uzağa burası bir bağlantı merkezi olmaktan çıkarılmalıydı. En gerekli çare buranın silâh gücüyle ele geçirilmesiydi. Bunu düşünen Kuvayı Milliye kumandanlığı 21 - 22 şubat gecesi buranın işgalini buyurdu. Siverek sa-

vaşçılarının bulunduğu yer, Bediüzzaman Karakoluna en yaklaşık çıkış noktasıydı. Baskın burdan yapılacaktı. Akşam karanlığı bastıktan sonra Bucak müfrezesi kumandanı Ramazan oğlu Mehmet'le İzollu aşireti reisi Bozan ağa, müfrezeleriyle çıkış noktasına vardılar. Kar alabildiğine yağıyor, korkunç bir tipi hiç kimseye göz açtırmıyordu. Bütün yollar, geçitler, kalın bir kar örtüsü altında yitmiş gitmişti. Bediüzzaman karakoluna yapılacak baskını Bozan ağa yönetecekti. Her iki müfrezenin kumandanlığı ona verilmişti. Siverek'li Ramazan ağa oğlu Mehmet ağa savaşçılarına şöyle ünledi :

— Arkadaşlar, bize verilen görevi yapmak borcumuzdur. Ölmek var dönmek yok. Sizi göreyim. Siverek'in ve Siverek'lilerin adını da yükseltmek yine boynumuzun borcudur.

Savaşçılar :

— Geri dönersek namus bize ar olsun, karılarımız bizden boş olsun.

Diye bağırdılar. Savaşçılar, hem savaş heyecanının, hem de soğuğun şiddetinden titriyor, donmamak için oldukları yerde tepiniyor, içtikleri sigaraların ateşini avuçlarında saklayarak düşmana hedef göstermemeyi de unutmuyorlardı. Bu sırada Bozan ağanın kalın ve güçlü sesi Şakir efendi evinin avlusunu dolduran savaşçıları yerinden oynattı :

— Allahaısmarladık, hakkınızı helâl edin!

Gidenler, kalanlarla helallaşarak tek sıra uzaklaşıp karların arasında gözden yittiler. Vakit yatsıya gelmişti. Şehirde ara sıra duyulan silâh seslerinden başka hiç bir gürültü yoktu.

Bozan ağa keşif kollarını çıkararak güvenlik tertibatını aldıktan sonra müfrezesiyle karları dizleye dizleye ilerlemeğe başladı. Yanında on üç yaşlarında yürekli bir küçük savaşçı da götürüyordu. Ak çarşaflara bürünmüş olan müfreze, Bediüzzaman karakoluna yaklaşmışsa da hiçbir

kımıltı duyulmuyordu. Bozan ağa, cebine doldurduğu çakıltaşlarını elindeki sapanla birer - birer karakola atmağa başladı. Yine hiçbir canlılık belirtisi gözükmedi. Bunun üzerine Bozan ağa, küçük delikanlıyı keşif için ileri sürdü. Çocuk çevreyi kolaçan edip orada insan olmadığını anladı. Bunun üzerine Bozan, arkadaki müfrezeyi çağırtarak karakola girdi. Kırk silâhlıyı karakolda bırakan müfreze kumandanı, yirmi savaşçıyı alarak Bediüzzaman türbesine gitti. Bonzan ağanın anladığına göre karakola bu gece mutlaka Fransız ya da Ermeniler gelecek ya da burdan birbirlerine gelip geçeceklerdi. Bozan ağa, Bediüzzaman türbesine giderken hem kendisinden hem de karakoldakilerden önce gelecek düşmanı görebilecek bir yerde bulunan Hızmalı köprü'ye de beş gözcü bırakmıştı. Bu gözcüler, düşmanın karakola doğru geldiğini hemen Bozan ağaya bildirdiler. Bozan ağa, gelecek düşmanın kendi hizalarını geçinceye dek ateş açmamalarını karakolda pusuya yatan adamlarına bildirdiğinden onlar da ilerleyen düşman askerlerine karakola kırk-elli metre yaklaşıncaya dek ateş açmayarak Bozan ağanın vereceği ateş işaretini beklediler. Bozan ağanın verdiği işaretle hem Bediüzzaman türbesinden hem de karakoldan silahlar patlamağa başladı. Pusuya düştüğünü anlayan ve nereye ateş edeceğini bilmeyen düşman askerleri, işin kolayını kaçmakta buldular ve çil yavrusu gibi dağıldılar.

Bozan ağa, biraz sonra adamlariyle olay yerine vardığında karlar üzerinde on ölünün yattığını ve can çekiştiğini gördü.

Sonra, Karakolda ve türbede savunma için yapılacak işlere girişildi. Bir yandan Bozan ağanın beraberinde getirdiği kocaman matkapla karakolun ak moskof taşından duvarları delinerek mazgallar açılıyor, bir yandan da türbe duvarı gelecek kurşunlar işlemesin diye taş yığılarak kalınlaştırılıyordu.

Böylece Fransız birliği şehir dışından kuşatıldığı gibi şehir içinden de kuşatılmış oluyordu. Ermenilerle aralarındaki bağlantı kesilmişti.

★

Kuvayı Milliye Kumandanlığı, Bediüzzaman karakolunun kolay ele geçirilmesinden Gülaplı Tepenin de alınmasını buyurmuştu. Burda bir yumak düşman askeri yerleşmiş, bulunduğu egemen noktadan kolay hedeflere kurşun yağdırıp duruyordu. Bu yüzden bu tepenin ele geçirilmesi gerekmişti. Gündüz gözüyle Siverek'li savaşçılardan gözü pek bir grup seçildi, bunlara Urfa yerlilerinden savaşçılar katılarak bir baskın müfrezesi meydana getirildi. Kamuflaj için hepsine ak gömlekler giydirildi. Kar, yerde diz boyu idi, halâ da durmadan yağıyor, açık ovayı yalayarak gelen dondurucu poyraz rüzgârı, kurtların yararlanacağı tipili, dumanlı bir hava yaratıyordu

Savaşçılar, yatsı vakti keşif kollarını çıkardılar, arkadan aralıklı tek sıra olarak öndekilerin açtıkları çığırdan ilerlemeğe başladılar. Karın kalınlığı elli-altmış santimi bulduğundan savaşçılar dizlerine dek gömülerek gidiyorlardı. Fırtına ve tipi bir ara öyle şiddetlendi ki şimdiye dek böyle kar yüzü görmemiş olan güney çocukları, yiğitliği ölüme dek götürmeyerek geri dönmek zorunda kaldılar.

Cevherzade Ömer'in buyruğundaki baskın grubu, ertesi akşam yatsı vakti yine yola çıktı ve dün akşam çiğneyerek açtıkları çığırdan yararlanarak Gülaplı tepeye dek sokuldu. Ansızın düşmanın üstüne atılan savaşçılar, birçoklarını öldürdüler, bir bölümünü de Karaköprü yönüne doğru kaçırdılar. Bu başarılı bir baskın olmuştu. Bir çok silâh araç ve gereç ele geçti. Ertesi gün de Karaköprü yönüne kaçan Fransız askerleri yakalanarak şehre getirildi. İçlerindeki yaralılar, Türk yaralılariyle yan yana bir koğuşa yatırıldılar.

Günden güne artan yaralıların yaralarına saracak pansıman bezi ve pamuk yetişmez olmuştu. Cudi Paşa, bu iş için tanıdığı Diyarbakır eşrafına birçok telgraf çektiyse de istenenler bir türlü gelmedi. Elli gümüş mecidiye gönderilince istenen maddeler geldi. Diyarbakır eşrafı, yurt için kanını akıtanların sırtından, az da olsa ticaret yapmaktan kendini alamamıştı.

Bütün korkunçluğiyle sürüp giden kış, birayak önce sonuç almak zorunda olan Türk savaşçılarını daha çok üzüyor ve kaygulandırıyordu. Fransızlar, mazgallanmış sıcak konaklara çekilmiş, mermi üstüne mermi yakarak savunmayı uzatmak ve dışarıdan gelebilecek yardımı beklemekten başka bir şey düşünmüyorlardı. Kale gibi sağlam evlerden eldeki kaval tüfeklerle düşmanı söküp atmak ham bir hayaldi. Savaşın tanrısı olan topu kullanmadıkça bu olacak bir işe benzemiyordu. Kuvayı Milliye Kumandanı Ali Saip bey, Cudi paşa ve Mahmut efendi Ankara ile birlikte türlü yerlere başvurarak top istediler. Bu sırada Türkiye'nin dört bucağında ateş bacayı sarmıştı. Dört yandan savaşçılar, top, tüfek ve cephane istiyorlardı. Ne yazık ki Ankara'nın elinde bunlardan hiçbiri yoktu.

En sonra ölesiye beklenen bir top ve cephane Siverek'e dek gelebildiyse de bu kış - kıyamette bunu, doksan kilometrelik karla kaplı yol üzerinden Urfa'ya hangi babayiğit götürecekti?

Siverek Kuvayı Milliyesini destekleyen halk, Nizamiye alay karargâhına saldırarak bir türlü yola çıkarılamayan topu ve cephanesini ele geçirdi. Adliye dairesindeki şimdiye dek türlü suçlar dolayısiyle mahkemece el konmuş binlerce silahı da ele geçirerek Urfa'ya götürüp savaşçılara verdi.

Halkın omuzlarında taşıdığı top ve cephaneler Urfa'ya ancak altı günde getirilebildi. Bu bir tek topun bile şehre varışı bütün savaşçılarla birlikte halka da bir bayram

havası yaşatmağa başladı. Artık, zafer çantada keklikti. Bu topla, düşmanın sığındığı evler birer birer yıkılacak, hepsi az zaman sonra tütsü verilmiş arılar gibi dışarı dökülecekti. Evet, modern savaşın bu gür sesli tanrısı, bu güzel top, ilk olarak mazgallarından aralıksız ateş püsküren Mahmut Nedim'in evine sığınmış olan düşmanın karşısına dikilecek ve kalelerin yıkımına ilkönce burdan başlanacaktı. Kuvayı Milliye Kumandanlığı, topun ilk ateşlenmesiyle birlikte düşmana karşı genel bir saldırıya geçecekti. Top, canlı bir şey gibi seviliyor okşanıyor, tımar edilir gibi yağlanıyor, siliniyor, parlatılıyordu.

— 11 —

KAHRAMANLAR ŞEHRİ

Bütün bu milyonlarca insan kütleleri, şunun ya da bunun tutsaklık ve zillet zincirlerini kırabilecek insanlık erdemlerini elde etmelidir.

MUSTAFA KEMAL

1919 yılı aralık ayının başında Mısır'daki Seydi Beşir Türk tutsakları kampında büyük bir canlılık ve sevinç göze çarpıyordu. Burda İngilizlerin yıllarca önce esir ettiği Türk asker ve subayları bulunuyordu. İngilizler, artık, Mondros bırakışması hükümlerine göre bütün Türk tutsaklarını serbest bırakıyorlardı. Bu işte geç bile kalmışlardı. Mısır'ı kasıp kavuran sıcaklar geçip gitmiş, kampa doğru yeşil Anadolu yaylasını yalayıp gelen serin rüzgârlar esmeğe başlamıştı.

Kamp müdürü, bütün tutsakları sıraya dizmiş, yoklama yapıyordu. Subaylar listesinde Mehmet Sait diye künyesi okunan yerden yığma, geniş omuzlu, büyük başlı, değirmi ak yüzlü, iri kara gözlü ve kırk yaşlarında bir subay elindeki bavuliyle kampın kapısında bekleyen asker kamyonuna bindi ve öbür arkadaşlarının arasına sıkıştı.

Sonra Trenle İskenderiye'ye dek gitti. Orda Onları Türkiye'ye, İstanbul'a götürmek üzere bekleyen bir İngiliz vapuruna bindirildi. İngilizler, hepsinin torbalarını Nestle

sütü, hurma, portakal ve et konserveleriyle doldurmuşlardı. Gemi kalkıp ta denizin serinliği başlayınca, yüzünde hâlâ çölün yakıcı ve kavurucu havasından kalıntılar taşıyan teğmen Mehmet Sait, kendini hemen kuzeyin serin yeşillikleri içinde, eş ve dost arasında duydu.

Gemi, dumanlar savurarak kıyın - kıyın kuzeye doğru gidiyor, Akdenizin kocaman ölü dalgaları, onu kimi zaman bir fındık kabuğu gibi oynatıyordu. Mehmet Sait te arkadaşları gibi bozguna uğratılmış ve yenilmiş, işgal edilmiş Türkiye'de kendisini mutlu insanların ve mutlu günlerin beklemediğini biliyorsa da orda çoluk çocuğu vardı ve belki de daha bin kat çetin yurt görevleri öteki arkadaşları gibi kendisini de bekliyordu. Ama yurt topraklarına varmak, onun taşını, toprağını bir ayak önce öpmek için yanıp tutuşuyorsa da bindikleri geminin kaplumbağa gibi gittiğini sanıyor, can sıkıntısından patlıyordu. Neyse, yola çıkışlarından on üç gün sonra 13 aralık 1919 günü İngiliz gemisi İstanbul limanında demirledi.

Mehmet Sait beyin gözleri, Üsküdar ve Dolmabahçe önlerinde yatan külrengi deniz ejderhalarına, dritnot ve zırhlılara içinden kan ağlayarak baktı. Evet, ancak yürekli bir insan bu görünüşe dayanabilirdi. Karaya çıkınca yere yatıp toprağı öpmeğe and içtiği halde bu işi yapamadı. Şundan ki burda toprak adına hiçbir şey olmadığı gibi burası tutsak bir topraktı. Belki dudaklarını süreceği yağlı ve çamurlu taşları her gün binlerce düşman çizmesi ve postalı çiğniyordu.

Elindeki bavuluyla bir faytona atlayarak dosdoğru Harbiye Nezaretine gitti. Harbiye Nazırı Mersin'li Cemal Paşa etli ve tombul yüzü, iri yarı gövdesiyle bürosunda oturmuş ona bakıyordu. İngilizlerin kendisini tutup Maltaya sürgün edeceklerini sezmekte olan Paşa, bugünlerde Anadolu'daki Kuvayı Milliyenin işine daha çok yaramak, yurtseverce işlerde daha canla başla çalışmak için hazır-

lıklı bir ruh ortamında bulunuyordu. Sabahtan beri, Seydi Beşir kampından gelen bir sürü subaya iş bulmuş, hepsini görevleri başına göndermişti. Mehmet Sait'in de Antep'li olduğunu anlayınca onu da memleketine yakın bir yerde görevlendirmek babacanlığında bulundu ve onu Birecik askerlik şubesi başkanlığına atadı. Mehmet Sait, Mersin'li Cemal Paşanın elini öperek yola çıkmak üzere ayrıldı.

Mehmet Sait ve arkadaşları, daha Seydi Beşir tutsak kampındayken Türkiye'de bir ayaklanma başladığını ve bunun liderliğini Mustafa Kemal Paşanın yaptığını biliyorlardı. Mehmet Sait daha vapurdayken nerde olursa olsun gidip Mustafa Kemal'i bulmayı aklına koymuştu. Onu taa Trablusgarp İtalyan savaşından tanıyordu. O da Enver ve Mustafa Kemal beyler gibi oraya gönüllü olarak gidenlerdendi.

Yalnız, Anadolu yolculuğunu güven altına almak üzere Mersin'li Cemal Paşadan bir memuriyet istemiş, böylece biraz da yol parası koparmanın yolunu bulmuştu. Yoksa bu günlerde gerek İngiliz ve padişahçılar gerekse Kuvayı Milliyeciler Anadolu'ya kuş uçurtmuyorlardı. Bu korkunç çift barajı kolayca aşmak için Birecik askerlik şubesi başkanlığı bulunmaz nimetti. İstanbul'dan Trene binen Mehmet Sait Anadolu'ya girdikten sonra yön değiştirerek güneye gideceğine trenden indi ve Orta Anadolu'nun içine doğru yolculuğunu sürdürdü. Korkunç kara kış, Orta Anadolu'yu kasıp kavuruyordu. Anadolu kışını kalın bir kürk gibi sırtına çekmiş olan Sivas'a varıp ta Mustafa Kemal'in «Sultanî mektebi»ndeki küçük ve sıcak odasına girdiğinde buraya dek çektiği bütün zahmetleri unuttu. Mustafa Kemal, 1911 yılında Derne'deki karargâhında takım kumandanlığı yapmış olan Mehmet Said'i hemen tanıdı. Ondan sonra, yedinci orduda ve yıldırım orduları grubunda epeyce karşılaşmışlardı. Mustafa Ke-

mal, eski tanıdıklarını ve daha çok kendi üstünde fedakâr ve iyi insan etkisi bırakmış olanları hiç bir vakit unutmazdı. Mehmet Sait, Mustafa Kemal'den dört yaş daha büyükse de, bütün kahırlara karşın çökmemişti. Ancak onun yaşında görünüyordu.

Mehmet Sait, buraya görev almağa geldiğini söyleyince Mustafa Kemal çok sevindi. Eski adamlarının gelip kendinden görev istemeleri onun moralini daha da kamçılıyordu. Mustafa Kemal, birçok karargâh arkadaşının yanında Seydi Beşir Kampında geçenleri Mehmet Sait'in ağzından uzun - uzun dinledikten sonra kendisi de batı ve güney cepheleri üstüne bilgi verdi. Kilikya'nın, Maraş'ın kurtarılması için giden Tufan beyden, Doğan beyden, Kılıç Ali beysöz etti. Yüzbaşı Osman beyin adını nasıl Tufan'a binbaşı Kemal beyinkini nasıl Doğan'a ,yüzbaşı Ratip beyinkini nasıl Sinan'a çevirdiklerini, böyle adların halkın dilinde daha kolay döneceğini anlattı :

— Sen de memleketin olan Antep'i Fransızlardan kurtaracaksın. Senin adın da bundan sonra Şahin olsun, dedi. Doğan, Tufan, Sinan, Şahin ve Kılıçlar, Güney cephesini düşmandan temizlemekle görevlisiniz. Size verebileceğimiz ancak başarı ve dostluk dileklerimizdir. Tıpkı bizim burda yaptığımız gibi siz de orda her şeyi kendiniz yaratacaksınız. Parayı, silâhı, adamı kendiniz bulacaksınız. Haydi, şimdi uğurlar olsun. Ölmez kalırsak yine böyle toplanır, savaştan sonra bu acı günleri tatlı - tatlı anarız.

Şahin bey, cebindeki Birecik askerlik şubesi başkanı Mehmet Saitin atanma buyruğuna sıkıca sarılarak Antep'e doğru yol çıktı.

★

Şahin bey, bir kira atının üstünde Kilis'ten Antep'e gidiyordu. Küçük Kızılhisar boyun noktasına tırmanırken biraz sonra göreceği güzel doğa parçasını düşündükçe yüreği daha hızlı çarpıyor ve içinde uzun, eskimiş, mayalanmış üzüntü ve acılarla yepyeni bir sevincin karışımından mey-

dana gelen sıcak duygular kaynıyordu. Boyunun üstüne çıktığında atını durdurdu ve gözün alabildiğine yayılan ve uzanan memleketine göğüs geçirerek baktı. Bu şehri ne çok sevdiğini şimdi anlıyordu. Orda genç bir kadınla altı yaşında bir de erkek çocuk kendisini bekiyorsa da şu sırada kendisinin Antep yolunda ve bu güzel tepe üstünde bulunduğunu ölseler akıllarından geçiremezlerdi. Şundan ki o halâ Mısır'da tutsak olarak biliniyordu. Şehre birden bire girişi hem çoluk - çocuğu hem de bütün tanıdıkları şaşırtacaktı. Bir sigara yakarak Antep'e baktı: Ak taştan yapılmış köşkler, üzüm bağları, sebze bahçelerinin zengin yeşilliği ortasında parlıyordu. Çevresi, bütün üzüm bağları ve sebze bahçeleriyle yemyeşil ve kalın bir kuşak gibi çevrilmiş ve üç küçük tepe üstüne kurulmuş olan güzel Antep'e bir daha doya-doya baktı. Ne güzel bir şehirdi bu. Nasıl olmuştu da çocukluğunun ve gençliğinin acı-tatlı anılarıyla süslenmiş bu güzel şehirden böyle yirmi yıl uzaklarda kalmıştı?

Her iki yanında güzel yazlık köşkler bulunan Amerikan koleji, daha arkada Türk memleket hastanesi, içkale harabelerine tepeden bakan birkaç katlı ak yüzlü evler, sonradan adı Türk tepe olacak olan, Kürt tepe, sülün gibi ak minareler, gregoryen kiliseleriyle katolik kilisesi, iri kıyım gövdeleriyle uzaktan gözü dolduruyordu.

Şahin bey, her iki yanı sık ve iyi besli dut ağaçlariyle çevrili yoldan şehre girmek üzereydi. Artık, mevsim gereğince dutların yaprakları dökülmüşse de yerler yeşil çimenlerle örtülüydü.

Şahin bey, bu güzel dutlu yoldan Antep şehrini iki büyük bölüme ayıran geniş caddeye girdi. Yolun doğusunda Türk mahallesi, batısında da Ermeni mahallesi yükseliyordu. Bu mahallelere ana caddeden ayrılan bütün yollar, plansız bir biçimde yapıldıklarını gösterircesine ince, dar ve eğri büğrü uzuyordu. Gerek Türk gerekse Ermeni

mahallelerindeki bütün evler, ak ve esmer yumuşak taştan yapılmış, üzerleri de çoğu yerde Marsilya kiremitleriyle örtülmüştü. Kimi evlerin üstleri düz ve teras olarak yapılmıştı. Özet olarak, Antep yaşanacak bir şehirdi. Dışardan hiçbir şey görünmüyorsa da şehrin içi kaynıyordu. Şahin bey, bunu bilerek buraya geliyordu. Fransız sömürgecilerini bu doğduğu güzel şehirden koğacaktı. Mustafa Kemal'e, eski kumandanına bunun için daha birkaç gün önce Sivas'ta söz vermişti.

★

Şahin bey, doğruca evine gitti. Karısı Zeynep'le altı yaşındaki oğlu, onu görünce bayağı korktular. Hiç beklemedikleri bir zamanda karşılarında kalpaklı bir subay bulmuşlardı. Şahin bey, soyunup döküntü. Yoksul evine hısım - akraba sökün etti, ev sabahlara dek doldu boşaldı. Şahin bey, (Mehmet Sait) doğma büyüme Antep'liydi. Dellâkoğulları denen bir soydan geliyordu. Bostancı mahallesinde doğan Şahin bey, dört yaşındayken babası Abdullah'ı yitirmiş, annesi Ayşe, henüz pek genç bir kadın olduğundan Elbeylioğlu Abdülkadir ağayla evlenmek zorunda kalmıştı. Öksüz ve kimsesiz kalan Mehmet Sait'i dayısı İspaha Hacıkara yanına alarak büyütmeğe ve yetiştirmeğe çalıştı. İlkokulu bitiren çocuk, Rüştiyede okuduysa da eğitimini yürütemeyerek bir zenaata, tabakçılığa atıldı. Annesi, o zamanlar, gidilip gelinmeyen bir felaket ocağı sayılan asker ocağına gitmesin diye oğlunu öksüz bir kızla evlendirdi.

Ne var ki kapı komşuları Fahrettin Hoca onunla zıt giderek bir kötülük olsun diye genç Mehmet Sait'i asker ettirip Yemen'e yollattı.

Mehmet Sait, er olarak gittiği Yemen çöllerinde her Türk askeri gibi türlü ölümlerden kurtuldu. Korkunç güçlükler ve her an ayaklanan yerli halkla boğuşa - boğuşa ustalaştı ve yerlilerce kuşatılmış bir kaledeki bir Türk

alayını yürekliliği ve zekâsiyle kurtararak birden bire erlikten kurtulup kumanda kadrosuna geçti. Alaylı bir subay olan Mehmet Sait, artık kaderini orduya bağlayarak orda kaldı.

1911 de Trablusgarp'ta Mustafa Kemal'le İtalyanlara karşı savaşan Mehmet Sait, ondan sonra çıkan bütün savaşlarda bulundu ve en sonra 1918 deki büyük Arabistan bozgununda on binlerce Türk askeriyle birlikte İngilizlere tutsak düşerek Mısır'daki Seydi Beşir Kampına götürüldü.

Şahin bey, evinde bir gece yarım yamalak dinlendikten sonra hemen Antep Kuvayı Milliyesiyle görüşmek istedi. Bütün Antep'in Kuvayı Milliye sorumlularını bağrında toplayan «Heyeti Merkeziye» ile görüşüp konuştu ve Mustafa Kemal'ce Antep Kurtuluşu için görevlendirildiğini söyledi. Uzun - uzun görüştüler. Bütün şimdiye dek olanlar ve bundan sonra olması gerekenler gözden geçirildi. Antep, Fransız işgalinden beri için - için kaynıyorsa da asker bir başın olmayışı, her şeyi lafta bırakıyordu. Heyeti Merkeziye denen Antep Müdafaayı Hukuk derneği, Şahin beyin kumandanlığını hemen benimsedi. Bundan böyle bütün askerce işleri Şahin bey yürütecekti. İlkönce İngiliz ve Fransız işgalleri üzerine bilgi alan Şahin bey, halkın ve eşrafın bu işgaller üzerinde gösterdiği tepkiyi öğrendi. Şehrin bütün şu sıradaki psikolojik durumunu anlamağa çalıştı. Arkasını boşluğa dayamış olmaktan korkuyordu. İşgal ve olaylar kronolojisini şöylece bir daha yaşadı: 1918 ekiminde Mondros bırakışması imzalanınca Antep'liler sevinmişti: güzel şehirleri, Suriye'ye katılmayarak Türkiye'ye bırakılmıştı. Yalnız, İtilâf devletleri, bu bırakışmaya alçakça bir madde koydurmuşlardı: Karışıklık çıkan her şehir, İtilâf ordularınca işgal edilebilecekti. Böylece bütün Türk şehirleri zamanla işgal edilmek tehlikesiyle başbaşa bırakılıyordu.

15 Ocak 1918 de İngilizler, Mondros bırakışmasının ünlü yedinci maddesine dayanarak Antep'i birden bire bir olup bittiye getirerek işgal ettiler. İlk günlerde yerli Ermenilerin kılavuzluğunda Türkleri epeyce hırpaladılar. Milliyetçi olduklarından kuşkulandıkları şehir ileri gelenlerini tutuklayıp Mısır'a sürgün ettiler. 12 Mart 1919 da sıkıyönetim ilân ettiler. Herkesin elindeki silâh ve cephaneyi yirmi dört saat içinde getirip teslim etmesini, üzerinde silâh yakalanacak olanın hemen sorgusuz - sualsiz idam edileceğini, ayrıca ailelerinden de yüzer altın lira ceza alınacağını bildirdiler. Halk, bu pek şiddetli buyruk karşısında ölümü göze alamayarak elindeki silâhları teslime başladı; Bir günde tam on dört araba dolusu silâh ve cephaneyi gözyaşlariyle İngilizlere teslim etti.

Ermenilerin Kolej Müdürünün, İngilizlere Türkler de bundan daha çok silâh bulunduğunu haber vermesi üzerine İngilizler, Türkleri yeniden sıkıştırdılar. Bütün kuşkulanılan kişileri çağırıyor, sakladığı silâhı çıkarıncaya dek tepesinde ekşiyordu. Tam on sekiz gün süren bu karadüş dönemi de en sonra bitti, kapanan dükkânlar yeniden açıldı ve şehir de normal yaşayışa döner gibi oldu.

Başlangıçta bırakışmada bulunmayan bu haksız işgal dolayisiyle Antep halkı epeyce homurdanmışsa da İngiliz kumandanlığının gösterdiği yumuşaklık ve anlayış yüzünden zamanla, doğmakta olan direnme duygu ve düşünceleri eriyerek silindi. İngilizler, memleket içinde otomobilli keşif kollariyle güvenliği sağlıyor, Türk polis ve jandarmasının işlerine hiç karışmıyorlardı. Hükûmet memurları da Osmanlı devletinin normal memurları olarak işlerini sürdürüyordu. İngilizlerin, yoksullara da yaptıkları bol yardımlar, onları halkın, gözünde bayağı sevimlileştiriyordu. İngilizler, Antep'i üçüncü suvari tugayı, güçlü bir istihkâm müfrezesi, bir batarya ve bir de otomobilli makinalı tüfek kıtasiyle işgal etmişlerdi. İlkyaz ve yaz

ayları, barış günlerinin yumuşaklığı ve sessizliği içinde geçtiyse de bu, arkadan fırtınalı günlerin gelmeyeceği demek değildi. Bu sırada İngiliz ve Fransız hükûmetleri ikili bir anlaşmaya vardılar. Buna göre Suriye ve Kilikya'daki İngiliz işgal kıtaları geri çekilerek yerlerini Fransız işgal kıtalarına bırakacaklardı.

Antep halkı, çok kalabalık bir miting yaparak gelecek Fransız işgalini protesto etti ve Belediye Başkanı Lütfü beyin imzasiyle bu işgal işi Mustafa Kemal'e bildirildi. Haklarının Paris Konferansınca hesaba katılmasına aracılık etmesi dilendi. Bundan sonra Diyarbakır'dan kolordu kumandanı albay Cevdet bey Fransız işgal gücü kumandanlığına uzun bir protesto telgrafı çekti. Bütün bunlar, Fransız işgal kumandanlığına sivrisinek vızıltısı gibi gelmiş ve Fransız işgal kıtaları Kilikya şehirlerini birer - birer işgale başlamıştı.

5 Kasım 1919 günü son İngiliz kıtaları çekilip gitti. İngiliz ve Fransız işgal kıtaları değiştirilirken meydana gelecek boşlukta şehrin yerli hıristiyanlarının müslüman ve Türklerce saldırıya uğramaması düşüncesiyle salt Ermeni gönüllülerinden bir alay kuruldu. Bu tip alay, yalnız Antep'te değil bütün Kilikya bölgesinde kurulan ve Türkiye'nin bu bölgesinde bir Ermenistan meydana getirme düşüncesine bağlı temelli bir örgüt olmuştu. Bu, öç alayı adını alan örgüt, Antep'lileri çileden çıkarmağa yetti. Amacı ne denli saklanırsa saklansın, bu sağduyu sahiplerince tehlikenin çan çalması demekti.

29 Ekim 1919 da Antep'e giren Fransız askerleri, Antep Ermenilerince bayraklar, çiçekler ve «yaşa»larla karşılandı. Ermenilerin, bu kerte çılgınca gösteri yapmalarının bir nedeni de şuydu: Gelen işgal kıtaları arasında bir de tam gereçli bir Ermeni alayı vardı.

İşgal kumandanı Saint-Marie Antep'e gelir gelmez, Fransızların geri sömürgelerinde uygulanan usullerle

Türk halkının gönlünü kazanmayı düşündü.

Sabahleyin birkaç otomobillik maiyetiyle Reşadiye ilkokulunun kapısında göründü. Saint-Marie ve arkasındakiler, Fransız okulunu gezer gibi ders yapılmakta olan sınıflara girip çıkmağa başladılar. Her girdikleri sınıfta birkaç dakika dikilip duruyor, dersleri dinliyor, sonra çıkıyorlardı. Öğretmenler de onları hiç görmemiş gibi yaparak derslerini sürdürüyorlardı.

Albay Saint - Marie ile öbür subaylar, bütün sınıflara böylece bir kez girip çıktıktan sonra öğretmenler odasına girip oturdular. Dersten çıkan öğretmenler, odalarına döndüler ve birer sandalyeye ilişmiş olan Fransız subaylarına incelik ve görgü gereği :

— Hoş geldiniz!

Dediler. Öğretmenler, albayın kendilerinden çok duvarı kaplayan kocaman duvar saatiyle ilgilendiğini gördüler. Albayın dediğine göre bu, pek eski bir Fransız saatiydi. Şimdi de bu tip saat yapılmıyordu. Bu saat kendisine armağan edilirse çok sevineceğini söyledi. Sonra kitaplığı gözden geçiren kumandan, okulu çok beğendiğini anlattı. Sonra, gitmek üzere ayağa kalktı ve tercümanına öğretmenlere kırk - elli altın vermesini söyledi. Tercüman, altınları cebinden çıkarıp öğretmenlere uzatırken:

— Kumandan hazretleri, okulumuzdan çok hoşnut olarak ayrılmaktadır. Bu altınları size bu hoşnutluğun karşılığı olarak veriyor, dedi.

Öğretmenler, şaşırmışlar, birbirlerinin yüzüne bakıyor, ne diyeceklerini bilmiyorlardı. Birisi :

— Kumandana ihtiyacımız olmadığını söyleyiniz. Millet, bize bakacak güçtedir, dedi.

— Kumandan hazretleri ihtiyacınız olmadığını biliyor. Ancak okulunuzdan güzel bir izlenimle ayrıldığı için bunu ödül olarak veriyor.

—Güzel izlenimle ayrılması bize yeter. Bunu bunun

ihtiyaçlarınıza harcayınız.

Ders zili çalmış, öğretmenler sınıflara girmeğe hazırlanıyorlardı. Bunun için müsaade isteyerek odadan çıkmağa davrandıklarında tercüman:

— Madem ki parayı almıyorsunuz, kumandan hazretleri, yarın çocuklara dağıtılmak üzere şeker gönderecek, bunun kabulünü diliyor, dedi.

Öğretmenler, daha diretmeyerek kumandanı okulun kapısından uğurladılar. Kumandan otomobillerin çevresini bir merak dolayısiyle almış olan kalabalıkça bir çocuk grupu için yere birkaç avuç çil kuruş serptirdi ve onların tane toplayan civcivler gibi birbirini çiğneyerek bunları kapışmasını bekledi. Başka kolonilerde bunu denemişti, sonucunu biliyordu. Garip değil mi? Hiçbir çocuk eğilip yerden bir kuruş almayı aklının kıyısından geçirmedi. Çil paraları, torbadan avuçlayarak yerlere saçan tercümanın durumunu zehir gibi bir gülümseme ve küçümsemeyle izlediler. Kumandanla adamları otomobillerine binerek uzaklaştılar.

Öğretmenler, ertesi gün gönderilecek şekerlere karşı ne biçimde davranılması gerektiğini «Maarifi İslâmiye» derneğinden sordular. Dernek te bunun üzerinde bir karara varamayarak Mutasarrıfa bildirdi. Mutasarrıflıktan gelen buyruk şekerlerin alınmaması yolundaydı. Ertesi sabah, şekerler bir otomobille geldi. İki Fransız askerinin taşıdığı dört sepet şeker öğretmenler odasına getirildi. Askerlerin başında iki de Fransız subayı vardı. Öğretmenler, şekerleri alamayacaklarını söyleyince subaylar, Kumandanın buyruğu gereğince şekerleri yine de öğremenler odasına bırakıp gittiler. Bunun üzerine okul yöneticileri de bir otomobil tutarak dört sepet şekeri bir hademeyle Kolejdeki Fransız Karargâhına gönderdiler. Hademe, şekerleri bir türlü Fransızlara veremeyerek yine alıp okula getirdi. Öğretmenler, şekerleri, hademeyi ve

şoförü yine geri çevirdiler. Eğer Fransızlar bunları almazlarsa kolejin kapısına bırakıp döneceklerdi. Fransızlar şekeri bu kez de almadılar görevliler de bunları kolejin kapısına bırakıp döndüler.

1 Kasım 1919 günü Antep hükûmet memurları, Fransız işgal kumandanı Saint - Marie'ye ilk yazılı protesto'yu çektiler. 9 Kasım 1919 günü, işgal kumandanına Sivas'tan Mustafa Kemal imzasını taşıyan önemli bir protesto telgrafı geldi. Türlü ulusal örgütlerden yağıp duran protesto telgrafları, Fransız işgal kumandanlığının sağır duvarlarına çarparak kırılıyordu.

Fransız işgalinin meydana geldiği bütün bölgelerde Türk halkı, kaynaşmağa başlamıştı. Halk, hızla silâhlanıyordu. Her yerde sinirleri üstünde olan halk, en küçük bahaneyle kendisini çevreleyen bu demirden adaletsizlik kuşağını parçalamak üzere yaylanıyordu.

Antep'te işgal ordusiyle Türk halkı daha ilk günden karşı karşıya gelmişti. İngilizlerin işgal günlerinden beri Akyol Camiine her cuma günü Türk bayrağı çekmek, bir gelenek olmuştu. 5 Kasım 1919 sabahı Camiie bayrak çekildiğini gören bir Fransız assubayı, bir Türk polisi eliyle bunu indirtti. Arkasından kıyamet koptu. Türk şehir, korkunç bir homurtu ile sokağa döküldü. Fransız assubayına alet olarak bayrağı indiren Türk polisi görevinden atıldı. İşgal Kumandanı Saint - Marie, işinden atılan Türk polisini yeniden işine yerleştirmeye çalıştıysa da başaramadı.

Antep hükûmeti, işten çıkarmanın, kötü hallerden dolayı meydana geldiğini söyleyerek direndi. Kumandanın öfkesi de olumsuz havanın daha çok yoğunlaşmasına yol açtı: Bugünden sonra şehirde hiçbir Türk bayrağı çekilmemesi için bir buyruk yayımladı. Antep hükûmeti ile halk örgütleri el ele, Antep'e gelen Ermeni öç alaymın şehirden çıkarılması uğruna baskıya başladılar. Saint -

Marie, en sonra halkın bu isteğine uyar görünerek Ermeni öç alayını, iki makinalı tüfek takımını alıkoyarak Maraş'a gönderdi. Maraş'ta Fransız ve Ermenileri tedirgin eden ulusal kımıldama, tehlike biçimini almaktaydı.

Giden Ermeni alayının yerine Antep'e Müslüman Cezayir avcı alayı geldi. Antep kamuoyu bunun üzerine geçici olarak yatıştı.

10 Kasım 1919 günü şehirde Ermeni alayının makinalı tüfek erleriyle Türk polisleri arasında kavga çıktı. Türk kadınları tahkir edildi, tiyatroda da kavga çıktı; öteberi, kırılıp döküldü. Türk topluluğu bir kez daha Fransız işgalini protesto etti.

13 Kasım 1919 günü, Kilikya Fransız işgal kıtaları kumandanı albay Piyepap ile Ermeni asıllı albay Normand Antep'e gelerek hükûmete bir nezaket ziyareti yaptılarsa da buz gibi karşılandılar. Hiç kimse onlara ne bir sigara verdi, ne de bir fincan ünlü Türk kahvesi sundu. Kös - kös arkalarına bakarak daireden çıkıp gittiler.

23 Kasım 1919 günü işgalin kaldırılması için büyük bir miting yapıldı. Fransız işgali protesto edildi. Mutasarrıf, Fransızların çıkardığı gece devriyeleri işini protesto etti. Güvenliği koruma hakkının yalnız Türk hükûmetine özgü olduğunu bildirdi.

25 Kasım 1919 da Antep hükûmet sorumlulariyle işgal kumandanlığı arasında bir başka anlaşmazlık daha çıktı. Fransızlar, Türk jandarmasına bir ek maaş vermek istiyordu. Bu, Türk jandarmasının kurnazca işgal kumandanlığının buyruğuna girmesi demekti. Mutasarrıf, buna karşı şiddetle direndi. Bunun ardından çıkan bir anlaşmazlık daha işi büsbütün karıştırdı. Fransızlar, kullandıkları bütün yapılara Fransız bayrağı çekince Mutasarrıf, bunun, Türk egemenliğini çiğnemek demek olduğunu bildirerek protesto etti.

30 Kasım 1919 da Fransız işgal kumandanı, Türk po-

lis ve jandarmasının, Fransızların buyruğu altına gireceği üstüne Mutasarrıfa gönderdiği bildiri, buz gibi bir hava yarattı.

3 Aralık 1919 da Antep'e iki Fransız güçlendirme bölüğü geldi. İşgalin daha da sağlamlaştırılmak istendiğini gören halkın sabrı gittikçe daraldı.

5 Aralık 1919 günü Antep jandarma bölüğü Kumandanı Sait beyin bir Fransız teğmenine selâm vermeyişi Fransızlarca büyütülüp bir sorun durumuna getirildi.

12 Aralık 1919 günü albay Renya ile on sekizinci Cezayir avcı alayı Antep'e gelince halkın nevri büsbütün döndü. Gerek halk gerekse resmî hükûmet sorumluları, bunu protesto ettiler.

14 Aralık'ta General Keret Antep'e geldi. Memurlar, Türk eşrafının bir bölümü, Ermeni komitesiyle Amerikan misyonerlerin yanı başında geçit resmine katıldı. Türk eşrafının geri kalaniyle halk yığınları, törene katılan eşrafın durumunu kınadı ve yerdi. General, teftiş düzeninde dizilen askerin ve öbür karşılayıcıların önünden hemen - hemen dört nalla geçti. Generali karşılamak için yolun kenarına dizilen Türk eşrafiyle memurlar, onun kendilerine hiç aldırış etmeden geçip gidişinden pek üzüldüler ve bunu kendilerine bir hakaret saydılar.

General Keret, hemen ogün uygunsuz bir bildiri yayınladı ve Antep halkı bunu yazılı bir protesto ile karşıladı.

17 Aralıkta Antep'e bir sipahi bölüğü, bir dağ topu bataryası ve üç istihkâm takımı geldi. Halkın midesi büsbütün bulandı. Bunu da protesto ile karşıladı.

Antep'in döğüşçü ruhu, günden güne ateşleniyor ve açılan ulusal propaganda kampanyası halkı yavaş - yavaş bir granit yığını gibi birleştiriyordu. İstanbul'dan Fransız kumandanlığının kulağına şöyle sinir bozucu parolalar ulaştırılıyordu :

— Eğer Fransızlar da, İngilizler gibi yalnız askerî bir bekçi olarak kalırlarsa ne alâ; yoksa kanları bir ırmağın suları gibi akacaktır.

Müdafaayı Hukuk derneğinin üyeleri, sert birer militan olarak çalışıyor, Fransız yönetimine karşı yumuşak davrananları, onlarla anlaşma yoluna sapanları, pısırıkları şiddetle haşlıyor ve kutsal direnme ve döğüşe katılmaya zorluyordu. Şurda - burda kimi Ermeniler öldürülmeğe başlandı. Fransız yanlısı eşraftan Şükrü beyle Kadri Paşa ölümle korkutuldu.

Bu sırada Maraş'ta kurtuluş savaşı başlamak üzereydi. İngilizler zamanında, ulusal hakları korumak üzere kurulan «Cemiyeti islamiye» yerini silâhlı bir örgütlenmenin başı olan Müdafaayı Hukuk derneğine bıraktı. Bu dernek, kuru protestolarla yetinmenin zamanı olmadığını anlayarak gölgede bir silâhlı döğüş örgütü meydana getirmeğe başladı. Yirmi yedi semte ayrılan şehir, tam bir askerce örgüt ağı içine alındı. Her semtin, ellisi silâhlı, yüzü silâhsız olmak üzere yüz elli savaşçısı vardı. Yalnız, İngilizlerin silâh toplamak yüzünden Antep halkına yaptığı kötülük, gerçekten de çok büyük olmuştu. Halkın, bir kurtuluş savaşına, bir ölüm - dirim savaşına ilk adımını atacağı bugünlerde elinde silâh diye bir şey bulunmuyordu. Bu yüzden de Halepte ve Suriye'nin başka şehirlerinde kalmış yüzbinlerce Osmanlı mavzerinden ancak birkaç yüzünü on beşer - yirmişer altın lira ödeyerek almak zorunda kalıyordu. Araplar, bu silah ve cephaneleri, eski sahiplerine böylece tutturabildiğine satıyorsa da Anteplilerde alım gücü yoktu. Ne var ki şehirde Müdafaayı Hukuk örgütüne girmek, bir şeref gösterisi gibi bir şey olmuştu. Bu ulusal şerefe her sahip çıkmak isteyen erkek, bir silah edinmek zorundaydı. Yoksa Müdafaayı Hukuk örgütü başka türlü üye almıyordu. Yalnız, on beş yirmi altın vererek bir mavzer edinemeyecek olan sa-

vaşçıların silâh ve cephanelerini de varlıklı Antep hemşerileri bulup buluşturmak zorundaydılar. Savaş örgütüne kuru bir silâhla gelmek te işe yaramıyordu. Onun yanında iki yüz de fişek getirmek zorunluğu vardı. Bir fişeğin tanesi de yirmi gümüş kuruş tutuyordu. Antep halkı, bu sonsuz gibi görünen güçlüğü de yenerek silâh ve cephaneye sahip oldu.

Bu sıralarda kendiliğinden meydana gelen çok önemli bir olay, Antep'in savaşa hazırlanan halkına büyük bir yürek gücü verdi. Olay şöyle meydana geldi: Maraş olayları başlamak üzereydi. Herhangi bir kuşatılma tehlikesini kolay savuşturmayı düşünen Maraş'taki Fransız işgal kumandanı, erzak ve insan stokları deposu durumunda olan Antep'teki kumandanlıktan erzak ve savaşçı istedi.

20 Ocak 1920 günü karlı bir havada bir sürü yüklü erzak arabasiyle bunların önünde ve arkasında dörtyüz elli kişilik, bir Cezayirli, Ermeni ve Fransız savaşçı koruyucu kıtası, teğmen Feniş buyruğunda Antep'ten Maraş'a doğru yola çıktı. Savaşçıların ellisi Cezayir sipahisi (atlı) geri kalanlar da piyade ve bunların çoğunluğu da Antep'li Ermenilerdi. Tepeden tırnağa silâhlı olan bu «iaşe» kolu Keferdiz yoluyla ilerleyerek yirmi kilometre yol aldıktan sonra karanlık basınca geceyi geçirecek bir yer düşünürken tam yolunun üzerinde Araptar köyünü gördü. Eğilimli bir sırt üzerine kurulmuş olan bu köyün evleri hep bahçeler içindeydi. İlkbahar ve yaz görünüşü bayağı güzel olan Araptar köyü, bu gece bolca yağan kar altında yitmiş gitmişti. Pencereden sızan tek tük bir iki ışık, buranın bir köy olduğunu gösteriyordu. Durmadan yağan kar, köyün ağaçlarını birer karaltı olmaktan çıkarmıştı.

Araptar halkı, akşam karanlığında köye giren bu kalabalık düşman askerinin karşısında ilkin biraz şaşırdıysa da sonra ileri gelenler, bunun ne demek olduğunu anlamak üzere teğmen Feniş'in karşısına çıktıklarında bu gö-

ce bu askerin ve bu hayvanların bu köyde barınması gerektiği karşılığını aldılar. Bu karlı - buzlu gecede savaşçı ve hayvanlarının donarak ölmelerini önlemek isteyen teğmen Feniş, hayvanların ahırlara, erlerin de evlere zorla sokulmasını buyurdu. Bunun üzerine Atep'li Ermeni savaşçılar, bütün kapıları dipçiklerle kırarak açtılar ve köy lüleri don - gömlek yataklarından kaldırıp dışarı attılar. Kendileri ve hayvanları buralara yerleştiler. Evlere zorla yerleşen Fransız üniformalı savaşçılar, bununla yetinmeyerek, ellerine geçirdikleri bütün kız ve kadınları da ölümle korkutarak yataklarına almakta gecikmediler. Saldırganların ellerinden kurtulabilen çoluk - çocuk ve köyün erkekleri, Araptar'ın dolaylarındaki köylere sığındılar, olanı, biteni anlattılar. Korkunç ve kutsal bir öfke köyden köye bir çığ gibi büyüyerek gitti. Araptar köyü erkeklerinin gece yarısı istediği yardıma karşılık gelmekte gecikmedi. Bu kara olaydan sonra bütün köylere yayılan kara haber halkı gece yarısı yataklarından uğratıp kara kara düşündürmeğe başlamıştı. Yarın, hepsinin başına gelecek olan bundan başkası değildi. Aradan dört saat ancak geçmişti ki Boyno oğlu Memik'in buyruğunda elli kişilik bir savaşçı grupu, dört yüz elli kişilik «ırzı kırık» la savaşmak üzere geldi. Memik'le birlikte Çavdar ağa ve adamları, Yamaç Obalı Dede ağa ve adamları da gelmişti. Kafilenin sabahleyin geçeceği yol üzerindeki Çatalmaz'ıda siperler kazdılar. Burası, tam bir pusu yeriydi Sabaha karşı hazırladıkları siperlere giren Memik'in savaşçıları, hınçtan ve soğuktan titreyerek, bir yandan da sigara sarıp bıyıklarını burarak düşmanı bekliyorlardı.

Beri yanda düşman askerleri, geceleyin Araptar'lıların sandıklarını kırıp yükte hafif pahada ağır ne bulmuşlarsa almış, evlere de gaz döküp ateş verdikten sonra sabahleyin erkenden yola düzülmüş ilerliyorlardı.

Araptar'ın dolaylarında karlara gömülerek geceyi

geçirmiş olan yaşlı erkek ve kadınlar ağlayarak ve soğuktan titreyerek bu kapkara dumanlara bakıyor ve düşmana en korkunç bedduaları ediyorlardı.

Teğmen Feniş'in kafilesi, Çatalmazı'ya sokulmuştu ki birden bire yüksekteki çepeçevre siperlerden bir kurşun yağmuruna tutuldu. Gerçek bir şaşkınlık içine yuvarlandılar. Sonra toparlanıp savunma tertibatı almağa çalıştılar. Karşılıklı ateş üç saat sürdü ve bu süre içinde Fransız kafilesindeki savaşçılar, güneş görmüş kar gibi eridiler.

Ancak Boyno oğlu Memik'in kurşunlarından kaçıp kurtulabilen birkaç Fransız askeri Antep'e varabildi.

Fransız Kumandanlığiyle birlikte Antep'teki bütün Hıristiyan kolonisi, heyecana düştü. Fransız kumandanı, hemen mutasarrıfa başvurarak olay suçlularının cezalandırılmasını istedi. Bir heyet hazırlanarak Araptar'a gönderildi. Karma heyetin düzenlediği raporda Türklerin haklı olduğu anlaşıldı.

Araptar olayı, salt katıksız halkın meydana getirdiği bir anıttı. Araptar köyünün yeşil sırtlarına dikilmiş olarak gelip geçen kuşaklar boyunca parlayacaktı.

Antep Türkleri, bu olayı örnek olarak aldı. Zafer umudu, her Antep'linin kapısını çalmağa başlamıştı. Yabancı zulmünün dönüş yollarını gözlemeğe başladığı bir dönem gelip çatmışa benziyordu.

★

20 Ocak 1920 günü çarşaflı genç bir kadın yanında sekiz yaşındaki oğlu Mehmet'le Fransız kumandanlığının el koyduğu taze ekmek kokuları gelen fırının önünden geçiyordu. Fırında çalışan birkaç Fransız asker, birden bire fırından dışarı fırlayarak genç kadının önünü kesti. Kadıncağızın peçesini açmak için onunla itişip kakışmaktalarken Mehmet bunlardan birinin üzerine atıldı ve gırtlağına sarıldı.

— Gâvurlar, edepsiz herifler, ne istiyorsunuz bizden? Defolun burdan, diye bağırdı.

Bu çığlık gibi bağırışı, birçok işiten olduysa da henüz kimse ne olduğunu anlayamadan süngülü fırın nöbetçilerinden biri, süngüsünü Mehmet'in karnına sapladı. Çocuğun can acısiyle haykırışı ve ananın attığı çığlıklar, Fransız askerlerini korkutup kaçırdığı gibi, bütün çarşı halkı oraya toplandı. Çocuk, karlar üzerinde göllenen kanlarına bulanarak can vermişti.

Şehrin Türk mahalleleri, birden bire elektriklendi ve halk bir sel gibi olay yerine aktı. Mağazaların, dükkânların kepenkleri şiddetle iniyor, her kafadan bir ses çıkıyor, ulusal türden gerçek ve büyük bir öfke, şehrin ruhunu sarsarak dolaşıyordu. Olay yerinde toplanan kızgın halk, hemen suçluları yakalayıp linç etmek üzere fırına saldırdı. Saldırganlar tutularak, aklı başındaki kişilerin şefaatiyle ölümden kurtulup Fransız kumandanlığına teslim edildiler.

Ertesi gün, Türk kesimindeki bütün dükkânlar yeniden kapatıldı. Minarelerde uzun süren yanık ezanlar okundu. Cenaze namazı kılınan Mehmet'in tabutu Türk bayrağına sarılarak omuzlar üstünde götürüldü. Bütün kadınlar ve kızlar ağlıyor, yaşlı kadın ve erkekler, dudakları kıpır - kıpır oynayarak beddua ediyordu. Tabutun arkasında yirmi bine yakın insan vardı. Halk, bir granit kütlesi gibi ayaklanmış, zulmün üzerine yürüyordu. Tarih kitaplarından ve Kanunî Sultan Süleyman'dan kalan Türk - Fransız dostluk efsanesi şimdi lime - lime olmuş bir paçavra zavallılığiyle yerlerde, ayaklar altında sürükleniyordu.

Kumandan Saint - Marie, tehlikenin büyüdüğünü görerek halkı yatıştırmak üzere çareler araştırmağa başladı. Üst üste bildiriler yayınlayarak suçluların şiddetle cezalandırılacağını bildirdi. Bu sırada binlerce kişi Şeyh

Mustafa efendinin evinin avlusunda toplanmış, bağırıp çağırıyor, yatıştırılamayan öfkesine Şeyhin kılavuz olmasını istiyordu.

Saint - Marie, bunu görerek Şeyh Mustafa efendiden medet umdu ve onunla görüşmek istediğini bildirdi. Sonra da silâhlı koruyucularının ortasında otomobilden inerek Şeyhin avlusuna girdi. Bütün yüzler düşmandı ve bir duvar gibi kapalıydı. Kumandan, halkın, gerçekten tehlikeli bir öfke içinde bocaladığını yüzlerinden ve bakışlarından anladı. Şeyh Mustafa efendinin yanı başında dikilerek halktan özür diledi :

— Pardon, dedi, size hükûmetim adına tarziye veriyorum. Çocuğun ölümü beni de çok üzdü.

Suçlular mutlaka cezalandırılacaklardır; buna inanmanızı rica ederim.

Saint - Marie, bununla da kalmayarak ertesi gün Mehmet'in annesine iki yüz altın lira «tazminat» vermek istediyse de kadın, bu parayı almak istemedi.

Fransız kumandanı, halkın öfkesinin korkunçluğunu gözönüne alarak şehirde silâhlı kıtalar dolaştırmağa başladı. Fransız kıtalarının tek yanlı güvenliği sağlama girişimi, işi büsbütün karıştırdı. Mutasarrıf, Türk ve Ermeni mahallelerinde Türk ve Fransız karma devriyelerinin dolaştırılmasını önerdi ve bunun Türk halkının güvenlik duygusunu daha çok artıracağını söyledi. Bu öneri benimsendi ve Antep sokaklarında Türk polisiyle Fransız jandarması birlikte dolaşmağa başladı.

★

Pazarcık'a yirmi, Antep'e kırk kilometre çeken Besni kazasına bağlı Kürt Elif köyünde Kabalar aşireti reisi Mamo ile karısı Ayşe'den 1888 de gürbüz bir erkek çocuk doğdu. Adını Mehmet koydular. 1904 de Ermeni çeteleri Elif köyüne bir baskın yaptılar. Köy halkı, çetin bir sa-

vunma yaptı. Yalnız bu çarpışmada Mehmet'in babası Mamo, topuğundan vuruldu. Yara zamanla gangrene çevirdi ve adamcağız henüz kırk beş yaşında öldü. Babası öldüğünde Mehmet, on altı yaşındaydı.

Rişvan oymağında abalar aşireti, Mamo'nun zamansız ölümünden sonra oğlu Mehmet'i reis olarak benimsedi. Mehmet, okuma - yazma öğrendi, bir ara da köy hocalığı yaptı. Ona verilen Molla adı burdan geliyordu. Okuma - yazmayı babası henüz sağken Akçadağ kazasının Söğütlü Köyünde öğrenmişti. Babasının ölümünden sonra da okumasını ilerletti. Babası, davar sürüleri besliyordu. Bundan dolayı da şu yayla senin bu yayla benim geziyorlardı. Onaltı yaşında babasından öksüz kalan Mehmet'in aşiret reisliğine seçilebilmesi için epeyce yaşlanması, akıl ve tecrübe sahibi olması gerekmişti. Mehmet, doğru, yiğit ve zeki bir genç adam olarak herkesin gözüne çarpmakta gecikmemişti. Kendi aşiretinin insanları, onun davranışlarını, yaşının gerektirdiğinden üstün buluyorlardı.

İlk dünya savaşında Besni askerlik şubesi, tam asker lik çağındaki Mehmet'i Erzurum cephesine gönderdi. Mehmet, Rus ordularına karşı yiğitçe çarpışarak çavuşluk rütbesini almakta gecikmedi. Birçok savaşlara girdi, çıktı. En sonra tıpkı babası gibi ayağından yaralanarak Malatya'daki asker hastanesine gönderildi. Mehmet'in hastaneden taburcu olarak yine cepheye gitmesi gerekmedi. Şundan ki: Birinci dünya savaşı, birden bire bıçakla kesilir gibi bitivermişti. Hastaneden çıkarak Elif'e döndüğünde birçok akraba ve arkadaşının geri dönmemiş olduğunu gördü.Hepsi birer kemik tümseği gibi doğu topraklarında kalmıştı. Mehmet, hastaneden çıkarak köye geldiğinde henüz ayak bileğindeki yara sızlayıp duruyordu. Tam sağlam sayılmazdı.

Köyüne döndüken sonra, birçok eşkiya gruplarının

memleketi kasıp kavurduğunu gördü. Hiçbir yanda mal ve can güvenliği kalmamıştı. Askerden gelir gelmez candan arkadaşı Mamato'nun büyük bir eşkiya çetesinin başında gezdiğini gördü. Görüştüler. Mamato, onun da kendisiyle birlikte eşkiyalık yapmasını çok istedi ve onu zorla dıysa da başaramadı.

Adıyaman - Besni - Pazarcık dolaylarında gezen eşkiyalar, halkın başına gerçekten büyük belâ olmuşlardı. Hükûmet, salt adda kaldığından halkı bu korkunç belâdan kurtaracak hiçbir güvenilir güç yoktu. Bu dolaylarda gezen ve çevreye korku salan çetelerin en büyüğü, halkın «Bozo» dediği Bozan kardeşler, çetesiydi ki yüz - yüz elli kişi tutarındaydı. Bozan'la Abuzer, Mamo, Seydo adlı öbür üç kardeşi, Malatya'nın Balyan'lı aşiretindi.

Bozan, asker kaçağı olduğundan dağa çıkmak zorunda kalmış, kendisini kovalayan birkaç jandarma subayı ile birkaç jandarmanın da başını yediğinden çevreye ün salmış, birkaç ufak çete ile de birleşerek daha çok güçlenmişti.

Bozan ağa, yoksul halka iyilik ederek onlarca korunan insancıl eşkiya reislerinden değildi. Birçok köyleri basıyor, soyup soğana çeviriyor, bu arada cana da kıyıyor, kan da döküyordu. Halk, canavarlığiyle ün salmış olan bu adamdan yılgındı.

Bozan ağa, birgün Pazarcık'ta Atmalı aşiretinin reisi olan Paşa Yakup'un Kösüklü-Haydarlı tren istasyonu arasındaki Lordin çiftliğini bastı. Paşa Yakup'un çiftlikte bulunmadığı bir sırada yapılan baskında Bozan ağa, çiftliğin bütün paralarını ve değerli mallarını yağma etti. Bu arada Paşa Yakup'un yakın akrabası olan Caney, Hanım ve Eley adlı genç ve güzel kadınları atlarının terkisine atan eşkiyalar, çiftliği bütün yakıp yıkarak soluğu dağların yalçın doruklarında aldılar.

Kabalar aşireti reisi Mehmet, Paşa Yakup'a karşı ya-

pılan bu korkunç kötülükten pek çok üzülmüştü. Paşa Yakup, onun yakın akrabasıydı: Sonra, bu yapılan iş en namussuzca bir eşkiyalıktı. Malın götürülenini götürmüşler, götüremediklerini yakıp yıkmışlar, en kötüsü, üç genç kadını da rezilce dağa kaldırmışlardı. Böyle bir alçaklığın cezasını vermek gerekiyordu. Bozan ağa bunu haketmişti.

Mehmet, çiftlik olayından sonra çok sinirli ve öfkeli bir adam olup çıkmıştı. Olur olmaz herşeye bağırıp çağırıyordu. Cansıkıntısından ve kızgınlığından ağzına bir lokma bir şey koymuyordu. Birgün sandıktaki paraları çıkarıp silâh ve cephane almak kararını verdi. Sandığın açılması uzun sürdüğünden kapağını kırıp paraları çıkardı. Karısının boynundaki altınları çıkarttırıp aldı. Birkaç gün içinde ev, mavzerlerle ve cephaneyle doluverdi. Mehmet; kardeşi Mamo, eniştesi Kara Silo'yu yedeğine alarak aşiretinden ve akrabasından birçok atıcı ve yürekli kişiyi silâhlandırdı. Köyde ve aşiret bölgesinde silâhlarıyle şöyle bir görünen Mehmet atının başını, Antitoros dağlarının keklik sesinden geçilmeyen çıplak ve yalçın dağlarına çevirdi.

Çetesiyle Bozan ağanın izini sürüp duran Mehmet'in adı hemen duyulmağa başladı. Köylüler, aşiret halkları seviniyorsa da Bozan'ın gizlendiği yeri bildirmekten çekiniyordu. Korku, dağları bekliyordu. Mehmet, böyle çetesiyle korkunç bir eşkiya reisinin arkasında dolaşa dursun adı da yavaş - yavaş Mehmet'likten çıkıp Karayılan'a dönüyordu. Şundan ki onlara baba yanından Karayılan deniyordu. Bir lâkabın meydana çıkması ve tutması için önemli bir olay gerekti. Bozan ağanın kovalanması işi de bunu kolaylaştırmıştı.

Karayılan'ın Bozan ağa belâsını ortadan kaldırmak üzere dağa çıktığını öğrenen Malatya ikinci inzibat kumandanı Ahmet Âdil bey, ona gizli bir mektup gönderdi. Mektup şöyle diyordu:

— Bozan ağanın hükûmetçe takibindeyiz. Sizin de Bo-

zan ağayı kovaladığınızı öğrendim. Senin bir eşkiya değil bir yurtsever olduğunu biliyorum. Seninle Malatya'da görüşmek istiyorum.

Mektupu okuyan Karayılan, çok sevindi, kardeşi Mamo'yu da yanına alarak Malatya'nın yolunu tuttu. Jandarma kumandanı, onları çok dostça karşıladı. Bu belâyı ortaklaşa ortadan kaldırmakta anlaştılar. Şimdiye dek Bozan ağa hükûmetçe çok izlenmişse de köylüler, ölüm korkusu yüzünden ona yardımdan çekinmişlerdi. Ahmet Âdil bey, Karayılan Çetesinin hükûmetin jandarmasından daha iyi iş göreceğini anlamış ve bundan yararlanmak üzere hemen davranıvermişti. Karayılan, Bozan ağayı ölü ya da diri olarak yakalayacağına söz verip iki-üç günlük konukluktan sonra Malatya'dan ayrıldı; adamlarının başına döndü.

Karayılan'la kardeşi Mamo, geri döndüklerinde hem kendileri, hem de önemli adamları için yanlarında şöyle belgeler de getirmişlerdi:

— Bu vesikada adı ve lâkabı yazılı kişilere hangi askerî birlik olursa olsun elinden gelen yardımı yapacaktır. Cephane, silâh, yiyecek, kuvvet ve buna benzer yardımı esirgemeyecektir. Birliklerin başında bulunanlarla işbirliği yapacaklardır.

Karayılan, Mamato, Şiro Mamo, Kara Silo'nun kardeşi Hortoğlu, böyle birer belge taşıyordu.

Ahmet Adil bey, ayrılırken onlara şöyle demişti:

— Ben, ayrıca Besni'ye, Pazarcık'a, Adıyaman'a ve gereken yerlere, size yardım yapılması için mektup yazarım. Mutlaka Bozan'ı ölü ya da diri yakalayacaksınız. Size verdiğim bu vesikayı subaylardan başka hiçbir kimseye göstermiyeceksiniz. Besni'de Rifat beye de emir yazacağım. Aldığım son habere göre Bozan ağa Karadağ'da bulunuyormuş. Sizlere verdiğim bu görevin kutsallığını anlayışınıza bırakıyorum. Ne şahsım, ne şahsınız için değil bir

parçası olduğumuz aziz milletimiz ve sevgili vatanımız için çalışma zamanı gelmiştir. Haydi, arslanlarım, göreyim sizi. İnşallah, pek yakın zamanda Bozan denen namussuz ırz, mal, can düşmanının haddini bildirirsiniz.

★

Paşa Yakup'un çiftliğinin yakılıp yıkılması, talan edilmesi ve ayrıca burdan birkaç güzel gelinin dağa kaldırılması, yalnız Karayılan'ı değil bütün Kabalar aşiretini kımıldatmıştı. Pazarcık'ın Ardıl köyü bütün nişancıların bir toplanma yeri oldu. Ardıl köyü boş değildi. Ali Haydar bey Altıntaş'ta barınan buyruğundaki süvari gücünün bir bölüğü ile burada bulunuyordu. Yanında Nuri ve Mirza adlı iki genç subay da vardı. Karayılan ve arkadaşları, ellerindeki belgeleri göstererek Ali Haydar beyle görüştüler ve anlaştılar.

Hep birlikte köyden çıkarak Bozan ağanın peşine düştüler. Tülecik köyüne vararak Mehmet ağanın evine indiler. Artık bütün köylüler, hükûmetle el ele veren halkın Bozan ağayı kovalamağa başladığını biliyordu. Eskiden türlü baskılara karşın ağzını bıçak açmayan köylüler, Bozan ağanın yerini söylemek yürekliliğini gösterecek duruma gelmişti. Burda Ali Haydar beye, Bozan ağanın yüz elli kişilik çetesiyle Karadağ'ın Horoz Köyünde bulunduğunu bildirdiler.

Ali Haydar beyle Karayılan, Horoz köyüne iki koldan yürümek ve Bozan'ı iki ateş arasına almak üzere davrandılar. Ali Haydar bey buyruğundaki yirmi sekiz atlı ile bir koldan, Karayılan ve arkadaşları bir başka koldan ilerlediler. Karayılan'ın çetesinde atlı olarak yalnız kendisiyle kardeşi Mamo vardı.

Ali Haydar beyin atlılariyle Karayılan'ın çetesi, Bozan ağayı Horoz köyünde kıstırmakta gecikmedilerse de

saatlarca süren çatışmada Bozan ağanın hepsi atıcı olan çetecileri baskıncılara çok tehlikeli dakikalar yaşatıp birkaç ta atlı asker öldürerek sık ormanlara çekildiler. Yüzyıllık ardıçlar, meşeler ve çamlarla örtülü yalçın kayalıklara doğru kurşun ata - ata çekilen kalabalık Bozan çetesi, gerçi kutulmuşsa da bu baskın türü dolayısiyle iyice tedirgin olmuştu. Bu yüz elli kişilik çete, bu yalçın dağlarda hükûmetin jandarmasiyle her zaman eğlenip, alay edebilirse de kendi soyundan yiğit, gözü pek halk çocuklarının jandarma ile el ele ve yan yana peşlerine düşmesi, elbette çok tehlikeliydi. Artık, sonsuz bir kaçış ve kovalayış başlamıştı.

Bu çatışmada Karayılan'ın adamlarından ölen kalan olmadıysa da birkaç zavallı Mehmetçik'i Horoz köyünün mezarlığında bırakmak zorunda kalarak ayrıldılar. Pazarcık jandarma kumandanı İsmail Hakkı beyle Paşa Yakup, sekiz yüz kişilik silâhlı bir aşiret gücüyle Ali Haydar beyle Karayılan'ın yardımına koştular. Bozan ağa ile adamları, artık ürkek geyikler gibi soluk almağa vakit bulamadan dağdan dağa kaçıyor, izlerini yitirmek için bin türlü düzen kullanıyorlardı.

Ali Haydar beyle Karayılan müfrezesi, Yavuzeli'nin Milenis köyünde İsmail Hakkı beyle Paşa Yakup'un izleme gücüyle buluştular. Ali Haydar bey, burda da Bozan ağanın saklandığı yeri öğrendi, Kara Yılan'a :

— Bozan ağa şu sırada Havuz köyünde bulunuyormuş. Birkaç askerimizi daha öldürmüş. Aman arslanım, artık şu Bozan denen itin hep beraber hakkından gelelim. Hemen, Havuz Köyüne yetişelim! Dedi.

Karayılan'la adamları, yine yayan olarak sıkı bir yürüyüşle bir buçuk saatta Havuz köyünün yanıbaşındaki dağa vardılar. Nuri beyle askerleri, atlı olduklarından çok önce gelmiş, atları kuytuya çekmiş, kendileri de bir çukura sinmiş bekliyorlardı. Karayılan, Nuri beyin gösterdiği

yere göğsünde asılı dürbüniyle baktı. Köyün biraz ötesindeki kara, kıldan göçebe çadırları arasında Bozan ağanın adamları her şeyden habersiz dolaşıp duruyorlardı. Daha önce eşkiyalarla Nuri beyin yaptığı çatışmada birkaç askercik daha ölmüş, iki asker de tutsak edilip götürülmüştü. Dürbünle bakılınca iki askerin de onların arasında olduğu görülüyordu. Karayılan'la Nuri bey, anlaşarak eşkiyaların toplu bulunduğu yere yaylım ateş açtırdı. Bir anda eşkiyalar çil yavrusu gibi dağılılar. Sonra da birer yana sinerek yaylım ateşin geldiği dağa doğru ateş etmeğe başladılar. Akşam karanlığı da basmak üzereydi. Güneş battıktan sonra köyde sessizlik başladı. Bozan ağanın, eşkiyasını alıp sıvıştığı anlaşılıyordu. Karayılan, adamlarını tertipleyerek Havuz köyüne girdi. Nuri bey, askerleriyle dağda kalmıştı. Köylüler korku içindeydi. Bozan ağanın tutsak ettiği iki askeri köyde buldular. Atılan kurşunlardan biri bunlardan birinin elini delip geçmişti.

Karayılan, çatışma alanını dolaşırken dere kıyısında iki eşkiyanın uzandığını gördü. Biri hiç kımıldamıyor, ses çıkarmıyorsa da öbürü inleyip duruyordu. Bir kurşun çenesini parçalamıştı. Eşkiyalar, tanınmasın diye ölüyü anadan doğma soymuşlar «avret mahal»ine de bir asker kalpağı örtmüşlerdi. Ölü, kurşunu tam göğsünden yemişti. Karayılan'la arkadaşları ölüyü tanımakta gecikmediler. Bu, Atmalı aşiretinden Keli Köve oğlu Ali idi.

Kara yılan, dost kurşuniyle eli parçalanan askeri alıp köye götürdü. Nuri beye haber salarak onu da köye çağırdı. Karayılan'la Nuri bey, Milenis köyünde bekleyen kumandan İsmail Hakkı beyle Paşa Yakup'a mektup yazarak bir haberciyle gönderdiler ve onları Havuz köyüne çağırdılar. Onlar gelince hiç beklemeden Bozan ağanın kaçtığı yöne doğru yola çıktılar. Eşkiyalara hiç soluk aldırmayarak sayılarını azaltmayı amaç tutuyorlardı. Yorulan, yaralanan, korkup çeteden ayrılanlar yüzünden

çete ister istemez azalacak, küçülecek ve yok edilmesi kolaylaşacaktı.

Gece yarısı Yavuzeli'ne vardılar. Hayvanlar da kendileri de çok yorgun düştüğünden güvenlik tertibatı alarak geceyi burda geçirdiler. Sabahleyin gün ışırken yeniden yola koyuldular. Karadağ'ın ardıçları, meşeleri ve çamları arasından çetin bir yolculuk yaptılar. Ali Haydar bey, buyruğundaki atlılarla Araban'a bağlı Karacaviran köyünde bulunuyordu. Onlar da oraya vardılar. Artık yüreklenen halk, her yandan eşkiyaların gittiği yönleri ve bulundukları, mola verdikleri yerleri bildiriyor, izleyişi iyice kolaylaştırıyorlardı.

Karacaviran köyünde dinlenirlerken Bozan ağanın Besni kazasının Şombayat köyünde bulunduğunu işittiler. Kabalar aşiretinin bütüniyle silâhlanarak Bozan ağanın arkasına düşüşü, onun büyüsünü kırmıştı. Karayılan, adamlarını alarak pek hızlı bir yürüyüşle Besni toprağına geçip Şombayat Köyüne yaklaştığında büyünün bozulduğunu yakından anladı.

Bozan ağayla adamları bu köye girmek isteyince köylülerin açtığı sert bir ateşle karşılaşmıştı. Bozan ağa, köylülerle yapılan silâhlı çatışmaların bir eşkiya için son kerte tehlikeli olduğunu bildiğinden çatışmayı sürdürmeyip başka bir köyde mola vermek üzere ordan uzaklaşmıştı. Şombayat'tan yüz bulamayan Bozan ağa çetesi, Balyanlı köyüne uğramış, orda da silâhla karşılanmıştı.

Orda Rifat beyle çete arasında yapılan çatışmada Bozan ağa ayağından yaralanmışsa da öbür yandan Rifat beyin buyruğunda çarpışan subay Bedir bey, İnce bey oğlu Derviş vurulup ölmüşlerdi. Karayılan'la adamları, Balyanlı'ya vardıklarında Bozan ağa ile çetesi çoktan doğuya doğru savuşup gitmişti. Karayılan, hiç mola vermeden adamlarının başında Adıyaman Kazasının Şıhlar köyüne yollandı. Oraya vardıklarında Bozan ağa ve adamlarının

köyün karşısındaki Ölbek dağına çıktıklarını öğrendiler. Onlar da Ölbek dağına tırmanarak eşkiyaları kuşattılar. Her yandan çevrilen eşkiyaların, bir yanı açık kalmıştı ki burası da şu sırada geçilmesi göze alınmayacak bir su ile çevriliydi. Çatışma başladığında güneş batıya doğru devrilmek üzereydi. Bozan çetesi, yaralı reisleriyle kapana benzer bir yere sıkıştırılmışsa da karanlığın birden bire gelip çatmasiyle yine bir kurtuluş umuduna sarılmışlardı. Sarp ve çetin kayalıklar üzerinde üşüyerek, uykusuzluktan ve yorgunluktan perişan bir durumda sabahı eden Karayılan'la adamları, karşılarından ses seda gelmediğini görünce eşkiyaların bir tek açık olan su yanından gecenin karanlığından yararlanarak sıvıştıklarını anladılar. Karayılan burdan da elleri boş olarak yine Karadağ'a döndü. Ordan Besni kazasının birkaç köyünü taradılar. Burda aldıkları en yeni habere göre, Bozan ağa Çetesi Harabe köyünde idi. Karayılan, adamlarının önüne düşerek sıkı bir yürüyüşten sonra Harabe köyünün dolaylarına yaklaştığında köyden silâh sesleri işitti. Sonra anlaşıldığına göre su başında görevde bulunan iki jandarma eri, Bozan ağanın çetesinden birkaç kişinin köye doğru geldiğini görünce ateş etmiş, sonra bütün çetenin arkadan yetiştiğini görerek Beydili köyüne kaçmıştı. Jandarmalar, eşkiyaların iki atını vurmuşlardı. Beydili köyünde Bozan çetesini kovalayan Hamza beyin müfrezesi bulunuyordu. Jandarmalardan durumu öğrenen Hamza bey, hemen Harabe köyüne seğirtti. İşte, silâh seslerinden kuşkulanarak tilki kurnazlığiyle Harabe köyüne yaklaşan Karayılan'la adamları, orda Hamza bey müfrezesiyle karşılaştılar. Köseli aşiretinden birinin verdiği habere göre Bozan ağa Harabe'den ayrılınca herhangi bir köy yönü tutmayıp atını doğru sarp dağlara sürmüştü. Köseli aşiretinden olan adam :

— Ben kayanın dibinde pusuda bulunuyordum. Kayanın yakınından geçtiler. Dokuz atlı otuz üç te yaya eşkiya

saydım, dedi.

Karayılan, bu habere çok sevindi. Demek ki sıkı izleme sonunda yüz elli kişilik azgın çeteden kala-kala bunlar kalmıştı.

Kara Yılan, Köseli aşiretinden olan adamı kılavuz alarak müfrezeye kattı ve iz sürmekte çok usta olan değerli kılavuzun yardımiyle gerçek iz üzerinde seğirtircesine ilerlediler. Biraz ilerde bir kayanın dibinde pansuman bezleriyle Antep fıstığı kabukları gördüler. Demek ki ava çok yaklaşmışlardı. Karayılan, dürbünle bakınca Hacı Halil köyünün kıblesinde birkaç atın otladığını gördü. Bunların Bozan ağanın atları olduğu meydandaydı. Karayılan, adamlarını avcı hattında açıp yayarak dağa tırmanmağa başladı. Sinerek epeyce tırmandılar. Bir kayanın üzerinde kıpkırmızı abasiyle bir eşkiyanın gözcü olarak dikildiğini gördüler. Miço oğlu Halil, tüfeği doğrultup ateş etmek üzereydi ki Karayılan onu durdurdu :

— Dur ki onları tuzağa düşürek, dedi.

Karayılan da Zamo'nun oğlunu gözcü çıkardı. Tam onlara bir tuzak kurmak üzere kafa patlatırken Zamo'nun oğlu:

— Karayılan ağa, dedi, eşkiyalar bize doğru gelirler.

Hepsi, dikkatle baktı: Bozan ağa ile adamlarının bu yana doğru geldiği artık dürbünsüz de görülüyordu. Karayılan :

— Arkadaşlar, Kır katırı iyi gözleyin. Yanılmazsam kır katırın üzerinde Bozan bulunuyor. Mutlaka Bozan'ı öldürmeliyiz. Başsız kalan eşkiyalar birlik kuramazlar. Yeter artık bu kadar asker öldürdüğü, yeter bu kadar nizamı bozduğu!

Karayılan, böyle söyleyerek adamlarını pusuya yatırdı. Bu pusudan şeytan bile kurtulamazdı. Bozan ağanın kır katırı ile kardeşi Seydo'nunki arka arkaya pusuya yaklaşıyor, ötekiler de yaya ve atlı olarak yavaş- yavaş onların

arkasından geliyordu. Tam pusuya geldiklerinde Karayılan ilk mermiyi atarak işaret verdi. Bütün namlulardan çıkan kurşunlar Bozan'ın gövdesine doğru yol aldı. Eşkiyaların şaşkınlığı büyük olmuşsa da çabucak toparlanarak pusudakilere rastgele ateş etmeğe başladılar. Bu rastgele atılan kurşunlardan biriyle Karayılan'ın kardeşi Memo ağır yaralandı. Bir kurşun sol böğründen girmiş sağ böğründen çıkmıştı. İkinci bir kurşun da koluna saplanarak bir anda onu işe yaramaz duruma getirmişti.

Karayılan, kardeşinin vurulduğunu işitince çileden çıktı. Kardeşi Memo'nun çok tehlikeli bir yerde kanlar içinde kıvrandığını gördü.

— Beni koruyun!

Diye arkadaşlarına hedef göstererek pusudan fırladı. Kardeşini kaptığı gibi pusuya götürmesi bir oldu. Mamo'dan başka iki arkadaşları da vurularak ölmüştü. Bunlar Kizirli, Belverenli köylerinden iki yiğitti. Mamo'dan başka üç kişi daha yaralanmıştı.

Eşkiyalar, pusudakileri korkunç bir kurşun yağmuruna tutarak çatışma yerinden sıvışmış, Mastey Aşinen vadisine doğru uzaklaşmışlardı. Karayılan'la arkadaşları, çatışma yerinde hiçbir ölüye rastlamadılar. Demek ki Bozan'la kardeşi Seydo'nun ölülerini ikiye katlarcasına katırların üstüne atarak kaçırmışlardı. Karayılanla arkadaşları, eşkiyaların dereden su içmeğe bile vakit bulamadan tozu dumana katarak gidişlerini seyrettiler.

Karayılan, hemen oracıkta Bozan'la kardeşinin yapılan çatışmada öldürüldüğünü bildirilen bir rapor yazarak Beydili'de bulunan Kumandan İsmail Hakkı beyle Mirza gönderdi.

Karayılan, raporu kumandanlara gönderdikten sonra yine başsız kalan eşkiyaların izini sürmeğe başladı Besnin Sellok köyü dolaylarına vardıklarında köylülerden güzel bir müjde alarak ilerlediler. Sellok köyünün yas-

landığı dağın başında iki derince siper kazan eşkiyalar, Bozan'la kardeşi Seydo'nun ölülerini sipere yatmış gibi buraya uzatıp ellerine de birer tüfek vererek bilinmeyen birer yana savuşup gitmişlerdi.

Karayılan, hemen ölülerin başlarını kestirerek Pazarcık'a gönderdi. Yalnız, Bozan'ın öbür iki kardeşi Abuzer ile Memo, bu dolaylarda artık dikiş tutturamıyacaklarını anlıyarak Dersim'e kaçmışlardı.

Yalnız, izlemedeki askerler, Bozan'la Seydo'yu kendilerinin öldürdüğünü ileri sürdüğünden Maraş jandarma kumandanı Âkif bey, Besni'ye vararak araştırma yaptırdı. Şundan ki işin ucunda Bozan'ın başını getirecekler adanan para mükâfatı vardı. Âkif bey, Bozan'ı vuranın Karayılan'la adamları olduğu gerçeğini meydana çıkararak paranın onlar arasında bölüştürülmesini sağladı Karayılan'la kardeşi Mamo'ya ve onlardan başka daha sekiz akrabalarına birer madalya ile yirmişer altın lira verdiler.

Bozan'ın çetesi, durmadağın olmuş, kar gibi eriyip gitmişti. Karayılan'la arkadaşları, tüfeklerini omuzlarına atarak Elif köyüne döndüklerinde gerçek birer kahraman olarak karşılandılar. Artık Mehmet adını herkes bir yana bırakarak onu efsaneye bulaşmış bir ad olan Karayılan diye çağırmağa başladı.

★

11 Ocak 1920'de Araptar köyünde Boyno oğlu Memik'in kazandığı zafere Eski Mehmet Çavuş ve şimdi Karayılan diye anılmağa başlayan Kabalar aşiretinin genç reisi çok imrenmişti. İnsan, dünyaya yiğitlik için gelmez miydi? Antep'te kurulan heyeti merkeziye komitesiyle bağlantı kurmayı ve gittikçe adları kulaklarda çın-çın çınlamağa başlayan ulusal yiğitlerin yanı başında nam almayı kafasına koymuştu. Bütün Malatya dolaylarının ve namuslu insanların başına be-

lâ kesilen Bozan ağa çetesini yok edişi, onun çok yiğitlikler yapabilecek güçte bir adam olduğunu herkese göstermişti Evet, o kimsenin, hele binlerce jandarma ve askerin yıllardır başaramadığı bir işi, kurduğu küçük çeteyle başarmıştı. Bu, kendine de bir güven kaynağı olmuştu. Reisi bulunduğu Kabalar aşireti, artık ona güçlü bir reis olarak güveniyordu. Bir gün, aşiretin bütün ileri gelenlerini Elif köyünde topladı ve ulusal dâva uğrunda savaşanların yanı başında Kabalar aşiretinin de yer alması gerektiğini anlattı. Karşılarındaki düşman güzel güney topraklarını haksızca işgâl etmiş olan Fransızlardı.

Kabalar aşiretinin büyükleri bu haklı davâda onun arkasından gideceklerine söz verdiler.

Bundan güç alan Karayılan, ilk iş olarak bütün Kabalar aşireti erkeklerinin silâhlanması gerektiğini söyledi ve kendisi, şimdiye dek biriktirmiş olduğu beş yüz altını ortaya koydu.

Ertesi sabah, küçük kardeşi Şiro Mamo'yu sıcak yatağından kaldıran Karayılan ona şöyle dedi :

— Şu mektubu, Maraş'ın Tuzhanı dolaylarında adı zarfın üzerinde yazılı silâh kaçakçısına vereceksin. Ben onunla görüşüp anlaştım. İşin içinde hiçbir kahpelik ve oyun yoktur. Biraz sonra yanına iki silâhlı nişancı, iki de yük katırı vereceğim. Hemen yola çıkacaksınız. Hiç durmak yok. Al sana beş yüz de altın. Bunları herife verir, silâhları güzelce sarıp sarmalar, katırlara yükler dönersiniz.

Şiro Mamo, koruyucu arkadaşlarıyle, yüksekterde kar, alçaklarda sulusepken olarak düşen yağmur altında Maraş'a vardı. Silâhlarla cephaneyi albilmek üzere bir kaç gün orda öteye - beriye koşup durmak zorunda kaldı. En sonra denen adamı bularak silâhları, on

ikişer-kırkar liradan satın alarak bir gece yarısı geri döndü.

Karayılan, kazasız, belâsız bu değerli silâhları köye yetiştirdiğinden dolayı Şiro Mamo'nun sırtını sıvazladı ve sonra aşiretinin yiğitlerini çağırarak silâhları ve cephaneleri onlara dağıttı. Karayılan, böyle bir sürü çabadan sonra seksen kişilik bir müfreze meydana getirdi. Elindeki bu yabana atılmaz gücün verdiği yüreklilikle Antep'te tütüncülük eden Merakoğlu Mehmet efendi aracılığıyle «Heyeti Merkeziye» adı altındaki ulusal güçler örgütüne bir mektup gönderdi. Bunda ulusal dâvalara Antep ulusal güçlerinin yanı başında Fransızlara karşı çarpışmak üzere Kabalar aşiretinin kendi buyruğunda hazır olduğunu, ilk elde seksen kişilik bir silâhlı savaş müfrezesi meydana getirdiğini yazıyordu. «Heyeti Merkeziye» onu ve müfrezesini canıyle başıyle benimsedi. Bu sırada «Kılıç Ali Paşa» Pazarcık'ta Maraş ayaklanışını örgütlemeye çalışıyor ve bütün güney bölgesine Mustafa Kemal'den aldığı bir moral ve savaş iksiri dağıtıyor, bu da bütün aşiretler üzerinde bir büyük «cihat» etkisi yapıyordu. Aşiretler, hem içlerine sokulmuş bir düşmanı yok etmenin tadını tatmak, hem de silâh, altın, yiyecek, giyecek yağmalamak üzere harıl - harıl hazırlanıyorlardı.

Karayılan'ın ulusal çetesi, 1919'un aralık ayı içinde savaşa hazır bir durumdaydı.

Maraş Kurtuluş Savaşı ve Antep Savaşları başlamadan epey önce İslâhiye'den ve Antep'ten Maraş'a giden yollar üzerinde ilerleyen erzak ve asker kollarına türlü çetelerle baskınlar yapılıyordu. Gelenek durumuna gelen bu baskınların en büyüğünü Araptar olayının öcünü almak üzere Boynoğlu Memik yapmıştı.

Bütün bu baskınları dikkatle izleyen Karayılan, Antep'deki ulusal Komiteden aldığı buyruk üzerine şan-

lı bir olay, bir kahramanlık destanı yaratmak üzere Elif köyünün sırtlarında dürbünü ile ufukları gözetleyerek bekliyordu.

En sonra Antep Ulusal Komitesinden beklediği işaret geldi. Ocak ayının sonlarına doğru Antep şosesini izleyerek Maraş'a çok büyük bir Fransız erzak kafilesi geçecekti. Bu kafileyi başarılı bir biçimde vurmak için oldukça ince hesaplara dayanmak gerekiyordu, Ağır silâhların karşısına basit piyade silâhlariyle çıkmak zorunda olan bu müfreze kumandanı, aklını ve zekâsını bir ağır silâh gibi kullanmalıydı.

Karayılan, silâhlandırdığı bütün aşiret köylerine haber salarak savaşçıları karargâha çağırdı. Elif köyü, tam bir karargâh olmuştu. Millet, tepeden tırnağa silâhlanıyordu. Seksen kişilik güç hazırlanınca Karayılan, yerden yığma geniş omuzlu tıknaz gövdesiyle atına atladı. Kendisinden başka bir de küçük kardeşi Şiro Mamo'nun atı vardı. Bütün öbür savaşçılar yayaydı. Bütün savaşçılar, ağı bolca sarkan kara kumaştan pantalonlarını, allı, morlu, işlemeli ve süslü cepkenlerini giymişler, külâhlarının üzerine renkli ve süslü poşuları sarmışlar, bellerine sarılı fişekliğe üçer - dörder sıra mermileri dizmişler, ayaklarına Eti desenli yün çoraplarını çekmişler, elden geldiğince bir birlik yaratmağa çalışmışlardı. Hepsinin belinde sedef kakmalı eski tabancalar, saldırmalar, kamalar, türlü bıçaklar vardı. Hepsinin sakalları traşlı, bıyıkları burulu idi.

18 Ocak 1920 günü Karayılan, kardeşiyle yürüyüş kolunun başına geçerek yürüyüş buyruğu verdi. Yön, Aksu — Karabıyıklı'ydı. Antep — Maraş yolunun coğrafyasını çok iyi bilen Karayılan, bundan askerce yararlanmanın yollarını aramış, en elverişli baskın yeri olarak o bölgeyi bulmuştu.

Müfreze köyden ayrılırken kar fırtınası sürüyordu,

hızlı bir yürüyüşle alaca karanlıkta Tekirsin köyüne vararak Mıstık ve Mehmet ağaların evlerine konuk oldu. Gece, iyi bir uyku çekerek yine yola koyulan savaşçılar, Akçaburç köyüne vardılar. Karayılan, burda Kanbur Mustafa'dan iki kılavuz alarak dağlara çıktı, çevreyi iyice inceledi. Burda beklemekte olduğu önemli haberi de almakta gecikmedi. Fransız erzak kolu, Topaktaş'ta çadırlı ordugâh kurmuştu. Karayılan, adamlarıyle Ali Kiya'nın evine konuk oldu. Ali Kiya, bir Kuvayı Milliyeci çetenin başıydı. Burda Karayılan çetesine Mertmenge köyünden Çöllo ile arkadaşları da katılarak savaşçı sayısını biraz daha arttırmış oldular.

20 Ocak 1920 sabahı, kara karıncalara benzeyen yüze yakın çeteci, Maraş'a giden şoseye tepeden bakan mevzilere girmek üzere karları çiğneyerek ilerledi. Bütün ovalar ve dağlar apaktı, ufuklar, yeni kar yağacağını gösteren somurtkan bir morluğa belenmişti.

Karayılan, çetesini tam bir kıskaç biçiminde yerleştirmek üzere tertibat almıştı. Kardeşi Şiro'nun buyruğuna on beş savaşçı vererek Balkaya'ya yerleşmelerini söyledi. Bu mevzi, ikinci derecede önemli olan bir yerdi. Karayılan, müfrezenin büyük bölümünü yanına alarak en can alacak noktaya yerleşti. Çeteciler, yerleştirildikleri yerlerde korunacak siperler meydana getirdiler.

Hepsine, ancak, kendisi düdük çalınca ateş etmelerini buyurdu. Hepsi, koyun postundan gocuklarına sarınarak bekledi. Sert bir poyraz, yerden kaldırdığı karları savaşçıların yüzlerine savuruyor, üstlerini karla örtüyordu. Bekleyiş, uzun sürmedi. Fransız kafilesi gözüktü. Karabıyıklı'yı geçip ağır-ağır ilerleyen kafilenin önünde dört gözcü atlı geliyordu. Öncülerden sonra bir manga atlı, atlarını oynatarak ve sağı-solu dikkatle gözetleyerek ilerliyordu. Atlıların arkasından piyade muhafızlar gelmekteydi. Bunların arkasından da tepe-

leme yüklü, çift atlı erzak ve gereç arabaları tıkırdayarak ilerliyordu. Taşıt arabalarının arkası da bir kat piyade ve bir kat atlı koruyucu ile güvene alınmıştı.

Dört öncü atlı Siro Mamo'nun pusuya yattığı kayanın önünden kaygusuzca geçerek gitti. Hâlâ, düdük sesi işitilmiyordu. Fransız kolu yavaş yavaş, Karayılan'ın kıskaç biçimindeki pususuna girmişti. Fransız piyadeleri, pusudakilerin elli metre ilerisinde yürüyordu. İşte tam bu sırada, Karayılan, demindenberi elinde kırarcasına sıkıp durduğu düdüğü bütün gücüyle öttürdü. Düdük sesi işitilir işitilmez tepelerden aşağı yılankâvi bir ateş başladı. İlk dakikada şaşıran Fransız askerleri, sonra çabucak savaş düzeninde açıldılar. Arabaların arkasına saklanıp, yerlere yatıp ateş etmeğe çabalayan Fransız askerlerini, Karayılan çetesinin kurşunları saklandıkları, yapıştıkları yerden bulup çıkarıyor, hayvanları öldürmemek için de son kerte dikkatli davranıyorlardı. Öğle üzeri başlayan savaş, durmadan sürüyordu.

Şiro Mamo'dan elli-altmış metre uzakta bir kaç Fransız askeri bir makinalı tüfek yerleştirmeğe çalışıyordu. O, makinalı tüfeği iyice görmediğinden oraya bir top yerleştirdiklerini sanıyordu. İçine gizlendikleri çukurdan başını çıkaramadığından yanındaki arkadaşlariyle namluyu ayarlayarak habire oraya ateş ediyorlardı. Yerleştirilmeğe çalışılan âletin başına gelen askerleri armut gibi düşürüyorlar, bunların yerine başka askerler geliyor, yine o ağır silâhı kurmakta diretiyorlardı. Savaş, en kızgın dakikalarını yaşıyordu. Şiro Mamo, top sandığı âletle uğraşan Fransız askerlerini arkadaşlarıyle avlayıp dururken, ağabeyisi Karayılan'ın bulunduğu yüksek tepeden aşağı doğru bir ağır makinalı tüfek ateşi başlamıştı. Korkunç bir sesle takırdıyor, kurşunların değdiği karlar fiskiye gibi havaya fışkırı-

yordu. İlk anda Şiro Mamo, ağabeyisinin tuttuğu tepeyi Fransızların aldığını ve oraya makinalı tüfek kurarak kendilerine ateş ettiğini sandıysa da, ağabeyisinin tepeden kendilerine renkli poşusunu salladığını görünce işi anlamıştı. Dikkat etti, ağır makinalı tüfek kurşunları, ölüm dizisi gibi Fransızların üstüne yağıyordu. İki saat süren savaş, Karayılan'ın bulunduğu tepeden başlayan öldürücü makinalı tüfek ateşiyle sona erdi. Savaşın uzayıp durduğunu gören Karayılan, on beş arkadaşıyle «Allah! Allah!» nağraları atarak Fransızların içine dalmış, dört Tunuslu müslüman asker tutsak almış, iki ağır makinalı tüfek ele geçirmişti. Makinalı tüfekleri Tunusluların sırtında zorla tepeye çıkartan Karayılan, ordan, yine Tunusluları kullanarak Fransızların üzerine ateş açtırmıştı. Ağır makinalı tüfekler, savaşın çabucak bitmesini sağladı. Ölümden kurtulan Fransızlar, ellerini kaldırarak Karayılan'a teslim oldu. Bunlar elli kişiydi. Elli kişi de öldürülmüştü.

Savaş bittikten sonra o dolaylardaki köylerin halkı savaş meydanına üşüştü. Hepsi, bu kahramanlığa parmak ısırıyordu. Karayılan'ın eline canlı ganimet olarak, yüz kadana, katır, attan başka, iki yeğnik makinalı tüfek, bir ağır makinalı tüfek, yüz altmış piyade tüfeği, yirmi sandık cephane yüz tane de bomba geçti.

Karayılan, gelen köylülere işlerine yarayacak her şeyi alıp götürmelerini söyledi. Köylüler, karakuş gibi yiyeceklerin, giyeceklerin ve türlü eşyaların üzerine atıldılar. Karayılan, bu da olup bitince, köylülere elli Fransız ölüsünü götürüp Derbent deresine atmalarını buyurdu. Onlar da cesetlerin üzerindeki işlerine yarayan eşyaları alarak ölüleri yolun üstünden uzaklaştırdılar. Derbent deresinde akbabalar, kurtlar, çakallar, tilkiler günlerce bayram yaptılar. Pis bir leş kokusu günlerce

dağı-taşı tuttu.

Karayılan, eline geçen Fransız bombalarının etki gücünü ölçmek üzere yaktıkları ateşe bunlardan bir kaçını atarak patlattı. Şundan ki, bunları kullanmasını bilmiyorlardı.

Karayılan, savaş için buraya gelirken yalnız kendisiyle kardeşi Şiro Mamo'nun bineği vardı. Şimdi, hepsi atlı olarak Elif köyüne dönüyorlardı. Ayrıca hepsinin yedeklerinde cephane ve silâh yüklü birer at, ya da katır vardı.

Savaş ikindi üstü bitmiş, ganimetleri alıp dönüşe hazırlanıncaya dek günün kısalığı yüzünden akşam karanlığı basmağa başlamıştı. Yollarının üstündeki Cuba köyünde Ali Torun'a konuk olup geceyi orda geçirdiler. Sabahleyin gün ışırken yola çıkıp Akçaburç köyüne vardılar. Halk onları bir bayram havası içinde karşıladı. Karayılan'ın ünü, kendinden çok önce kös çalarak köylere varıyor, ordan öbür köylere ve ötelere varıyor, karlı ufukların ötesinde yitiyordu. Akçaburç'ta çok eğlenmeyerek yine yola çıktılar. Kürt Elif köyüne vardıklarında halk onları çılgınca karşıladı. Artık, köyün eski Mehmet'i, mollası unutulup gitmişti. Karayılan, değirmi, kanlı yüzü, burulmuş kalın bıyıkları, geniş omuzları ve kaya parçası gibi gözü dolduran tıknaz ve gürbüz vücuuyla bir yarı tanrı gibi atının üstünde parlıyordu. Karayılan'ın arkasından elli tane de Fransız esirinin köye girişi, halkı büsbütün şaşırtmıştı.

Karayılan, tutsakları, iyi bakılmak üzere konuk olarak bütün evlere bölüştürdü. Kendi evinde de dördünü alıkoydu. Bunların tutsak değil, konuk olduğunu söyledi. Elli tutsağı doyurmak önemli bir işti. Bu yüzden Karayılan, köyün dolaylarında bulunan büyük bir mağarada iki çobanca bakılan iki yüz keçisinden kestirip onlara karavana çıkarıyordu. Karayılan, karısı

Elif'in keçilerin kesimine engel olmak üzere kapıldığı öfkeler karşısında şöyle diyordu:

— Esirlere kötü davranmak ne milletimizin şânına, ne de bizim şânımıza yakışır. Onlar esirse de bugüne bugün bizim konuklarımız sayılırlar.

Karayılan, Maraş kurtulduktan sonra esirlerin bir çoğunu Pazarcık ilçesi Kaymakamlığına teslim etti. Sonra Antep — Kilis yolundan işleyen Fransız askerî trafiğinin başına belâ olmak üzere daha bilinçli bir Kuvayı Milliyeci olarak hazırlanmağa başladı.

★

Karayılan, böylece yeni Fransız kollarını vurmak üzere hazırlanırken Antep Müdafayı Hukuk'unun gönderdiği bir adam, ona gizli bir mektup getirdi. Bunda, Karayılan'ın Dülük ve Sam köyleri dolaylarında ulusal davranışlara çok zarar veren Kel Ahmet çetesinin ortadan kaldırılması dileğinde bulunuluyordu. Kel Ahmet, bayağı bir eşkiya çetesi kurmuş, rastgele Türk köylerine baskınlar yapıyor, güzel kadın ve kızların ırzına geçiyor, mallarını korumak üzere direnenleri öldürmekten çekinmiyordu. Sonra, bu herif, cami duvarına siymiş, Karayılan'ın dayısı oğlu Yusuf'u da öldürüp hem Karayılan'ın hem de bütün Kabalar aşiretinin hıncını üzerine çekmişti.

Yusuf, Pazarcık'tan birçok halı almış, yedi eşeğe yüklemiş Antep'e götürüyordu. Dülük köyü dolaylarına vardıklarında birden bire önlerini kesen Kel Ahmet çetesi, hem halıları yağmalamış, hem de Yusuf'un canına kıymıştı. Halıları götüren Yusuf'un öbür arkadaşları kaçarak canlarını kurtarabilmiş, durumu Kabalar aşireti büyüklerine anlatmışlardı. Hemen silâhlı kalabalık adamlariyle olay yerine yetişen Kâmil efendi ile Hortlu Hasan efendi, Yusuf'un ölüsünü bir mağarada bulmuşlardı.

İşte, böyle epeydir Kel Ahmet'e diş bileyen, işlerinin çokluğundan arkasına düşemeyen Karayılan, Müdafaayı Hukuk'tan gelen buyruk üzerine hemen hazırlandı. Seksen kişilik çetesinin başına geçip sağırterek Dülük köyüne vardı. Karargâhını köyün camiine kurdu. Dülük köylüleri, Kel Ahmet'in sığınağını haber vermekte gecikmediler. Kel Ahmet, Sam köyündeydi. Karayılan, Sam köyüne çok ustaca bir baskın yaparak Kel Ahmet'i evinde kıstırdı ve ele geçirdi. Evde yığınla yağmalanmış eşya bulundu. Karayılan, hemen oracıkta bir mahkeme kurarak Kel Ahmet'i çabucak yargıladı. Asılmasına karar verilen kaatil çete reisi, camiin önündeki dut ağacının dallarına asılarak öldürüldü. Kel Ahmet'in yakalanan arkadaşları, ancak bundan sonra eşkiyalık etmeyeceklerine yemin edip akrabalarınca da kefalete bağlanarak köylerine salıverildiler.

İki büyük soyguncu çeteyi ortadan kaldıran Karayılan, bundan böyle memlekette ancak Kuvayı Milliyeci çetelerin barınabileceğini anlatmış oluyordu. Antep Müdafaayı Hukuk'unun buyruğunda Antep bölgesi Kuvayı Milliye kumandanı olan Şahin bey, Karayılan'ın günden güne yayılan ününü duyuyor, onunla birlikte, Fransızlara karşı yapacağı baskınları hesaplıyordu.

★

Şahin bey, Müdafaa-i Hukuk ile anlaşarak Antep bölgesinin Kuvay-ı Millîye Kumandanlığını ele aldıktan sonra hızlı bir askerî örgütlenme işine girişti. Antep'in içinde hemen her sınıftan insanla konuşup görüşüyor, halkın düşüncelerini yokluyor, Mustafa Kemal'den aldığı ulusal kurtuluş savaşı parolasını ve bunun gerekliliğini her kulağa iletmeğe çalışıyordu. Amaç, yalnız bir tek Antep, Maraş şehrini kurtarmak değildi. Her yanından ateş almış Türk toprağının bütününü kurtarmak gerekiyordu. Batı Anadolu, yine kendileri gibi dermiş çatma

silâhlarla gereçlenmiş başıbozuk milislerle Yunanlıların çok üstün ordularına karşı döğüşüyor, onları şimdilik hiç olmazsa durdurmağa çalışıyorlardı. Bu yüzden Mustafa Kemal, güney savaşçılarına candan selâmlardan ve yenme dileklerinden başka bir şey gönderemiyordu. Burada Fransızları yalnız kendi güçleriyle yenmek ve şehirden kovmak zorundaydılar. Sırasında silâhlarını, bombalarını da kendileri yapmak zorunda kalacaklardı.

Şahin bey, cephelerde giydiği kurşunî subay kaputu, kara Kuvayi Millîyeci kalpağı, ateş saçan iri kara gözleri, değirmi ak tenli ve sert anlamlı yüzü, kalın kara kırpık bıyıklariyle evden eve, dükkândan dükkâna, kahveden kahveye gezip dolaşıyor ve çok güçlü konuşmasiyle Anteplilerin yüreklerini fethederek ardında sempatiler, sevgiler ve övgüler sürüklüyordu. İşte, öksüz Antep'in cephelerde yetişmiş, güçlü bir asker evlâdı gelmiş, en gerekli zamanda ona elini uzatmış, onun uğrunda ölmeğe hazır olduğunu söylüyordu. Şahin bey, Antep halk liderlerinin daha önce yapmış olduğu askerî mahalle örgütlerini denetleyip güçlendirdikten sonra yolunu Antep köylerine çevirdi. Oralarda yaşayan gözü pek yiğitlerle ne işler yapılabileceğini pek iyi biliyordu. Şehrin dışında düşmanla vuruşmak için yalnız bu köylerin yiğitlerinden yararlanmak gerekiyordu. Hemen birçok köyde silâhlanmış savunma çeteleri vardı. Bunları birleştirerek büyük dâvâya bağlayacak ve Fransızlara karşı askerî bir örgüt olarak savaşa geçirecekti.

Şahin bey, ata binerek köy köy dolaşıyor, köy odalarında saatlerce konuşup dertleşiyor, iyi yürekli köylüleri kavrayıcı konuşmalarıyle kendine bağlamakta gecikmiyordu. Karlı ovalar, dağlar aşarak yarı buz tutmuş akarsulardan geçerek onbeş gün böylece dolaştı. Bu seferberlik kampanyası sonucunda ikiyüz kişilik bir Kuvayı Millîye müfrezesi topladı.

Şimdi yapılacak ilk iş, Antep - Kilis yolunu keserek şehirdeki Fransız askerlerini yardımsız bırakıp buradan kaçırmağa çalışmaktı. Kilis, Fransızların bir ikmal merkezi durumundaydı. Katma tren istasyonu buraya çok yakın olduğundan Suriye'den gönderilen asker birlikleri iaşe ve erzak kolları bu istasyona indiriliyor, buradan Kilis'e ulaştırılıyordu. Bu ikmal karargâhından da gereken işgal bölgelerine güçlü kollar meydana getirilerek gönderiliyordu. İşte, Anadolu'nun içine gönderilen bu yardım ve güçlendirme kollarını vurmak, Fransızlara karşı uygulanacak ilk olumlu savaş biçimi olarak düşünülüyordu. Müdafaayı Hukuk ile Kuvayı Milliye Kumandanı Şahin bey, bu yolda anlaştılar ve Şahin bey, iki yüz kişilik müfrezesiyle Fransızlara karşı ile silâhlı çatışmayı yapmak üzere Antep-Kilis yoluna egemen Kızılburun tepelerine gidip yerleşmeden önce Antep İşgal Kumandanı Saint - Marie'ye şöyle bir yazılı ültimatom gönderdi :

— Maraş ayaklanması, Ermenilerle Türkler arasında nifak tohumu eken General Keret'in düzenbazlığı sonucudur. Fransızlar, güvenliği korumak ve 1 Şubatta dört Amerikalının öldürülmesine engel olmak işinde yeteneksizlik gösterdiler. Şimdi, Antep - Kilis yolunda güvenlik kurulmuştur. Fransızlardan başka herkes sorumluluğum altında, tehlikesizce gelip gidebilir.

Şahin bey, Fransız işgal kumandanına bu mektubu gönderdikten sonra hemen Kilis'e yakın Kızılburun tepelerine müfrezesiyle gidip yerleşti. Şundan ki 3 şubat 1920 günü Kilis'ten Antep'e güçlü bir Fransız kolunun geçeceği Kuvayı Milliye örgütünce bildirilmişti. Şahin bey, savaşçıları karla örtülü tepelerin kuytularında siperlere sokmuş bekliyordu. Ak çarşafları ve ak koyun postundan gocuklara bürünmüş dürbünlü nöbetçiler, sık - sık değiştiriliyor, iki yüz namlunun uçları boydan boya

yola çevrilmiş bekliyordu. Çokta beklemiş sayılmızlardı. Üç yüz kişilik ve yüz elli arabalık kol, karlı yolu kararlarak sökün etmeğe başlamıştı. Kol, tam namluların sıralandığı tepeler altına geldiği sırada bütün namlular ateş püskürmeğe başladı. Kol, şöyle bir sendeledi, silkindi, sağa sola kaçıştı. Ne var ki karların arasında gizli namlular, nereye gitseler onları buluyordu. Fransızlar, bu ateş bolluğu karşısında yine Kilis'e dönmekten başka çıkar yol bulamadılar. Yüz elli arabalık erzak kolu, üç yüz askerin ayağına bağlı yüz elli demir gülleden başka birşey değildi. Bu, gerçi düzgün bir çekilişse de yine de çekilişti.

Şahin beyin Kilis - Antep yoluna büsbütün egemen oluşu, Antep'teki Fransızlarla Hıristiyan kolonisini kara-kara düşündürüyordu. Öte yandan Türklerin yürek gücü arttıkça artıyordu. Şahin bey, yolda egemenlik kurar kurmaz ilk iş olarak bütün telefon ve telgraf tellerini koparark her türlü haberleşme olanağını ortadan kaldırdı. Antep'teki Fransız garnizonu açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldığından Fransız kumandanlığı her ne araçla olursa olsun oraya erzak yetiştirmekte kararlıydı. Bundan dolayı, şubatın on sekizinde bir zorlama daha yapmayı göze alarak iki top, bir tank, sekiz makinalı tüfek ve bin kişilik bir piyade gücüyle Kilis'ten yola çıktılar. Kendini güçlü bulan kol, bütün yol boyunca savaş düzenine geçerek iki uzun gün Şahin beyin savaşçıları üzerine yenilmez-yutulmaz taneler yağdırdılarsa da bunların ateş barajını yarıp geçemediler. Fransız birliği, yenilgiye uğrayarak ikinci kez Kilis'e dönmek zorunda kaldı. Kilis'teki Fransız telsizi, Türkleri söküp geçemediklerini bunun için daha büyük bir Fransız gücü gerektiğini bildirdi. Fransız yüksek kumandanlığı, bunun üzerine bir şehir karşısında Fransız şerefinin iki paralık oluşunun öcü-

nü almak üzere çabalamağa başladı. Kilis - Antep Fransız bağlantı ve ulaşımını büsbütün kesen Şahin bey, Antep Kuvayı Milliye Kumandanı olarak Fransız işgal kumandanına 21 şubat 1920 günü şöyle bir ültimatom daha verdi:

— Kirli ayaklarımızın bastığı şu toprakların her zerresinde bir damla Türk kanı karışıktır. Her bucağında bir atanın mezarı vardır. Adı belli olmayan zamanlardan beri Türkler, bu topraklarda yaşamaktadır. Türk bu topraklara, bu topraklar da Türk'e ısındı, kaynadı. Sade siz değil, bütün dünya bir araya gelse bizi bu topraklardan ayıramaz. Sonra sen, hiç ömründe Türk tutsak yaşamaz diye duymadın mı? Namus ve hürriyet için ölüme atılmak ise bize, ağustos ayı sıcağında soğuk su içmekten daha tatlı gelir. Sizler canı kıymetli insanlarsınız. Çatmayınız bize. Bir gün önce topraklarımızdan savuşup gidiniz. Yoksa kıyarız canınıza.

Şahin bey, Kuvayı Milliye kumandanı olarak birer ültimatom niteliği taşıyan mektuplariyle Fransız işgal kumandanlığını bombardıman edip dururken öbür yandan da Anteplilerin kurtuluş davasını savunmak üzere türlü memleket büyüklerine sempati toplayan mektuplar gönderiyordu.

28 Şubat 1920 günü Antep Kuvayı Milliyesi önce eşrafı sürerek işgal kumandanlığına dört maddelik bir ültimatom verdirdi:

— Antep'teki bütün Ermeni kıtaları geri gönderilmeli, Türk yönetimine karışılmamalı, Antep'e güçlendirme kıtaları getirilmeyeceğine söz verilmeli, geçici bile olsa hiçbir kol kurulmayacağı üstüne söz verilmeli, güvenliği korumak üzere Antep bölgesine iki Türk taburunun gelmesine müsaade edilmelidir.

★

Antep'te müdafaayı Hukuk Derneği çoktan kurul-

muş, Maraş şehri işgalden kurtulmuş, ulusal güçler büyük umutlar içinde yürüyordu. Antep halkı, pek yakın bir gelecekte tıpkı Maraş'ta olduğu gibi Fransızları güzel şehirlerinden atacaklarına bütün yüreğiyle inanıyordu. Bunca kişinin içinde bir tek sorumlu insan, başkomiser Fevzi buna inanmıyordu. İnanmaması neyse ne, olumsuz propagandalarda da bulunuyor, Müdafaayı Hukukçuları halkın gözünden düşürmek için elinden geleni yapıyordu. Tıpkı, İstanbul dolaylarındaki Padişahçı ve İngilizci propagandanın diliyle konuşuyordu. Başkomiserlik gibi sorumlu bir görevde bulunmasaydı Kuvayı Milliyeciler onun bu kışkırtıcılığına yine de çok önem vermeyeceklerdi. Ne var ki adam Fransız ve Hıristiyan kolonisiyle de ilişkileri olduğu kuşkusu altındaydı. Onun, bu işi cebine indirilen bolca Fransız altınlariyle yaptığını sananların sayısı da kabarıktı. Müdafaayı Hukukçular, tam da Fransızlarla bir savaşa doğru gidildiği sırada böyle bir başkomiserin şehirde görevli bulunmasını zararlı görerek onu kaçırarak Maraş Kuvayı Milliyesine teslim etmeyi kararlaştırdı. Başkomiser'in dışında bütün polisler, Kuvayı Milliyeciydi.

Soğuk ve karlı bir gece yarısı, polis memuru Ahmet Körükçü başkomiser Fevzi beyin evinin kapısını çaldı.

Sıcak yatağından kalkıp gecelik kılığiyle kapıyı açan başkomiser karşısında Ahmet Körükçüyü görerek yine önemli bir zabıta olayı meydana geldiğini düşündü.

Efendim, sizi Mutasarrıf bey istiyor, acele gelmenizi söyledi.

— Peki şimdi geliyorum.

Birkaç dakika sonra başkomiser Fevzi bey dışarı çıkmış, palaskasını düzelterek Ahmet Körükçü'nün yanında çizmeleriyle karları gıcırdatarak yürüyordu.

— Bir cinayet mi dersin?

— Öyle olsa bizim de haberimiz olurdu.

— O halde?

— Bilmiyorum, efendim.

— Sakın Müdafaayı Hukukçuların bir münasebetsizliği olmasın. Bu adamların başımıza ergeç bir felâket getirecekleri muhakkaktır. Sayısız zaferler kazanmış bir orduya karşı koyacaklarmış. Onlar, buradan koğulacak, biz egemen olacakmışız. Bir çocuğun bile güleceği akılsızlıklardır bunlar.

— Kim bilir efendim.

— Bilmesi de var mı bunun? Muazzam bir ordu ile savaşılır mı hiç, çocuk?

Şimdi kurulan halin yanına varmışlardı ki başkomiserin gevezeliği birden bire kesildi. Silâhlı üç kişi üstüne atılarak onu sımsıkı yakaladı. Ahmet Körükçü ile dörtleşen saldırıcılar hemen onun ağzını bir mendille tıkayıp gözlerini sıkıca bağladı. Dört genç Kuvayı Milliyeci, başkomiser Fevzi'yi karga tulumba ederek koşar adım Tabakhane mahallesinde bir eve tıktı. Hemen o sırada kapıya yanaşan silâhlı bir Kuvayı Milliyeci müfreze, başkomiseri oradan alarak sıkı bir yürüyüşle yola çıktı.

Başkomiser Fevzi beyin Dirlik köyü üzerinden götürülüp Maraş Kuvayı Milliyesine teslîminden sonra Fransız kumandanlığında önemli bir tedirginlik meydana geldi.

Yalnız, başkomiser Fevzi bey, sonraları, bu kaçırılışın mutlu bir sonuca bağlanışından ömrünün sonuna dek hoşnut kalacaktı. Şundan ki başkomiser Fevzi, Maraş'ta kıvılcım adlı bir Kuvayı Milliye örgütü kurarak bunun başında şerefle Antep'e girecek ve Fransız sömürgecileriyle savaşın sonuna dek yiğitçe çarpışacak ve birçok yararlıklar gösterecektir.

— 12 —

KARGA PAZARI

Bir milletin ruhu zaptolunmadıkça, bir milletin azim ve iradesi kırılmadıkça o milleti boyunduruk altına almanın imkânı yoktur.
Mustafa KEMAL

Kanlı bir boğuşma sonucunda Maraş'tan Fransız işgal gücünün atılması, her yanda olduğu gibi Kozan'daki işgal kumandanının da eteklerini tutuşturdu. Maraş'ın kurtuluşu olayı, bütün Fransız işgal güçlerinin başına geleceği bildirilen kesin bir işaretti. Albay Bremond, hemen Kozan işgal kumandanı Tayyarda'yı ivedi Adana'ya çağırmış, ona bu «uğursuz» Maraş olayı üzerinde sıkı durması için yeni buyruklar vermişti. Tayyarda, iki gün sonra Adana'dan döndüğünde gerçek ya da yapmacık bir sinir küpüne benziyor, daha çok ta böyle görünmeyi rol gereği sayıyordu.

Döner dönmez bir zılgıt geçmek üzere dairesinde Kozan'ın bütün ileri gelenleri ve örgüt başkanlarını topladı. Mutasarrıf İhsan bey, Müftü, Belediye Başkanı, Ermeni Katagigös vekili, Türk ve Ermeni eşrafı, Türk ve Ermeni gençlik örgütü başkanları, bu toplantıya katılmak zorunda kaldılar. Bütün çağrılanların geldiğini gören Tayyarda, şöyle bir konuşma yaptı :

— Bugün Adana'dan buraya geniş yetkilerle gelmiş

bulunuyorum. Buyruğuma karşı gelen herkesi, Müftü, Katagigös bile olsa gözünün yaşına bakmadan kendi elimle darağacına götürürüm.

Şurada üç çan görüyorsunuz. Bunlar, hiç çalınmıyacak. Eğer çan sesi işitirseniz, işinizi, gücünüzü bırakacak, dükkânınızı kapayıp hemen evinize koşacaksınız. Yeni bir sinyal verilmedikçe hiç kimse evinden çıkmayacaktır. Çan çaldıktan sonra beş dakika içinde evine gitmeyenler kurşuna dizilecektir. Böyle zamanlarda, daha çok çocuklar, iyice korunmalıdır. Benim de çocuğum var. Bundan, çocuklara acırım. Yalnız, böyle zamanlarda çokça telaş ve heyecana kapılmamalısınız. Belki bunu bir deneme olarak ta yapabilirim.

Mustafa Kemal ordusu, Türkiye'nin yıkımı için uğraşmaktadır. Paris barış konferansında öbür devletler, İstanbulun dahi Türklerden alınmasını istedikleri halde Fransa devleti İstanbul'un Türklerde kalmasını savunmaktadır.

Yine söylüyorum; Buyruklarım kesindir. Karşı davranışlarda, bulunacaklara makineli tüfekler karşılık verecektir. Şimdi, burada toplanan kişilerden hiçbir olay çıkmayacağı üstüne bir tutanak istiyorum. Eğer en ufak bir olay olacak olursa burda toplananları sorumlu tutacağım.

Mutasarrıf İhsan bey :

— Burdakiler adına ben tutanak verebilirim, dedi; burada hiçbir şey olmaz.

Tayyarda, İhsan beyin kefil olması üzerine tutanak almaktan vazgeçti.

Yüzbaşı Tayyarda, ültimatoma benzeyen bu maddeleri daktilo ettirerek sokak başlarına, kahvelere ve genel yerlere astırdı.

Bundan birkaç gün sonra, Kozan'ın en ileri gelen Türklerini birer - birer tutuklatıp karşısına getirdi ve

üstlerini - başlarını inceden inceye araştırdı. Bu on kişiden Mehmet Zahit Çamurdan, Üçtutlu Şükrü Gökoğlan, Mustafa, Hikmet çavuş daha önce tutuklanıp hapsedilmişti.

Tutuklular, dört manga süngü takmış Ermeni jandarmasının ortasında Ermeni manastırına doğru yola çıkarıldı. Bir manga jandarma önde, bir manga arkada birer manga da yanlarda gidiyordu. On kişinin de beti - benzi atmıştı. Bu sıkı rejim, ancak kurşuna dizilmenin yoluydu. Hemen hepsi de kurşuna dizilmeğe götürüldüğünü sanıyordu. Bir sırttaki dik yokuşlu manastıra vardılar. İçeriye sokuldular. Sol yanda tek kapılı bir odaya götürülüp itildiler Bu taştan odanın bir tek hava ve ışık alacak penceresi vardı ki, o da çok yüksekte açılmış ufak bir delikten başka bir şey değildi. Ordan zayıf bir kış aydınlığı sızıyordu. Kapı dışardan sımsıkı kapatılıp üstündeki kocaman bir kilitte bir anahtar dönmüş ve kalabalık ayak sesleri uzaklaşmıştı. Kapıda süngülü bir Ermeni nöbetçi bırakmıştı. Demir gibi soğuk kış havası, ruhları da üşüyüp duran bu tutukluları titretiyordu. Üzerine oturacak bir tahta parçası bile yoktu. Her yanı taştı ve soğuktu; pisipisine kurşuna dizilme korkusu, kışın ve soğuğun etkisini daha çok arttırıyordu.

Yüzbaşı Tayyarda, bir saat sonra çıkageldi. Böylece kurşuna dizilme korkularının bir kuruntu olduğunu anlayarak rahatladılar. Yüzbaşı.

— Burada ateş yok, lâmba, kibrit, sigara yok, dedi. Yalnız Mösyö Ökkeş (daha önce onu çiftliğinde konuk ettiğinden) için hergün bir paket sigara verebilirim. Burada iki ay kalacağımıza göre evlerinizden yatak ve yemek getirebilirsiniz.

Yüzbaşı gitti. Bir Ermeni hepsinin adlarını yazdı: Ökkeş efendi, Helvacızade Ahmet Hafi bey, Nalbant

Ethem usta, onun oğlu Kemal efendi, Üçtutlu Şükrü efendi, Himmet çavuş, Mustafa Kökoğlan, Mısırlızade avukat Mahmut efendi. Çamurdanzade Mehmet Zahit ve Türk gençlik örgütü başkanı öğretmen Lûtfullah beyin evlerine haber salınarak yatak-yorgan ve yiyecek getirilmesi istendi. Yataklar ve yemekler geldi. Ölüm korkusunu yenen adamcağızlar, buna da şükrettiler.

Dışardaki ayak yoluna gidemiyor, odanın içine konan bir kaba dışkılıyorlardı. Sonra alınıp dökülüyordu. Bir gece, Ökkeş efendi, Tayyarda ile konuşmak istedi ve konuştu. Yüzbaşı, bu görüşmede gençlik örgütü başkanı öğretmen Lûtfullah bey üstüne şöyle dedi :

— Lûtfullah'ta bir defter yakaladım. Ondan pek çok şey öğrendim, idam edecektim. Fakat, asker olan babası çok yaşlı olduğundan ona acıdım.

Gerçi Lûtfullah Adana'ya gitmiş, Saim beyi görmüş ve ona yirmi lira da para vermişti. Tayyarda'nın yakaladığı defterde yalnız bunlar yazılıydı.

Genç öğretmen, Ökkeş efendiden bu idam lafı geçen önemli haberi aldıktan sonra diken üstünde oturmağa başladı. Gençlik örgütünün başkanı olduğundan kendisini harcayabilirlerdi. Sinirleri iyice gerilmişti. Her an bir olay bekliyordu. Yine bir gece yarısı, zindanın kapısı açıldı. Mahpuslar, fırtına fenerlerinin ışığında on-onbeş kişilik bir süngülü jandarma kalabalığının kapının önünde toplandığını gördüler.

— Lûtfullah!..

Genç öğretmenin adı çağrıldı. Lûtfullah bey, bu kez sağlama kurşunlanmağa götürüleceğini düşündü. Öteki arkadaşları da kendileri için böyle düşünüyorlardı. Görünüş, buydu. Demek ki gece yarısı hapsini birer-birer götürüp kurşuna dizeceklerdi.

Lûtfullah, çabucak giyinerek Kamavorların ortasında manastırdan çıktı. Garip değil mi tenha bir

yere götürüleceğine şehrin göbeğine gidiyorlardı. Biraz sonra Tayyarda'nın karşısındaydı. Tayyarda, duvar gibi sert ve katıydı, genç öğretmene şöyle dedi:

— Sizi Fransızca bildiğinizi düşünerek çağırttım. Tutuklulara diyeceğim var. Bunu da onlara ancak siz anlatabilirsiniz. Şimdi, şunu dinle ve arkadaşlarının kulaklarına sok. Eğer, topların bile güç yıkacağı manastırın, kapısı kilitli ve süngülü nöbetçili zindandan biriniz kaçacak olursanız hepinizi kurşuna dizerim. Bunu hemen bu gece arkadaşlarınıza söyleyeceksiniz.

Öğretmen Lûtfullah'la arkadaşları, Tayyarda'yı karısının aracılığiyle yola getirmeyi düşündüler. Karısına Fransızca bir mektup yazarak hiçbir suçları olmadan sırf Ermenilerin suçlamaları yüzünden zindana atılmış, bu yüzden de sürekli bir biçimde zulüm görmekte olduklarını yana - yakıla anlattılar. Ondan çocuğunun başı için kendilerine yardımcı olmasını yalvararak istediler.

Bir süre bekledilerse de Madam Tayyarda'nın kocası katında, etkili olmadığını gördüler. Sonra işi oluruna bıraktılar. Bu arada da işi filozofluğa ve şaklabanlığa dökerek türküler, şarkılar söylemeğe, oynayıp sıçramağa başladılar, yapmacık sevinç ve eğlenceleriyle manastırın zâlim havasını ürkütmeğe çalıştılar. Nöbetçiler, gece gündüz sürüp giden bir sevinçli gürültüpatırtının, bu bayrak havasının ne demek olduğunu anlamıyarak manastırın dolaylarında oturan Tayyarda'ya yakındılar.

Tayyarda, hemen damladı. Gözdağı vermeğe çalıştı:

— Siz, şantöz müsünüz şarkı söyleyerek bizimle alay etmek mi istiyorsunuz? Bundan sonra size yemek yok, dedi.

Öğretmen Lütfullah, bunu arkadaşlarına Türkçeleştirdi.

Manastır zindanındaki mahpuslarla bağlantı kurmanın ve onlara yemek vermenin yasaklandığı haberi, Kozan'da yayılarak elektrikli bir hava yarattı. Bütün mahpusların yakınları, onların dirimleriyle ilgilenmeğe başladılar.

Nalbant Ethem ustanın karısı, oğlu Kemal'in zindanda öldürüldüğünü, kocasının da aç bırakılarak öldürülmek istendiğini Kadirli'deki Nuri çavuşa bildirdi ve ondan yardım istedi. Nuri çavuş, hemen koşup geldi, Tayyarda'ya çıkarak zindanın kapısını açacağını bildirdi.

Çerkes Nuri çavuş gerek Kozan'da gerekse Kadirli'de tanınmış kişilerden biriydi. Kozan ve Kadirli'nin Fransızların işgalinde meydana gelen olaylarda adı en çok işitilen önemli kişilerden biri olmuştu. Azınlıkları elde ederek Türk çoğunluğuna egemen olmak isteyen Kozan işgal kumandanı Tayyarda, onun Çerkesliğine aldanarak yanlış kapı çalmıştı. Tayyarda'nın hizmetine giren Nuri çavuş, önce zekâsıyle onu avuturken beride dolu dizgin Kuvayı Milliye için çalışıyordu. Nuri çavuş, birçok Çerkes'i jandarma yazdırarak silâhlandırdı. Bu silâhlar, onun elinde Ermeni taşkınlıklarına karşı kullanılmak üzere her zaman hazır bulundu. Her zaman, Kadirli'den Kozan'a uğrayan Nuri çavuş, durmadan Ermenilerin Türklere yaptığı zulümden söz ediyor onları etkisi altında bulunduruyordu.

Kozan'a gittiği bir gün, Ceza Reisini uyarmış, Ermenilerin kışkırtmasiyle kendisini tutuklamak istediklerini, çağırırlarsa sakın gitmemesini söyledi.

Birgün Kadirli halkının, vebadan kaçar gibi kasabayı bırakıp dağlara doğru kaçıştığı görüldü. Bunun çok önemli nedeni acıydı: Kasabaya Kozan'dan yüz silâhlı Ermeni gönderiliyordu. Yükte hafif pahada ağır eşyasını, çoluğunu - çocuğunu kapan tam bir panik

içinde büyük gruplar olarak kaçıyordu.

Kadirli'nin namus ve dirimini korumak üzere Fransız hizmetine girmiş olan Nuri çavuş, bu durum karşısında öfkeden küplere bindi, hemen telgrafhaneye koştu, Tayyarda'yı makina başına çağırttı.

Tayyarda'ya şöyle dedi :

— Kadirli'ye göndereceğiniz Ermeni silâhlıların silâhla karşılanacağından hiç kuşku etmeyiniz.

Tayyarda, Çerkes Nuri çavuş'un bu kesin ültimatomu karşısında yelkenleri suya indirdi. Ermeni jandarmalarını Kadirli'ye göndermekten ister istemez vazgeçti.

İşte hem Fransız hizmetinde çalışan hem de böyle bir adam olan Nuri çavuş Kozan'ın Manastır zindanında geçen olayları haber alır almaz hemen gelmiş, zindanın kilidini açtırmış hızır gibi içeri dalmıştı.

Mahpusların hepsi onu tanıyordu. Uzun boylu geniş omuzlu kalpaklı düşük bıyıklı yaşlıca bir adam olan Nuri çavuş, hepsiyle ayrı - ayrı kucaklaştı, onların yataklarına oturarak dertlerini dinledi. Mavi gözleri yaş içindeydi. Bütün mahpuslar, onun yardıma gelmesinin etkisiyle sevinç gözyaşları dökmeğe başladılar. Gerçektn de bütün dünyanın kendilerinin unuttuğu bu korkunç zindanın kapılarını omuzlayıp açan Nuri çavuş, inanılmaz bir iş yapmıştı. Cepleri sigaralarla dopdolu gelen Nuri çavuş, hepsini onlara bölüştürdü Ermeni nöbetçilerin gözleri önünde sigaralarını tüttüren mahpuslar, artık kendilerini serbestliğe kavuşmuş biliyorlardı.

— Sizlere bir şey getiremedim, kusura bakmayın, nasılsınız? Hiç merak etmeyin, ya bu alçak beni de buraya hapseder, ya da inşallah sizleri çıkartırım.

Nuri Çavuş, onlara hiç bir şey getirmemiş olsa bile bir kurtuluş umudu getirmişti ki, en önemlisi buy-

du.

Yarım saat, zindandakilerle görüşen Nuri Çavuş, ordan ayrılarak doğruca işgal karargâhına gitti. Tayyarda'dan zindandakilerin çıkarılmasını istedi ve zorlayıcı nedenleri anlattı. O da :

— Sen git, ben onları çıkarırım! Dedi.

Nuri Çavuş, bu sözü senet bilerek çıktı gitti. Eğer yüzbaşı sözünü tutmayacak olursa elinde oynayacak bir sürü koz vardı. Yalnız Lütfullah bey, bir aylık kötü zindan yaşayışı yüzünden dizanteriye yakalanarak Fransız hastahanesine kaldırıldı. Odasının kapısına dört Ermeni süngülüsü dikilmekle beraber yine de kendini özgürlüğe kavuşmuş buluyor seviniyordu. Hiç olmazsa burda kendi milletinden ve hemşerilerinden türlü insanlara ve tanıdıklara rastlıyor avunuyordu. Zindanda kalan arkadaşlarının kötü durumlarını düşünmekteyken bir gün onların serbest bırakıldığını işiterek çok sevindi.

Demek, Çerkes Nuri Çavuş, Tayyarda'ya sözünü geçirebilmiş, Kozan'ın en tehlikeli Kuvayı Milliyecileri sanılan bu adamları, ileride başlarına gelebilecek türlü korkunç belâlardan korumuştu. Hepsi ona karşı minnet duygusuyla doluydu.

Yalnız mahpuslar, zindandan kurtulup da evlerine gittiklerinde çok üzüldüler. Kendileri yakalanıp manastıra götürülünce silâhlı polis ve jandarmalarca ev aranmış, her şey didik-didik edilmiş, bütün değerli eşya ile paralar uydurma birer senet karşılığında alınıp götürülmüştü. Hele gençlik örgütü başkanı ve ilkokul öğretmeni Lûtfullah'ların evi hallaç pamuğu gibi atılarak bütünüyle soyulmuştu. Lûtfullah beyin babası Kozan jandarma taburu hesap memuru Osman Sırrı beydi. Oğlu alınıp zindana götürüldükten sonra, on altı silâhlı Ermeni, adamcağızın evini kuşatmış ve baştan

aşağı araştırmak üzere Arslanpaşa mahallesinin Ermeni muhtarı Balasanoğlu Kirkor'la, polis memuru Vartonis efendi eve girmişti. Evde muzır kâğıt namına hiç bir şey bulamamışlarsa da bin üç yüz yetmiş sekiz liralık eşya kaldırıp götürmüşlerdi. İkinci oğlu Ahmed'in dükkânını da komşusu Altıparmak Artin oğlu Hacı ile kardeşleri Ohannes ve Senekerin yağma ve talân etmişleri. Böylece bu tutuklama olayı sırasında öğretmen Lûtfullah beyin ev halkından soyulan para ve eşyanın değeri altıbin dörtyüzkırkdört lirayı bulmuştu.

★

Fransızlar, Maraş'tan kanlı bir savaş sonunda atıldıktan sonra öç almak ister gibi Ermeni fedailerini Türklerin üstüne daha çok saldırtmak ve onları elden geldiğince sindirmek yolunu tutmuşlardı.

Ne var ki, Fransızların ve Ermenilerin yaptıkları hiç bir zulüm artık cezasız kalmıyordu. Türk topluluklarının her dara düştüğü yerde Kuvayı Milliye örgütleri yerden biter gibi beliriyor, dişe diş döğüşerek zulum yapanları hergün biraz daha geriye sürüp atmağa çalışıyordu. Ölümün, çok zalimce, hunharca bir ölümün kapıya geldiğini gören halk, Kuvayı milliye düşüncesinin altın yörüngesi çevresinde birikmeğe başlamıştı. Maraştaki Fransızlar ve Ermeni savaşçıları sonrasız olarak kovulduktan sonra küçük bir Ermenistan çekirdeği olarak düşünülen kartal yuvası Haçın'da da kaygu başlamıştı. Kara kışta Fransız birliğinin yanı sıra Maraş'ı bırakıp giden binlerce Ermeni'nin dirimi tehlikeye girmiş.yolda ölüp gidenlerden başka pek çoğunun ayakları donmuş, kangren olmuştu. Şu var ki, Maraş'tan çıkmayan Ermenilerin de hiçbir vakit burnu kanamamış, şehre egemen olan Kuvayı Milliye, onlara her şeye karşı insanca davranmış, onları yedirip içirmişti.

İşte, Haçın'daki Büyük Ermenistan hülyacıları, pek uzak olmayan bir gelecekte kendi başlarına da böyle bir felâket gelir korkusuyle Fransız kumandanlığından savaşçı istemişlerdi. Bu gereksinimi Fransızlar da duymuştu. İşte, bu kaygu iledir ki, Tayyarda, yüz kişilik bir Ermeni silâhlı grubunu Haçın'a göndermeyi kararlaştırdı. Yalnız Haçın'a giden yollar, son günlerde Kuvayı Milliyeci çetelerin türemesi yüzünden çok tehlikeli görülüyordu. Tayyarda, bu yüz kişiyi bir kazaya belâya uğramadan en güvenli yoldan Haçın'a ulaştırmak üzere Feke Belediye başkanı Cezmi Beye danışmak zorunda kaldı. Cezmi beyden şimdi bile kuşkulanmıyor, onu hep kendi adamı sayıyordu. Tayyarda'yı en çok ürküten nesne, bu grupun da daha önce teğmen Misakla arkadaşlarının Feke — Saimbeyli yolunda Gizik Duran, Arap Ali, Yerebakan'lı Hasan çetelerince uğratıldığı akıbete benzer bir felâkete kurban gitmeleri belkisiydi. Antep — Maraş yolunda kocaman toplu-tüfekli Fransız asker kolları, Kuvayı Milliyeci çetelerin ateşleri altında bir avuç kar gibi eriyip gitmişti. Yüz Ermeni silâhlısı, Kuvayı Milliyecilerin dişlerinin kovuğuna bile gitmezdi. Tayyarda, bütün bunları burdaki herkesten daha iyi biliyordu. Hem askerdi hem de çok sorumluluk taşıyan bir görevin başında her gün bir yığın ter döküp durmaktaydı.

Feke Belediye Başkanı Cezmi bey, yüzbaşıya :

— Haçın'a Kozan'dan üç yol gider, en iyisi Taşlı - Gedik — Sırt yoludur, dedi.

Yüzbaşı, Ermeni silâhlarını bu salık verilen yoldan göndermeğe hazırlandığı sırada Cezmi bey, öbür yandan Karabucaklı Deli Hacı ağaya haber saldı:

— Yakında Fransızlar Haçın'a silâh-cephane ve asker gönderecekler. İzleyecekleri yol, daha çok Taşlı Gedik Akçalı Uşağı — Tapan yolu olacaktır. Bundan dola-

yı Sıraelif'e nöbetçi dikerek Kozan'ı hergün göz altında bulundurun.

Hacı Ağa'nın adamları, hemen Sıraelif kayalıkları üzerindeki gözcü yuvalarına sokularak Kozan'ı sıkı bir göz hapsine aldılar. Gözcüler, kayalıklar arasında soğuktan mosmor bekleyip dururken, birdenbire heyecandan titrediler. Yüz kişilik kafile yola çıkmış, kendilerine doğru ilerliyordu. Göz bağlantısını yitirmeyerek onlar da gerilemeğe başladılar. Yol boyunca sıralanmış olan gözcüler, geriledikçe birleşiyor, bir araya toplanıyorlardı. İki-üç kilometre bir uzaklıktan sıkı göz hapsine alınan kafile, ormanlar arasında kaygusuz gibi görünen bir yürüyüşle ilerlemekteydi.

Ermeni kolunda, yüklenmiş doksan iki at ve katır, doksan iki silâhlı Ermeni vardı. Hayvanların yüklerinde de silâh, bomba, gaz yağı, tuz ve peksimet bulunuyordu. Bu kolun önünde de onbeş silâhlı Ermeni fedaisi gidiyordu.

Kol, Sıraelif'i geçip Taşlı — Gedik yoluna girdi. Ermeni silâhlıları, yol boyunca sıralanmış köyleri tedirgin etmeğe başladılar Bedava ekmek, tavuk, yumurta, yağ, arpa istiyor, arkalarında kırgın ve üzgün bir hava bırakarak ilerliyorlardı. Malları yağmalanan köylerin erkekleri, Ermenilerden daha önce davranarak yolun ilerisindeki köyleri, Ermeni yağmasına karşı uyarmağa başladılar. Talâna uğramak tehlikesiyle başbaşa kalan köylerin eli silâh tutanları hemen silâhlandılar. Otuza yaklaşık silâhlı köylü toplandı. Başbaşa vererek, silâhlı kolu pusuya düşürmeyi kararlaştırdılar.

Pusu yeri olarak en uygun yer de Tokmanaklı köyünün altındaki Kara Evliya Kısığı idi. Ermeni kolunun silâhlıları, aşağı Tokmanaklı mezarlığında, yukarı Tokmanaklı köyünden Köreken köyüne giden Kara Hasan'ın kızı onüç yaşındaki Fatma'yı kafasını keserek

öldürünce iş değişti. Pusu plânı altüst oldu. Bu kanlı olay karşısında sabır taşı çatladı. Silâhlı köylüler, azgın kolu, ağaçlıklar arasından ve yakından izlemeğe başladılar. Kol, Kuyubeli ile Akçalı Uşağı arasında Kargapazarı denen bir düzlükte mola vedi. Kol, buradan gelip geçen her yolcunun, her zaman mola verdiği çok yaşlı bir çınar ağacının dibinden kaynayan gür bir suyun başında konaklamıştı. Burada bir de mezarlık vardı. Memlekette barış ve güvenlik olduğu zamanlarda uzak yolculuğa çıkan yolcular, bu çınar altında geceliyor ve gün ışırken yüzlerce kuş sesiyle uyanıyorlardı.

İşte, şimdi, bu ağacın altında Büyük Ermenistan'ı Türk toprakları üstünde kurmak hülyası peşinde koşan bir silâhlı insan kalabalığı dinleniyor ve hiçbir şeyden kuşkulanmadan yemeklerini yiyor, sularını içiyor, hayvanları da yollardaki köylerden yağmaladıkları arpaları kestiriyordu. Kırgın köylüler, tüfeklerini sıkıca kavramış, yaşlı çamların gövdeleri arkasından onları gözetliyor, çatışma zamanını sabırsızlıkla bekliyorlardı.

Bu sırada bekleneni hızlandıran bir olay daha meydana geldi. Çamlıkta av kuşları avlayan İboğlu köyünden Şahbaz Mehmet'le Karabucak köylü İshak, birden bire yolda üç silâhlı ve atlı Ermeni gözcüsiyle karşılaştılar. Köylü delikanlılardan birinde mavzer, birinde de bir çifte vardı. Bu, öyle bir karşılaşmaydı ki, her iki yan da ötekini kendisi için en yakın tehlike olarak belledi ve hemen ateş atti. Her iki yan da tüfeklerindeki mermileri ve saçmaları boşaltmaktayken çamlıklı tepelerden Kargapazarı düzlüğünde mola vermiş olan kolun üzerine bir yaylım ateşi başladı. Üç atlı Ermeni, at üstünde olduğundan kolayca vurulup düşürüldü.

Asker kolu, tepelerden yağan kurşun yağmuru altında saklanacak yer de olmadığından, bocaladı, paniğe kapıldı. Yine de tepelere doğru rastgele ateş etmeğe ko-

yuldu. Bu silâh sesleri, uyanık olan bütün köylerin erkeklerini ayağa kaldırdı. Hepsi, baltasını, nacağını, bıçağını alıp Kargapazarı'na doğru yola çıktı. Silâhlı köylüler, yüzlerce köylünün kendilerine yardıma geldiğini görünce daha çok canlandılar. Orası, tam bir savaş alanı oldu. Çatışma, bir saat sürdü. Hava çabuk kararadığından akşam da indi. Gündüz gözüyle bu tuzaktan kurtulamayan kolun, gece karanlığından yararlanıp savuşacağı belliydi. Bunu düşünen Bayadoğlu Ahmet Çavuş, karanlık büsbütün basmadan onları teslim alabilmenin yollarını düşünmeğe başladı. Kurşun atıp duran köylülere ünledi; sesi, dağı-taşı tuttu. Bu Ermenilerin de işitebileceği bir sesti:

— Emmiler, kardeşler, beni dinleyin. Galiba biz, yanlış iş yapıyoruz. Bunları Arap Ali çetesi diye öldürmeğe çalışıyoruz. Ama bunlar, hükûmet jandarmasına benziyor. Hele bir durun, ateş kesin, bunlar kim, anlayalım.

Bundan sonra Ermenilere de şöyle bağırdı :

— Hey! Siz kimsiniz? Eğer, hükûmet jandarması iseniz silâhınızı çatın. Benim bulunduğum yere gelin, yanlışlık olmasın. Bu millet, sizi Arap Ali çetesi sanıyor.

Sonra sözü Arap Ali aldı ve şöyle bağırdı:

— Eğer siz Arap Ali çetesi değilseniz, ben de sizin gibi jandarmayım. Gelin, sizi köyde konuk edeyim. Yarın da istediğiniz yere götüreyim. Ama, ilkönce silâhınızı çatın, buraya silâhsız olarak gelin.

Altıparmak da buna benzer biçimde bağırdı. Ermenilerin bir bölümü, Ahmet Çavuş'un sözlerine kanarak silâh çatmak isterken Ermenilerin kulavuzu olan Kazak Hasan, Altıparmak'ın sesini tanıdı ve hemen onları uyardı :

— Sakın kanmayın, bu Altıparmak'ın sesidir. Bu

adam, geçenlerde Kirazbeli'nde de önümüze çıktı. Bunların hepsi eşkiya. Bunlara teslim olmaktansa ölmek yeğdir.

Ermenilerin bir bölümü, onun sözüne bakmadan silâhlarını çatarak Hasan Çavuş'un sesinin geldiği yana doğru yürümeğe başladı. Kazak Hasan'la birlikte geride kalan Ermeniler, bu tatlı sözlerin bir tuzak olduğuna inanarak gitmekte ayak dirediler ve giden arkadaşlarının üzerine ateş açtılar. Ermeni jandarmalar, Türkleri unutup birbirleriyle kıyasıya boğuşmağa başladılar. Köylüler, bundan yararlanarak hepsinin üstüne birden yeniden yaylım ateşi açtılar. Tüfekler, karşılıklı daha bir süre bambumlayıp durdu. En sonra, Kargapazarı düzlüğünden ses çıkmadığını gören köylüler, yavaş yavaş çamlıktan aşağı indiler. Yerlerde inleyen bir sürü yaralı insan ve attan başka canlı namına bir şey yoktu. Silâhlı köylüler, kocaman çıralar yakarak savaş meydanını taradılar, ölüleri ve yaralıları saydılar. Bir kaç kişi eksikti. Onlar da nâmert eşkiya Kazak Hasan'la adamları olacaktı. Ölülerle yaralılar arasında bulunmadıklarına göre karanlıktan yararlanarak sıvışmış olacaklardı. (Kazak Hasan, ulusal Kurtuluş savaşından sonra yüzellilikler listesindeki yerini alacaktır.)

Köylüler inleyen at ve katırların, Ermeni yaralılarının kafalarına birer kurşun sıkarak sağlam hayvanlarla ganimetleri topladılar. Toplanan hayvanların hepsi Türklerden zorla alınmıştı. Halil ağazade Hacı ağanın kır atı da bunlar arasında bulunarak sahibine verildi. Çatışma başladığında silâh sesinden ürken atların kimisi sırtlarındaki silâh, gaz yağı ve tuz yükleriyle ağaçlıklara kaçmış olduğundan görülemedi ve günlerce bu durumda dolaşıp yayıldıktan sonra bulunup Kuvayı Milliyeye teslim edildi. Şimdiye dek salt kargaların toplanıp gakladığı yaşlı çınar'ın gövdesine saplanan kur-

şunlar, Kozan'lı yiğitlerin zafer armağanları gibi orda gömülü kaldı. Bundan sonra Kargapazarı'ndan geçen yolcular, yüzlerce, binlerce karganın çıkardığı büyük gürültüler yanında, kurşun seslerini de duyar gibi olacaklardı. Kargapazarı'nın vaktiyle bir ölüm ve zafer pazarı olduğunu her kuşak, kendinden sonraki kuşağa anlatıp duracaktı. Bu çatışmada verilen tek şehid, Boztahta köyünden Deli Hacıoğlu Molla Mehmet'ti.

Kargapazarı olayı, yüzbaşı Tayyarda'yı çileden çıkarıp ürkütmüş, Haçın'lıları ise kara kara düşündürmeğe başlamıştı.

— 13 —

BOMBALAR

Felâketler, insanları, akılları başında milletleri, daima azimli, gürbüz, atılımlara iter.
Mustafa KEMAL

İngiliz Kemal, ellerini göbeğinin üstünde bağlayıp uzun süre bir yerde oturabilecek yaradılışta bir insan değildi. Olaylarla, en aşağı atbaşı bir gitmek ya da olayları kendisi yaratmak istiyordu. Türkçesi, tezcanlı bir gençti. Onu mutlu kılan, durup dinlenmeden bir fırtınanın içinde yaşamaktı. Fırtınaların içinden kedi ayağıyle geçmenin tadını tatmak, onun için ideal bir yaşayış örneğiydi.

Biga'dan geldikten sonra Balıkesir Kuvayı Milliye karargâhında Hüsnü gibi arkadaşlar da bulduğu halde, içi bir türlü rahat etmiyordu. Didişmek, insanoğluna parmak ısırtacak işler peşinde koşmak, Kuvayı Milliyenin için can atıyordu. İçinde kabarıp duran bu istekleri, ara sıra Müdafaayı Hukuk örgütündeki kişilere, örneğin Vehbi Beye, sonra tümen kumandanı Kâzım beye açıyor, onların kendisini önemli bir işe koşmalarını istiyordu.

İşte, onun böyle işsizlikten bunaldığı bir sırada «İzmir'den, Balıkesir'de bomba gibi patlayan bir haber gel-

di»: Yunanlılar, İzmir'i kendi ana yurtlarına katmak istiyordu. Artık İzmir, sonuna dek Selânik gibi bir Yunan şehri olacaktı. İzmir'de Rumlar ve Yunanlılar şenlik için hazırlanmaktaydı. Kiliselerde dualar okunacak, şehirde donanma yapılacak, İzmir'in bir Yunan şehri olduğu bütün dünyaya çan çalınarak bildirilecekti. İzmir'in Türk halkı ise yeni bir yasa girmek üzere şaşkın bekliyor ve kara-kara düşünüyordu.

Bu haberi işittiklerinde Balıkesir Kuvayı Milliye başları da heyecana düştüler. Umutsuzca öfkelenme krizleri geçirdiler. Kumandan Kâzım bey, çâresizlikten dişlerini sıkıyor, ellerini uğuşturup duruyordu.

Bu haber, herkesi sesemletmişti. Bütün bu kişiler arasında bu haberden sevinen bir tek kişi İngiliz Kemal'di. Kafası hemen çalışmağa başlamıştı. İşte, fırtına kuşlarına benzeyen ruhu, içinde çelik kanatlarıyle boy vereceği bir fırtınaya rastlamıştı. Kendi kendine:

— İşte, benim beklediğim günlerden biri, dedi. Ben, böyle günlerde kendimi göstermeliyim. Benim alanım, yeteneğim bu gibi olaylarda rol oynamakta.

Hemen Kâzım beyin yanına koştu:

— Bu ilhak haberinin pek öyle kaygu verecek bir nesne olmadığını sanıyorum, dedi.

Arkasından sözlerine şunu kattı :

— Buna karşı elbette yapılacak bir şey bulunur.

Kumandan, sert gibi görünen kaygulu bakışlarıyle onun gözlerini aradı:

— Ne gibi meselâ?

— Müdafaayı Hukuk'a gidelim. Bu konu üzerinde arkadaşlarla bir konuşma yapalım.

Kalkıp oraya gittiler.

Hâcim bey başkanlığında Vehbi, Vâsıf, Necati beyler ve Hoca Gafur'un ve daha başkalarının katıldığı toplantıda, İzmir'in başına örülmek istenen korkunç çe

rap üzerinde çözüm yolları düşünüldü. Herkes bir şeyler söylüyorsa da, bütün konuşulanlar havanda su öğütmekten ileri geçmiyordu. Elle tutulur bir yol düşünen yoktu. İzmir'in Yunanistan'a katılmasını salt protesto ile geçiştirmek, çok kötü olacaktı. İngiliz Kemal, konuşulanları, belli-belirsiz bir gülümsemeyle dinliyordu. Şundan ki, o en olumlu olumlu çözüm yolunu bulmanın rahatlığı ve sevinci içindeydi. En sonra söz sırası ona gelince şöyle konuştu :

— Efendiler, benim düşüncem şudur: Bu gösteriye biricik karşı koyma yolu, «Anadolu İhtilâl Komitesi» diye hayalî bir komite adına bildiriler hazırlayıp, bunları İzmir içinde dağıtmaktır. Bunun amacı da şudur : Bu bildirilerde, eğer İzmir'i Yunanistan'a katmak için gösteri yapılmağa kalkışılacak olursa «Anadolu İhtilâl Komitesi»nin hemen ayaklanacağı, bütün kuruluşları yakıp yıkacağı, konsolosları öldüreceği ve halkı toptan yok edeceği bildirilecektir.

Şimdi «bu bildirileri hazırlamak kolay, ama, bunları kim dağıtacak?» diyeceksiniz.

Üyeler hep birden :

— Evet!

— Kolay iş değil.

— Bunun için temelli bir plân hazırlamalı.

Diye karmakarışık karşılık verdiler.

İngiliz Kemal, işi bu duruma getirince :

— Müsaade ederseniz, askerî bir nitelikte gizli bir iş olan bu alandaki düşüncelerimi kumandan beyle görüşeyim, dedi.

Hepsi, bunu doğruladı.

Kâzım beyle birlikte odadan çıkarak karargâha gittiler. Kâzım bey :

— Söyle bakalım, Kemal, dedi, seni dinliyorum.

— Çok kolay. Bir sandık içine tahrip kalıplar ve

bombalar koyacağız. Yine bu sandığın içine bildirileri yerleştirip üstüne yumurta istif edeceğiz. İzmir'de güvendiğimiz bir tüccara yumurta gönderiyormuş gibi sandık buradan İzmir'e gider. Bana «almağa gelecek kişiye verilsin» diye bir de mektup verirsiniz. Benim sizden istediğim bu kadar.

Ben, İzmir'de bildirileri, bombaları, tahrip kalıplarını, kiliselere, konsolosluk kapılarına, büyük kuruluş lara, vb. yerlere koyacağım. Bildirilerde: «Bu bombaların gerektiğinde patlatılması için her türlü tertibat alınmıştır» diye yazılacak. Bir terör davranışında bulunacağız. İlhak ve gösteri sorunu da İtilâf devletlerinin kararıyle olacak bir şey değildir. Ve biz, bu türlü davranmakla İtilâf devletlerine, Yunanlılara karşı söz hakkı sağlamış olacağız. İzmir'de İtilâf devletlerini temsil eden İstiryadis, burada hiçbir karışıklığa meydan vermeyeceği üstüne İtilâf devletlerine garanti vermiş bulunmaktadır. Eğer biz böyle bir terör davranışı gösterirsek, Yunanlıların bu ilhakı istemeleri ve bu gösterileri doğal olarak İtilâf devletlerince mevsimsiz bulunacak ve önlenecektir. Böylece biz de amacımıza ulaşmış olacağız.

— Kemal bey, bu işi başarabilecek misin?

— Kumandan! Ben buna benzer ve daha da önemli işler başardım, merak etmeyiniz.

— Yakayı ele verirsen sonu nedir, biliyor musun?

— Merak etmeyiniz, dedim ya. Benim ölümle oyun oynadığımı azrail de anladı artık.

Kâzım bey, böyle bir işin çok büyük tehlikesini yakından biliyor, gözü pek ve değerli genci harcamaktan çekiniyordu.

İngiliz Kemal, öyle diretti ki, kumandan onun isteğini ister istemez benimsemek zorunda kaldı.

Vâsıf beyi çağırarak işi açtılar. Bildiriler «İzmir'e

Doğru» gazetesinin basımevinde basıldı. İzmir'i birkaç gün sonra teröre boğacak olan demir, barut ve öbür korkunç maddelerle düşünceden meydana gelen bir sürü nesne, bir sandığa yerleştirildi. Daha Türkçesi, sandığın dibine tahrip kalıpları denen patlayıcı ve yıkıcı maddeler, bunun üstüne bir sürü küçük lâmba, en üstüne de birkaç kat yumurta istif edildi. Yalnız, bildiriler de bunların arasına bir yığın düşünce bombası olarak kondu.

Bildiriyi Vâsıf bey yazmıştı. Bunun şiddetinden İngiliz Kemal bile ürkmüştü. İngiliz Kemalce, işin en güç yanı, bu sandığın İzmir'e gitmesiydi. Öbür yanı ona, çocuk oyuncağı gibi geliyordu.

Kâzım bey, İzmir'de sandığın gideceği adresteki tüccara bir de mektup yazdı. Sandık, posta ile bayağı mal gibi ona gidecek, Kâzım beyin mektubunu o tüccara gösteren kişi de, sandığı teslim alabilecekti.

İngiliz Kemal'in atılacağı bu yeni ve korkunç serüveni bilen Müdafaayı Hukuk'çular, yüzde yüz ölüme gittiğini düşünerek üzülüyorlardı.

Vehbi bey, o gece onu kolundan tutarak Gâfur Hoca'nın evine götürdü, başına bir iş gelmemesi için okutup üfletti.

Ertesi gün, muhasebeci Adil bey, İngiliz Kemal'e yoksul kasadan otuz lira uzattı.

İngiliz Kemal, tam bir gazete satıcısı kılığına girerek Kâzım beyle ve öbür arkadaşlarıyle helâllaşarak, İzmir'e gidecek trene atladı. Koltuğunun altında da bir yığın İstanbul gazetesi vardı.

İngiliz Kemal, yeni serüvenin kendisini ölüme dek götürebileceğini de hesaplayarak Vâsıf beye gizlice üzerindeki paranın yarısiyle bir de vesiyetname bırakmıştı. Sandığı bayağı bir eşya gibi furgona vermişti.

Tren, Saruhan'a dek (Manisa) Kuvayı Milliye giz-

li polisinin korumasında gidiyor, ordan Yunan kontrolü başlıyordu. İngiliz Kemal de hazırlığını buna göre yapmış, bir yığın İzmir'e Doğru ile bir yığın da İstanbul gazetesi almıştı. Saruhan'da Kuvayı Milliye gazetelerini bırakarak İstanbul gazetelerini meydana çıkardı.

Yunan bölgesine giren trende hemen bir İngiliz polisi karşısına dikilerek gazeteleri gözden geçirdi ve çekildi gitti. İzmir'e kazasız - belâsız varan İngiliz Kemal, Basmahane'ye indi. Yumurta sandığını da furgondan indirip teslim aldı. Sandığı bir hamala yükleyerek Kâzım beyin verdiği Hisaraltı dolaylarındaki tüccarın adresine götürdü Yaşlı tüccara :

— Efendim, Balıkesir'den size bir emanet getirdim, dedi.

— Nedir o?

— Yumurta sandığı, beyim. Ben, gazeteciyim. Yarın sabah sizden alacaklarmış. Bana öyle söylediler.

Tüccar, sandığı teslim alarak kapının yanına yerleştirdi.

İngiliz Kemal, ellerini ceplerine sokarak rastgele yürüdü. Şehirde kar yoksa da, sürekli ve soğuk bir yağmurla sert bir poyraz caddeleri haraca kesiyordu. Bu işleyici ıslak bir soğuktu. Sandığı tüccardan aldıktan sonra nereye yerleştireceğini düşünüp duruyorsa da, aklına hiç bir çâre gelmiyordu. Karnının acıktığını duydu. Başdurak'ta küçük bir aşçı dükkânına dalıverdi. Yemek ısmarlayıp masalardaki müşterileri gözden geçirirken İstanbul'dan tanıdığı Filibeli Naci adlı bir arkadaşının da kendisini dikkatle süzdüğünü gördü.

Filibeli Naci, dünya savaşı sıralarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye sığınmış ve İstanbul'da bomba, silâh aracılığı yaparak geçinmişti. Hem iyi bir usta, hem de iyi bir komiteciydi. İngiliz Kemal'i bu külüstür kılıkla görünce, yadırgadı :

— Bu ne hâl, yahu?

— Ne yapalım kardeşim, şimdi ticaret yapıyorum. Öyle eskisi gibi şık giyinmek olmuyor. Yumurta getiriyorum.

— Güzel!..

— Sen ne iş yapıyorsun?

— Ben, Salepçi hanında bir oda tuttum, ut, keman, saat tamir ediyorum.

Kahvelerini içerlerken İngiliz Kemal :

— Yumurta sandıklarının ikisini sattım. Bir tane kaldı. Onu da birine bıraktım. Şimdi, senden bir dileğim var. Ben gidip sandıkların parasını alacağım. Sen, al şu lirayı, bir arabaya bin, şu mektupla git, sandığı al gel de bu akşam seninle bir âlem yapalım. Biraz gezelim, olmaz mı?

Mektubu vererek Naci'yi bir arabaya bindirdi. O da oradaki kahvelerden birine girip beklemeğe başladı. Birsüre sonra, Naci'nin sandıkla birlikte bir arabada geçtiğini görerek kalktı. Çarşıdan bir kasket, hâki bir pantalon, bir İngiliz subayı pardösüsü satın aldı. İşin ikinci bölümüne girişmek üzere bir İngiliz denizeri kılığına girecekti.

Naci'ye de açılmak kararındaydı. O, hem bu işlerden anlardı, hem de memleketsever bir insandı. İstanbul'da onu dişine vurmuştu

Doğru, Naci'nin handaki odasına çıktı:

— Sandığı aç, kardeşim, birkaç yumurta al da meze yapalım, ben de gidip rakı alayım, diyerek yine sokağa çıktı.

Döndüğünde, arkadaşını sapsarı bir yüzle sandığın başında dikilir buldu. Bakışlarında türlü olumsuz düşünceler karınca gibi kaynaşıyordu.

Arkadaşı her şeyi görmüştü :

— Naci, ben zaten bunu senden saklayacak değil-

dim. Sen, eğer benim bildiğim eski komiteci Naci isen otur karşıma konuşalım. Yok, değilsen...

Bunu söylerken sol eline bir bomba, sağ da bir kibrit aldı :

— Burada ikimiz de uçarız.

Bu korkutma, Naci'yi uyardı :

— Yahu, deli misin? Yalnız bunların neden buraya getirildiğini bana anlat, yeter.

Anlattı. Öbürü yalnızca:

— Peki!

Dedi. Sonra içmeğe başladılar.

Çakırkeyif olmuşlardı. İşi sarhoşluğa dökmeden kalktılar.

— Haydi, kardeşim, şimdi, gel seninle şu bana gereken yerleri bir görelim.

Bildirilerin bırakılacağı bankaları, kuruluşları, metropilithaneyi, Kordon Boyundaki İstiryadis'in evini, kiliseleri, konsoloshaneleri birer birer mimledi.

Ertesi gün, akşamadek hiç dışarı çıkmadı. Akşam karanlığı basarken bir İngiliz deniz eri kılığına girdi. Tahrip kalıplarını, el bombalarını ve bildirileri el çantasına yerleştirdi.

Sandıkta yedek olarak birkaç bomba ile birkaç tahrip kalıbı bırakmayı da unutmadı. Caddeye çıktı. Çok aydınlık olan ana caddeye hiç çıkmayarak arka sokaklardan geçti, buralarda şiddetli poyraz yüzünden herkes evlerine kapanmıştı. İlk bombaları ve tahrip kalıplarını kolayca kiliselerin kapıları önüne, bankaların, türlü kuruluşların, konsoloshanelerin pencereleriyle kapılarına patlayıcı maddelerle bildirileri yanyana bıraktı. Bunları yaparken kimsenin ruhu bile duymamıştı.

Yalnız, şimdi sıra en gücüne gelmişti. İşgal güçleri temsilcisi İstiryadis'in oturduğu yere nasıl girecekti? Oraya yaklaştığında süngülü bir Efzun nöbetçinin ışın

ğı - yukarı dolaştığını gördü. Dikkat etti. Açık kapıdan birçok kişi girip çıkıyordu. O da bir İngiliz deniz eri üniforması taşıdığından kolayca çeri girdi. Hiçbir soruya ve engele uğramadan merdivenlerden birinci kata çıktı. Köşedeki helâya girdi. Helânın pencere pervazına bildirileri koyarak uçmamaları için de tahrip kalıbiyle bombayı üstüne yerleştirdi.

Yine hiç kimseyle karşılaşmadan merdivenleri indi, caddeye çıktı. Şimdiki Tayyare sinemasının önüne vardığında yanı başında bir otomobil durdu ve içinden güzel bir yabancı kız indi. Bu resmî arabanın asker şeförü, hemen yere atlayarak genç kıza kapıyı açmak üzere koştu. İngiliz Kemal, şoförün genç kızla uğraşmasından yararlanarak otomobilin penceresinden içeri birkaç bildiri, bir bomba, bir de tahrip kalıbı bıraktı.

İkinci Kordon'un daracık sokaklarında ilerledi, rast geldiği kilise, okul gibi yapıların kapılarına bıraka bıraka çantasındaki korkunç yükten en sonra kurtuldu. Çantayı da boş bir arsaya fırlatarak yine Naci'nin odasına döndü.

Arkadaşı Naci, kalbi çarparak saatlerdir onu bekliyordu. Böyle sağ salim geldiğini görünce sevincinden gözleri yaşardı:

— Bilmezsin, ne kadar merak ettim.

Dedi.

İngiliz Kemal, bombaları, tahrip kalıplarını ve bildirileri ne biçimde, nerelere bıraktığını anlattıktan sonra hemen sırtındaki İngiliz deniz eri giyneğini çıkarıp bir İngiliz subayı kılığına girdi. Hâkî bir kat subay giyneği, apoletli gabardin pardösü, bir kasket, onu bir İngiliz subayı yapıp çıkıvermişti. Başındaki iki arslan işareti bulunan kasketle eline aldığı ince kamış baston, onun İngiliz ordusundan bir subay olduğunu gösteren parlak işaretlerdi.

Naci, odada yedek olarak bırakılan bombaların tahrip kalıplarının ve bildirilerin ne olacağını sordu.

— Sen onları yok et ve yarın her yanda meydana gelen sonucu iyice izle. Al şu parayı da. Bu işleri yaptıktan sonra hemen Balıkesir'e gel. Ben, oradayım!

Diyerek cebinden epeyce para çıkarıp arkadaşına uzattı.

Bir ayak önce İzmir'den ayrılması gerekiyordu. Yarın sabah burada kıyamet kopacak, belki de her yer didik didik edilip Anadolu İhtilâl Komitesinin suçlu üyeleri aranacaktı. Naci ile helâllaşarak hemen çıktı.

Kordonboyu'nda yabancıların girip çıktığı bir bara uğradı. Viski bardaklarını üstüste yuvarlayarak İstanbul'da hapse düştüğündenberi özlemini çekip durduğu bu İngiliz içkisinden hıncını almağa çalıştı.

Sabahadek burada vakit geçirerek güneş doğmadan Anadolu'ya kalkacak olan Bandırma trenine bindi. Korkusu yoktu. Kendine ustaca bir İngiliz ordusu belgesi hazırlamıştı. Wood adı yazılı küçük bir hüviyet defterinin başında bir vesikalık fotoğrafı görünüyor, bunun üstünde sabundan yaptığı sahte Yorkshire alayı mühürü de basılmış bulunuyordu. Tren kalkmış, hiç kimsenin tedirgin etmediği bir yolculuk başlamıştı. Kondüktörler bacak bacak üstüne atmış, piposunu içmekte olan İngiliz subayına saygı ile selâm verip geçiyorlardı.

İzmir'den bir sürü de İngiliz gazete ve dergisi almıştı. Hiç kimseyle ilgilenmez görünerek bunları okuyordu. Bütün gün yol alan tren Saruhan'ı geçmiş, Kuvay-ı Milliye'nin kontrolü altındaki bölgeye girmişti. Kuvay-i Milliye inzibatları, yan gözle bu çıtkırıldım İngiliz subayını süzerek dolaşıp duruyorlardı.

Bu sırada kompartımanına iki tanıdık yolcu bindi. Bunlardan biri Akhisar Müftüsü, öbürü de Balıkesir Maarif Müfettişiydi. Onları, Balıkesir'de yapılan genel kon-

gre toplantılarında tanınmıştı. Kendisiyle iyice tanışıyorlardı. Hiç tanışıklık vermedi.

Kaygusuzca gazetelerini okuyor, kendi dünyasında dalgın gibi görünüyordu. Onlar da durmadan yan gözle onu süzüyorlardı. En sonra Maarif Müfettişi, yarım yamalak Fransızcasiyle gazetelerin neler yazdığını sordu. İngiliz Kemal, bunca yakından tanınmadığını görünce sevindi, demek ki ustaca maskelenmişti.

Bir İngiliz gibi Türkçe konuşarak :

— Ben, biraz Türkçe biliyor.

— Yaa! Çok güzel. Nereye gidiyorsunuz?

— Balıkesir.

— İrtibat subayı mısınız?

— Hayır... Askerî temsilci

Müfettiş, Kuvay-i Millîyecinin gücünden söz ederek Müftü ile konuşur gibi yapıyor, bunları İngiliz subayına işittirmeğe çalışıyordu. İngiliz Kemal de bıyık altından gülerek bunları dinliyor, onların propaganda için çabalamaları hoşuna gidiyordu.

Balıkesir'e vardığında Albay Kâzım beyle Vasıf ve onun kardeşi Esat beyleri istasyonda gördü. Belki de birisini bekliyorlardı. İstasyon polisi hemen İngiliz Kemal'e doğru ilerledi. O da İngiliz subaylarının verdiği biçimde selâm verdi ve cebindeki sahte hüviyet belgesini çıkarıp gösterdi. Sonra :

— Askerî mümessil!

Diyerek ilerledi. Kâzım beyle arkadaşlarının önünden ve sanki onlara sürtünürcesine geçtiği halde onu tanıyamadılar. Hemen orda bekleyen faytonlardan birine atlayarak Müdafaa-i Hukuk Merkezine yollandı. Kapıdaki süngülü nöbetçiler, İngiliz subayına selâm durdular. İçeri girdi. Herkes, merak içindeydi. Bu İngiliz temsilcisinin burada ne işi vardı? Biraz sonra Vehbi bey çıkageldi Sonra, Albay Kâzım beyle arkadaşları geldi.

Hepsi merakla bu İngiliz subayına bakıyor, bu ziyaretin altından ne çıkacak diye bekliyordu.

İngiliz Kemal, başından çift arslanlı kasketini çıkarıp da :

— Merhaba arkadaşlar! Görevimi yaptım ve geldim!

Diye ellerini onlara uzatınca başta kumandan olarak hepsi epeyce şaşkınlık geçirdi.

Hepsinin şaşkınlığı büyük olduğu gibi sevinci de büyük oldu. Şundan ki onların bu acar arkadaşı, yüzde yüze yaklaşık bir ölüm yolculuğundan dönmüştü.

İngiliz Kemal, hemen odasına giderek kılığını değiştirdi. Raporunu yazarak kumandana sunmak üzere salona döndüğünde Akhisar Müftüsüyle Müfettişin trende İngiliz temsilcisine yaptıkları propagandayı anlattıklarını gördü. Vehbi bey :

— Yahu, hocam, bu kefereyi görsen tanır mısın?

Diye sordu.

— İlâhi Vehbi bey, nasıl tanımam?

İngiliz Kemal, gülerek yerinden kalktı, Müftü ile Müfettişin ellerini sıktı ve ünlü adını söyleyerek kendini tanıttı. Salondakiler tatlı tatlı güldüler.

İngiliz Kemal, gülerek yerinden kalktı, Müftü ile Müfettişin ellerini sıktı ve ünlü adını söyleyerek kendini tanıttı. Salondakiler tatlı tatlı güldüler.

İngiliz Kemal, İzmir'den gelen taze haberlere göre başarı sağladığını anladı. O, bir İngiliz subayı üniformasi içinde tren yolculuğunu sürdürürken İzmir'deki yabancı sorumlular, büyük bir kaygu içinde Anadolu İhtilâl Komitesinin peşine düşmüş, sıkı askerce tedbirler almışlardı. Yabancı konsolosluklar paniğe kapılarak İstanbul'daki daha büyük sorumlulara başvurmuşlardı.

Bu ufak çaba, İzmir'i Yunanistan'a katma [illegible] nı suya düşürmüş benziyordu. Bu işin pek sert [illegible] le karşılaşacağını düşünen İtilâf Devletleri [illegible]

Yunanlıların heveslerini kursağında bırakmıştı.

İzmir'in Türk halkı, İhtilâl Komitesinin yaptığı bu çıkıştan çok sevinmiş ve umutlanmıştı. Vehbi bey, İngiliz Kemal'e toz kondurmuyordu. Hele Gafur Hoca, bütün bu başarıları kendi «nefesine» ve duasına yüklediğinden ayrı bir sevinç içindeydi. Bundan sonraki başarıları için de yeni dualariyle onun çevresine kurşun işlemeyen, azrailin giremediği büyük bir kale duvarı çevirmeğe çalışıyordu.

İngiliz Kemal, bir gün odasında yeni bir iş için makyaj yaparken nöbetçi, birisinin kendisini aradığını söyledi. Bu gelen Naci'ydi Saçı sakalı birbirine karışmıştı.

— Hoş geldin kardeşim. Hayrola, bıraktığım bombalar ne oldu?

— Ne olacak, onları bir türlü kimseye emanet edemedim. Denize atıp yok etmek de istemedim. Günün birinde işe yarar diye Darülmuallimat Müdürü Nailî beye teslim ettim.

İngiliz Kemal, bu vefalı arkadaşına Balıkesir'e iyi bir ev tuttu ve onu oraya yerleştirdi. Naci, burada hemen saat ve müzik aygıtları onarıcılığına başladı.

— 14 —

AKBAŞ CEPHANELİĞİNE BASKIN

Büyük şeyleri yalnız büyük milletler yapar.

Mustafa KEMAL

1920 Şubatının sonlarına doğru Lâpseki'nin ıssız bir kıyısına yanaşan bir motora doğru hızlı hızlı iki adam ilerledi.

İkisi de uzun boyluydu. İkisinin de başında kara Kuvay-i Millîye kalpağı, sırtında apoletleri sökülmüş subay ceketi, bacaklarında külot pantalon, ayaklarında uzun konçlu çizmeler vardı.

İkisinin belinde de birkaç mermi dizisi taşıyan bir fişeklik, sol yanlarında birer uzun atımlı iri kıyım tabanca, göğüslerinde birer büyük Alman savaş dürbünü, sağ yanlarında kınına yerleştirilmiş birer kama göze çarpıyordu.

Ayrıca, daha geniş omuzlusu ve sakallısında da hiç bir vakit elinden bırakmadığı bir mavzer bulunmaktaydı. Bunlardan daha geniş gövdelisi ünlü Edremit Kaymakamı Köprülü'lü Hamdi bey, öbürü de bir o denli tanınmış eski Teşkilât-ı Mahsusa'cı Drama'lı yedek-subay Ali Rıza beydi.

Hamdi bey :

— Göreyim seni Rıza bey, dedi, Akbaş'taki zengin

silâh ve cephaneyi Beyaz Rus ordularına verilmeden önce Anadolu'ya geçirebilirsek çok büyük bir iş yapmış olacağız. 61. Tümeni iyice donatacağız. Kâzım bey de sabırsızlıkla bu işin sonucunu bekliyor. Sana başarılar dilerken bu işi başaracağına da güveniyorum."

Hamdi bey, bunu der demez karşısındaki genç adama kollarını açtı. Sarılıp öpüşerek helâllaştılar. Kuvayı Millîyeci Umurbey Nahiye Müdürü Reşadettin beyle birlikte küçük motora atlayan Drama'lı Ali Rıza bey, kar fırtınasının kalın perdesi arkasında yiten motorda Gelibolu kıyısına doğru, yaşamının en kahramanca serüvenini yaratmağa gidiyordu.

Lâpseki'nin Bergaz iskelesinden Gelibolu yarımadasına akına giden Ali Rıza beyin yanında Umurbey Bucak Müdürü Reşadettin beyle en güvenilir gözü pek savaşçılardan Şerif Efe, Piriştine'li Salih, Kalkandere'li İbrahim, Resne'li Akif, Resne'li Ahmet, Ohri'li Arif, Tikveş'li Süleyman, Resne'li Adem vardı. Atlarını, mavzerlerini Biga'da bırakmış, yanlarına salt tabancalariyle birkaçar el bombası almışlardı. Kara Hasan'ın çetesi yerine Biga'da da egemen olanlar bunlardı. Bunlar taa Ali bey alayının Yunanlılara ilk kurşunu attığı nizamî gücün yanında Edremit Kaymakamı Köprülü'lü Hamdi beyin buyruğunda çarpışmış olan çok tecrübeli Rumeli'li milislerdi. Ayvalık zeytinliklerinde düzgün Yunan ordusu saflarına sayısız Kuvay-i Milliye kurşunu yağdırdıktan sonra 61. Tümen Kumandanı Köprülü'lü Albay Kâzım beyin buyruğuyla Soma - İvrindi cephesine alınmışlardı. Bu cephede düzgün ordu birliklerinin yanısıra küçük Anadolu atlarının sırtında düşmanın burnunun dibinde cirit oynayan bu eski Rumeli'li Türk akıncılarının torunları bu kez de Kâzım beyin buyruğuyla Hamdi beyin buyruğuna verilerek Biga'yı eşkiyaların saltanatından kurtarmak üzere gönderilmişti. Onlar, buradan

da akbaş cephaneliğini basmağa giderken gittikçe önemli bir durum alan Biga'da Hamdi beyi güçlendirmek üzere Edremit'ten Bekir Çavuş buyruğunda bir müfreze ile Gönen'den Nuri Çavuş buyruğunda başka bir müfreze gönderilmişti.

Hamdi beyle Drama'lı Rıza bey, Gelibolu'da Teke bucağındaki Türk alayından Kuvayı Millîyeci bir Binbaşı ile baskın örgütü üzerinde çalışmak üzere anlaşmışlardı. Drama'lı Ali Rıza beyin uyruğunda karşıya geçecek on dört akıncının pişirilip kotarılıncaya dek güvenilir bir yerde yuvalanması gerekiyordu. Binbaşı, baskın gününden birkaç gün önce Lâpseki'de Hamdi beyle Dramalı'yı bulmuş, karşıya geçecek on dört kişinin Teke bucağındaki alayda gizlenebilmesini sağlayacak mektubu yine bu alayın Kuvayı milliyeci subayı Yüzbaşı Hüseyin beye yazıp Drama'lı Rıza beye vermişti.

Binbaşının salıklamasına uyularak on dört kişinin kışlaya ancak asker kaçağı olarak sokulması kararlaştırıldı. Böylece kimse kuşkulanmazdı. Binbaşı, Lâpseki'den iki de süngülü muhafız asker bularak bunların yanına katıvermişti.

Drama'lı Rıza beyle arkadaşları bu tertibat üzere Gelibolu'ya geçtiler. Drama'lı, kendisi, onlardan ayrılarak bu dolaylara yerleşmiş Rumeli'li eski hemşerilerinin köyüne yollandı. Öbür on dört kişi de iki muhafızın ortasında Teke bucağındaki Bulgardere'ye gitti. Burada alayın yalnız bir bölüğü, Kuvayı Milliyeci Yüzbaşı Hüseyin bey buyruğunda bulunmaktaydı. Şerif Efe Binbaşının mektubunu Yüzbaşıya verdi. Hüseyin bey mektubu okuyarak asker kaçaklarını (!) teslim aldı. Şerif Efe ile Hüseyin bey, başbaşa verip bundan sonra yapılacak işleri görüştüler. On dört baskıncının Akbaş cephaneliğinin yanı başına dek sokulması gerekiyordu. Yüzbaşı Hüseyin bey bunun için de bir yol buldu: On dört kişilik

asker kaçağı (!) grupunu dört süngülü ortasında Akbaş cephaneliğindeki sevk kumandanlığına doğru yola çıkardı. Onların orada birkaç gün olsun barınabilmesi işi son kerte kolaylaştıracaktı. Sevk kumandanlığını perişan kılıklı, içi geçmiş ve Padişahçı bir Binbaşı yönetiyordu. On dört asker kaçağını gören Binbaşı, öfkeden küplere bindi :

— Sizler, askerden kaçmakla Padişahımız Efendimize nankörlük ediyorsunuz. Hepinizi kurşuna dizmeli!

Diye ağzından köpükler saçarak bağırıp çağırmağa başladı. Sonra, askerleri çağırıp bunların bacaklarına tüfek kayışı geçirtip falakaya yatırdı ve danalar gibi böğürtürcesine bir güzel döğdürdü. Hepsi de dişini sıkarak sopaya dayanmanın gerektiğini anladılar. Yalnız, bu sopa ile kurtulup burada birkaç gün barınabilselerdi bu külüstür Binbaşıya neler yapacaklarını onlar bilirdi. Ne yazık ki iş, hiçde düşündükleri gibi çıkmadı. Sopadan patlamış tabanlariyle bu kış kıyamette yine Bulgardere'deki bölğe dek yürümek zorundaydılar. Onları, yine dört muhafıza teslim ederek gerisin geri yola çıkardı. Asker kaçaklarının sevk kumandanlığında ne işleri vardı?

Şerif Efe'yle birlikte bütün baskıncılar, Binbaşıya en ağır biçimde söğüp sayarak sızlayan tabanlarının acısını çıkarmağa çalışıyorlardı. Onlar, söğüntünün, ruhun yelpazesi olduğunu daha çocukluktan biliyorlardı.

Yine Bulgardere'ye döndüklerinde Binbaşıdan yedikleri falakaya hep birlikte güldüler. Yüzbaşı Hüseyin beyle. Şerif Efe, yine külâhlarını önlerine koyarak uzun uzun düşündüler. Bir karara varmışlardı. Baskıncıları bölükte konuk bırakıp ikisi, Gelibolu'nun, Yalova bucağına yollandı. Oraya varınca köyün ihtiyar kurulunu toplayıp durumu olduğu gibi onlara açtılar. Köylüler, bu işe içten bir ilgi gösterdiler. Düşmana kafa tutup silâhlanarak dört arkadaşiyle dağa çıkan Tahir Onbaşı'ya

haber saldılar. Tahir Onbaşı geldi, onlara tanışarak, bütün Yalova köylünün bu baskında yardımcı olacağına söz verdi.

Yüşbaşı Hüseyin beyle şerif Efe, sevinerek Bulgardere'ye döndü. On dört asker kaçağiyle Yalova köyü başta olarak birkaç köy halkı baskın gecesini iple çektiler.

Drama'lı Rıza bey, Gelibolu yarımadasında Balkan savaşında göçmen olarak gelip yerleşmiş Rumeli'li hemşerilerinin barındığı bir çiftlikte arkadaşı Reşadettin beyle birlikte konuk oldu. Örgüt yapabilmek için onlara açıldı. Köylüler onu kolayca anladılar. Baskınla ele geçirilecek silâhlar, Akbaş denen yerde bulunuyordu. Burası, Gelibolu ile Eceabat arasında ve deniz kıyısında bir yerdi. Bırakışmadan sonra buradaki silâh ve cephane depolarında sekizbin Rus tüfeği, kırk Rus makineli tüfeği, yirmi bin sandık cephane toplandığı sanılıyordu. Haberleşme ve istihkâm malzemesi de bol sayıdaydı. Damat Ferit Hükûmeti, bu silâh ve cephanenin önemli bir bölümünü Sovyetlere karşı savaşmakta olan Vrangel ordusuna göndermek üzereydi. Beyaz Rusların emrinde bir Rus vapuru gelmiş, bunları yükleyip götürmek üzere Gelibolu'ya demir bile atmıştı.

Bu yüzden bu değerli depoları bir ayak önce boşaltıp karşı kıyıya geçirmek gerekiyordu. İvedi olarak yapılması gereken iki iş vardı, İlk önce baskında kurtarılacak silâh ve cephaneyi kıyıdaki deniz taşıtlarına taşıyacak insan gücünü peylemek, ikinci olarak da Akbaş cephaneliklerinin yerlerini güzelce bellemek, bunları koruyan küçük Fransız garnizonunun nasıl saf dışı edileceği üstüne bir karara varmaktı.

Dramalı Ali Rıza bey, hemşerileri arasında sıkı bir ağız birliği yaparak iş gücünü peyledikten sonra küçük Fransız garnizonuyla iktisadi ilişkiler kurmuş olan hemşerilerinin bu durumundan yararlanarak bu ikinci soru

nu çözümlemeyi de düşündü. Köylüler, Fransız subay ve askerlerine her zaman tavuk, yumurta gibi şeyler satıyor, böylece de onların taa içlerine giriyorlardı. Drama'lı da bir gün bir eşeğe birçok tavuk ve yumurta yükleyerek ve yanına da açıkgöz adamlarından birini alarak Akbaş'a yollandı. Mallarını öteki köylülerden daha ucuza satarak Fransızlarla ahbaplık kurmağa çalıştı. Tıpkı ora köylüleri gibi giyiniyor, beline de kırmızı Rumeli kuşağı sarıyordu. Böyle günlerce oraya mal götürüp sattı, her gidişinde de baskına katılacak on beş - yirmi adamından birini yanı sıra götürerek cephaneliğin özelliklerini onlara da gösterdi. Nöbetçilerin dikildiği yerleri, askerlerin koğuşunu, subayların odalarını ve bunların tertibatını görüp öğreniyorlardı.

Drama'lı Ali Rıza bey, bu işin de olup bittiğini kestirdikten sonra durumu karşıda, Umurbey bucağında sabırsızlıkla bekleyen Köprülü'lü Hamdi beye bildirdi. Hamdi bey, hemen davrandı, Çanakkale'deki bırakışma komisyonuna aracılarla başvurarak Bolayır römorkörünün bir gün için kendilerine verilmesini istedi. Sözde Umurbey iskelesindeki Kuvayı Millîye erzakı bununla Karabiga'ya taşınacaktı. Bırakışma komisyonunun milletsever üyeleri hemen bir vapur büyüklüğündeki bu motoru Hamdi beyin buyruğuna verdiler. Karadan taşıma örgütü de çabucak kuruldu; Çan bucağından Lâpseki'ye dek bütün köylerden bir yığın eşek, at, katır, tatar arabası, kağnı ve deveye dek ne buldularsa Umurbey bucağına topladılar.

İngiliz Kemal'in ahbabı hancı Lütfü beyle onun arkadaşı İbrahim ağa, Lâpseki'yi kendi çabalariyle bir Kuvayı Millîye şehri yapmışlardı. Onların büyük yardımı ile Lâpseki, Çardak, Gelibolu ve Umurbey iskelelerine bağlı bütün kayık, mavna ve motorlar Umurbey iskelesinde toplandı. Şubatın yirmi altıncı günü akşamı bu

hazırlık karşıda haber bekleyen Dramalı'ya bildirildi. Bütün bu hazırlıklar, karşılıklı olarak havaya fişekler atılarak bildiriliyordu.

Drama'lı, Umurbey'den gelen ışık işaretini alır almaz bütün köylere en hızlı aracılarla haber salarak 26/27 Şubat gecesi türlü yönlerden gelen yüzlerce kişiyi, Çeşme önündeki İstihkâm Parkı denen düzlükte topladı. Bu düzlük, adını dünya savaşında gördüğü görevden almıştı. Karaya çıkarılan silâh ve cephane hep buraya yığılıyor, buradan da cepheye gönderiliyordu. İstihkâm Parkında toplanan gönüllülerin kimisi silâhlı, kimisi silâhsızdı. Herkesin toplandığını gören Drama'lı Ali Rıza bey, çeşme taşının üstüne sıçrayarak karlar üzerinde kara lekeler gibi dikilen gönüllülere şöyle birkaç söz söylemeyi gerekli buldu:

— Kahraman din kardeşlerim, düşman istilâsı altında bulunmamıza rağmen çağırışıma korkmadan gelmek suretiyle Çanakkale savaşındaki aynı kahramanlar olduğunuzu gösterdiniz. Sizlere Anafartalar kahramanı Mustafa Kemal Paşa'dan ve onun silâh arkadaşları Balıkesir'deki Tümen Kumandanı Kâzım beyle Biga'daki millî kuvvetlerin başında bulunan eski Edremit Kaymakamı Hamdi beyden sevgi ve selâmlar getirdim. Ben de Hamdi beyin en yakın silâh arkadaşlarından ve Burhaniye ile Ayvalık'ta müstevli Yunan sürülerine ilk kurşunu atanlardan yedek subay Dramalı Ali Rıza'yım. Düşman zulümlerine ve yurdun istilâsına dayanamayan din kardeşlerimiz İzmir dolaylarında Aydın ve Akhisar'da silâha sarılarak millî cepheyi kurmuş bulunuyorlar. Başlarına kahraman Mustafa Kemal Paşa geçti. Köprülü'lü Hamdi bey ise silâh ve asker toplayarak millî kuvvetlere göndermektedir. Haber aldığımıza göre düşmanlarımız, Akbaş cephaneliğindeki silâh, cephane v.b. savaş malzemesini bugünlerde Gelibolu'ya gelen bir vapurla

Bolşevik Ruslara karşı silâhlandırdıkları Çar yanlısı Vrangel ordusuna göndermeğe karar vermiş bulunuyorlar. Biz, onlardan önce davranarak bunları bu gece Anadolu'ya geçirmek zorundayız. Karşı kıyıda Bergaz iskelesinde deniz araçları toplanmış olarak işaretlerimizi bekliyorlar. Silâhsız olarak gelen arkadaşlar, sessizce burada kalacaklar ve işaretimizi almadan kımıldamayacaklardır. İşareti alır almaz ise hiçbir kargaşalığa meydan vermeden cephaneliğe gelerek cephanenin ve gereçlerin taşınmasında bize yardım edeceklerdir. Biz silâhlı arkadaşlarla baskını yapmağa gidiyoruz. Ölmek var, dönmek yok!

Drama'lı Ali Rıza bey, sözlerini bitirince çevik bir davranışla yere atlayarak bir araya toplanmış olan silâhlı yirmi arkadaşıyla cephaneliklere doğru yola çıktı. Adamlarını cephanelikten iki yüz metre ötede durdurdu. Karainebey köylü Recep ile Çerkes oğlu İsmail ve Cumalı köylü Uzun Hasan Çavuş'u bir yana çekip ellerine bir çift tel kesme makası tutuşturdu:

— Recep, sen bu iki arkadaşınla Eceabat yolunu tutacaksın. O yandan gelen telefon ve telgraf tellerini keseceksiniz. Akbaş'a gelenleri ürkütmeyin; geri kaçmalarına da göz yummayın.

Ayrılan üç kişi, başlarında Karainebey'li Recep olmak üzere Eceabat yoluna yürüdü.

Sonra üç arkadaş daha ayırarak şöyle görevlendirdi:

— Siz de Gelibolu yolunu tutun ve bu yönden gelen telefon ve telgraf tellerini kesin. O yandan gelenleri ürkütmeyin, yalnız geri dönenlerin her ne pahasına olursa olsun geçmelerine müsaade etmeyin.

Bu üç kişilik grup da Gelibolu yoluna düştü. «Yanında bulunanlardan Arnavut Ramazan'la Kozludere köyünden Hüseyin Çavuş'u da deniz kıyısında cephaneliklerin bulunduğu düzlüğün yanı başında yarımadanın

ilk fatihlerinden Gazi Fazıl Baba türbesinin bulunduğu tepeye yolladı.

Bu tepede, dünya savaşında hastahane olarak kullanılmış bir baraka vardı. Bu barakada İstanbul Hükûmetine bağlı cephanelik ve İstihkâm Parkı koruyucusu Türk askerlerinin kumandanları Binbaşı Bahri, Yüzbaşı Hilmi ve Üsteğmen Hulûsi beyler oturuyor, gecenin şu vaktinde de derin bir uykuda bulunuyorlardı.

Üç kilişilik grup, tepedeki Türk subaylarını kolayca uykuda bastırıp bağladı. Drama'lı Ali Rıza bey, yanındaki büyükçe grupla Fransızların Senegalli zenci askerlerin uyumakta olduğu barakalara yöneldi. Kedi adımlariyle ilerleyen baskıncılar, cephaneliğin kara yanındaki cümle kapısında dikilen Senegallileri sessizce avladılar; ellerini kollarını sıkıca bağlayıp ağzına da bir çaput tıktıktan sonra barakaların arasına süzüldüler. Avluda dikilen nöbetçi ile devriyeyi avlamak da zor olmadı. Silâhları ellerinden alınan zenciler, hem soğuktan, hem de korkudan zangır-zangır titreyerek karların üzerine eli kolu bağlı uzatıldılar. Bütün bunlar çıt çıkmadan olup bitmişti. Sıra garnizonun koridorunda dikilen nöbetçinin avlanmasına gelince Karainebey'li Osman'la Arnavut Hasan kedi adımlariyle içeri süzüldü. Osman, birdenbire zencinin boğazına sarıldı, neye uğradığını anlayamadan göğsünde Arnavut Hasan'ın keskin ve sivri bıçağının ucunu duyan Senegalli sessizce baskıncılara teslim oldu. Silâhı alınıp zararsız duruma getirilen nöbetçiyi koridora ölü gibi yatırdıktan sonra Dramalı'nın da yetişmesiyle hep birlikte erat koşuğuyla başçavuşun yattığı odanın önüne geldiler. Dramalı Rıza beyin bir işaretiyle bütün koğuş ve oda camları dipçik vuruşlariyle şangırdatılarak kırıldı. Silâhların namlulları, karayollarından sıçrayan Senegallilerle başçavuşun üzerine çevrildi. Kapılardan dalan birkaç baskıncı, hemen başçavuşun tabancasiyle

koğuştaki tüfeklerin mekanizmalarını topladı.

Sonra, bütün zenci askerler, elleri kolları bağlanıp ağızları tıkandıktan sonra karyolalarına yatırıldı. Bu arada cephanelik koruyucusu Türk askerlerinin koğuşuna da uğrayan baskıncılar, orada kendilerine karşı büyük bir anlayış ve birlik ruhu buldular. Hepsi de cephanelerin taşınmasında yardımcı olacaklarına söz verdiler.

Artık, bütün Akbaş cephaneliği Drama'lı Ali Rıza beyin elindeydi. Hemen, sarı meşin çantasından çıkardığı hava işaret fişeğini biraz ötede kumlar üzerinde şıpırdayıp duran Boğaz sularının karanlığına doğru fırlattı. Mavi ışık fıskıyeleri şerpen fişek, bir süre havada yanarak gürültüyle Adalar Denizine doğru akıp giden mosmor suların üzerine döküldü. Anadolu yakasında Köprülü'lü Hamdi beyle arkadaşları sonsuz bir merak ve sabırsızlık içinde verilecek ışık işaretini beklerken karanlıklar içinde bir tatlı müjde gibi yükselen ışığı gördü: Hemen Bolayır römorkörünün kaptanına:

— Haydi kaptan, diye bağırdı. Demir al. Karşıdan seni bekliyorlar.

Umurbey'in Bergaz iskelesinde kaynaşan bir yığın motor, kayık birdenbire canlanır gibi oldu. Hepsi Akbaş ejderhanın kuyruğuna bağlı yavruları gibi dizili olarak iskeleden ayrıldı. Hepsi de kalın halatlarla birbirine bağlıydı.

Dramalı Ali Rıza bey, işaret fişeğini ateşledikten sonra hem Bergaz iskelesinde dokuz doğuran Hamdi beye haber vermiş, hem de istihkâm parkında bu işareti bekleyen yüzlerce gönüllüye kendisine kavuşmalarını bildirmişti. Bolayır, römorkörü ile arkasında sürüklediği bir yığın deniz aracı boğazda yatan düşman destroyerlerinin güçlü projektörleriyle tarayıp durdurduğu tehlikeli sulardan Akbaş'a doğru ilerlerken İstihkâm Par-

kında bekleyen yüzlerce kişi de Akbaş cephaneliklerine doğru koşar adım ilerlemeğe başladı.

«Bolayır», denizin şiddetli akıntısından da yararlanarak seğirtircesine Akbaş'ta tahta iskeleye yanaştı. Bütün cephanelikler, o gelinceye dek arı gibi işleyen gönüllülerce bolaştılıp kumlar üstüne istif edilmişti. Bu kez yeni bir çalışma başladı. Sekiz bin Rus tüfeğini, yirmi bin sandık cephaneyi, kırk Rus makinalı tüfeğini, elleriyle gözleri bağlanan Senegalli zenci askerleri, Fransız başçavuşunu, üç Türk subayı ile bütün Türk koruyucu askerlerini yükleyen Bolayır römorkörleriyle peşine taktığı bir sürü araç, Karbiga'ya doğru yola çıktı. İngiliz projektörlerinin denizi tarıyan ışıklarından kurtularak karşıya geçti, yine Umurbey iskelesine yanaştı. Burda da hummalı bir taşıma çalışması başladı. Bütün bu çok değerli yükler, çabucak tehlikeli bölgeden uzaklaştırılmak üzere, karadan hazır bekleyen atlara, eşeklere, katırlara, develere, öküz ve tatar arabalarına yüklenerek Çan yönünde yola çıkarıldı ve Yenice bucağında depo edildi. Fransız başçavuşu ile Senegalli askerler, sabaha dek iskelede bir süngülü Kuvayı Milliye erinin gözcülüğünde bekletilerek, gün doğarken serbest bırakıldılar.

«Bolayır» değerli yüklerini boşaltarak Karabiga'ya yollandı. Orada Halit bey çiftliğinin sazlıklarında karaya bindirerek gizlendi. Sazlar, kamışlar ve türlü yeşilliklerle iyice kamufle edilen kahraman «Bolayır», burda sonucu beklemeğe başladı. Herhangi bir tehlikeye karşı geminin bütün değerli eşyaları karaya taşındı ve gemi kuru bir gemi iskeleti olarak kaldı. Kaptan da, tayfalarını alarak karaya çıktı.

Akbaş cephanelik soygununun ertesi 27 Şubat 1920 günü olay, İstanbul işgal kumandanlığı merkezindeki bütün sorumlu başlar üstüne korkunç bir yıldırım ça-

tırtısiyle düşmüştü. Hemen İngilizler, Çanakkale'de üslenen destoryerlerini Anadolu kıyılarına saldırtmış, Bandırma'ya iki yüz kişilik bir İngiliz kıt'ası çıkararak oradaki silâh depolarını kordon altına aldırmıştı. 27 Şubat günü akşama dek «Bolayır»ı arayan - tarayan olmadı. Sorumlular, her an İngiliz savaş gemilerinin gelmesini bekliyorlardı. 28/29 Şubat gecesi de denizde hiçbir projektör ışığı parlamadı. Sabah horozları Kerabiga'da bir yaylım ateş gibi ötmeğe başlamıştı ki, durgun ve mavimtrak suların üzerinde İngiliz destroyerinin ışıktan kılıçları gezinmeğe başladı. Liman çiğ ışık demetleriyle cıvıl - cıvıl kaynaştı. Karabiga bucağının bütün evleri, çarşısı, aydınlık içinde yüzmeğe başladı. En sonra projektör, sazlıkta maskelenmiş olan «Bolayır» üzerinde durdu. Sonra, destroyerden denize indirilen bir sürü filika, İngiliz deniz erleri ve subayları ile dopdolu olarak kıyıya doğru kaymağa başladı. Bir kayıktan iskeleye bir kaç İngiliz subayıyle bir kaç deniz eri çıktı.

Bir İngiliz subayı, bucak müdürünü gemiden amiralin istediğini söyledi. Müdür İsa bey, korkarak git mek istemediyse de, Kuvayı Milliyecilerin kendisine aktardığı birkaç sözü söylemek üzere yüreklenerek savaş gemisine gitti. Amiral, onu çok nâzik karşıladı Yalnız, söz arasında :

— Vapurun tayfasını ve kaptanını teslim etmezseniz bu gece Karabiga'yı yakacağız! Diye bir kurusıkıda bulundu.

İsa bey :

— Bu adamlar Kuvayı Milliyenin emrindedir. Karabigalıların bu işle hiçbir ilgileri ve suçları yoktur. Yapacağınız bu iş, kanunsuz ve haksız olur. Millî kuvvetlerin Biga'da birçok silâhlı adamları ve makinalı tüfekleri vardır. Şu sırada gidişatı gözetlemektedirler.

Hoşa gitmeyen bir davranış karşısında ateş açabilirler, dedi.

Bu söz, amirali yatıştırmış olacak ki bucak müdürünü daha çok sıkıştırmadı. Ona kahve ikram etti. Sonra İngiliz deniz erlerine «Bolayır»ı sazlıktan kurtarıp yüzdürmelerini buyurdu. «Bolayır»ı yüzdürüp ona İngiliz bayrağı çektiren amiral, her saat başı buyruğunu yeniliyordu:

— Kaptan ve tayfalar bir saate dek gelip teslim olmazsa Karabiga'yı topa tutarak yakıp yıkacağım.

Akşam olmuş, gece ilerliyordu. İngilizler, kömürü kalmadığından çalışmayan «Bolayır» römorkörünün ocaklarını, dışardan kesip getirdikleri ağaçların odunlarıyle doldurarak ateşlediler. «Kahraman Bolayır» böylece tutsak edilerek gecenin karanlığında alınıp götürüldü. Kaptanla tayfalar Kuvayı Milliyecilere katıldılar.

— 15 —

İHANET EDEN TOP

Yarım hazırlıkla yarım tedbirle yapılacak saldırı, hiç saldırmamaktan çok daha fenadır.
MUSTAFA KEMAL

Fransızların bir kale gibi güçlendirdikleri Mahmut Nedim konağı, alınması gereken kilit noktalardan biriydi. Urfa Kuvayı Milliyesi için büyük bir engel olan bu konağın, bin türlü güçlükle Siverek'ten getirilen pek değerli topla tuz - buz edileceği gün gelip çatmıştı. Urfa'nın yıkık - dökük kale harabeleri gerisine yerleştirilen top, namlusunu Mahmut Nedim konağına çevirmiş, korkunç mermilerini gürültülerle kusacağı saati bekliyordu. Savaşçıların bir tek umudu bu güzel toptu. Eğer bir Arap atı gibi canlı bir şey olsaydı, onu Antep ve Şam fıstıklarıyle beslerlerdi. O, bütün savaşçıların gözbebeğiydi. Çünkü, zaferin şarkıcı başısı da o olacağa benziyordu. Sanki bütün savaşçıların yüreği, bu topun çelikten varlığında çarpıyordu. Güzel top, avının üstüne atılmağa hazır bir arslan gibi yıkık duvarların arkasında pusuya yatmıştı. Onun gürlemesi, hem Fransızların yüreğini oynatacak, hem de bütün Urfa'lıların yüreğini zafer umuduyla çarpıtacaktı. Savaşçılar, 4 Mart 1920 sabahı başlayacak saldırıda

Fransızların düşeceği şaşkınlığı düşünerek kıs - kıs gülüyorlardı. Şundan ki, Fransız işgal kumandanı, Türk savaşçılarının elinde böyle bir top olduğunu bilmiyordu. 3/4 Mart gecesi, Mahmut Nedim konağına saldıracak savaşçılar, Millet Haniyle daha başka yerlere yerleştirildi. Düşmanın üstüne toptan atılmak üzere Samsat kapısiyle çepeçevre Fransız mevzilerine karşı yerleştirilmiş olan bütün savaşçılar, bu büyülü güzel topun, gürleyerek vereceği işareti bekliyorlardı.

Top, 4 Mart 1920 sabahının ilk aydınlığiyle birlikte gürledi ve ilk mermi Mahmut Nedim konağındaki Fransızların şaşkınlığı ortasında bir duvarı çökertirken bütün Türk savaşçıları mevzilerinden fırladı. Samsat kapısında yapılan saldırının ilk başarısı, karşıdaki nalbant dükkânına erişmek olacaktı. Ne var ki, Mahmut Nedim konağının yanındaki değirmene Fransızların yerleştirmiş olduğu bir otomatik tüfek, Samsat kapısından kuş uçurmuyor, sayısız Fransız mermisi, önüne gelen canlıyı - cansızı keskin bir bıçak gibi ikiye biçercesine yağıp duruyordu. Böylece savaşçılara büsbütün kapanmış olan Samsat kapısının her iki yanında harap ve yıkık dükkânlar vardı. Topun attığı ikinci mermi yüzünden Fransız otomatiği bir duraklama yapar yapmaz, Siverek'li savaşçılar, şimşek gibi Nalbant dükkânına atladılar. Ağır otomatik tüfeğin ateşi, burayı tutmuyordu. Bu sırada ilk top mermisiyle davranan Millet Han'ındaki savaşçılar, Mahmut Nedim konağının caddeye bakan avlu duvarı önündeki bitişik dükkâna daldılar. Makinalı tüfeğin hışmı burayı da tutmuyordu. Savaşçıların, yanlarında olsa, topu tutup şapur şupur öpesi geliyordu. O, gür sesiyle genel bir savaş ruhu gibi ileri atılıyor, savaşçılar da da onun arkasından korkuyu çiğneyerek ileri atılıyorlardı. Top, böylece Fransızların sığındığı Mahmut Nedim konağıyle öbür konakları döğe dursun, avlu duvarı önündeki

bitişik dükkâna varan savaşçılar, bunun kepenklerini baltalarla kırıp içeriye girdiler. Buradan avluya geçmek üzere yine beraberlerindeki kazma ve baltalarla kalın avlu duvarını çabucak deldiler.

Ne yazık ki, öncü savaş ruhu o güzel top, susmuştu. Kulakları ve yürekleri sevinçle dolduran o tatlı arslan kükremesi, bilmedikleri bir nedenden dolayı susmuştu. Bütün savaşçılar, yetiştikleri ilk ereklerinde kulak kabartmış bekliyorlardı. Açılan duvar deliğinden ilk avluya giren bir Siverek'li savaşçı, makinalı tüfeğin sayısız kurşunlarıyla biçilerek oracıkta can verdi. Gürleyen topun büyülü sesinden yüreklenerek saldıran Türklerin, böyle duraklamasının anlamını anlayan kurnaz Fransızlar, hemen karşı saldırıya geçtiler. Mahmut Nedim konağının avlu duvarı dibindeki savaşçılara el ve tüfek bombaları yağdırmağa baladılar. Bir anda burası mezbahaya döndü. Havada kaldırım taşları, tahta parçalariyle birlikte insan parçaları da uçuşuyor, iniltiler, haykırışlar, patlayışlar ve kapkara dumanlar birbirine karışıyordu.

Mahmut Nedim konağı avlusunda delik açan yiğitler böylece bir et ve kan yığını olarak savaşçıların safından sonrasız olarak ayrılınca, Nalbant dükkânına sığınmış olan savaşçılar bir süre ne yapacaklarını şaşırdılar. Bu kapandan çıkabilmek için akşamın karanlığını beklemek, hiç olacak iş değildi. Hızlı sıçramalarla makinalı tüfeğin kurduğu barajdan öteye geçmek, daha elverişli yerlerde mevzilenmiş arkadaşlarla birleşmek ve karınca - kararınca bir iş başarmak gerekiyordu. Böyle düşünerek teker teker sıçramağa ve Samsat kapısından içeri girmeğe başladılar. Hepsi de böylece Samsat kapısını geçtiler. İçlerinden birisi bacağından yaralandı. Uzun ve dolambaçlı bir yol izleyerek Mahmut Nedim konağının cümle kapısı karşısındaki evde

mevzilenen arkadaşlarına kavuştular.

Baktılar, Mahmut Nedim konağı önündeki dükkânda sağ kalmış, ya da önemsiz yaralar almış bir kaç arkadaşları vardı. Onlara arsa duvarı boyunca sinerek ve sürünerek Millet hanı'na geçmelerini salıkladılar.

Mahmut Nedim konağının karşısındaki evin avlusunda bir çok Kuvayı Milliye savaşçısının toplandığını sezen Fransızlar, oraya bir tüfek bombası savurdularsa da, bomba bir taş gibi oradakilerin arasına düştü. Patlamamıştı. Savaşçılardan biri bunun üzerine heyecanla bağırdı:

— Arkadaşlar, korkacak hiç bir şey yoktur. Eceli gelen ölür. Ölmemiz kaderde olsaydı şu bomba patlar, bir kaçınızı alıp götürebilirdi. Korkmayın, dalalım şu evden içeri, ölüm bizden korksun.

Hep birlikte içeri girdiler. Girdikleri iki oda da karanlıktı. Yalnız bunların duvarlarından Mahmut Nedim'in evine açılmış delikler görerek orada neler olup bittiğini anlamak üzere gözlerini bunlara yerleştirdiler: Fransızların bir bölümü yıkılan duvarların taşlariyle kendilerine siperler yapmağa çalışırken, öbürleri de durmadan Urfalı milislerin üzerine tüfek, el bombaları ile atış yapıyorlardı.

Bunun üzerine milisler, hazır buldukları mazgallara tüfeklerinin namlularını yerleştirerek hep birden yaylım ateşe geçtiler. Bu sırada dükkândaki az yaralılarla sağ kalanlar da Millet Han'ına geçip oradan da onların yanına gelmişlerdi.

Siverek'liler, akşam karanlığında yaralılariyle şehitleri sayabildiler: Dört yaralı ile on bir şehitleri vardı.

★

Artık, bütün Urfa'da mazgal savaşı sürüp gidiyordu. Fransızlar, tam anlamıyle kuşatılmışlardı. Kuvayı

Milliye kumandanlığının bütün isteği, dışardan onlara yardım gelmesini önlemek ve cephanelerinin bitmesini hızlandıracak davranışlar ve düzenler yapmaktı. Bu yüzden, yürekli milisler, düşmanın makinalı tüfekleriyle ve tüfek bombalariyle eğlenerek ona durmadan mermi yaktırıyorlardı. Gizli yerlerden saldırıya geçmiş gibi türlü gürültüler çıkarıyor, gece karanlığında sokaklar da teneke çalarak düşmanı tedirgin ediyorlardı.

Milisler, böylece kaplumbağa savaşiyle değerli zamanlarını yitiredursunlar, bağlantıda bulundukları Şahinoğulları, Suruç'tan çok önemli bir haber gönderdiler: Fransızlar, Urfa'da kuşatılmış olan askerlerini kurtarmak üzere yardım gönderecekti. Bu, korkulacak bir haberdi. Kuvayı Milliye kumandanı Ali Saip bey, Fransızları kuşatan milis gücünden iki yüz elli kişilik bir müfreze ayırarak gelecek düşman yardımını karşılamak üzere Suruc'a göndermek kararını aldı. Bunların da hızlı davranmak için atlı olması gerekiyordu.

Gidecek müfreze, geceyi hazırlıkla geçirip, sabahleyin erkenden atlara binmeden önce Köroğlu'nun kahvesinde birer acı kahve içti. Sonra ahırlardan hayvanları çıkarıp tımar ettiler ve eğerlerini vurdular. Soylu hayvanlar, yola gideceklerinden dolayı çocuk gibi seviniyor, sahiplerinin ellerine, kollarına, yüzlerine, yüzlerini sürüyorlardı. Günlerdir, ahırların karanlığında tüfek sesleri dinleyerek sıkılmışlardı. İki yüz elli kişilik müfreze, Fransızlara uzak olan Harran kapısından çıktı ve Nemrut dağlarına doğru yöneldi. Bir çok yerde kar eriyip gitmişse de kuzey sırtlarda ak yamalar gibi göze çarpıyordu. Kar suları, bütün kuru dereciklerden gümüş salyangoz izleri gibi akıp gidiyordu. Güney baharının eli kulağındaydı. Kafile, kestirme patikalardan gidiyordu. Bu dalgalı topraklar üzerinde toplu hedef göstermemek için müfreze, gruplara ayrılmış, ara-

lıklarla birbirlerini izliyordu. Kolbaşı, Urfa — Suruç şosesine inmak üzereydi. En arkadan giden öğretmen ve yedek subay Kerim Fuat bey grupu, yedi atlıydı ve epeyce de geride kalmıştı. Kestirme bir patikadan giderek kolun önüne çıkmak istediler. İçlerinde Hamit Çavşan adlı yaşlı bir milis, buraları karış - karış bildiğini söyleyerek arkadaşlarına kılavuzluk etmek istedi. Engebeli ve dalgalı topraklar üzerinde saatlerce döndüler, dolaştılar, yine önceki yere geldiler. Güneş de batmak üzereydi. Ana yolu yitirmişlerdi. Bir köye rastladılar; Bir sürü koyunla tepeye doğru tırmanan bir çobana seslendiler. Sürünün iki köpeği ağız dolusu havlıyarak onların üzerine atıldı. Çoban, köpekleri kovarak onlara yaklaştı. Urfa'lı atlıların buralardan geçip geçmediğini sordular. Görmediğini söyledi. Fransız askerlerini görüp görmediği sorusunu da şöyle yanıtladı:

— Şahin bey oğulları, Fransızlarla çarpışıyorlar Fransızlar, yetmiş vagona dörder asker yerleştirerek önlerine de kum torbalarından siperler yaptılar. Bizi iki gün torbalara kum doldurmak işinde çalıştırdılar.

Çobandan, gitmek istedikleri Boztepe yönünü sordular. «Suruç ovası, köpüksüz, dalgasız, karanlık bir deniz» gibi uzuyor ve yayılıyordu.

Kerim bey, birden bire uzaktan gökyüzüne doğru bir aydınlatma fişeğinin yükseldiğini gördü:

— Arkadaşlar, dedi, düşman aydınlatma tabancasiyle ovayı aydınlatıyor. Ya bizim varlığımızı keşfetti; ya da hiçbir şey bilmeden yürüyüşe geçmek üzere ilerisini aydınlatmağa çalışıyor. Tedbirli davranalım. Aydınlatma tabancası ile havaya üç fişek atılmıştı. Demek ki düşman yakındaydı.

Kerim bey sonra düşündü: Bu aydınlatma fişekleri Suruç ovasının eski azizliklerinden başka bir şey değildi. Sıcak yaz günlerinde bu güzel ve geniş ovanın gök-

lerinde ne güzel ve şiirli seraplar doğar, halkı, çobanları ve yolcuları şaşırtarak saatlarca eğlendirirdi. Kerim bey, attan inerek yere uzandı ve kulağını yapıştırarak dinledi. Uzaktan ve yakından hiçbir ayak sesi duyulmuyordu.

— Arkadaşlar, daha ileriye gitmeyelim, dedi. Bizimkiler, bizim önümüzde değil, arkamızdadır.

Hamit Çavşan'ın direnmesiyle atlarına atlayıp ovada bir çeyrek saat daha gittiler. Kerim bey, bir daha attan atlayarak yüzü koyun yere uzandı ve yüzünü okşayan kısa otlar ve güzel kokulu çiçeklere yaslanarak yeri dinledi. İşte, bir yığın atın nal sesleri, toprağın katı dalgalarını aşarak kulaklarına dek geliyordu. Ötekiler de inip yeri dinlediler, atların ayak sesleri, açıkça işitiliyordu. Bir süre daha bekleyerek kulak verdiler. Artık, atların tıksırmaları, kişnemeleri ve savaşçıların konuşmaları da işitilmeğe başlamıştı. Ova, kapkaranlıktı. Yalnız iri yıldızlar, burayı zindan karanlığından kurtarıyordu.

Gerçekten de biraz sonra büyük kol, onların bulunduğu yere geldi. Buradan hep birlikte Boztepe köyüne vardılar. Vakit gece yarısını geçmişti. Köy ağasının odasında konuk edildiler. Köy ağası :

— Fransızlar, çok üstün güçlerle Arappınarı'na çıktılar, dedi. Bu dolaylardaki köyler, hep teslim bayrağı çektiler. Belki de yarın buraya geleceklerdir. Hepimizi öldürecekler diye korkuyoruz.

Tanınmış Urfa'lı savaşçılarla aşiret ağaları, köy ağasının bir bozguncu havası esen sözlerini düşünceli düşünceli dinliyorlar, alınlarının çizgilerini, kaygunun bıçağı daha çok yarıyor ve derinleştiriyordu.

Savaşçılar, aşiret geleneğine göre yemeklendiler. Kocaman siniler üstünde kumullanan sıcak bulgur pilâvını, kaşık ve çatal olmadığından elleriyle yediler. Ko-

lun başları, Boztepe köyü ağasının yaptığı ağulu propagandanın etkisinde kalarak Urfa'ya dönmeyi kararlaştırdılar. Pilâvı yeyip ayranı içtikten sonra atlarına atlayıp köyden çıktıkları sırada yaşlı bir köylü soluk soluğa önlerini kesti:

— Ağalar, nereye gidiyorsunuz? Dedi. Şahin bey oğulları, sabahtanberidir Fransızlarla çarpışıyorlar. Fransızlar, onların köylerini yaktılar. Şimdi, buradan bir saat uzakta bulunuyorlar. Size bu kaygulandırıcı lâfları eden köyümüzün ağası olan Süleyman oğlu Mehmet Faik, Fransızlardan yanadır, sonra kendisini korusunlar diye de bir çok Ermeni'yi saklamıştır.

Yedek subay Kerim Fırat, İzollu aşireti reisi Bozan ağa ve Rüştü Küçük Ömer, yaşlı köylünün sözlerini gerçeğin ta kendisi bilerek dinlediler ve hemen atlarını sürerek durumu ilerideki ağalara da anlattılar. Sözlerini dinletemediler. Hepsi, köy ağasının yaptığı bozgunculuğun etkisi altındaydı. Bu yüzden yaşlı köylünün verdiği doğru bilgiyi kulak asmadan atlarını Urfa yönüde dehleyerek uzaklaştılar.

Sonradan Ali Saip beyin eline geçmiş olan bir mektup, Boztepe köyü ağasının ihanetini olduğu gibi meydana vuruyordu. Yüzbaşı Sajo'dan Süleyman ağa oğlu Mehmet Faik ağaya giden mektup şöyleydi.

«İzzetlû efendim hazretleri!

Gönderdiğiniz mektuba çok teşekkür ederim. Mektupta dediklerinizle kişiliğiniz üstüne gereken bilgileri albay hazretlerine bildireceğim. Mektubu getiren güvenilir adamınıza emanet ettiğim mektubumu Arappınar'ına göndermenizi diler, saygılarımı sunarım, efendim.

25 Mart 1920

— Yüzbaşı Sajo —

★

Şahinoğullarına yardıma gidip de düşmanın üstüne varmadan, bir propagandaya kapılarak yine Urfa'ya dönen ikiyüz elli milis, atlarını tımar edip ahırlara çektiler ve sonra sıkıntılı bir mazgal savaşına sürüklendiler. Fransızların birer kale gibi güçlendirdiği ak moskof taşından evler, mavzer kurşunlarına bana mısın demiyordu. Çok güvenilen nazlı top da anlaşılan çok şımartıldığından bir susmuş, bir daha da gürlemek bilmemişti. Fransızların ateş püsküren mevzilerine ve sığınaklarına karşı yapılan pek çok saldırılar boşa çıkmıştı.

Bütün savaşçılar, üzüntü içindeydi.

Ali Saip bey de Halvetiye'deki karargâhında oturmuş, yararsız günler geçiriyordu. Yığınlarla savaşçı, ne yapacağını bilmeyerek evlerde ve kahvelerde oturup sabah akşam acı kahve ve çay içerek vakit öldürüyordu. Oysa, öbür yanda Akçakale tren istasyonuna çıkıp burasını güçlendiren Fransız askerleri, Urfa'nın arkasında bir tehlike yarattıkları gibi, o dolaylardaki boyun eğmeyen köyleri de yakıp yıkıyorlardı.

Ali Saip bey, uzaktan uzağa sırıtmağa başlayan bu tehlikeyi bulunduğu yerde yok etmek üzere davranmanın gerektiğini anladı. Aneze aşireti reisi Haçim'in aşiret atlılarını da hesaba katarak Urfa - Siverek atlılarından altı yüz kişilik bir güç hazırladı.

Ali Saip bey, son günlerde Teğmen Kemal beyin getirdiği iki toptan birini Fransız mevzilerine aralıklı ateş edilmek üzere Urfa'da bırakarak bunlardan birini, iki ağır makinalı, bir yeğnik makinalı tüfekle birlikte altı yüz kişilik atlının başına geçirdi.

Yumuşak, tatlı bir Mart sabahı, Ali Saip bey atına atlayarak atlıların başına geçti. Akçakaledeki düşman üzerine oldukça düzgün bir yürüyüş başladı.

Harran ovasının yemyeşil düzlükleri ortasından ge-

çen Akçakale - Urfa yolu, atlıların da, atların da pek hoşuna gidiyordu. İlk yaz, erkenden ovaya inmiş ve burada inanırların hayâllerinde yaşayan cennet düzünün çiçekten, yeşillikten ve kokudan çok zengin bir minyatürünü yaratmış gibiydi. Atlar bir yandan, günlerdir uyuşan ayaklarını birer kuş kanadı gibi kullanmak için hırsla oynayıp duruyor, bir yandan şu yeşilliğe dalıp doyasıya otlayabilmenin özlemi içinde durmadan orayı gözetliyorlardı.

Atlılar, Harran ovasının göklerine yaklaştıkça uzaklaşan gök görüntülerini, serapları seyrederek keyifli keyifli, türküler yakarak, konuşup gülüşerek ilerliyorlardı. Harran ovasının çabuk geldiği gibi çabuk da giden ilk yazı mutluluk düşünceleri veren güzel bir barış dünyasının ölmez güzelliklerini andırıyordu. Böyle güzel bir doğa içinden geçerek ölmeğe, öldürmeğe gitmek, feleğin ne büyük kahpeliğiydi. Atlıların birçoğu, bunu ruhlarının derinliğinde duyuyorlardı. Sürü sahiplerinin, göçebelerin kara çadırları, yer yer, öbek öbek göze çarpıyor, koyun sürüleri bu yeşil sonsuzluk ortasında ak köpükten adacıklar gibi yüzüyordu. Atlılara yaklaşmak yüreklliğini gösteremeyen iri ve besli çoban köpekleri, taa ötelerden yıldırım gibi koşarak geliyor ve sıraya dizilerek bu kalabalık asker dizisine iş olsun diye ağız dolusu havliyorlardı.

Ali Saip bey, Akçakale'ye iki saat kala milislere mola verdirerek Kuvay-i Millîye Kumandanlarını yanına aldı, Aneze aşiretinin çadırlarına doğru ilerledi. Orada onları aşiret reisi Haçim dostça karşılayacaktı. Ne var ki Haçim'i orada bulamadılar. Kaçmıştı. Aşiret ileri gelenleri, Ali Saip beyle arkadaşlarını ağırladılar. Sütler, ayranlar, yoğurtlar verdiler. Yalnız bu yağlı ballı yemeklerinin arkasından çok kötü bir haber de vermekten uzak kalmadılar: Büyük bir Fransız yardım birliği, Urfa'da bu

şatılmış olan Fransız garnizonunu kurtarmak üzere, Harapnaz istasyonundan Urfa yönünde yola çıkmıştı. Bu kafilede dört bataryalık bir topçu gücü de yer almıştı.

Aneze aşiret ağalarından bu taze haberi alan Ali Saip beyle bütün Urfa ve Siverek aşiret ağalarında şafak attı. Bu bataryalar karşısında hangi babayiğit dayanabilirdi? Bunlar, acımadan bütün Urfa'yı yakıp yıkabilirlerdi.

Ali Saip beyle arkadaşları, çadırlardan ayrılınca biraz ötede çabuk bir karara varmak üzere ayak üstü görüştüler. Varılan karar şu oldu; Urfa hemen boşaltılmalı, millî güçler Karaköprü'ye çekilmelidir. Şu sırada yapılacak tek iş, hemen vakit geçirmeden Urfa'ya dönmekti. Ali Saip bey ve arkadaşları Haçim'in çadırına giderken ovaya serpilmiş gördükleri boş top mermisi kovanlarına bir anlam verememişlerdi. Şimdi buralara serpilmiş olan bu mermi artıklarına gözleri faltaşı gibi açılarak bakıyorlardı. Onları, yoladek uğurlayan Aneze aşireti ağaları, Ali Saip beyin boş kovanlara korkuyla baktığını gördükçe bıyık altından gülüyordu.

Bunları, daha bu sabah, aşiretin güvenilir adamları, Akçakale'deki Fransızlardan alıp bir deveye yüklemiş ve çadırlara giden yol üstüne serpiştirmişti.

Aneze'liler konuklarını yola bırakıp dönerken Akçakale'deki Fransızları bir kez daha kurtardıklarından dolayı Fransızlardan koparacakları altınların parıltısıyla gözleri kamaşarak kurnaz ve zeki olmanın verdiği tatlı mutluluk içinde yüzüyorlardı.

Ali Saip beyin atlıları gittikten sonra Haçim saklandığı yerden çıktı.

Altı yüz atlı, ovada uzaklaştı, küçüldü. Karıncalar gibi güç görülebilir oldu. Evet, bu kerte güzel bir cennet yeşilliği üzerinde savaş nağraları atmanın, tepinmenin anlamı var mıydı? Gözden büsbütün yiten atlıların ar-

kasıdan uzun uzun baktı ve sonra esneyerek çadırına girdi.

Akçakale'den Urfa Kuvayı Milliyesi üzerine yürüyen korkunç Fransız bataryaları masalına Ali Saip beyle birkaç aşiret reisi o kerte inanmışlardı ki çoğunluğun düşüncesine karşıt olarak Urfa'yı boşaltıp Karaköprü'ye çekilmekte ayak dirediler. Atlılar hem Urfa yönünde gidiyor, hem de boşaltmalı mı, boşaltmamalı mı konusunu tartışıyorlardı. Siverek'lilerin çoğunluğu, boşaltılmamasından yanaydı. Öğretmen yedeksubay Kerim bey, hemen Urfa'da bulunan Mehmet Emin beye kendileri gelinceyedek herhangi bir biçimde şehirde çıkmamasını salıkladı ve bunu seğirtken bir atlı ile gönderdi.

Siverek atlıları, Ali Saip beyle ötekilerin düşüncelerine sırt çevirerek :

— Biz, Siverek'liler, ölürsek de kalırsak da Urfalılarla beraberiz. Biz öldükten geri öte yanı da Urfalılar düşünsün!

Diye söylenmeğe başladı. Milisler Urfa'ya girerken güneş de Nemrut dağları üzerinde batıyordu.

Atlılar şehre girince korkunç bir panik havasiyle karşılaştılar. Ali Saip bey, Badilli aşireti reisi Sait'i kandırarak birlikte Karaköprü'ye çekildi. Ali Saip beyin çekilmesi, halkı çok kötü etkiledi. Yatağını yorganını hayvanına, arabasına ve sırtına yükleyen şehirden göç etmeğe başladı. Kuvay-i Milliye Kumandanının Aneze aşireti ağalarının propagandasına kapılarak şehri boşaltıp gitmesi, Urfa Belediye Başkanı Hacı Mustafa Kâmil beyi davrandırdı. Siverek savaşçıları ona destek oldu. Böylece elden gitmek tehlikesi atlatan şehir, kurtuldu. Eğer Siverek'liler de Urfa'yı boşaltıp gitselerdi kuşatılmış olan Fransız garnizonu kurtulacak, Ermeniler, belki de silâhsız halka saldırıp büyük bir kesim yapacaklardı. Ertesi gün, Karaköprü'de bir propaganda düzenine

kurban gittiğini anlayan Ali Saip beyin buyruğundaki savaşçılarla Badilli aşireti atlıları, yine Urfa'ya dönerek eski mevzilerine yerleştiler.

— 16 —

KADİRLİ'NİN KURTULUŞU

Milletlerin tutsaklığı üzerine oturtulmuş kuruluşlar her yanda yıkılmağa mahkûmdur.
MUSTAFA KEMAL

Kargapazarı olayı, Kilikya'daki Fransız sömürgecileriyle onların emrinde sert bir silâhlı kalabalık olarak çalışan Ermeni «intikam taburları» nı kara kara düşündürmeğe başladı. Bu yüzden işgal kumandanlığı çok yere yayılma açgözlülüğünden vazgeçerek belli «müstahkem» yerlerde toplanma işine hız verdi. Bu yüzden Kadirli'deki Ermeni fedaileriyle otuz kişilik Fransız atlı garnizonunun kumandanları Üsteğmen Sübi ve Piyerson da pirelenmeğe başlamıştı. Kadirli'deki jandarma örgütü de, Fransız işgaliyle birlikte, ulusal rengini yitirmiş tam anlamiyle bir sömürge jandarma örgütü olup çıkmıştı. Türk jandarmaları bütün terhis edilip memleketlerine gönderilmiş, onların yerini Çerkeslerle Kamovar denen Ermeni fedaileri almıştı. Jandarma subayları da hep Ermeniydi. İşgal askerlerinin kasabaya ayak basışıyle birlikte bütün Türklerin silâhları toplanmıştı. Bu sırada Kadirli'nin yerli Ermenileri de silâhlandırılmıştı. Aklı başında kimi Ermeniler, bu işin kötüye gideceğini, Türk halkının silâhsızlandırılıp Ermenilerin silâhlandırılma

sının ilerde çok büyük kötülükler doğuracağını boşuna söyleyip duruyorsa da sözleri havada kalıyordu. Eski sürgüne giden Ermenilerin hepsi, Kadirli'ye dönmüş, bunların yanı sıra Türkiye'de doğmamış bir yığın Ermeni göçmeni de gelmişti. Başlangıçta Fransızların güvenini kazanıp burada jandarma kumandanlığı yapan Ali Saip bey zamanla Kuvay-i Millîyecilerle birleşmiş, Urfa Kuvay-i Millîye Kumandanlığına gitmişti. Kasabada Ermenilerin ve Fransızların gerek siyasal, gerek ekonomik baskısı dayanılmaz bir kerteye gelmeğe başlamıştı. Sivas Kongresinin buyruğuna uyarak kasabanın aydınları ve ileri gelenleri, davrandılar. Müftüoğlu Hâzım, Müftü Osman Nuri, Ceza Reisi Feyyaz, Tevfik Coşkun, Tekerek Hasan, Halil, Müftüoğlu Remzi, Hacı İdem, Öğretmen Rasim, Öğretmen Bekir Sıtkı, Vayisoğlu Vahit, Hüsnü Coşkun, Hacı Muharrem, bir gece Nalbant Mehmet Ağanın dükkânının üstündeki odada toplandılar. Bu toplantı, Kadirli Müdafaa-i Hukuk Derneğini doğurdu. Tevfik Coşkun bey, derneğin başkanlığına getirildi. Dernek üyeleri, hemen sistemli bir propagandaya giriştiler. Kadirli'li Türklerin malını, canını ve namusunu korumak uğruna silâhlanmak gerekti. Halk, parolayı çabuk kavradı, satılabilecek her şeyini satarak silâh ve cephane edinmeğe başladı. Türlü tehlikeler altında Kadirli'ye getirilen silâhların fiatı da otuz altından aşağı düşmediğinden çok yıkıcı oluyordu.

Yine bu sırada müjdeye benzer güzel bir haber Kadirli'leri sevindirip gözlerini ışıldattı. Buna göre Andırın' da hemen kırk bin kişilik Kuvay-i Millîyeci Kozan'ın ve Kadrili'nin üstüne yürümek üzere hazırlanmaktaydı. Bu ordunun başbuğu da Hafız Bekir adlı, kimsenin bilmediği bir yiğitti.

Gerçekten de Hafız Bekir'den Müdafa-i Hukuk Derneği Başkanı Tevfik Coşkun beye haberin duyulmasın-

dan birkaç gün sonra bir mektup geldi. Mektup şöyle diyordu :

— Silâhlı ve millî bir örgüt meydana getirerek müstevliyi bu güzel yurttan kovmak için Andırın'da çalışıyorum. Sizin de milliyetçi ve yurtsever bir genç olduğunuzu öğrendim. Çalışmalarımızı birleştirelim.

Tevfik Coşkun, mektubu alınca yüreği çok büyük sevinçlerle çarptı. Hemen en içten arkadaşı öğretmen Bekir Onat'ı buldu. Kolkola Savrun suyu kıyısına dek uzandılar. Mektubu dikkatle birkaç kez okuduktan sonra yırtıp çayın suyuna fırlattılar.

Kasabanın Ermeni halkı, Türkler arasında bir şeyler döndüğünü, silâhlı bir örgüt kurulmak üzere olduğunu sezmişler, Üsteğmen Sübi'nin kulağına fısıldamakta da gecikmemişlerdi. Bunu işiten Sübi, bir gece, şehrin kıyısında birkaç el silâh atarak kendine göre bir deneme yapmak istedi. Durumu bilmeyen Türk ve Ermeni bütün Kadirli halkı, yataklarından fırlamış, her iki halk da silâhlariyle kapılarının ve pencerelerinin önüne koşuşmuştu.

Sübi'nin iş olsun diye tabacasını boşaltıp durduğunu gören Müftü Osman Nuri efendi, onun karşısına dikilmiş:

— Yahu, demişti, biz sizi burada adaletli bir yönetim kurarsınız sanıyorduk. Oysa siz memleketi ihtilâle verip halkı birbirine kırdırmak istiyorsunuz. Bu ne biçim yönetim?

Sübi buna şu yanıtı vermişti:

— Şehrin ne durum alacağını öğrenmek üzere bir deneme yaptım.

Sübi, birkaç gün sonra, Müftüyü çağırarak ona şöyle bir propaganda sakızı vermişti:

— İskenderun'a pek çok Fransız askeri ve tankı çıkarıldı. Yalnız, bu dediğimi kimseye söyleme emi?

Müftü, buna inanmış görünerek oradan uzaklaştı.

Tevfik Coşkun bey, artık Andırın'daki Kuvayi Millîye Kumandaniyle düzgünce mektuplaşıyordu. Böyie uzaktan uzağa mektuplaşmakla yetinmeyerek Andırın dolaylarındaki köylerden olan Tekerekoğlu Hasan efendiyi Hafız Bekir'e gönderdi. Hasan efendi, Andırın'a vardı, Hafız Bekir'i aradı. Karşısına «Osman Tufan» bey çıktı. Tufan bey, türlü takma adlar altında neden saklandığını ona kolayca anlattı:

— Kadirli'lere benden çok selâm et, hiçbiri yerini bırakarak başka yana savuşmasın birkaç kişi Andırın'a kaçıp kurtulsa bile Ermeniler geride kalanları toptan öldürüp o güzel ve verimli kasabayı büsbütün sahiplenebilirler. Andırın kuvvetleri gelince de onlara her türlü yardımı yapmağa hazır olsunlar.

Tufan beyin Andırın'da olduğunu öğrenen Fransız Kumandanlığı, Kadirli'ye iki yüz kişilik bir Ermeni atlı gücü gönderdi. Atlılar, kasabaya gece yarısı vardılar. Türklerin ahırlarının kapılarını kırarak atlarını bağladılar. Ahırlarda ele geçirdikleri dinlenmiş atlara binerek Andırın'a doğru yollarını sürdürdüler. Sınırdaki Nürfet köyünde halktan Andirin'da neler olup bittiğini öğrenmek istediler. Köylüler, durumu kavrayarak şöyle konuştular:

— Yukarıdaki tepelerde, çalıların arasında sarı karınca gibi silâhlı çeteler görüyoruz.

Bu bilgiyi alan atlılar, gerisin geri ederek dört nal geldikleri yere döndüler. Kadirli'de bıraktıkları atlarını alarak ivedi Kozan'a döndüler.

Tayyarda, Ermenilerin getirdiği bilgiye inanmayarak kendi adamlarından olan Darende'li Mustafa ağayı Andırın'a gönderdi. Mustafa ağa, oraya varıp da Tufan beyi bulmadan önce Mustafa ağanın bir casus olduğu haberi Tufan beyin kulağına iletildi.

Osman Tufan beyin Andırın'a varış hikâyesi şöyleydi :

Yüzbaşı Ali Ratip (Sinan Tekeli), Sehlikoğlu Hasan efendiyle Niğde üzerinden Karaisalı'ya giderken Osman Tufan bey de Kurtoğlu Hulûsi, Gizzik Duran, Arap Ali ve dört silâhlı milisle Aziziye Göksün üzerinden Andırın'a doğru yola çıkmıştı. Halkın zemheri dediği karakış ortalığı kasıp kavuruyor, hiçbir canlıya göz açtırmıyordu. Karla kaplı yollar ve patikalarda yaşamağa lânet edercesine çok büyük zahmetle ilerliyorlardı. Kimi yerlerde yayan dahi gidemeyerek parayla tuttukları köylülerin yardımıyla açılan izlerden ilerlemeğe çalıştılar. Bu köylüler, onları birçok yerlerde omuzlarında taşımak zorunda kaldılar. Yol vermez dağlardan ve bellerden aşarak en sonra yarı donmuş bir durumda Toklar bucağına vardılar. Bucak Müdürü, Tufan beye aldırış etmeden eski ve ünlü eşkiya Arap Ali'yi:

— Arap Ali Ağa Hazretleri!

Diye etekleyerek karşıladı. Sonra onlara da :

— Hoş geldiniz! dedi.

Yolda Geban köyünde mola verdiler. Orada Şakir Bozdoğan adlı birini Tufan beyin gözü ısırdı. Harbiye öğrencisiyken Şakir Bahçe adlı bir arkadaşları vardı. Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinde ilgili görülerek kovuşturmaya uğramış, kaçarak Rusya'ya gitmişti. İşte, o Şakir Bahçe, şu sırada karşısında bulunan adamdı. Nereden nereye? Tufan bey :

— Senin adın Şakir Bahçe değil mi? diye sordu.

— Siz kimsiniz?

— Bir yolcu, bir Tanrı misafiri.

Tufan bey ancak Ocak 1920'de Andırın'a varabilmişti. Aşağı Andırın'da Yağcıoğlu İbrahim ağaya konuk oldu. Bunun damadı Maraşlı Hacı İlyas efendinin son Maraş savaşında şehit düştüğünü öğrendi.

Tufan bey, burada kimi eşkiya reisleriyle karşılaştı. Bayağı soyguncu olan bu adamlara şöyle ünleyerek yollarını değiştiriyor ve onları Kuvay-i Millîye saflarına alıyordu:

— Erkeklik bu mudur? İşte, düşman karşınızda, Çukurova'da; hem de çok zengin, gidin, onları vurun, silâhlarını alın. Yiğitlik odur. Yoksa burada kendi dininizden zavallıları soymak, canını yakmak, hiçbir zaman insanlığa, Türklüğe, erkekliğe yakışmaz.

Bu eşkiyalar, Karabucak'lı Deli Hacı ağayı da soymuş soğana çevirmişlerdi. Geceleyin, adamcağız evinde don gömlek kalmıştı. Giyeneklerine varıncayadek alıp gitürmüşlerdi. Deli Hacı Ağa hırsızları izleyerek taa Andırınca gelmiş, orada Tufan beyle tanışmış, ondan da şöyle sözler işitmişti:

— Düşmana, ona vuralım. Onda her şey var.

Hacı ağa gittikten bir süre sonra ünlü Kargapazarı olayı meydana gelmişti. Bunun en önemli elebaşılarından biri de Deli Hacı Ağaydı.

Tufan bey, Andırın'da Yağcıoğlu İbrahim Ağa ile anlaşarak ilk Kuvay-i Millîye örgütünü kurdu. Burası üç bölgeye ayrıldı. İbrahim ağa, grup kumandanı oldu. Her bölük yüzer kişilikti. Her milis silâhiyle geliyordu. Bölük Kumandanı da kendiliğinden atlı ve silâhlıydı. Bölük Kumandanını silâhlılar kendi aralarından seçiyorlardı. Gelenlerden kimisi binek, kimisi de yük hayvanı getiriyordu. Bölüklerin üniforması, yerli aba, yün şalvar ve çarıktan meydana geliyordu. Hepsi, askerlik kanunu içinde görev görmekteydi. Tufan bey, Hafız Bekir ikinci takma adıyla sözde Düldül dağlarının ardında bulunan Tufan beye bağlıydı. «Halkı uyandırıcı örgütle bağlayıcı genelgeleri Düldül dağlarının arkasında Tufan'ın imzasiyle» yazıyor ve halka dağıtıyordu. «Kumandan işareti mermiydi. Takım Kumandanı yakasına bir, Bölük Ku-

mandanı iki, Grup Kumandanı üç mermi» »takıyordu. Kadirli'de Nuri Çavuş'a haber saldı; selâm geldi. Görüş mek istediyse de görüşemedi. Onun Kadirli'deki kurnazca çalışması çok hoşuna gidiyordu. Ali Saip ve Cezmi beyler gibi Fransızların adamı görünerek çalışabilmenin güçlüğünü çok iyi biliyordu. İşte, Kadirli Müdafaai Hukuk Derneği Başkanı da bu sıralarda Andırın'a gelip kendisiyle görüştüyse de Kadirli'ye kalabalık bir Fransız askerî kolu gittiğini haber aldığından ivedi olarak geri döndü.

Tevfik Coşkun, Tufan beyle karşılıklı görüşmeyi çok istiyordu. Bunun için Hasan Tekerek'in aracı olmasını istedi. O, bu buluşmayı çabucak düzenledi. Tevfik Coşkun, Hasan Tekerek'in evine konuk gidiyormuş gibi onunla yola çıktı. Daha önce haberleşilmiş olan Tufan bey, Kadirli - Andırın sınırı üzerindeki Sofular köyünde Ali Ağanın evinde onları bekliyordu. Andırın'lı Yağcıoğlu İbrahim ağa ile yine Andırın'lı Musa bey de Tufan beyle beraberdi.

Tufan bey, Kozan ve Kadirli'deki Fransız ve Ermeniler üsüne bilgi aldı. Tevfik Coşkun bey de :

— Benim de öğrenmek istediklerim var. Müsaade buyurulur mu? Burada sorabilir miyim? dedi.

Zeki ve akıllı Tufan bey:

— Hayır, ayrıca konuşuruz, dedi.

Dışarı çıktıklarında Tevfik Coşkun bey :

— Dayandığınız bir kuvvet var mı? diye sordu.

— Kuvvetimiz, millî imanımızdır. Halkı ayaklandırıp mücadele edeceğiz.

Tevfik Coşkun, durumu kavramıştı. Bir tek Kuvayı Millîyeci bile bir ordu gibi çalışacaktı. Evet, her yurtsever bir Tufan bey olmak zorundaydı. Kadirli'ye döndüğünde kendisini heyecan ve sabırsızlıkla bekleyen arkadaşlarına :

— Arkadaşlar, dedi, bir değil, birkaç ordu güneye inmek üzere bütün gücüyle hazırlanmaktadır.

Bunları işiten bütün Kadirli Türkleri, sevinçlerinden uçtular.

İşte bundan sonra Yağcıoğlu İbrahim ağanın akrabası olan Darende'li Mustafa ağa casusluk için geldiyse de Tufan bey ve arkadaşları, onun durumunu bildiklerinden hemen etkili bir propaganda yapmak fırsatını kaçırmadılar. Bir sahne hazırlandı. Hep beraber oturulup konuşulurken içeri uzaktan gelmiş gibi görünen bir savaşçı girdi, koyununda, biraz önce Tufan beyin yazmış olduğu sözüm ona gizli bir mektup çıkarıp Osman Tufan beyi uzattı. Sözde güvenilir arkadaşlar arasında bulunuluyormuş gibi mektup yüksek sesle okundu. Bunda Sivas'tan büyük kuvvetlerin yola çıkmak üzere olduğu bildiriliyordu. Mustafa ağa, bu haberi alır almaz yemeden içmeden Tayyarda'ya yetiştirmek üzere kalkıp Kozan'a doğru yola çıktı. Bunu işiten Fransız subayının etekleri tutuştu. Hemen Adana'daki yüksek işgal kumandanlığına bildirdi.

★

Osman Tufan bey, bir gün, mavzeri dizlerinin üzerinde, ocak başında oturup çıtırdayan ateşlere dalarak yeni plânlar üzerinde düşünür ve arasıra odadakilerle bir iki söz ederken hiçbirinin tanımadığı bir adam selâm vererek içeri girdi. Hafız Bekir'in kim olduğunu sordu. Sonra Tufan beye bayağı bir değnek uzatarak:

— Al bunu, vali paşadan hediyedir. Tufan beye göndereceksin.

Dedi ve sonra hiç beklemeden çıkıp gitti. Odadaki Kuvayı Millîyeci kalabalık, merak içinde birbirinin yüzüne bakıyordu. Şöyle fısıltılar başladı:

— Bu da neyin nesi? Sihirli bir değnek mi? Gelen

bir derviş mi? Vali Paşa da kim oluyor?

Odadakilerin hepsi, değneği eline alıp bir kez evirip çevirdiyse de hiç kimse bir şey anlamadı. Odadaki kalabalık dağılıp gittikten sonra Tufan bey, değneği alıp bahçeye çıktı. Bir kez daha evirip çevirdi ve sonra dizine dayayıp kırdı. Değnek bir boru gibiydi. İçine sigara gibi sarılmış kâğıtlar yerleştirilmişti. Kâğıtları heyecanla açıp okuyan Tufan bey, işi hemen anladı. Bu kâğıtlarda Kuvay-i Millîye'nin işine yarayacak değerli haberler vardı. Değneğin içindeki yazıları gönderen adam da taa Sivas'tayken arkadaşlarla Kilikya'da güvenilecek adamlardan biri olarak not ettikleri Sarıbahçe'de oturan Şumnulu göçmenlerden Al Osmanoğlu Ahmet Ağaydı. Tufan beyin Andırın'da bulunduğunu işitmiş, Adana'ya giderek öğretmen Vasıf ve Kemal Kodal beylerle görüşmüş, Fransızlar üstüne topladığı bir yığın değerli bilgiyi mektup gibi yazmış, sonra kıvırıp değneğin içine yerleştirmiş ve Tufan beye göndermişti. Değneği getiren onun adamıydı.

Tufan bey, bir gün yine ocak başında oturup Kuvay-i Millîyeci arkadaşlarla çene çalarken odaya selâm vererek tanımadığı dört silâhlı başıbozuk girdi. Kılıkları göçmenlerinkine benziyordu. Tufan bey, onlara yer gösterip oturttuktan sonra:

— Merhaba, hoşgeldiniz! dedi ve Al Osmanoğlu olduğunu sonradan öğrendiği adamın mektubunu bir bilmece çözmeğe çalışır gibi yeniden okumağa başladı. Bu sırada gelenlerden birisi Tufan beyin bakışlarını yakaladı ve sağ elini göğsünün üzerine koyarak, «Mektubu ben gönderdim» anlamına gelen bir işaret yaptı. Tufan bey, bunun üzerine bu adamın Sarıbahçe'li Al Osmanoğlu Ahmet Ağa olduğunu anladı. Hemen ayağa kalkarak, «Arkamdan gel,» işaretini verdi ve öbür odaya geçti. Arkasından giden Şumnu'lu Ahmet ağa, Tufan beye şöyle-

ce yakındı:

— Beni İbrahim beyin jandarmaları yakaladı. Götürüp Fransızlara teslim edeceklerdi. Arkamızdan adamlarım yetişerek ateş açtılar. Jandarmalar kaçtı ve ben de kurtuldum. Ama, evimin, ailem ve çocuklarımın âkibeti ne oldu kimse bilmez. Sizden kuvvet ve yardım istemeğe geldim.

— O kolay, siz merak etmeyiniz.

Tufan bey, Ahmet Ağanın yanına jandarma Hüseyin Çavuş kumandasında sekiz on Andırın'lı silâhlı ve bir de Çerkes Salih Ağayı katarak öç almağa gönderdi.

Ceyhan Kaymakamı İbrahim bey, alaydan yetişme bir istihkâm yüzbaşısıydı. Fransız işgaliyle birlikte onlara yanaşmış, tıpkı Ali Saip beyin ilk günlerdeki siyasetini güderek çevresini şaşırtmağa başlamıştı. «Zaman zaman plân ve siyaset» değiştiriyor, yanar-döner bir durum göstererek herkesi ürkütüyordu. «Yürekli, atak, gösterişli» bir kişiydi de. Sivas ordularına burun kıvırıyor, Tufan beyin kendisine gönderdiği selâmlardan kendisini sivrisinek ısırmış gibi tedirgin oluyordu.

İşte, Al Osmanoğlu Ahmet Ağayı yakalayıp Fransızlara teslim etmek isteyen jandarmalar bunun buyruğundaydı.

Tufan bey, Ahmet Ağanın yanı sıra gönderdiği jandarma Çavuşu Hüseyin'e şöyle dedi:

— Ahmet Ağanın aile ve çocuklarını kurtaracaksın. Fransız karakollarına baskın yapıp vurup kıracaksın, silâh toplayıp geleceksin.

Hüseyin Çavuş üç dört gün sonra arkadaşlariyle geri döndüğünde yedeğinde iki araba dolusu silâh ve cephane de getirdi. Tufan beyin salıkladığı gibi vurup kırmıştı.

Hüseyin Çavuş'un arkasında Tufan beyin olduğunu hemen anlayan Ceyhan Kaymakamı Alaylı Yüzbaşı İbra-

him bey, kendini göstermekte gecikmeyerek ona söğüp sayan bir mektup gönderdi. Tufan bey de ona gereken karşılığı vermekte gecikmedi. İbrahim bey, Tufan beye bir mektup daha yazdı. Bu da ağır bir mektuptu. Ona akıl hocalığı yapar gibi saçma sapan düşünceler ileri sürüyordu. Ceyhan kasabasında Çerkes Ahmet Muhtar da benzer şirretlikle davranarak Tufan beyin Kuvay-i Millîye örgütünü her fırsattan yararlanarak kötürüm etmeğe çalışıyor, hep İbrahim beyin bir adım gerisinde mevzi alıyordu.

Sarıbahçe'li Ahmet ağa, artık çoluk çocuğunu da tehlikeli bölgeden kurtarmış, Tufan beyin buyruğunda çalışıyordu. Tufan bey, onu Hamam köyü dolaylarında Kozan - Adana yolunu tehdit ve kontrol etmek üzere görevlendirip, yolladı.

Bu sırada Kumandan Kemal Doğan beyden Tufan beye önemli bir haber geldi. Doğan bey, adamlariyle Haçin üzerine yürümek kararında olduğunu bildiriyor, Tufan bey ve müfrezesinin de Kozan üstüne yürümesini buyuruyordu. Tufan bey, aldığı buyruğa göre Kozan üstüne yürüyüş hazırlığına girişir girişmez Osmaniye jandarma kumandanı Sıtkı bey, karşısına yeni ve önemli bir engel olarak dikiliverdi. Tufan bey, onu ordu saflarından tanıyordu. İyice Fransızlardan yanaydı. Ceyhan geçidini Kürtlerden devşirdiği müfrezelerle kapamıştı. Tufan bey' ona da bir sürü mektup yazdıysa da adam Nuh deyip peygamber demedi. Mektuplaşmadan bir şey çıkmayacağını anlayan Tufan bey, güzel bir baskınla Sıtkı beyin güvendiği müfrezeyi olduğu gibi tutsak aldı. İhanetler de sürüp gitmekteydi. Tufan beyin etkisiyle Haruniye'de yapılan örgütlenmeyi gammazlar, Fransızlara haber verdiler. Fransızlar, öç almak üzere Haruniye'nin Türk mahallesini olduğu gibi yaktılar. Tufan bey, bunun üzerine Hacı beyle Zülfikâr ağa buyruğundaki bir milis gücünü

Haruniye'ye gönderdi. Ne var ki bununla da Haruniye işi yoluna girmedi. Andırın'lı savaşçılar, çok büyük yürekliliik ve fedakârlıkla çalışıyor ve çarpışıyorlardı. Taş evlerin mazgal deliklerinden kendilerine ateş eden düşman tüfeklerinin namlularını yakalayanlar bile çıkıyordu. Tufan beyin sancaktarı yaşlı Çerkes Salih ağa, çok tehlikeli bir bölgede sıkışıp kalan bir yığın sığırı sürüp getirerek milislerde başgösteren açlığı giderdi.

Tufan bey, böylece Haruniye'de Fransızlarla uğraşmaktayken kumandan Kemal Doğan'dan kesin buyruk geldi. O, Haçin'e yürümek üzereydi. Tufan bey de Haruniye işini ora bucak müdürüne bırakarak Andırın'a döndü. Yanına beş yüz silâhlı milis alarak Kozan'a doğru yola çıktı. Tufan bey, doğruca Kadirli kasabasına gidiyordu. Kadirli kasabasını Fransızlar temelli boşaltmış ve Kozan'a çekilmişler, giderken bütün Ermenileri de birlikte götürmüşlerdi. Bunun başlıca nedeni Tufan beyin Andırın'da Mustafa ağaya kurnazca dinlettiği düzmece mektuptu. Kumandanlık, Kadirli'yi de küçük bir Maraş olayına sahne olmaması için boşaltmayı yeğ görmüştü.

Şimdi, Tufan bey, kendinden önce düzmece mektubunun fethettiği Kadirli'ye kollarını sallayarak gidiyordu. Beş yüz silâhlının başında Kadirli'ye girdi. Halk, onu ve milislerini çılgınca karşıladı. Daha dünedek kesilip biçilecekleri uğursuz günü bekleyip duran halk, sokaklarda bayram yapıyordu. Yalnız, Tufan beyin Kadirli'de bir fâtih gibi karşılanması Adana'daki Fransız kumandanlığına çok dokunmuş olacak ki hemen birkaç uçak havalandırarak Kadirli'ye gönderdi. Hükûmet konağiyle dolaylarına atılan bombalardan dört kişi öldü, birkaçı ağır olmak üzere yirmi kişi de yaralandı.

Bir at üzerinde Kadirli'ye giren Tufan bey tam Andırın'lıların ulusal kılığına girmişti. Tıpkı onlar gibiydi.

Sırtında yünden dokunmuş kısa kollu bir aba, yine yünden dokuma kara bir şalvar, başında fes, bunun üzerinde krem rengi bir yazma,ayağında çizme vardı. Yirmi, yirmi beş yaşlarında denecek gibi genç, sarışın, güler yüzlüydü.

Karargâhını okulda kuran Tufan bey, kendisini karşılamağa gelenler arasında Çerkes Nuri Çavuş'un bulunmayışına üzüldü. Nuri Çavuş, daha sonra gelerek onunla görüştü ve karşılamağa gelemediğinden dolayı özür diledi. Fransızlarla telgraflaşmak istediğini söyleyince Tufan bey buna müsaade etti.

Kadirli, Kuvay-i Millîyenin eline geçtikten sonra Kozan'dan kaçan bütün Türkler buraya sığınmağa başladı. Şehrin bütün ileri gelenleri, her saat bir Ermeni baskınıyla yok edilmek tehlikesinden kurtulmak üzere Kadirli'ye kaçıyorlardı. Çamurdanzade Mehmet Nuri, Hakkı, Mehmet Zahit, Ahmet Cevdet, Şube Reisi Haşim, Komiser Hamdi, Doktor Ali, Komiser Muavini Fevzi beyler ilk gelenler arasındaydı. Gelenler boş durmayarak kendi aralarında Kozan Müdafaa-i Hukuk Derneğini kuruverdiler. Tufan beyin yardımıyle Haçin'in İğdebeli'nden ve Mafazade Süleyman efendinin getirdiği bir yığın silâh ve cephane, Sıraelif ve Körken'deki milislere törenle dağıtıldı.

Tufan bey, Kadirli'yi Maraş'a bağladı. Kozan'la Adana henüz tutsaktı. Ceza Reisi Feyyaz bey, oldum olası Kadirli'de bir güç olarak belirmişti. Burası Maraş'a bağlanır bağlanmaz onun kaza kaymakam vekilliğine atandığı bildirildi. Böylece Kadirli'de tam anlamiyle ulusal bir yönetim kuruldu.

— 17 —

TAVŞANCIL ŞEHİDİ

Ben, icap ettiği zaman en büyük hediyem olmak üzere Türk Milletine canımı vereceğim.
MUSTAFA KEMAL

Yahya, Köprülü kasabasının tam ortasından çağlayarak geçen Vardar ırmağının kıyısındaki kahvelerden birinde oturmuş yaşıtlarıyle kâğıt oynayarak vakit öldürüyordu. Yahya, kasabanın büyük ailelerinden birinin oğluydu. On dokuz yaşındaydı. Babası tüccar Kerim efendi, öbür üç kardeşiyle bir arada oturuyordu. Bu yüzden aile çok kalabalıktı. Yahya, gürültülü bir biçimde arkadaşlariyle oyun oynarken birdenbire bir başka arkadaşı soluk soluğa koşarak geldi ve bütün kahveyi ayağa kaldırarak bağırdı:

— Yahya, çabuk yetiş, Bulgarlar amucan Malik'i öldürüyorlar!

Yahya, hemen zemberek gibi yerinden fırladı, Belindeki beşli Karadağ tabancasını sağ eline, kamasını da sol eline alarak Bulgar mahallesine doğru koşmağa başladı. Amcalarını ve kendilerini ötedenberi öldürmek isteyen bir iki düşman Bulgar ailesi vardı. Bunlar da Laz ve Lazo aileleriydi. Karşılarında düşman olarak yalnız bunlar olsaydı öpüp de başlarına koyacaklardı. Sırplar,

Bulgarlar ve bütün Balkan milletleri ulusal kurtuluş savaşının sıtması içinde yanmaktaydılar. Bu yüzden de bu uluslardan türeyen siyasal çeteler, son kerte kanlı ve yıpratıcı bir yoldan Balkanlardaki Türk ve Müslümanların sayısını azaltarak bu amaçlarına varmak istiyorlardı. Balkan savaşının arifesinde, 1910 yılının korkunç hazırlık döneminde, durmadan Müslüman öldürüyorlardı. Osmanlı ordusu, bütün kadrolarıyle dağlarda bayağı bir eşkiya sayarak bu bilinçli milliyetçi çeteleri boş yere kovalayıp duruyorlardı. Bu sırada bütün Balkan milletleri, kurtuluş için Osmanlı ordularının, zayıf ve bıkkın birlikleri üzerine atılmak üzere bir işaret bekliyorlardı.

İşte Yahya'nın öldürülmek üzere olan amcası da ulusal Bulgar hıncının kurban adaylarından biriydi. Olay yerine yetişen Yahya amcasını kanlar içinde yerde yatar ve sağ buldu. Onu vuran Bulgar delikanlısına Bulgar mahallesinin kıyısında yetişti. İkisi de bıçaklarla birbirine girdi. Hasmını birkaç yerinden bıçaklayarak öldürdü. Amcasını sırtına alarak eve götürdü. Olay, Köprülü kasabasını ayağa kaldırmıştı. Zaptiyeler gelmeden Yahya, babasının filintasını kapıp fişekliği beline bağladığı gibi dağların yolunu tuttu.

İki gün kırlarda, bayırlarda, ıssız ağaçlıklarda saklanarak dolaştı. En sonra, kır yolunda Nezire adlı bir kızcağıza rastladı, kızın babası, onun babası Kerim efendiyi tanıdığından Yahya'yı alıp dağda kereste biçtikleri yere götürdü. Yahya, başından geçenleri anlattı. Onun saklanmasının gerektiğini anlayan Zakir efendi, Yahya'yı kendi evinde bir süre konuk etti. Yahya, ince uzun boylu, kumral, çok yakışıklı bir Rumeli delikanlısıydı. Nezire, evlerindeki bu tehlikeli konuğa hemencecik gönlünü kaptırıvermişti. Yalnız, oğlanın âşık olacak zamanı yoktu. Bir cinayet işlemişti. Köprülü'nün bütün halden anlamaz zaptiyesi arkasındaydı. Ormanları, kırlar ve köy-

leri taryıp duruyor, vızır vızır onu arıyorlardı.

Yahya'nın konukluğu ancak iki gün sürmüştü ki, bir sabah evin dolaylarında kalabalık nal sesleri ve at kişnemeleri işitildi. Kulağı kirişte olan Yahya, hemen filintasını kaparak evin arkasındaki ormana dalmağa davrandı. Zakir ağadan özür dileyerek evden ayrılacağı sırada Nezire çabucak bir torbaya bol yiyecek doldurarak Yahya'nın eline tutuşturdu. Sonra, onun yanı sıra ormanadek yürüdü ve onu yine görüşmek dileğiyle uğurladı. Ne de kibrit gibi parlayan bir sevgisi vardı! Gözlerinden yaşlar fışkırarak Yahya'ya şöyle dedi:

— Ben, seni ölünceyedek bekleyeceğim, Yahya.

Yahya, bu çok kötü zamanda kendisine kapılan bu güzel kıza ne diyeceğini bilemeden koşarak ormanın yüksek ve sık ağaçları arasında yitti.

Yahya, dağa çıkmış bir adam olarak bundan böyle kendisine gereken birçok bilgiyi Zakir ağadan almıştı. Bu bilgilerin en temellisi Bulgar çeteleriyle Sırp çetelerinin dağda birbirine karşı düşmanca davrandıklariydi. Hem Türklere, hem de birbirlerine karşı olmaları, Yahya'ya dağda barınabilmek için ufak da olsa bir fırsat payı bırakıyordu.

Yahya, bir Bulgar öldürdüğüne göre bir Sırp çetesine sığınıp canını kurtarabilirdi. Ormanın derinliklerine bu düşünceyle dalan Yahya, Sırp çete reisi Rakoviç'in dolaştığı sınırlara doğru ilerledi ve ona rastlamakta da gecikmedi. Yahya'nın serüvenini dinleyen Rakoviç, onu çetesine aldı.

Yahya, 1910'dan 1912'ye dek Rakoviç'in çetesiyle o dağ senin, bu dağ benim dolaşıp durdu. Artık bütün Makedonya'yı karış - karış biliyordu. Bir dağ sıçanı bile onun gözüne çarpmadan bir deliğe saklanamazdı. Yaktığı sayısız mermi yüzünden keskin bir nişancı olmuştu. Artık, kendi başına buyruktu. Şimdi Türklerden

meydana getirdiği bir çetesi vardı. Bununla beraber, türlü Sırp çeteleriyle de birlik kuruyor, hep Bulgar çetelerinin karşısında bulunuyordu.

Balkan savaşı patlayıp da Balkanlarda kan gövdeyi götürmeğe başladığında Yahya, hâlâ bir suçlu olarak dağlarda geziyordu. Yalnız, artık adının sonuna bir sıfat eklenmişti. Ona herkes Yahya Kaptan diyordu. Aydın'daki efeler neyse Rumeli dağlarındaki kaptanlar da oydu. Bütün Hıristiyan ve Türk çete reisleri, bu sıfatı ortaklaşa kullanıyordu.

Yahya Kaptan, Sırp ordusu karşısında kötü duruma düşen Komanova'daki Osmanlı ordusu kumandanına Sırp ordusunu yenilgiye uğratacak bir ip ucu gönderdi: Türk ordusu karşısında bir üstünlük kazanmış gibi görünen Sırp ordusu, bozguna uğramak üzereydi. Geri çekilmeğe hazırlanıyordu. Yapılacak şiddetli bir saldırıya dayanamayacaktı. Yahya Kaptan, bu bilgisini, iki yıl dağlarda Sırplarla kurduğu ilişkiler dolayısiyle edindiği deneylerin son izlenimlerine dayıyordu. Bu, gözleriyle gördüğü, yararlanılması gereken çok değerli bir gözlemdi. Ne yazık ki kumandan, onun verdiği korkunç bilgiyi kulak arkasına attı ve ona bir sivrisinek vızıltısı kadar önem vermedi.

Osmanlı ordusu, çözülmüş, durmadan şehirleri, kasabaları boşaltarak çekiliyordu. Türk ordusunun çekildiği bütün şehirlerdeki Bulgar azınlıkları, sahipsiz kalan Türk ve müslümanların üstüne atılıyor, onları yok etmeğe çalışıyordu. Böylece Türk ordusu, hızlı akan Vardar ırmağının, ortasından geçerek ikiye böldüğü yemyeşil Köprülü kasabasından da çekilmiş, arkada korkunç bir boşluk bırakmıştı. Bu boşluktan yararlanan yerli Bulgar örgütleri, hemen Türk ve müslüman halkı yok etmek üzere davranmış, kasabanın eli silâh tutan bütün Türk delikanlılarını evlerinden toplayıp boşalan

kışlaya doldurmuştu. Onları, kapkara bir ölüm bekliyordu. Ne var ki, Bulgar örgütlerini şaşırtan hızlı bir olay, bu toptan yok etme zevkini Bulgar hemşerilerin kursaklarında bırktı. Kır atının üstünde tepeden tırnağa dek silâhlı yirmi iki yaşlarında uzun boylu, yakışıklı bir genç adam, atını dolu dizgin sürerek arkasındaki yüzlerce atlıyla Köprülü kasabasının uğursuz bir sessizliğe bürünmüş sokaklarından geçerek doğru kışlaya gitti. Bu, Yahya Kaptan'dan başkası değildi. Evlerine sinerek kanlı bir ölüm karnavalı bekleyen Türk ve müslüman halk, sevinçten sokaklara döküldü. En kötü duruma düşen Yahya Kaptan'ın kalabalık ailesi, sevinçlerini gözyaşlarıyle yıkadı. Yalnız, her kasaba bir Yahya Kaptan yetiştirmediğinden bir çok başka kasaba, yerli Bulgarların hışmına uğradı. Tikveş'te ilk atılımda seksenbeş erkeği, türlü işkencelerle öldürdüler.

Osmanlı ordularının boşaltıp gittiği Balkan topraklarını barışçı yollarla paylaşamayan Balkan milletleri, 1913 yazında birbirine saldırdılar.

Sırplar, Yunanlılar ve Romenler birleşerek Bulgarların üstüne çullandılar. Balkan savaşının ikinci döneminde Yahya Kaptan, kahramanlar dünyasında boy vermiş yeni ve genç bir kahraman olarak göze çarptı. Sırp ordusunun Bulgaristan sınırındaki kasaba ve şehirlerden çekilişi, bozguna benzer bir durum aldığından Yahya Kaptan, boşalan şehirlere doğru seğirten Bulgar birliklerine dört yüz kişilik çetesiyle karşı durarak, hem onların hızını kesti, hem de Sırp ordusunun toparlanmak üzere vakit kazanmasını sağladı. Burada Yahya Kaptan, Tikveş ve dolaylarındaki Bulgar zulmünden Köprülü kasabasına doğru kaçan on binlerce Türk halkını ilerleyen Bulgar ordusunun karanlık heveslerine karşı korudu. Köprülü'ye sağ sağlim ulaşmasını sağladı.

Baluma deresi kıyılarında kaçmakta olan bu perişan insan yığınları, ak bir köpüğe benzeyen acar bir kır at üstünde çok genç ve çok yakışıklı bir adamın, arkasındaki tepeden tırnağa silâhlı dört yüz kişiyle Bulgar ordusuna karşı gittiğini görmüşler ve bu onların pek çoğunda silinmez bir anı olarak kalmıştı. Bunun Yahya Kaptan olduğunu da öğrenmişlerdi. Bu genç savaşçı, her an süngüden ve kılıçtan geçirileceklerini düşünerek geceli - gündüzlü kaçan bu umutsuz insanlara şöyle demişti:

— Korkmayın. Siz, Bulgardan kaçıyorsunuz. Biz de onlara karşı gidiyoruz. Onlarla döğüşüp sizleri kurtaracağız. Olduğunuz yerde kalın. Boşuna telâşa kapılmayın. İki gün sonra yerlerinize döneceksiniz.

Göçmenler, Yahya Kaptan'la adamlarının ters yönde gitmesinden yüreklenmişler, umuda kapılmışlardı.

Yahya Kaptan, Tikveş'e vardığında henüz Bulgar ordusu buradan epeyce uzaktaydı. Yerli Bulgarlar, yollara dökülmüş, onu bekliyordu. Yalnız bu arada, boş da durmayarak bütün göç etmeyen Türkleri bir araya toplamış, Bulgar ordusu kasabaya girerken bir kurban âyini yapmağa hazırlanıyorlardı. Yahya Kaptan'ın kasabaya girişi, Türkleri boğazlamaya hazırlanan yerli Bulgarları, korkudan titretti. Yahya Kaptan, cellâtların başı olan Taso ile kırk beş yardımcısını yakalatıp bir tepenin ardında kurşuna dizdirdi. Hapishanenin kapılarını kırdırarak boğazlanmayı bekleyen yüzlerce kişiyi de kurtarıp çoluk çocuğunun başına gönderdi. Tikveş'te geçici bir hükûmet kurarak güvenliği sağladı. Sağlam, kâgir bir yapıyı kendine karargâh yaptı.

★

Balkan savaşının ikinci dönemi Türkler için oldukça elverişli bitti. Enver Paşa'nın başında bulundu-

ğu ordu, Edirne'yi olsun kurtardı. Yalnız imparatorluğun Avrupa'daki toprakları olduğu gibi ulusal kurtuluş savaşına kalkan eski sahiplerinin eline geçmişti. Sırbistan istediği toprakları hemen - hemen ele geçirmişti. Bütün Sırbistan, bayram yapıyordu. Sırp Kralı, Yahya Kaptan'ın savaş içinde Sırp ordularına yaptığı büyük hizmetleri düşünerek Belgrad Sarayına çağırdı. Onun yüzüne karşı öyle büyük övgüler yaktı ki, Yahya Kaptan, ne diyeceğini şaşırdı. Kral, yeni krallığın en büyük nişanını kendi eliyle Kaptan'ın göğsüne taktı.

Yalnız, Balkanlarda barış kurulup da bir ara birbirleriyle kanlı - bıçaklı olan milletler, birbirlerine dostluk ellerini uzatınca, Yahya Kaptan'ın Sırbistan'daki durumu tehlikeye girdi. Bulgar halkı, bu İslâv düşmanı Türk çetecisinin kanını istedi. Sırp Kralı önce biraz direndiyse de sonra Bulgarlar ağır bastı. Yahya Kaptan, bir savaş suçlusu olarak mahkemeye verilmek istendi. Bunu gören Yahya Kaptan, buyruğundaki kalabalık milisi dağıtarak bir ayak önce kapağı Türkiye'ye atmanın yollarını aramaya başladı. Yağmurlu ve somurtkan bir 1913 Eylûl gecesi, kılığını değiştirerek Sırp — Yunan sınırına doğru yürüdü. Sınıra dek geçeceği bölgeyi karış - karış biliyordu. Buralardan uzun yıllar yüzlerce kez gelip geçmişti. Burânın her karış toprağı, çetecilik günlerinden kalma bir anısını taşıyordu. Sınır dolaylarındaki bir Türk köyünde çetecilik günlerinden tanıdığı bir arkadaşının evine konuk oldu. Burda, sınırın durumunu inceleyerek geçilmesi en kolay yeri öğrenmeğe çalıştı. Konuk olduğu evin oğlu yirmibir yaşındaki Hasan, önceleri kendi çetesinde çalışanlardandı. O da Türkiye'ye kaçmak istiyordu. Bu yüzden iş, daha da kolaylaşıyordu. Hasan, sınır çizgisini çok iyi biliyordu. Sınırı nereden geçeceklerini kararlaştırmışlardı. Ertesi gece, birlikte sınıra doğru yollandılar. Sı-

nırdan geçebilecekleri bir tek geçit vardı. Hasan, gündüzün orayı gözden geçirmiş, askerlerce sarılmamış olduğunu görmüştü. Yahya Kaptan'ın ortadan toz olmasıyle kaçtığı anlaşılmış, bütün Yunan — Sırp sınırı, kalabalık asker birlikleriyle kontrol altına alınmıştı. Yahya Kaptan'la Hasan ormanda birer geyik ürekliği ve birer kurt yiğitliğiyle ilerleyerek geçite yaklaştılar. Geçitin ağzındaki açıklıkta bir manga Sırp askerinin silâh çatmış beklediğini görünce durakladılar. Hasan, şaşırmıştı.

— Kaptan, bu sabah burasını kontrol etmiştim. Bunlar yoktu. Bugün gelmiş olacaklar. Şimdi ne yapacağız?

Yahya Kaptan, bu askerleri burdan uzaklaştırabilmek üzere bir çeteci düzeni düşündü. Bunlar, uzaklaşmadıkça burdan Yunanistan'a geçemiyeceklerdi.

— Hasan, dedi, geçidin solundaki şu sırttan gidip Yunan bölümündeki Yetim yerine varabilir misin?

— Ben, buraları çok iyi bilirim, çıkarım.

— Öyleyse, bunları buradan uzaklaştırmak için yapacağın tek şey, buradan karşıki sırta varınca tepeden aşağı taşlar yuvarlamak ve hemen geçidin sonuna doğru seğirterek uzaklaşmaktır. Bu andavallılar gürültünün geldiği yana giderler, ben de oradan geçer, seni geçidin sonunda beklerim. Başka zaman olsa bunları susturmak on dakikalık iştir, ama buradan sessiz geçmek gerek.

Hasan, buyruğu alır almaz Kaptan'ın yanından uzaklaşarak ağaçlar arasında yitti. Gökyüzü ince bir bulut örtüsüyle kaplıydı. Hafif bir ay ışığı, geceyi zifir gibi olmaktan kurtarıyor, insan kımıldayan gölgeleri görebiliyordu.

Yahya Kaptan, bir ağacın arkasına sinmiş, elindeki tabancasiyle bekliyordu. Aradan on - onbeş dakika

geçmişti ki, karşı bayırdan kocaman taşlar, kayalar ve ağaçlara çarparak büyük bir gürültü ile yuvarlanmağa başladı.

Sırp askerlerinden hiç gözünü ayırmayan Yahya Kaptan, bu gürültü üzerine tüfeklerini kaptıkları gibi gürültünün geldiği yana doğru koşmağa başladıklarını gördü. Hemen çeteci adımlariyle geçide daldı ve ilerledi. Bu sırada Kaptan'ın hiç istemediği bir şey oldu. Askerler, kayaların yuvarlandığı sırta doğru koşarken, rastgele kurşun atmağa başladılar. Yahya Kaptan, geçidin yarı yerine varmıştı, Hasan da hemen ona yetişmek üzereydi. Sırp topraklarından gelen silâh sesleri, Yunan sınır nöbetçilerini de uyarmıştı, onlar da o yana doğru rastgele silâh atıyorlardı.

Bu karşılıklı silâh atılışı, Yahya Kaptan'la Hasan'ın daha çok işine yaradı. Sınırı, biraz gürültülü de olsa tereyağından kıl çeker gibi geçerek, ilerde buluştular ve koşar adım bu belâlı yerden uzaklaştılar. Olay yerinden öyle uzaklaşmışlardı ki, şimdi silâh sesleri çok silik geliyordu. Bütün gece yol alarak Hasan'ın Yunan toprağındaki kayınpederinin köyüne gün ışırken vardılar. Burada birkaç saat dinlenerek Selânik'e doğru yola çıktılar. Selânik'e de kazasız - belâsız vardılar. Kaptan, orada, kendisinin bütün yaptığı işleri bilen Hâşim adlı birine konuk oldu. O da sonradan Enver Paşanın, amcası ve altıncı ordu kumandanı Halil Paşanın bir içten tanıdığını bularak Kaptan'ı tanıştırdı. Yahya Kaptan'ın yaptığı işleri, bütün İttihatçı kodamanlar biliyordu. Halil Paşa, Yahya Kaptan'ın İstanbul'a kaçmak üzere Selânik'te bulunduğunu anlar anlamaz, hemen ilgilendi. Yunan polisi de Kaptan'ı yakalayıp Sırp hükûmetine vermek üzere sıkı bir biçimde arayadursun, Halil Paşanın çabasiyle Yahya Kaptan, 1913 yılının son larına doğru bir İtalyan vapuruna binerek İstanbul'a

yollandı.

★

Yanında Halil Paşa'nın bir çağrı ve salık mektubu bulunan Yahya Kaptan, rıhtıma gelir gelmez, bunların yardımiyle kolayca karaya çıktı. Polisin yardımiyle Sirkeci otellerinden birinde dinlenmeğe başladı. İlk kez İstanbul'a geliyordu. İlk kez, memleketin büyük adamlariyle karşılaşacağı için heyecanlıydı.

Gerçekten de Halil Paşa, yaverini gönderip onu otelden aldırmakta gecikmedi. Halil Paşa, bu boylu - boslu, yakışıklı, arslan gibi genç adama hayranlıkla baktı, sonra onu en içten duygularla bağrına bastı.

— Hoş geldin Kaptan! dedi.. Irkdaşlarımızın canlarını korumak ve Bulgarların zulmünden kurtarmak için Rumeli'de gösterdiğin yüreklilik ve fedakârlık örnekleri övgüye değer. Bunları burada adım - adım izledik. İnşallah, bundan sonra da memleketimize daha yararlı hizmetler yaparsın. Enver Paşa da seni görmek istiyor. Şimdi, bir süre dinlen. Uygun bir zamanda onunla da görüşürsün.

— Bana karşı gösterdiğiniz ilgiye çok teşekkür ederim, paşam. Daha çok Sırpların kışkırtmasıyle Yunanlıların sıkı izlemesine uğradığım bir sırada sağlığınızla Selânik'te Haşim beyin beni korumak uğruna büyük tehlikelere girmesinin ve Selânik'ten ayrılmam uğrunda sizin gösterdiğiniz ilginin minnettarıyım. Bu minnet borcumu ödeyebilmek uğruna isteğinize uygun olarak, memleketime yararlı olmağa çalışacağıma güvenebilirsiniz.

Yahya Kaptan, Selânik'e dek gelmiş olan karısiyle, doğuşunu görmediği küçük kızını çok merak ediyordu. Haşim bey, ona bir babalık daha yaparak, gelişinden yirmi gün sonra karısiyle kızı Fikriye'yi İstanbul'a gönderdi. Kaptan onları Çarşamba semtinde kiraladığı bir

eve yerleştirdi. Artık, mutluydu. Hem kahraman olarak tanınan bir adamdı, hem de anayurda gelebilmiş, karısına ve çocuğuna da kavuşmuştu.

Birinci Dünya Savaşı patladı. Enver Paşa, kendi buyruğundaki «Teşkilâtı Mahsusa» adlı sabotaj ve karşı casusluk örgütünü kurdu. Yahya Kaptan, bu örgütün temel direklerinden biri olmak üzere hemen akla geldi. Bir gün, Merkez Kumandanlığından inzibat subayı yüzbaşı Hamdi bey, Kaptan'ın Çarşamba'daki evinin kapısını çaldı. Onu Harbiye Nezaretinden istiyorlardı. Ertesi gün, Merkez Kumandanlığına giden Kaptan, yüzbaşı Hamdi bey aracılığiyle Enver Paşa'nın yaveri Mümtaz beyi buldu. Yaver, baklayı ağzından çıkardı. Kaptan'ı Enver Paşa görmek istiyordu. Mümtaz bey, Yahya Kaptan'ı yanına alarak doğru Harbiye Nazırı Enver Paşanın katına çıkardı. Enver Paşa:

— Hoş geldin, Kaptan, dedi. Sizi çoktan beri görmek ve tanımak isterdim. Makedonya'daki çalışmalarını ve yürekliliğini tebrik ederim. Tikveş'li Adem Baba da senden bana çok söz etti. Şimdi, artık anayurtta bulunuyorsun. Yurdun bir evlâdı olmanız dolayısiyle burada da hizmetlerinizi sürdüreceğinize inanıyorum. Sana yakında bir görev vereceğiz. Öyle sanıyorum ki, bu görev için otuz-kırk kişilik bir topluluk gerekseyeceksin. Şimdiden arkadaşlarını bulmağa çalış. Yalnız bunların tecrübeli kişiler olması gerektir.

— Bana karşı gösterdiğiniz içtenliğe çok teşekkür ederim. Buyruklarınızı harfi harfine uygulamağa bütün varlığımla çalışacağım.

Görüşme burada bitmişti. Yahya Kaptan, artık çok tehlikeli ulusal bir sabotaj örgütünün maaşlı üyesi olmuştu. Teşkilâtı Mahsusa'nın reisi Süleyman Askerî beyle ayrıca görüşerek görevinin türünü öğrendi. Topladığı arkadaşlariyle türlü hazırlıklarda bulunmak üze-

re Rami dolaylarında halkı göçtürülmüş Küçükköy buyruğuna verildi. Giden Rumların yerine buraya Balkan göçmenleri yerleştirilmişti. Bununla birlikte Yahya Kaptan'ın hazırlıkları için burası çok uygun bir yerdi. O, burada adamlarına yeni bir sürü sabotaj usûllerini öğretir ve nişancılık için on binlerce mermi yaktırırken, bir gün Süleyman Askerî beyin buyruğu ile Bulgaristan üzerinden Sırbistan'a gitmek üzere yola çıkarıldı.

Yahya Kaptan, yanındaki çetecilerle, Bulgar hükûmetinin bilgisi altında, Bulgaristan sınırını aştı, Sofya'ya vardı. Artık, Osmanlı, Bulgar ve Alman devletleri savaşta birlik kurmuşlardı. Bu yüzden Sırbistan'da sabotaj yapacak olan Yahya Kaptan'ın çetesi, Sofya'da dostça karşılanarak Vitoş dağı eteklerindeki bir çiftlikte konuk edildi. Yahya Kaptan, Türk genelkurmayının buyruğuna göre Sırbistan toprakları içinde kalan güney Makedonya bölgesinde iş görecekti.

Bir hafta çetesiyle çiftlikte dinlendikten sonra bir Bulgar kılavuzun yardımiyle bir gece çetesinin başında yola çıktı.

Uzun ve yorucu bir dağ yolculuğu yapan çete, Bulgar — Sırp sınırında, Usturumca dolaylarında bir köye vardı. Burada Yahya Kaptan'ı Bulgar gizli örgütünden Milan karşılayarak köyün dolaylarında bir yerde dinlenmeye götürdü.

Yahya Kaptan çetesi, buraya dek ellerini - kollarını sallayarak silâhsız ve hazırlıksız gelmişti. Milan, ertesi gün Kaptan'la buluşarak gereken silâhşör ve gereçlerin listesi üzerinde bilgi aldıktan sonra, bunları çabucak getirip Kaptan'ın buyruğuna verdi. Yine tepeden tırnağa silâhlanarak tam birer Makedonya çetesi kılığına giren çeteciler, sınırı geçmek üzere Bulgar hükûmetinden buyruk beklemeğe başladılar. Geçecekleri

Bulgar — Sırp sınırı, her iki yanlı olarak Bulgar ve Sırp askerleriyle örtülmüş gibiydi. Buradan hiç bir sızıntıya meydan vermeden geçmek gerekiyordu.

Yahya Kaptan çetesi, tam iki gün sabırsızca bekledikten sonra geçiş buyruğu geldi. Yağmur bulutlarıyle örtülü bir gök altında bir gece yarısı, sarp ve ormanlık bir bölgeye doğru yürüyüş başladı. Çok çetin bir geçişe hazırlanıyorlardı. Çakalların ekeleri, uzaktan uzağa tiz ulumalarıyle birbirine sesleniyorlardı. Çakal sesleri bir yana, yer - gök, kapkara, korkunç bir sessizlik içindeydi.

Biraz sonra da beklenen yağmur, zararsız bir çisenti olarak başladı. Artık, tam geçit yerindeydiler. Onların varlığını sezen yaban domuzları homurdanarak çatakların kuytularına doğru uzaklaşıyorlardı. Yahya Kaptan, bütün çarpışmalarda en gözü pek ve tecrübeli arkadaşı olan Himmet Çavuş'a seslendi :

— Himmet Çavuş, müfrezenin yarısını al, hemen tek sıra olarak yürüyüşe geç. Ben, geride kalanlarla arkandan gelirim. Karalaştırdığımız yere varınca yanında çakal sesini çok iyi taklit eden Murad'ın üst üste çıkaracağı iki çakal sesini duyunca yolun açık olduğunu anlar, sana ulaşarak yolumuzu sürdürürüz.

Himmet çavuş, daha önce buraları gündüz gözüyle ve günlerce gözetlemiş, bir kez sınırı bile geçip geri dönmüştü.

Adamlarını alıp sınıra doğru yollandıktan bir saat sonra Sırp toprağından üst üste keskin ve tiz iki çakal uluması yankılanarak geldi. Parolanın verilmesi üzerine Yahya Kaptan da müfrezenin geri kalanıyle ilerledi ve hiç bir olaysız Himmet Çavuş'un kendilerini beklediği yere vardı.

Yalnız, bu bölge, son kerte tehlikeliydi. Bundan dolayı bir ayak önce buradan uzaklaşmak gerekti. Yarım

saatlik sıkı bir yürüyüşten sonra tehlikeli bölgeyi arkada bıraktılar. Yahya Kaptan, sabaha karşı müfrezesiyle, eskiden cirit oynadığı yerler üzerinde bulunan Narlı Türk köyüne vardı. Sınırı geçtiklerinde hemen yola çıkardığı Himmet Çavuş, burada kendilerini bekliyordu. Köyden biraz ötedeki değirmenle iki dağ evine yerleşerek yorgunluklarını çıkarmağa çalıştılar. Bundan sonra, bombalar, dinamitler ve kurşunlar konuşacaktı.

Yahya Kaptan, Narlı köyünde mola veren eratı dinlenmeye bırakarak iki gün, durmadan en ivedi ve en gerekli bilgi ile haberleri toplayarak plânlarını inceden inceye tasarladı. Bir akşam üstü, eratı toplayarak onlarla şöyle bir konuşma yaptı:

— Arkadaşlar, üzerimize aldığımız görev, çok önemlidir. Bu işten, inşallah, yüzümüzün akıyle çıkarız. Bu işte sizlerin yüreklilik ve dayanıklılığınıza güveniyorum. Yurdun sizden hizmet beklediği şu sırada bütün fedakârlıklarınızı göstereceğinize inanıyorum. Aldığım son haberlere göre çalışma alanımızın içinde bulunan ve düşmanın can damarı olan kilit yerleri ile bu arada Vardar ırmağı üzerindeki iki köprüyü dinamitlemek, plânımızın ilk aşamasıdır. Bundan dolayı, iki köprüyü uçurmak üzere yapılacak iki baskını da aynı zamanda yapmak zorundayız. Müfrezenin bir bölümünü Himmet Çavuş alarak Krivolak köprüsünü uçuracak, ben de Kevkili dolaylarındaki demiryolu köprsünü atmağa çalışacağım. Dönüşte buluşma yerimiz yine burasıdır. Bu görevleri yerine getirebilmek uğruna önümüze çıkacak her türlü engeli yıkacağız. Yalnız, bu işlerin elden geldiğince sessiz yapılmasına ve hiçbir iz bırakılmamasına çabalıyacağız. Allah yardımcınız olsun. Yolunuz açık olsun, arkadaşlar.

Yahya Kaptan müfrezesi, o gece buluşma yerinden

ayrılarak karanlığın içinde tehlikelerin gözüne doğru ilerledi.

Krivolak köprüsüyle demiryolu köprüsünü atabilmek uğruna bir hafta harcayarak döndüler. İlk adım başarılı olmuştu. Hepsi, sevinç içindeydi. Şimdi, İstanbul hükûmeti, onların başarısını elbette öğrenmişti. Murat, Kaptan'a :

— Ağabey, dedi, düşmana indirdiğimiz bu ilk darbe, çok ansızın ve şaşırtıcı oldu. Sırplar sizleri izlemek için adamakıllı hazırlığa başladılar. Sizlerin Tikveş dolaylarındaki ormanlara döndüğünüzü ve o yana savuştuğunuzu sanıyorlar. Bu yüzden Valandova dolaylarındaki büyük cephaneliklerin çevresinde henüz iyi bir tertibat alınmadığı şu sırada bunlar uçurulabilir. Cephaneliklerin yerlerini ve dolaylarını, koruyucuların bulundukları yerleri gösteren bir plân tasarladım. Buyurun, siz de inceleyin. Vakit geçirmeden bu işi hemen yapabiliriz.

Kaptan, plâna şöyle bir göz attı. Gerçekten de inceden inceye düşünülerek yapılmıştı. Çok işe yarayabilirdi.

Hemen işe başlamak üzere davrandı. Çok yalvardığı ve direttiği için Murad'ı da baskına götürmek üzere yanına aldı.

Cephaneliklerin bulunduğu yere vardıklarında ormanların içi aydınlanmağa başlamıştı. Doğru cephaneliklere saldırdılar. Müfrezenin bir bölümü, nöbetçileri kurşun ve bombalarla uğraştırıyor, geri kalanlar da cep haneliklerin kapılarını kırıp ateşlemeğe çalışıyorlardı. Cephanelikleri ateşler ateşlemez koşar adım olay yerinden uzaklaşarak ormanlara daldılar. Cephaneliklerin gök gürültüsünü andıran patlamaları uzak köyleri ve kasabaları uykusundan uyandırırken Yahya Kaptan müfrezesi, bu yeni başarının sevinciyle uçarak karargâha

yaklaşıyor, hâlâ uzaktan uzağa sürüp giden patlamaları dinliyorlardı. Karargâha döndüklerinde bile patlamaların ardı kesilmemişti.

Sırp hükûmeti, bu cephanelik olayı ile sabotaj işinin çok ağırlaştığını anlamış, dağı - taşı askerle taramağa başlamıştı. Tehlike, her an müfrezenin burnunun dibine dek gelip gidiyordu. Yahya Kaptan, bunun üzerine düşmanı şaşırtmak ve ilgisini buradan uzaklaştırmak üzere bir çâre düşündü. Müfrezenin çoğunluğu, pusmuş olarak dinlenir ve boş günler geçirirken, ondan ayrılan ufak bir grup otuz kilometre ötedeki bir başka bölgeye dek uzandı ve orada dikkat dağıtıcı ufak - tefek olaylar çıkarmağa çalıştı.

Cephanelik baskınının plânını tasarlayan ve buna katılan Murat, Yahya Kaptan'ın gözünde birden bire önem kazanmıştı. Okumuş, yürekli, temiz bir çocuktu. Kaptan'a da ölesiye bir bağlılık gösteriyordu. Bir sabah Kaptan'a yaklaşarak, çocukluğundan beri seviştiği Zeliha ile evlenmek üzere olduğunu söyliyerek, köyde yapılacak düğüne mutlaka müfreze ile birlikte gelmesi için yalvarıp yakardı. Murat, Narlı köyünden zengin Kâzım ağanın oğluydu. Kâzım ağa, Yahya kaptan müfrezesinin bu bölgedeki dayanaklarından biriydi. Bunca değerli olan bu baba ve oğul için insan yalnız olsa ateşe atılırdı, Fakat ortada bir devlet ve millet görevi vardı. Yahya Kaptan'ın müfrezesiyle düğüne gitmesi, korkunç bir tehlike yaratabilirdi. Şundan ki, bu düğüne o dolayların Sırp hükûmet sorumluları da gelebilirdi. Sırp yöneticileriyle jandarmaları, bu düğünü boş bırakmaz, hiç olmazsa içip eğlenmek üzere gelebilirlerdi. Bu yüzden de müfreze, düğüne gidemezdi. Murat, evlendikten sonra, yine müfrezeye katılabilirdi.

Yahya Kaptan, Murad'a bunları anlatarak kendisi ve müfrezesi adına ona mutluluklar dileyerek işi tatlı-

ya bağladı. Yirmi üç yaşında uzun boylu bir erkek güzeli olan Murat, Yahya Kaptan'dan ayrılarak düğünün hazırlığı için Narlı'ya gitti.

★

— Kaptanım, biraz kalkar mısın? Murat çok perişan durumda. Seni görmek istiyor.

Bütün müfreze, nöbetçilerin dışında derin uykulardayken Himmet çavuş, Yahya kaptan'ı dürterek uyandırdı. Gece yarısı, bu uyandırışın bir tehlike anlamına geldiğini bilen Kaptan, giynekleriyle yatmış olduğundan, gözlerini uğuşturarak yerinden fırladı.

— Çabuk gelsin!

Murat geldi.

— Ne oldu, çabuk söyle Murat?

— Perişan halimi görüyorsun, Kaptanım. Şu gâvurlar, benim mutluluğumu yok ettiler. Ben, artık yaşıyamıyacağım.

Murat, elleriyle yüzünü kapayarak oraya yığılır gibi çöktü.

— Murat, kendine gel, oğlum. Çabuk anlat, ne oldu?

Murat, durumu anlattı. Kaptanın düşündükleri olduğu gibi çıkmıştı. Hatırı sayılır, zengin bir adam olan Kâzım ağanın evine on kişilik adamiyle jandarma kumandanı da gelmişti. Gereğinden çok içki içen jandarma kumandanıyle adamları, geç vakit cıvıtmağa, hediye takmak üzere gelinin karşılarına çıkarılmasını istemeğe başlamışlardı. Türk geleneğine göre, gelin, düğün bitmeden hiçbir erkeğe gösterilemezdi. Kâzım ağa, bunu söylemişse de dinletememişti. Jandarma yüzbaşısı zilzurna sarhoş olarak kalkıp kadınlarla dolu gelin odasına girmek istemiş ve:

— Gelini çıkarın, mutlaka göreceğiz! Diye diretmişti. İşin bu kerteye geldiğini gören Murat, içerden

mavzerini alarak yüzbaşıyı bir kurşunda yere sermişti. Yüzbaşının yanıbaşındaki iki kişiyi daha yere seren Murat, köy halkını coşturmuş, öbür köy erkekleri de geri kalanların üstüne atılarak hepsini linç etmişlerdi.

Bu sırada :

— Murat vuruldu!

Diye bir şom ağızlının rastgele söylediği bir söz üzerine Zeliha, çılgınlar gibi gelin odasından dışarı fırlamış, bir mezbahaya dönen ve hâlâ kurşunlar atılan evin içinde Sırp jandarmalarından birinin körlemeden savurduğu bir kurşunla vurularak kanlar içinde yere serilmiş, hemen de ölmüştü. Murat'ın ağlayarak anlattığı bu acıklı olay üzerine Yahya Kaptan, bütün müfrezeyi alıp Narlı'ya koştu. Köylü kadınlar hıçkırarak ağlıyor, ev halkı döğünüyor, Kâzım ağa ne yapacağını şaşırmış, savaş meydanına dönen evin içinde dolaşıp duruyordu. Bütün köy halkı sokaklara dökülmüş, lânetler, sövgüler yağdırıp duruyordu. Bu bir şey değildi. Sırp hükûmeti, jandarma yüzbaşısiyle jandarmaların kanını köyden istemeğe kalktığında iş daha çok sarpa saracaktı. Yahya Kaptan, üzüntüden, korkudan ne yapacağını şaşıran köy halkını avutucu birkaç güzel söz söyledikten sonra Kâzım ağayla birlikte bütün köy ileri gelenlerini topladı:

— Ben, şimdi, Sırpların ölülerini alıp götüreceğim. Biriniz gidip Sırp karakoluna haber verin. Karakola gidin ve deyin ki; «Eşkiyalar gelip köyümüzü bastı. Yüzbaşı ile maiyetini pusuya düşürüp öldürdüler. Ölülerini de alıp götürdüler.» Böylece onlardan hem öç almış olursunuz. Hem de bu olay yüzünden Sırplardan göreceğiniz zulûm ve işkenceden kurtulmuş olursunuz, dedi Yahya Kaptan, olay yerinde daha çok kalmayarak Sırpların ölülerini yüklenen müfrezesiyle oradan uzaklaştı.

Arkadaşları, Murad'a çok acıyor, onu avutmak uğruna ellerinden geleni yapıyorlarsa da, çocuk, tam anlamiyle perişandı. Arkadaşlarının arasında bir uyurgezer gibi dolaşıyor, yemiyor, içmiyordu. Zeliha'sının uzun yıllar süren sevgisi, kolayca unutulacağa benzemiyordu. Yıllarca süren mutluluk isteklerinin ve düşlerinin böyle gerçek olmasına kıl gibi bir zaman payı kalmışken genç kızın birden bire yaşayanlar arasından çıkıp gitmesi, Murat'ta korkunç bir sarsıntı meydana getirmişti. Bunun da çabuk geçmesi beklenemezdi.

Yahya Kaptan, Sırp subayiyle jandarmalarının ölülerini taşıtıp ormana gömdürdükten sonra arpacı kumrusu gibi düşünmeğe başladı. Şundan ki; Narlı köyü Türklerinin öldürdüğü bunca jandarmanın kaatili olarak Sırp Hükûmeti, kendisini kovalamağa başlayacaktı. Bu kovalayış, çok büyük asker gücüyle yapılabilirdi. Bundan dolayı da en büyük tehlike birden bire hiç hesapta yokken burunlarının dibine dek gelmişti.

Gerçekten de adamlarından aldığı haberlere göre, tam gereçli bir Sırp taburu, onları aramak üzere bu yana doğru yürüyüşe geçmişti. Ne olacaksa bu yirmi dört saat içinde olacaktı. Elindeki cephane uzun süre dayanacak sayıda değildi. Yıldırım gibi davranıp bir iş yapabilirse yapacak ve sonra hemen sıvışıp Bulgar sınırına atlayacaktı. Plânını tasarladı. Sırp taburunun yürüyüş yönünü öğrenmişti. Hiç vakit geçirmeden müfrezesini alarak Narlı'dan ayrıldı. Müfreze sıkı bir yürüyüşten sonra sık ormanlarla kaplı yalçın bir kayalığa tırmandı. Bulutsuz, ılık bir ilk bahar günüydü. Yahya Kaptan, elindeki dürbünle bu yüksek ve egemen doruktan uzakları görebiliyordu.

Çok uzaklardaki Makedonya'nın ünlü Kaymakçalan dağı, karlı başiyle yeşil ve mor renkler ortasında yükseliyordu. Onun eteklerinden başlayan mavi or-

manlar, beriye doğru aydınlanarak ve yeşilleşerek geliyordu. Üzerinde bulundukları tepenin hemen eteklerinden de yemyeşil ve dümdüz Gevgili ovası başlıyordu. Onun ortasından plâtin rengindeki Vardar ırmağı uysal - uysal ve tatlı kıvrımlarla akıp gidiyordu.

Müfrezenin bulunduğu tepeden ovaya inen etekler de sık meşe ve gürgen ağaçlariyle örtülüydü.

Yahya Kaptan böylece doğal güzelliklerin ve türlü düşüncelerin etkisi altında düşmanı bekleyip dururken birdenbire dürbününde kımıldayan bir karınca dizisi görür gibi oldu. Evet, bu, uzaklarda, ovanın yeşilliği içinde ilerlemekte olan izleyici Sırp taburundan başkası değildi. Hemen müfrezeyi, tepenin ilerisinde bir boğaz gibi açılan ve ortasında bir düzlük meydana gelen yerin çevresinde mevzie soktu. Yalnız boğazın her iki yanına daha az erat yerleştirerek merkezdeki düzlüğe çoğunluğu yerleştirdi. İzleme taburunun boğaza dek gelebilmesi, tam iki saat sürdü. Tabur, gerçekten de Yahya Kaptan'ın hesapladığı gibi gelip boğaza girdi ve hafif düzlüğe dek sokularak tam anlamiyle pusuya düştü. Yahya Kaptan'ın verdiği işaret üzerine ateş başladı. Müfreze, taburun üzerine yukarıdan el bombalarını savururken bir yanda da piyade tüfekleri ve makinalı tüfeklerle onu biçmeğe çalışıyordu. Tabur, o denli tertibatsız ve sıkışık gelmişti ki savaş düzenine geçemiyor, karmakarışık, çil yavrusu gibi dört yana dağılarak ölümden kurtulmağa çalışıyordu. Kurşunu yiyen mekâre hayvanları, bu cehennemden kurtulabilmek üzere önüne geleni çiğniyerek ovaya doğru kaçmaya çabalıyordu.

Müfreze eratı, bombalarla, makinalı tüfek ateşini daha çok insan ve hayvan kümelerine doğrultuyor, böylece daha çok öldürüyor, ya da yaralıyordu. Kaptan, bir ara baktı. Murat, hiç başını saklamayı gerekseme-

den durmadan ateş ediyor, her attığını da mutlaka vuruyordu.

Onun :

— Yere yat!

Uyarmasını işitmiyordu bile.

Taburdan kendini toparlayıp mevzie girenler de durmadan müfrezeye ateş etmekteydi. Ne var ki ansızın yakalandıklarından ağır ve yeğnik makinalı tüfeklerini kurup çalıştırmayı başaramamışlardı. Karşılıklı ateş, akşam karanlığı basıncaya dek sürdü. Karanlık, büsbütün çökünce taburun sıkıştığı yerden hiçbir silâh sesi gelmez oldu. Yalnız, yaralı düşman askerleri, yaralı atlar ve katırlar acıklı - acıklı inliyorlardı Ölüm kertesinde yaralanmayan, ya da hiç yaralanmayan düşman askerleri kaçıp gitmiş, bütün ağırlığı, ölüleri ve yaralıları orada bırakmışlardı.

Kaptan, müfrezeyi alarak düzlüğe indi. Taburun hemen yarısı yerde yatıyordu. Yahya Kaptan, sağ kalan arkadaşlariyle mevzileri dolaştı. Murad'ın bir tümseğin arkasında kımıldamaksızın yattığını gördü; ona doğru koştu. Himmet Çavuş arkasından :

— Aman, kaptan, biz onu alırız, siz geri dönün!

Diye bağırdıysa da bu sırada yaralı Sırp askerlerinden birinin attığı bir kurşun Kaptan'ın omuzunu sıyırarak geçti. Kaptan, omuzunda bir yanma duydu. Murad'ın yanına vardığında bu yanma, derin bir sızlama biçimini aldı. O zaman, yaralandığını anladı, Murat'ı arkadaşları çabucak oradan alıp tehlikesiz bir yere götürdüler. Müfreze de birçok yaralı ve ölü vermişti. On iki şehit, on iki de yaralı vardı. Burada bir dakika bile kalmak tehlikeliydi. Yaralıları da birlikte alarak Bulgaristan sınırına doğru çekildiler. Bulgar toprağında onları seğirtken araçlarla Sofya'ya götürdüler. Kaptan ve arkadaşları onbeş gün bir asker hastanesinde tedavi gördükten

sonra Sofya - İstanbul trenine bindiler ve İstanbul'a yollandılar.

Yahya Kaptan, İstanbul'a vardığında, Güney Makedonya'da yaptıkları başarılı sabotajları, bütün sabah gazetelerinin «Valandova olayları» başlığiyle yazdıklarını öğrendi. Bu haberlerde Vardar ırmağı üzerindeki iki köprünün uçurulduğu, cephaneliklerin patlatıldığı, bir tabur Sırp askerinin pusuya düşürülerek yok edildiği bildiriliyordu.

★

Irak cephesinde Altıncı ordu kumandanı Halil Paşa, İngiliz ordusuna karşı oldukça başarılı savaşlar vermekle birlikte, gezginci Arap aşiretleri, İngiliz altınlarının hakkını tam olarak vermek üzere Türk ordusunun ikmal yollarını baltalayıp duruyorlardı. Halil Paşa, çetecilere karşı ancak çetecilerle karşı koyacağını düşünerek, Enver paşa'dan Yahya Kaptan çetesini istedi. Yahya Kaptan, Sırbistan'dan döneli henüz üç ay olmuştu. Eski Rum köyü olan Rami'deki Küçükköy'de çete eratiyle birlikte karargâh kurmuş dinleniyor, her an çıkabilecek yeni bir serüvenli görevi dört gözle bekliyordu. Beklediği gibi de oldu. Teşkilâtı mahsusa'dan çağrılarak Irak'taki Halil paşa karargâhına doğru yola çıkması kendisine bildirildi.

Kaptan, Altıncı ordu karargâhına çetesi eratiyle vardığında Halil paşa onu kollarını açarak karşıladı:

— Gel, bakalım, arslanım, Makedonya'daki son başarılarından çok sevindim.

Dedi ve onu kucaklayarak alnından öptü.

Yahya Kaptan, aşiretlerin yaptığı sabotajları önlemek üzere onların usullerini kullanarak çölde epeyce başarılı gerilla günleri geçirdi. Bu bol serüvenli günleri de arkada bırakarak yine İstanbul'a döndü. Yakup Cemil beyin kurduğu büyük gerilla örgütüne çetesiyle

katıldıysa da onun Enver ve Talât Paşaları öldürmek uğruna bu çeteleri kullanmak istemesi yüzünden Yahya Kaptan da kötü duruma düştü. Yakup Cemil bey, yakalanıp asıldıktan sonra o da birçok tanınmış kişiyle birlikte sürgüne gönderildi. İyi ki onun sürgün yeri, kendisini çok seven ve değerlendiren Halil paşanın karargâhıydı. Böylece yeniden Bağdat'a gitmek zorunda kalmıştı. Arabistan cephesinin çökmesiyle birlikte Halil Paşa karargâhıyle yine İstanbul'a döndü.

Enver paşa, Arabistan cephesinden elde kalan ordu kalıntılarını Yukarı Kafkasya'ya aktararak dünya savaşının ikinci dönemini oradan aşağıya doğru yönetmek, hiç olmazsa Anadolu'yu kurtarmak istemiş, bu orduların başına da kendine körü körüne bağlı olan kardeşi Nuri paşa ile amcası Halil paşayı getirmişti. İşte, Halil paşa, bu yeni görevle Kafkas'lara tırmandığında Yahya Kaptanı da çetesiyle birlikte oraya götürdü. Ne yazık ki bırakışma olur olmaz İzzet Paşa'nın bütün eldeki ordu kalıntılarını darmadağın eden genel terhis telgrafları, her şeyi berbat etti. Halil paşa'nın yanı sıra Yahya Kaptan da elleri böğründe İstanbul'a döndü. Şimdi, onun için Balkan savaşının başlangıcındaki acı günler bir kez daha başlamıştı.

★

Yahya Kaptan, Halil paşa karargâhıyle İstanbul'a dönünce şaşırdı. İstanbul caddeleri sömürgeci yabancı devletlerin askerleriyle doluydu. Halil paşa'nın Kafkasya'dan getirip padişahın kasasına teslim ettiği iki yüz seksen bin Osmanlı altını bile İngilizleri yatıştıramamış, Halil paşayı tuttukları gibi İttihatçı kodamanlardan biri olarak Bekirağa bölüğüne tıkıvermişlerdi. Bu çok kötü bir işaretti. Yarın, kendisini de yakalayıp hapse atabilirlerdi. Kendisi gibi eski teşkilâtı mahsusa gerilla-

cıları, İtilâf devletleri temsilcilerinin gözlerine diken gibi batıyordu. Halil paşanın Bekirağa bölüğüne tıkılması, onu çileden çıkardığı gibi tehlikenin, kulakları dibinde çan çaldığını da ona gostermişti. Çetesi de darmadağın olmuş, hepsi evine, köyüne çekip gitmişti. Yalnız, ne olur ne olmaz, hepsinin adresini almıştı. Istanbul'da tek başına yaşamanın son kerte tehlikeli olduğunu anladığından bu çemberin dışında bir yere geçici olarak sığınmanın gerektiğini anlıyordu. Askerden kendisi gibi terhis edilen yedek hesap memuru Mustafa Ragıp beyle konuşup dertleşirken, şimdilik bir sığınak bulur gibi olmuştu. Türkiye'nin yerlisi olmadığından ve şimdiye dek Türkiye sınırlarından dışarıda çalıştığından herkes gibi sığınabileceği bir köyü, kasabası yoktu. Hükûmetten aldığı para da kesilmişti. Bu yüzden İstanbul'un dolaylarında, gözden uzak bir yerde kendine göre bir iş düşünüp dururken Tavşancıl'lı Mustafa Ragıp bey, onu konuk olarak alıp götürmek isteyince sevindi. Evet, Tavşancıl, geçici bir sığınak olabilirdi. Oradan yeni baştan gerekecek serüven yoluna daha gereçlenmiş olarak çıkabilirdi.

Yedek hesap memuru Mustafa Ragıp bey, henüz asker giyneğiyle, Yahya Kaptan da sivil giynekli olarak bir güz günü, İzmir körfezi kıyısından iki kilometre içeride Tavşancıl'a vardılar.

Tavşancıl köylüleri, Mustafa Ragıp beyi sevgiyle karşıladılar. O da cephelerden sağ dönebilmek talihine erişmiş olan pek az insandan biriydi. Onun çevresini alan köylüler, yanındaki ince uzun boylu, pos bıyıklı, kumral, ak yüzlü, son kerte yakışıklı genç adamı ilgiyle süzdüler. Köylülerin gözleriyle sorduğu sorulara o, şöyle karşılık verdi :

— Size Yahya Kaptan'ı tanıştırayım. Bağdat cephesinde İngilizlere karşı birlikte savaştık. Yürekli, kah-

raman bir adamdır. Daha o gün, Yahya Kaptan'ın ne «mutluş» bir adam olduğunu ve ne meraklı serüvenler sürükleyip getirdiğini bütün Tavşancıl'lılar öğrendi. Böyle güçlü ve örgütçü bir yiğit adamın kendi köylerinde kalmak üzere geldiğini öğrenmeleri, hepsini son kerte sevindirdi.

Şundan ki; memleketin her parçası gibi küçük tavşancıl ve dolayları da Türkten başka yurttaşların yarattığı büyük tehlike çemberi içinde inim - inim inliyordu. O dolaylardaki Rum köylerinin meydana getirdiği çeteler, daha çok Yeniköy'lü Rum çeteleri, Türk köylerini soyup soğana çeviriyor, maldan başka ırza, namusa ve cana da el atarak bu yemyeşil yurt kırlarını cehenneme çeviriyordu. Yeni Osmanlı Hükûmeti ise bunları yüreklendirmekten başka bir şey yapmıyordu.

Yahya Kaptan'ın böyle bir kahraman olduğunu öğrenen köy halkı, ona mal bulmuş mağribi gibi sarıldı. Köyün ihtiyar kurulu, hemen toplanarak onu çağırdı ve köyün güvenliğiyle görevlendirmeyi önerdi. Ona bir adı olan bir görev vermek istediler :

— Seni korucubaşı yapmak istiyoruz.

— Güzel, ama, silâhınız var mı?

— Köyde tek kurşun atan eski Osmanlı martinlerinden birkaç tane var, ama, yivleri karıncalanmış, pas pasak içinde.

— Daha başka yok mu?

— Üzümcü Osman'da bir tane olacak, Onun da kundağı yok.

— Hele bir görelim.

Üzümcü Osman'ın mavzerini getirdiler. Bu, Alman yapısıydı. Yahya kaptan, uzun zaman ayrı düştüğü sevgili bir arkadaşiyle karşılaşmış gibi gözleri ışıldayarak, elleri titreyerek silâhın üstüne atıldı. Hemen, çevresindekilere :

— Bana bir ceviz ağacı bulun! dedi. Bulup getirdiler. Hemen, bağdaş kurup kamasını çıkardı, «işlemeli, oymalı öyle güzel bir kundak» yaptı ki, Tavşancıl'lılar şaşırıp kaldılar. O, bu san'atı Makedonya dağlarında gezdiği sıralarda öğrenmişti. Bütün çeteciler kırılan tüfek kundaklarını kendileri yapmak zorundaydılar. Tavşancıl'lılar:

— Doğrusu ya, pes!

Dediler. Yahya Kaptan, beşli Alman mavzerine kundağı yerleştirdikten sonra, gözleri mermi dolu fişekliği kuşanıp, çizmeleri de ayağına çekince, Makedonya dağlarının ardıçlı, meşeli, gürgenli, çamlı dağları ıslak bir perde gibi gözlerinin önünden geçti. On yıllık korkunç döğüş ve savaş serüveni, yüreğini ışıl - ışıl kor parçaları gibi cızırdatarak geçti. İşte, bir kez daha, armalar kuşanmış, çizmeleri çekmiş, mavzeri eline almıştı. Karşısında yine kökünü kıran giresi düşman yığınları boy veriyordu. Sırplardan, Bulgarlardan sonra şimdi de Rumlar, yolunun üstünde bir ağulu dikenlik gibi yükseliyordu. Kanı bir döğüş türküsü gibi gövdesini sarsarak damarlarında öfkeyle dolaşmağa başlamıştı. Evet, bitmez - tükenmez döğüş, yeniden başlıyordu.

Yahya kaptan, mavzerini, dikilen hedeflerde, uçan kuşlarda denedi. Tavşancılların ağzı, şaşkınlıktan bir karış açık kaldı. O, korkunç bir keskin nişancıydı. Tüfeği eline alır almaz, tetiğe dokunuyor, havadan geçen martıları ve kargaları delinmiş olarak yere düşürüyordu. Delikanlılar ve köy çocukları, onun çevresinden hiç ayrılmıyor:

— Vay anasını be, uçan kuşu bile vuruyor!

Diye şaşkınlıklarını anlatmaya çalışıyorlardı Sırplı çetecilerle birlikte Balkan dağlarında yaktığı sandıklar dolusu mermiyi bilselerdi, daha da şaşarlardı.

Uzun sapları üzerinde sarı demetler biçiminde açan

katırtırnağı çiçekleri, uçurumların kenarlarında uçar, ilk yaz günlerini de tatlı kokulariyle doldurur. Yahya Kaptan da katırtırnakları gibi tutunacak bir yer bulunca hemen aklına örgüt yaparak büyümek, güçlenmek geldi. Dağıttığı çetesinin adamlarını birer - birer çağırmağa başladı. Halil ağa, Şumnu'lu Tahir ağa, Rifat çavuş, Köprülü'lü Adil Efendi bunlar arasındaydı. «Cümleten selâm ederim. Koyunlarım çoktur, çobanlarım yoktur. Bana acele ulaşasınız. Çoban gönderesiniz.» diye yazdığı mektupların hiçbiri karşılıksız kalmadı.

BEŞİNCİ BÖLÜMÜN SONU